biblioteca bpt pentru toți

faulkner

ursul

William Faulkner

URSUL

NUVELE

Traducere şi prefață de
RADU LUPAN

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
1966

Titlurile *Victorie în munți, Wash*, *Mireasmă de verbină*, *Soare în amurg*, *Vânătoare de vulpi*, au fost traduse după ediția: „Collected Stories of William Faulkner", Random House, New York, 1964; nuvela *Ursul* a fost tradusă după volumul Go *Down, Moses,* ediția „The Modern Library of the World's Best Books", Random House, iar nuvelele *O greşeală de chimie* şi *Fum* din volumul *Knight's Gambit*, „Signet Book". Random House.

CUPRINS

PREFAȚĂ

TABEL CRONOLOGIC

VICTORIE ÎN MUNȚI

WASH

URSUL

MIREASMĂ DE VERBINĂ

SOARE ÎN AMURG

O GREŞEALĂ DE CHIMIE

FUM

VÂNĂTOARE DE VULPI

PREFAȚĂ

După opinia lui Malcolm Cowley, cunoscut critic american şi unul dintre cei mai autorizați[1] cercetători ai operei scriitorului, William Faulkner „nu este esențialmente un romancier… O parte a romanelor sale îmbină două sau mai multe teme care au prea puțină legătură între ele… iar celelalte tind să se dividă într-o serie de episoade care seamănă cu nişte mărgele dintr-un şirag… Faulkner, continuă criticul, este neîntrecut şi în cea mai mare măsură el însuşi, fie în povestirile mai lungi… fie în saga ținutului Yoknapatawpha în întregul ei.”[2]

Deşi părerile lui Cowley mi se par a fi mult prea categorice ele atrag totuşi atenția asupra unui aspect caracteristic al operei faulkneriene – frecvența şi excelența povestirii care s-ar situa între nuvelă şi roman, atât ca dimensiuni cât şi ca viziune. Faulkner a scris şi a publicat nuvele şi povestiri atât la începutul carierei sale literare cât şi în perioada apariției marilor sale romane. Mai mult chiar, o seamă de lucrări intitulate romane, cum ar fi *The Unvanquished (Neînfrântul), Go Down, Moses (Coboară, Moise),* sau *The Wild Palms (Palmierii sălbatici),* sunt în fapt suite de povestiri mai ample sau mai scurte, relaționate sau nu între ele. Şi totuşi a susține că Faulkner nu este esențialmente un romancier mi se pare a considera în mod unilateral relațiile nu întotdeauna vizibile, e drept, dintre povestire şi roman în cadrul operei scriitorului. Nu intră în intențiile acestor rânduri o examinare

a legăturilor secrete sau mărturisite dintre povestire şi roman – granițele acestor teritorii sunt adesea mai labile decât se spune şi se presupune – totuşi câteva precizări se cer a fi făcute.

O caracteristică aproape generală a povestirilor sau nuvelelor lui Faulkner este faptul că ele se constituie ca momente ale unei vaste, complicate, dar interior coerente mitologii. Ale unei mitologii care, cuprinzând laolaltă romane şi povestiri, porneşte de la datele reale şi mitizate ale istoriei prezente sau trecute a Sudului. (Şi desigur nu numai această coerență a perspectivei le uneşte, ci şi gestul superb prin care, creând pe harta lumilor posibile comitatul Yoknapatawpha, autorul lui l-a dăruit cu o ordine materială şi temporală minuțios şi inepuizabil reconstituită, până la a înscrie oamenii şi întâmplările acestui teritoriu legendar într-un prezent care se numeşte eternitate şi într-o societate care se numeşte umanitatea.)

Acesta e şi motivul pentru care s-a observat adesea că ritmurile imaginației faulkneriene sunt prea ample, abia putând a fi cuprinse în cadrul unei cărți. Ele şi-au găsit totuşi de multe ori o concentrată exprimare şi în povestirile mai scurte, cu precizarea făcută mai sus – aceea a subsumării lor, în mod obişnuit, marii construcții.

O comparație cu Hemingway, autorul câtorva dintre cele mai bune schițe şi nuvele ale literaturii contemporane universale, va scoate şi mai bine în evidență această caracteristică a povestirii faulkneriene – concretizată, cum e şi firesc, într-o serie de trăsături specifice – şi va sublinia încă o dată cât de restrictivă e afirmația lui Malcolm Cowley şi în ce sens trebuie să fie ea amendată.

Hemingway tinde să-şi considere materialul epic ca pe un fapt bine circumscris, delimitat în sine însuşi; Faulkner dimpotrivă, din perspectiva unor întâmplări care îşi au originea în trecut şi au prelungiri în prezent. Simplitatea, reducerea la esențial e caracteristică povestirii hemingwayene, la Faulkner se rețin şi se adaugă mereu amănunte care

îmbogățesc, nuanțează şi relaționează continuu nişte fapte care nu mai sunt deloc aşa cum păreau a fi inițial. În timp ce Hemingway e sensibil cu deosebire la momentul în care se dezvăluie sensul povestirii, Faulkner stăruie asupra întâmplărilor care l-au făcut posibil şi asupra a tot ce ar putea aştepta dincolo de ele, dezvăluind ceea ce realitatea vizibilă tăinuieşte, cercetând ce e ascuns, ce se relevă treptat, ceea ce pare contradictoriu dar se dovedeşte a fi de fapt unitar. Surpriza se datoreşte înlăturării câteodată febrile sau delirante, alteori răbdătoare şi lente, a vălurilor care drapează o realitate ce nu se oferă niciodată, pe deplin, observației.

Fireşte, nu am intenția de a deduce din aceste câteva deosebiri, definind două atitudini artistice, nici incompatibilități, nici ierarhii. Este important să vedem însă limpede, dincolo de detaliile de ordin biografic care confirmă orientarea operei şi formarea unei anume concepții despre timp şi realitate, că viziunea artistică a lui Faulkner este în general aceea a unui romancier. Şi de aceea nu de puține ori – e interesant de notat că, exceptând primele povestiri, majoritatea schițelor şi nuvelelor sunt scrise în perioada marilor romane – unele povestiri devin nuclee de roman sau cuprind fapte şi personaje care capătă, şi nu prin dilatare, viață şi dimensiuni romaneşti. Stăruie mereu impresia că fiecare povestire mai amplă sau mai scurtă conține mai mult decât spune, că subiectul fiecăreia e doar parțial enunțat şi că potențial ele aparțin unui roman sau vor deveni romane.

Aşadar, dacă afirmația lui Cowley trebuie relativizată şi rectificată în sensul celor arătate, nu putem fi de acord nici cu observația cel puțin nedreaptă, făcută de criticul Irving Howe, autorul unui studiu dens şi în general interesant despre opera marelui scriitor american, care, printre altele, spune: „...dacă Hemingway n-ar fi scris schițele şi povestirile sale *(short stories),* istoria acestui gen în America şi Europa ar fi radical deosebită de ceea ce este, în timp ce, dacă Faulkner nu şi-ar fi scris povestirile sale această istorie nu ar fi fost afectată în mod serios”[3].

Evoluția prozei contemporane şi implicit aceea a povestirii a cunoscut mult mai mulți factori care i-au determinat orientarea şi expresia, aşa că influența lui Hemingway e considerată, probabil aci, în special sub raportul tehnicei narative, şi mai puțin sub raportul expresiei artistice în toată complexitatea ei. Adevărul, precum se ştie, este că până la urmă generația de prozatori americani care i-au urmat lui Hemingway au căutat dincolo de această tehnică narativă posibilitatea exprimării cât mai adecuate a unor realități contradictorii, tulburătoare şi obsesive şi au găsit-o mai degrabă în opera şi în scrisul lui Faulkner. Pentru ca dincolo de empirismul psihic al eroilor hemingwayeni li se punea şi acestor scriitori ca şi înaintaşilor lor, dar cu o mai mare acuitate, problema definirii condiției umane în veacul în care trăiau. Şi în opera lui Faulkner aceasta e substanța întregii sale mitologii. Fenomenul mi se pare a fi concludent nu numai pentru ceea ce s-a întâmplat în Statele Unite, unde aş aminti printre alții pe Truman Capote, John Updike, Saul Bellow, William Styron, Carson McCullers, autori şi de povestiri şi de romane, ci şi în Europa, unde aş aminti pe Camus (din *La Chute), p*e Günther Grass (din *Hundejahre)* ş.a.

Evoluția povestirii a urmat, cred, de ajuns de aproape evoluția romanului: de la elucidarea unor *cazuri*, accentul dezbaterii s-a deplasat pe elucidarea unor *situații* cu caracter frecvent, ba chiar a unor situații limită, limita fiind aici condiția care înglobează cel mai mare coeficient de generalitate, către care tind ca semnificație cazurile izolate sau întâmplătoare. Şi în acest sens influența lui Faulkner asupra povestirii moderne mi se pare mai importantă decât aceea a lui Hemingway, şi într-un sens chiar condiționantă.

Am stăruit atât de mult asupra a două păreri extreme, contradictorii, despre povestirile faulkneriene, deoarece discutarea lor înlesneşte o precizare care i se cuvenea dintr-un început cititorului.

Căile de acces spre lumea fascinantă şi încrâncenată a comitatului Yoknapatawpha nu sunt dintre cele mai facile şi

nici dintre cele mai uşor de urmat. O bibliografie a lucrărilor mai importante consacrate operei faulkneriene, publicate în ultimii doi ani în S.U.A., a lucrărilor destinate să ofere cititorului mijloace mai lesnicioase de a pătrunde în universul complex şi complicat al acestei opere, enumera nu mai puțin de şase volume, ca să nu mai vorbim despre numeroasele articole, studii şi eseuri. Două volume se ocupă de personajele operei (unul chiar are titlul: *Cine sunt personajele lui Faulkner*), un altul e un glosar Faulkner, altul un manual Faulkner, un altul e o „cheie" pentru lectura lui Faulkner şi în sfârşit cel mai amplu volum indică „şapte căi de acces" la una dintre cele mai cunoscute povestiri faulkneriene: *Ursul*[4]. Numărul mare al acestor lucrări nu trebuie să ne mire: opera pe care o cercetează se întregeşte dintr-o infinitate de aspecte, precum realitatea şi se impune memoriei prin obsesie, precum visul. Din această perspectivă bivalentă a evenimentelor, nu este întotdeauna prea uşor de urmărit firul narațiunii şi calea reconstituirii ordinii temporale a faptelor nu ne dă decât parțiale indicații asupra logicii desfăşurării lor. Ea nu reuşeşte decât să sugereze, şi uneori de ajuns de imprecis, *cum* s-au petrecut faptele, dar mai rar ne spune şi *de ce* s-au petrecut aşa. În opera lui Faulkner, datorită şi opticii ei bivalente, *cum* depinde foarte strâns de *de ce*, şi uneori chiar se şi confundă. Ordinea temporală s-a transformat într-o foarte particulară modalitate de a concepe acțiunea timpului asupra faptelor şi oamenilor, a oamenilor şi faptelor asupra timpului. Acest acut sentiment al timpului, asupra căruia mă voi opri ceva mai departe e specific viziunii lui Faulkner asupra vieții şi mi se pare esențial pentru cititorul operei sale să-şi apropie această viziune, pentru a putea considera apoi cu luciditatea şi detaşarea care izvorăsc din înțelegere, drama faulknerianã. Este, desigur, mai dificil să capeți elementele necesare constituirii acestei viziuni, începând lectura operei cu un roman sau altul, pentru că foarte adesea ele sunt legate unul de celălalt în lămurirea acestei chinuitoare forțe a timpului. Am socotit de aceea ca ar

fi potrivit, ca o introducere în universul şi în timpul faulknerian, în fixarea câtorva coordonate înlăuntrul cărora se înscrie o lume a damnării violent negate de obsesia ispăşirii şi a depăşirii, să propun cititorului e culegere din povestirile cele mai importante, pentru a înlesni astfel o privire mai sintetică asupra datelor fundamentale ale acestei lumi. Imaginea pe care o va avea pe această cale cititorul se va nuanța şi se va amplifica, fireşte, odată cu lectura romanelor; dar ea îşi va îndeplini, sper, menirea de a pregăti o mai mare receptivitate la valoarea şi semnificația acestor nuanțe precum şi la ordonarea lor într-o viziune unitară.

*

Mitul antic sau popular se împlineşte, precum prea bine se ştie, într-un spațiu ideal, atemporal şi asocial. Dimensiunile fantasticului sau fabulosului îngăduie mai rar o reprezentare adecuată a relațiilor temporale şi sociale şi de multe ori acestea transpar printr-o simbolistică de ajuns de vagă. Perspectiva realității se pierde de obicei în asemenea reprezentări într-o generoasă sau încrâncenată apoteoză. Substanța acestor mituri o constituie în esență diferitele variante ala temei relațiilor dintre om şi forțele supranaturale sau considerate ca atare, văzute sub diverse înfățişări.

Cu tot progresul cunoştințelor umane în explicarea universului interior şi exterior, miturile n-au dispărut, desigur. Numai că în epoca modernă principala preocupare a lor este în general legată de relația om sau oameni şi timp. Sentimentul acesta al timpului, de fapt al transformării realităților în timp şi prin oameni, este cu deosebire caracteristic înțelegerii moderne a vremurilor mai noi. A dispărut ideea timpului, infinitate în sine şi prin sine, a timpului căruia i se supun şi vremuri şi oameni, şi şi-a făcut tot mai mult loc ideea încercării de a domina timpul finit, de a-l înfrunta.

Marii realişti francezi au fost poate, printre primii scriitori

care au fost asaltați, torturați de acest sentiment al timpului finit. La Balzac, din sentimentul ireparabilului, nerepetabilului, s-a născut acea fantastică putere de a recrea, de a repopula o lume cu oamenii, detaliile şi faptele unui timp revolut. Stendhal a înțeles mai bine şi mai profund acest sentiment al timpului şi l-a explorat în formația şi evoluția sentimentelor, în formația şi evoluția caracterelor unor oameni care încearcă să se lupte cu timpul. De aceea dacă, într-un sens, nu vom găsi la el bogăția amănuntelor, strădania uluitoare de a enumera rădăcinile materiale ale acțiunilor umane ca la Balzac, vom afla în schimb o mult mai subtilă analiză a interrelației dintre timpul social – condițiile sociale – şi timpul individual – formarea şi transformarea, evoluția şi revoluția sentimentelor, ideilor, caracterelor. De aceea, Stendhal e considerat a fi la originea viziunii moderne a literaturii occidentale, aceea care a cunoscut, în toată amploarea ei şi a explorat cu uluire, cu panică, cu sfâşiere, despărțirea timpului individual de cel social, iremediabila şi apăsătoarea distanță dintre o societate constituită după nişte legi menite să ignore omul şi să-i refuze posibilitatea afirmării personalității sale ca individ. Literatura apuseană reflectând această lume, aparent incomprehensibilă şi absurdă, a pus ades în centrul ei omul care caută, din ce în ce mai mult, refugiul într-un timp individual menit să-l cuprindă cât mai deplin, dar seninătatea şi senzația de infinit de altădată nemaiexistând, mitologiile de acuma nu mai pot comunica, precum în trecut, sentimentele tonice ale armoniei, puterii şi bucuriei, ci doar contrariul lor. Ele sunt mai puțin depărtate de realitate totuşi decât ne-am aştepta, deoarece sentimentul timpului nu poate duce la ignorarea, la abolirea lumii înconjurătoare, şi voit sau nevoit el exprimă şi nu poate să nu exprime, direct sau indirect, relațiile dintre timpul individual şi cel social, chiar dacă nu întotdeauna după o dialectică dintre cele mai riguroase.

Mitologiile propuse de Proust în *Căutarea timpului pierdut*, de Kafka în romanele şi povestirile sale sau de Faulkner în

saga sa, sunt dincolo de intențiile sau chiar prin intențiile autorilor lor acut interogative în legătură cu natura şi evoluția umană, cu natura şi evoluția omului în societatea din occident a veacului nostru.

Proust, în opera sa, „cea mai de seamă comedie socială a literaturii franceze", cum s-a spus, a căutat eternitatea în putința reînvierii, dincolo de ordinea şi limitele temporale, a oamenilor şi a faptelor lor, practicând o uluitoare geologie psihică. Zădărnicia acestei preocupări, conştientă şi chinuitoare în neputința ei, dă atitudinii scriitorului acea simultană identificare şi detaşare, poetică şi ironică, față de evenimentele unui timp „pierdut".

Eroii lui Kafka suportă o necruțătoare presiune a timpului care devine uneori aproape o prezență materială şi până la urmă sunt înfrânți şi ca urmare a inexorabilității lui *(Castelul).*

Faulkner a pornit de la încercarea de a recrea mitul pământurilor natale, efortul lui creator a fost uriaş, dar el nu a putut ignora consecințele acțiunii timpului, a prezentului din care scria, asupra legendei şi astfel legenda s-a transformat într-o modalitate de apreciere a realității, şi ceea ce ar fi putut fi doar o vastă parabolă a vieții Sudului a devenit o torturantă dezbatere asupra condiției umane în vremea de azi.

Mitul modern nu se mai poate împlini într-un timp absolut, conştiința temporalității omului, a faptelor sale care tind să înfrângă şi această limită, se infiltrează până şi în cele mai abstrase construcții imaginative şi duce ades la sugestii privind mediul social asupra căruia vremea acționează şi care, la rândul lui, acționează asupra vremii.

Într-unul dintre cele mai edificatoare interviuri ale sale, referindu-se la crearea imaginarului comitat Yoknapatawpha, Faulkner declara:

„Începând cu *Sartoris* am descoperit că merită să scriu despre măruntul meu petec de glie natală şi că nu voi trăi îndeajuns ca să termin tot ce se poate scrie despre el... şi

astfel mi-am creat un cosmos propriu… Îmi place să cred că lumea pe care am creat-o e un fel de cheie de boltă în univers; că neînsemnată aşa cum e această cheie de boltă, dacă ar fi îndepărtată de la locul ei însuşi universul s-ar prăbuşi.”[5]

Mărturisirea aceasta ne indică în primul rând sursele unei opere care-şi are rădăcinile într-o realitate cunoscută minuțios şi pasionat, considerată cu afecțiune şi cu luciditate. Ea vădeşte convingerea – afirmații apropiate le cele de mai sus au fost făcute în repetate rânduri – marelui prozator că materialul cel mai fecund şi mai prețios al operelor de imaginație rămâne o realitate bine cunoscută. Şi aceasta era viața trăită în orăşelele atât de familiare: Oxford, Ripley, şi Holly Springs – recreate într-un fel sau altul în imaginea fictivului oraş Jefferson – printre oamenii, locurile şi amintirile regiunii Lafayette-Mississippi, a căror prezență va bântui fabulosul şi realul comitat Yoknapatawpha.

Cu oarecare sagacitate s-ar putea identifica şi localiza, pe harta acestui comitat, al „cărui singur proprietar şi posesor e William Faulkner Esq.”, hartă întocmită de autor, mai toate casele şi locurile unde se petrec faptele cuprinse în vasta saga a Sudului, s-ar putea stabili, cu multe amănunte, datele de ordin biografic ale personajelor care o populează, precum şi, în numeroase cazuri, genealogiile lor.

Amprenta distinctivă a claselor sociale, a profesiunilor ca şi a istoriei unor oameni sau unor familii ne este desluşită cu claritate, şi aflăm mereu cum vorbesc, ce obiceiuri au şi cum trăiesc personajele. La toate acestea am putea adăuga şi o conştiință exacerbată a istoriei tragice a Sudului, ca şi a grelei moşteniri a problemelor economice şi morale ale acestei regiuni.

Iată, aşadar, planul realist al operei în care se pot identifica oamenii, locurile, istoria unei regiuni anume din Sud sau a Sudului ca atare.

Pornind de la aceste date ale experienței, Faulkner le-a folosit ca mijloace pentru discutarea celor mai acute probleme morale ale omului de azi, inter pretându-le în lumina unei

concepții proprii asupra realității. Aceasta nu ar fi atât un fenomen determinat istoriceşte în timp şi spațiu, cât o condiție a conştiinței. Realitatea se transformă dintr-o existență obiectivă, în ceea ce au făcut trecutul şi prezentul, adică timpul, dintr-un lucru sau dintr-un fapt, în anume condiții psihice. Înglobând experiența umană şi existând paralel cu conştiința, timpul încetează astfel de a mai fi pur şi simplu o cronologie şi devine o neîncetată încercare de a stabili valorile morale reale, regizorul principal al unei vaste mitologii axiologice. De aici şi propunerea unei alte înlănțuiri a faptelor decât ar cere-o regula cauzalității obiective a prozei tradiționale, structura convențională a timpului fiind înlocuită cu aspectul temporal al unor realități subiective.

Este important, se înțelege, să cunoaştem amănuntele biografiei lui Faulkner, şi volumele dedicate acestor aspecte ca şi mărturisirile romancierului pot fi de multe ori edificatoare{6}; esențial mi se pare a avea în vedere în mod permanent procesul prin care planul acesta realist existent la originea operei se transformă într-un mit, o legendă. Cu toată admirația pe care o arăta uneori pentru Balzac, prozatorul american nu a năzuit să scrie o nouă comedie umană a Sudului, deşi unii dintre comentatorii săi au încercat să-i sistematizeze opera în „scene din viața de pe plantații", „scene din viața albilor săraci" etc. Izvorâtă dintr-o profundă meditație asupra prezentului, dezamăgitor şi chinuitor, opera faulknerianã se construieşte pe tendința fundamentală a autorului ei de a afla, aşa cum am mai spus, printr-o halucinantă, torturantă, dar nu disperată căutare, confirmarea ideii că experiența istorică trecută şi actuală nu depune mărturie împotriva omului şi a valorilor lui etice, ci pentru om şi pentru valorile lui etice. În centrul acestei opere se află „glorificarea puterii de a supraviețui şi a strădaniilor oamenilor de-a lungul tuturor timpurilor"{7}, se află acea hotărâre de a nu „accepta declinul omului"{8}.

Pentru a găsi faptele şi argumentele care să-i dea această convingere, Faulkner respinge ades un prezent în care a aflat

o cumplită dezordine morală, o lipsă acută de interes pentru valorile morale tradiționale, pentru interesele generale umane şi încearcă să exalte trecutul. Critica pe care o face romancierul vremii sale exprimă, e drept, nostalgia după o vreme în care omul îi pare să fi fost mai apropiat de semenii săi în căutarea adevărului şi a dreptății, în care să nu fi fost dominantă ideea absurdității şi a destrămării, specifice condiției omului modern. Dar, cum arată Robert Penn Warren în studiul menționat, romancierul însuşi consideră că vechile aşezări nu au reuşit să satisfacă aspirațiile comune spre bine, că erau nedrepte, damnate prin însuşi răul care stătea la baza lor, sclavajul. Fie îngăduiau totuşi afirmarea unor norme morale, adevărate sau false, arbitrare sau nu, şi le puteau impune prin invocarea unui ideal călăuzit de ideea dreptății. Chiar dacă omul vechilor timpuri, tradiționale, târât de cursul tumultuos al existenței nu înțelegea întotdeauna sau nu putea defini ideea de adevăr, nevoia lui îi era caracteristică, în timp ce în prezent, romancierul află de multe ori un dispreț pentru dreptate şi adevăr, o cale liberă şi neîmpiedicată pentru manifestarea răului.

Fireşte, opera lui Faulkner – poate mai puțin chiar ca alte opere cu profunde implicații filosofice – nu expune opiniile autorului ei despre relațiile dintre trecut şi prezent, într-un mod sistematic, iar câteodată vădeşte o surprinzător de simplificată viziune a evenimentelor reale. Dar e vizibilă în meandrele, revenirile, vârtejurile, înălțările şi prăbuşirile ei o imensă forță, aceea care a îngăduit crearea din amintiri adevărate sau imaginare despre trecut, din cunoştințe reale sau închipuite despre prezent, a unei obsesive, uluitoare şi vaste epopei, mărturie şi analiză, evocare şi invocare a omului care caută să-şi cunoască puterile şi să şi le afirme în luptă cu răul care-l oprimă. Şi ceea ce dă cu adevărat un accent dramatic şi pasionant acestei opere este faptul că scriitorul o construieşte opunându-se mitului şi acceptându-l, luptându-se cu el şi continuând să-i recunoască farmecul şi puterea, ambivalența şi instabilitatea poziției sale față de real şi ireal

menținând permanent o atmosferă de tensiune şi neprevăzut. În această neîncetată dezbatere în care sunt rând pe rând afirmate şi infirmate puterile realității şi ale imaginației, omul cu destinul său, şi nu numai cel din Sud, omul care luptă cu o lume ostilă ca şi cu el însuşi, căutând să-şi confirme calitatea de ființă umană, să cunoască şi să înfrunte dificultățile care stau în calea acestei confirmări, se conturează în toată plenitudinea tragicei sale condiții.

S-a vorbit, tocmai din acest motiv, de resemnarea, de sentimentul damnării care marchează viețile personajelor faulkneriene, de blestemul care apasă asupra lumii din comitatul Yoknapatawpha. Andre Malraux vorbeşte despre „o lume unde omul nu există decât zdrobit", iar J. P. Sartre îl consideră pe „omul lui Faulkner... pierdut din naştere şi înverşunat să se piardă". Or, abisurile în care se prăbuşesc ca şi culmile la care ajung aceste personaje se datoresc încercării de a afla din confruntarea cu ei înşişi, cu ceilalți şi cu istoria lor individuală sau comună, cine sunt. Într-una dintre numeroasele convorbiri avute la universitatea din Virginia, romancierul declara de altfel „...pentru mine e condiția cea mai tragică în care se poate afla un om: să nu ştie cine e"[9]. Omul lui Faulkner are întotdeauna în fața destinului sau a blestemului tendința temerară de a-şi descifra soarta sau de a se afirma pe sine, fiecăruia îi rămâne, tocmai pentru a se defini, pentru a se afla, libertatea unui gest de revoltă sau de acceptare conştientă, în ambele cazuri o înfruntare. Sau aşa cum spune Irving Howe vorbind despre viziunea morală a prozatorului: „Pentru personajele lui Faulkner, gestul („the gesture", termenul folosit de critic are o accepție mai largă: fapta, n.n.) devine forma exterioară a integrității lor; e modul lor de a accepta deplina greutate a experienței, aşa că până la urmă nimic să nu fi rămas neîmplinit sau neîncercat. Chiar când gestul nu este pe deplin săvârşit, ei sunt angajați în felul lor în viața conştientă a cunoaşterii şi a acceptării a tot ce se poate întâmpla, a recunoaşterii prezenței simultane a întregii experiențe individuale în orice moment al vieții. E un fel de

libertate.”[10]

Se înțelege că acest fel de „libertate” e, pe un alt plan, o anume înțelegere a necesității, ceea ce nu înseamnă nici resemnare şi poate nicio iremediabilă damnare.

*

Am căutat să includ în culegerea de față nuvelele şi povestirile cele mai semnificative pentru diferitele etape ale creației faulkneriene, care să cuprindă într-o largă arie motivele ei cele mai caracteristice. Urmărind o anume cronologie, aceea a timpurilor evocate şi invocate de romancier, sumarul nu ține seama de ordinea apariției lucrărilor, încercând a fi şi prin aceasta fidel intențiilor autorului.

De la războiul de Secesiune[11] şi până la epoca modernă, timpul faulknerian se desfăşoară în aceste povestiri când dinspre trecut spre prezent, când dinspre prezent, spre trecut, cu adevărurile lui particulare, subiective, cu cauzalitatea lui care nu respectă de multe ori altă logică decât cea afectivă. Într-un sens se poate spune că nu e vorba niciodată de un „prezent pur”, tot astfel cum nu ne vom afla nici prea ades în prezența unui „trecut pur”. Ca şi în restul operei lui Faulkner, vom întâlni şi aici cele două structuri ale folosirii timpului, descrise de comentatori: înceata, treptata, penibila şi stăruitoarea reconstituire a trecutului de către un povestitor sau povestitori care există în prezent sau au existat într-un trecut apropiat *(Ursul)* şi mişcarea din trecut spre prezent şi iar spre trecut sau cu puncte în trecut *(Mireasmă de verbină).* În ambele cazuri, prezentul nu este considerat mai niciodată ca un timp „pur” sau separat, el este saturat de trecut, şi are sens numai în raport cu el şi natura lui complexă rezultă din contopirea amândurora.[12] Eroii narațiunilor când ating deplina libertate a înțelegerii damnării lor (ca în *Ursul* sau în *Mireasmă de verbină)* şi acționează, când se prăbuşesc în infernul acceptării ei înfricoşate (ca în *Soare în amurg),* ori

culpabile (ca în *Vânătoare de vulpi* sau într-un altfel de sens în *Fum).* Şi prin aceasta acceptă sau nu ceea ce le impune trecutul sau prezentul-trecut de care sunt legați prin multiple relații.

Considerată drept cea mai bună lucrare a lui Faulkner despre războiul de Secesiune, *Victorie în munți* aduce față în față, într-un conflict de o mare tensiune, reprezentanți ai celor două tabere care s-au înfruntat pe front: aristocratul, proprietar de plantații, şi o familie de munteni săraci. Conflictul nu pare să evolueze totuşi pe linia mai vechii înfruntări, resentimentele violente pe care le nutreşte Vatch, cel mai mare dintre copiii familiei albe de munteni față de aristocrat, de Saucier Weddel, pornind de la originea rasială a acestuia: plantatorul e indian, dar e suspectat a fi negru. Intenționând a sublinia astfel ciudățenia poziției în care se află Vatch, care a luptat de fapt în rândurile celor care i-au eliberat pe negri, Faulkner îşi exprimă încă o dată părerea amintită, de altfel, în treacăt şi de unul dintre eroi, că războiul de Secesiune nu a putut lămuri şi absolvi păcatul aservirii negrilor. Urmările acestui păcat aveau să ducă şi după aceea la noi victime, la noi nedreptăți. Pe acest fond de complicate relații, mai ales morale, pe care încleştarea armată nu le-a putut limpezi, întâlnirea întâmplătoare a unor oameni străini până atunci ia o importanță hotărâtoare, decide soarta lor şi le precipită sfârşitul. Povestită cu o mare sobrietate de mijloace, narațiunea se desfăşoară într-o atmosferă de încordare, realizată remarcabil prin sugestii care proiectează personajele şi întâmplarea la dimensiunile unei drame a istoriei, care dincolo de reacțiile oamenilor le hotărăşte destinul. Folosind cu o desăvârşită artă, ceea ce în individualitatea fiecărui personaj aparține şi relațiilor complicate ale timpului în care trăieşte şi temperamentului propriu, Faulkner schițează din câteva linii sigure şi nete, eroii unei violente, dure şi până la urmă tragice încercări de a accepta istoria, dar a-i condamna cruzimea.

O altă şi mai îndepărtată urmare a războiului de Secesiune

ale cărei istorisiri au fermecat copilăria, au chinuit adolescența şi apoi au obsedat maturitatea marelui prozator american, se întrevede în *Wash*. Vorbind despre această povestire, Faulkner spunea: „...Wash Jones reprezintă omul care a supraviețuit războiului civil. Aristocratul din casa cu coloane a fost ruinat, dar Wash Jones i-a supraviețuit neschimbat. El a fost Wash Jones înainte de 1861 şi după 1865 era acelaşi Wash Jones şi în cele din urmă Sutpen a intrat în conflict cu el." Unora această viziune ar putea să le apară cam simplificată şi, deşi formularea aparține autorului unei vaste opere de o mare complexitate, poate cam sumară. A judeca astfel ar însemna să nu ținem sama de faptul că, preocupat a defini sursele şi consecințele acțiunilor morale ale omului, ale omului timpului său, preocupat a cunoaşte relațiile dintre om şi sursele şi urmările eterne ale acțiunilor morale, prozatorul căuta să şi le explice întotdeauna în raport cu faptele istoriei. Conflictul care-l opune pe Wash Jones, albul sărac, lui Sutpen, odată şi el sărac, apoi stăpânul unei mari plantații iar după război ruinat, se va întregi şi se va explica mai pe larg în romanul *Absalom,* Absalom. În povestire cel care-l judecă pe Sutpen împlineşte doar cu o sălbatică şi târzie trezire a demnității, condamnarea unui trecut de turpitudini şi nelegiuiri pe temeliile căruia s-a ridicat averea plantatorului.

În foarte multe din povestirile şi romanele lui Faulkner cuvântul „dăinuire" *(endurance)* revine. Nu e vorba de o simplă obsesie lexicală – există în scrisul marelui prozator şi asemenea obsesii – ci de o idee centrală şi anume aceea a „dăinuirii" prin suferință sau în ciuda suferinței pe care o implică integrarea istoriei individuale în istoria mai largă a omenirii. O asemenea viziune a evoluției sociale este, firește, inadecuată, ea cuprinde însă şi o încercare de critică a cauzelor – considerate ca atare de autor – generatoare de nedreptăți sociale şi de încercări morale. O concretizare a acestei critici ar fi, de pildă, acea reprezentare a damnării Sudului ca rezultat al împilării negrilor şi a exploatării muncii

lor. Desigur că mai toate relele, în concepția lui Faulkner, provin din transformarea pământului dintr-un simplu mijloc de trai într-o marfă, şi din exploatarea şi deci pângărirea lui, ca şi din înrobirea către pământ a unor oameni care trebuiau să fie liberi (negrii). Această părere nu este, evident, întru totul justificată de realitățile istorice şi economice, condamnarea are în vedere însă multiplele aspecte care decurg dintr-o mentalitate achizitivă, acea mentalitate care distruge respectul pentru om şi pentru tot ce este omenesc. Că această condamnare se rosteşte în numele idealizării unor rânduieli patriarhale şi că civilizația maşinistă, pătrunderea ei în regiunile „edenice" este socotită ca o impietate, ca o violare a unui echilibru natural dintre om şi natură, este drept; nu mai puțin adevărat e că există conştiința şi a inevitabilității acestui proces.

Am putea examina din această perspectivă – schițată doar aici – povestirea *Ursul*, apreciată pe drept cuvânt ca „unul dintre nodurile fundamentale ale construcției faulkneriene şi desigur una dintre culmile ei"[{13}]. Ar fi, fără îndoială, să alegem una dintre numeroasele şi posibilele interpretări. Ca ori; e scriere fundamentală a unei literaturi sau a unei vaste opere, *Ursul* relevă la fiecare lectură noi laturi inexplorate încă de interpretarea critică. Cum am amintit şi la început, a apărut recent în Statele Unite un amplu volum – 429 pagini – care încearcă să prezinte „şapte căi de acces" spre tainele şi vrăjile acestei povestiri. Articole şi eseuri au marcat, încă din anul apariției ei în culegerea Go *Down*, *Moses* (1942), un interes care nu a obosit, ci dimpotrivă a devenit mereu mai viu. Nu voi putea, în restrânsul spațiu de care dispun, să trec în revistă toate opiniile suscitase de această amplă povestire, voi aminti în cursul discutării ei doar câte va din cele mai importante. Tot astfel nu-mi pot propune decât să fac o seamă de sugestii cu privire la aspectele ei esențiale, rămânând a nu şterbi din farmecul înfiorat şi lucid cu care cititorul va descoperi singur, pornind de aici, căile ce-l vor duce în inima vechilor codri din marginea ținutului Yoknapatawipha.

Vorbind despre *Ursul* în fața studenților Universității din Virginia, Faulkner îşi prevenea auditorii împotriva complicării excesive a tâlcurilor ascunse ale povestirii sau ale simbolisticii ei, spunând:

„Vânătoarea (bătrânului urs n.n.) e pur şi simplu un simbol al urmăririi. Cea mai mare parte a vieții oricui e urmărirea a ceva… Povestirea e simbolizarea urmăririi care e un lucru normal în viața oricui atâta vreme cât e în viață, relatată în termeni care pentru mine sunt şi obişnuiți şi dramatici. Protagonistul putea fi oricine altcineva şi nu numai ursul. Pur şi simplu am povestit o istorie care e o parte firească, normală, din viața oricui în termenii obişnuiți şi care pe mine mă interesau, fără nicio intenție anume de a face din asta un simbol. Pur şi simplu am spus ceva care în cazul de față era copilul – nevoia, necesitatea băiatului de a se adapta la lumea adultă. Cum realizează asta, cum trăieşte mai departe, dacă e distrus încercând să se adapteze la lumea adultă sau dacă în ciuda faptului că e tânăr se adaptează potrivit posibilității lui. Şi întotdeauna să înveți ceva, să înveți ceva din asta – nu numai să urmăreşti ci să depăşeşti şi apoi să ai înțelegerea de a nu distruge, să prinzi, să atingi cu mâna şi apoi să laşi să fugă pentru ca mâine să poți urmări din nou… Urmărirea este lucrul principal, nu răsplata, câştigul…”{14}

Procesul adaptării lui Isaac McCaslin la lumea adultă se face însă pe fundalul pătrunderii oamenilor în locurile unde altădată domnea netulburată „sălbăticia”, echilibrul şi atotputernicia firii neclintită în aşezările ei de secole. Şi numai când renunță la tot ceea ce are la el ca produs al civilizației umane, busola, ceasul şi puşca, poate comunica Isaac cu natura şi de aceea el şi renunță la uciderea ursului. Nevoind a distruge echilibrul natural dintre om şi natură, băiatul îl va urmări pe *moş* Ben, ursul, dar lui va trage, deşi era aproape şi putea s-o facă. Cunoaşterea lumii nu pare să aibă altă finalitate decât înțelegerea acestei relații om-natură şi băiatul o câştigă, odată cu tragica înțelegere a necesității depăşirii ei de către mersul inevitabil înainte al societății

umane. Urmând o veche tradiție a prozei americane care a exprimat adesea prin scrierile lui Twain, Molville, Cooper, Anderson, Hemingway nostalgia după acele timpuri în care se putea duce o viață simplă, echilibrată, apropiată de natură, fără sfâşierile şi contradicțiile vieții moderne, Faulkner transformă această temă pastorală dăruindu-i valorile unui dramatic proces al cunoaşterii, al refuzării şi acceptării lumii. Povestirea ar putea fi considerată aşadar, cum a făcut-o şi criticul R.W.B. Lewis ca „un alt *Bildungsroman* american al unui băiat care creşte în America, având de a face cu toate obstacolele speciale pe care cultura noastră le-a ridicat în calea maturității morale".

Ursul este însă mai mult decât atât, el e o încercare a lui Faulkner de a schița şi o cale de a trece dincolo de aceste obstacole, de a schița o morală activă, care l-ar putea face pe om să depăşească impasul îndepărtării de natură, al ruperii vechilor relații de armonie naturală. În partea a IV-a a povestirii – absentă din forma inițială publicată în revista *The Saturday Evening Post* în 1942 – care-l prezintă pe Isaac McCaslin după trei ani de la evenimentele anterioare, eroul trece de la înțelegere la fapte, trăgând concluziile atitudinii sale pasive în fața vidării şi călcării în picioare a vechilor rânduieli. Considerând, ce e drept, într-un dialog prolix, confuz, plin de meandre, purtat cu vărul său Edmonds, că transformarea pământului într-o marfă şi pângărirea lui în scopuri mercantile e la sursa tuturor pornirilor care-l fac pe om să încalce patriarhalul echilibru şi să înrobească pe alții– şi ca o confirmare evidentă stau mărturie vechile registre ale plantației – McCaslin renunță la pământ şi-şi propune să trăiască din munca mâinilor sale. devenind tâmplar asemeni lui Iisus. S-a căutat să se dea, pornindu-se de la unele dintre faptele amintite în această parte şi extinzându-se şi lărgindu-se semnificația lor, o interpretare mistică, religioasă, întregii povestiri.

Sudul, în mijlocul tradițiilor şi obiceiurilor căruia a crescut şi a trăit Faulkner, este poate mai religios decât oricare altă

regiune a Statelor Unite. Totuşi romancierul consideră religia, creştinismul, doar ca un punct ocazional de referință, ca un principiu de contrast cu realitatea. „Faulkner, spune Irving Howe, luptă să-şi definească viziunea lui morală în raport cu un fundal al destrămării credințelor tradiționale, şi ceea ce are importanță pentru opera sa nu e atât de mult fundalul, care e obişnuit, ci lupta care e unică.”{15} Creştinismul face parte din acest fundal, aşa că examinarea realității moderne nu-l poate duce pe scriitor la încercarea de a construi ceva din fărâmiturile realităților şi sentimentelor religioase sau regionale, ci la dorința de a enunța principiile unei morale active, menite să-i dea speranță omului, să-l treacă peste abisurile decăderii şi disperării. Referindu-se, de altfel, la semnificația renunțării lui McCaslin la plantație, scriitorul declara într-un interviu: „Cred că omul trebuie să facă mai mult decât să renunțe. El ar fi trebuit să fie mai pozitiv şi nu să evite oamenii.”{16} În partea sa finală, a V-a, povestirea se reîntoarce la sfârşitul anilor de ucenicie ai lui McCaslin, reluând firul narațiunii întrerupt de saltul peste trei ani efectuat în partea a IV-a. Aceasta a făcut pe mulți comentatori să pună sub semnul îndoielii necesitatea şi legitimitatea părții a IV-a în desfăşurarea întregii povestiri, cu atât mai mult cu cât tonul ca şi factura relatării sunt aci total deosebite de rest. Îndoiala aceasta nu ține seama în primul rând de un procedeu frecvent în scrisul lui Faulkner, procedeu decurgând din concepția scriitorului asupra modului în care se reflectă cunoaşterea realității în conştiința eroilor săi. Ei trăiesc de multe ori consecințele unei acțiuni înainte de a discerne toate cauzele ei, ceea ce îl face pe cititor, ținut mereu la acest nivel al eroilor, să parcurgă acelaşi proces de descoperire a realității ca şi eroii înşişi. Apoi hotărârea lui Ike, anunțată şi realizată în partea a IV-a, e o foarte stringentă necesitate şi concluzie după toate câte s-au întâmplat până atunci. Înfățişarea în fapt, a deliberării şi apoi a hotărârii, întregeşte sensul povestirii, care nu rămâne numai o impresionantă dezbatere a situației tragice a omului confruntat cu

inevitabilul, ci indică şi o cale de acțiune, arată posibilitatea unei speranțe.

Povestire cu profunde implicații filosofice, *Ursul* nu se pierde – cu excepția doar a unor pasaje din partea a IV-a – în prelungi şi alambicate considerațiuni asupra destinului uman, a posibilităților de a-l stăpâni a-l înfrânge. Universul material al povestirii este caracterizat printr-o mare acuitate senzorială, oamenii, animalele şi întâmplările oare-i amestecă pe unii cu alții, trăiesc cu extraordinară vitalitate, sfârşindu-se odată cu o întreagă lume care se sfârşeşte cu ei. Paginile dedicate vânătorii, ritualului observat cu sfințenie a întâlnirilor anuale cu moş Bem, sunt pregnante prin culorile lor vii, prin prezența copleşitoare a vieții naturii, prin mişcarea şi tumultul celor porniți după bătrânul staroste al pădurii. Chiar şi în partea a IV-a, Faulkner izbuteşte uneori în notații scurte să sugereze drame sau comedii, să marcheze cu compasiune destine sortite prăbuşirii. Şi este cazul să observăm şi aici, ca şi în alte scrieri ale prozatorului, forța de sugestie abstractă a unor relatări despre fapte şi întâmplări detailate într-o obsesivă şi atotcuprinzătoare viziune materială a lumii reale. Încercarea de a zvârli cititorul în modul cel mai direct în conştiința eroului, nu-l duce pe Faulkner doar la analiză, ci la reconstituire, şi această reconstituire este tot atât de mult materială cât şi morală, ea are densitatea atât a timpului trecut-prezent, cât şi aceea a realului pe care vrea să-l surprindă. De aici şi monologul interior, care are la Faulkner o cu totul altă valoare decât la Sherwood Anderson sau Joseph Conrad. Pentru aceştia monologul interior era un *mijloc* de a pătrunde în adâncurile sufletului omenesc, în timp ce pentru el constituie nu o tehnică literară ci „singura expresie valabilă a realității", a realității care pentru romancier nu are decât o valoare subiectivă, fiind aceea trăită de eroii săi – aşa cum am văzut când am vorbit despre concepția sa despre timp. Uneori aceste încercări ajung la forme în care cititorul se descurcă de ajuns de greu, cum se întâmplă şi în multdiscutata parte a IV-a a povestirii *Ursul*,

unde scriitorul „duce la extrem efortul său de a cuprinde întreaga lume într-o singură frază”[17] şi unde, printre altele, există, cum s-a observat, o frază care, cu excepția solilocului lui Molly Bloom din *Ulysses* al lui Joyce, e printre cele mai lungi din proza anglo-saxonă!

Nu pot fi neglijate nici asemenea aspecte, evident, dar ele trebuie considerate în raport nu numai cu o tehnică literară ci şi cu concepția care o impune. De aici şi excesele, de aici şi virtuțile…

Mireasmă de verbină e povestirea cu care se încheie suita de întâmplări din perioada reconstrucției de după primul război civil descrisă în *The Unvanquished*. Concluzie şi speranță, povestirea e o meditație dramatică asupra necesității de a privi din nou cu curaj şi cu luciditate valoarea omului ca individ, de a nu-l mai privi ca un simplu mijloc care poate fi înlăturat sau distrus după necesități, sau chiar fără necesitate. Însuşi eroismul Sudului, al aventuroaselor sale isprăvi, prin această narațiune este considerat dintr-odată într-o altă perspectivă, şi dacă în restul povestirilor părea să stăruie o anume aură romantică, ea este dezmințită de această finală şi concluzivă istorisire. A înfrânge prejudecata onoarei atotputernice, imperativul sălbaticei legi „sânge pentru sânge”, înseamnă pentru eroul din *Mireasmă de verbină*, Bayard, a câştiga o nouă putere asupra sa şi a celorlalți, firește, nu fără sfâşieri şi renunțări.

Şi în această nuvelă, ca şi în altele cuprinse în culegerea de față sunt ecouri sau anticipări ale unor romane ale lui Faulkner. *Soare în amurg* este strâns legată astfel de *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia) şi* e una din-imaginile fugare din istoria familiei Compson – o imagine a terorii primitive care stăpâneşte o ființă umană ce aşteaptă înfricoşată să fie ucisă de alta.

Am socotit necesar să includ şi două nuvele cu caracter, să spunem, polițist: O *greşeală de chimie* şi *Fum* din volumul *The Knight’s Gambit (Gambitul calului),* pentru că au în centrul lor figura lui Gavin Stevens care aci trece de la ineficiența,

înecată în vorbe, a împiedicării răului, vădită în alte romane, la acțiuni directe de prevenire sau sancționare a răului. Într-un sens e vorba de o victorie a inteligenței umane asupra nemăsuratului orgoliu al puterilor malefice, şi aceasta e încă o izbândă care adevereşte convingerea lui Faulkner: „Refuz să accept declinul omului".

Aceasta a fost şi ideea – neconsiderată doar în forma ei concluzivă, afirmativă, ci şi în momentele ei de îndoială şi de înfrângere – care a călăuzit şi alcătuirea acestei introduceri la obsesiva, fascinanta, fabuloasa şi reala lume a comitatului Yoknapatawpha. Pe care cititorul o va putea cunoaşte, precum au cunoscut-o şi cei care o populează, ascultând glasul unicului şi inegalabilului ei demiurg, „singurul ei posesor şi proprietar, William Faulkner, Esq."

*

Considerând realitatea din unghiul de vedere particular al celui care o trăieşte într-un anume moment şi în anume împrejurări, Faulkner îşi modelează întotdeauna viziunea de detaliu potrivit ariei de cuprindere şi de conştiință a eroilor săi. Se pot observa totuşi, în unele monologuri interioare, personaje care vădesc o pătrundere a situațiilor şi o facilitate a formulării opiniilor despre aceste situații – mergând până la construcții şi expresii verbale de o deosebită subtilitate – neaşteptate de la formația şi felul lor de viață. Scriitorul ne apare astfel a fi mai puțin preocupat de a respecta realitatea într-un sens naturalist, ceea ce caută el în primul rând este să sugereze cu toate mijloacele care-i stau la îndemână realitatea subiectivă a eroilor săi, să ne facă să participăm nemijlocit la acea clipă unic, a resuscitării şi trăirii unui fapt amintit sau trăit cu toate amintirile legate de el, exprimate sau sugerate, prezente sau iminente. Undeva Faulkner spune – evocând natura factorilor componenți ai acestei realități subiective care e pentru el prezentul-trecut sau pur şi simplu trecutul:

„Aceasta este esența amintirii – sensibilitate, vedere, miros:

muşchii cu care vedem, auzim şi simțim. Nu inteligența, nu gândirea; memoria nu există, creierul nu reproduce decât ceea ce muşchii caută bâjbâind, nici mai mult nici mai puțin; şi totalul care rezultă din asta este de obicei necorect şi fals şi nu merită decât numele de vis."

Există în aceste cuvinte, odată cu o apreciere lucidă a valorii obiective a lucrurilor amintite în raport cu realitatea, şi o enunțare a multiplelor elemente caracteristice unei viziuni care tinde să reconstituie o atât de instabilă şi imprecisă substanță spirituală şi materială totodată. Potrivit acestei viziuni, eroii literaturii faulkneriene trec de obicei prin torturile încercării de a lua cunoştință de un anume adevăr şi izbutesc sau nu să-l afle, luminându-şi drumul, sau întunecându-l tocmai prin amintiri. Strădaniile lor de a acționa sau de a-l accepta, potrivit înțelegerii pe care o au despre ceea ce le spune amintirea sau prezentul amintirilor, se exprimă într-o formulă stilistică, de multe ori incriminată şi criticată, care urmăreşte să reproducă prin structură, sintaxă, vocabular, „curentul conştiinței" personajelor, o realitate, cum am mai spus, subiectivă şi foarte complicată, la densitatea materială a căreia contribuie factori deopotrivă senzoriali ca şi abstracți. De aici acea compoziție uneori fluentă, alteori poticnită, sinuoasă, digresivă, cu reveniri sau anticipări imprevizibile de obicei, cu largile meandre care te îndepărtează parcă de la subiect, cu opriri neaşteptate, cu porniri gâfâite care nu par să ducă undeva; acea minuțiozitate a detaliilor, a topografiilor altădată sugerate doar; acea înaintare care e de fapt rezultatul unor acumulări mai degrabă decât al mişcării; frazele acelea de pagini întregi cu nenumăratele paranteze şi paranteze în paranteze; acea necontenită schimbare a perspectivei cu anonimatul pronumelor personale care face necesară câteodată adăugirea numelor proprii în paranteze şi mai ales torentul acela al timpului care integrează totul, unifică şi chinuie, care încheagă părți aparent disparate într-o structură ce rezultă până la urmă din logica internă a lucrării.

Nu este deloc uşor pentru traducătorul lui Faulkner să-l urmeze în fascinanta şi luxurianta lume a verbului său, precum se vede atât de diversă şi de neîncetat alta. Scriitorul, care are tendința contemplării meditative nu este un static, istorisirile sale sunt întotdeauna în mişcare şi se organizează ades după legile neprevizibile ale curentului conştiinței. Şi atunci frazele sale alunecă lin sau tumultuos, se întretaie, se încurcă sau se precipită, se răsfrâng în multiplele oglinzi ale lumii interioare şi sunt deformate, amplificate sau pierdute în cețurile alburii ale amintirii. Alteori se pornesc în şiraguri de cuvinte care se rostogolesc unele după altele, aparent fără sens, iscând ritmuri şi cadențe ciudate, de o stranie muzicalitate, şi cititorul se regăseşte cu greu, abandonat fără călăuză pe un drum fără de capăt. De cele mai multe ori ritmul prozei faulkneriene este lent, acumulările se produc mereu şi mereu, pentru ca într-un târziu, după amânări care prelungesc câteodată chinuitor aşteptările, şocul revelației să se producă. Rareori în chip tranşant, mai întotdeauna relativizat printr-o posibilitate enunțată nu în mod categoric, dar existentă sau sugerată numai. Multitudinea amănuntelor, digresiunile şi revenirile nu dăunează acestui ritm, dimpotrivă, dozate cu o rară pricepere, ele dau adesea, o şi mai mare acuitate amânării, acelui *suspense* caracteristic unei mari majorități a prozei moderne.

Căutând a exprima cât mai sugestiv elementele analitice şi spontane ale curentului conştiinței în care fiecare clipă se repercutează, după o foarte sinuoasă şi dificilă logică, în diferite epoci ale memoriei, deci ale timpului trăit sau povestit, Faulkner foloseşte o frază ale cărei elemente par foarte diferite, dar sunt unite prin această tensiune a sursei comune care le-a provocat, ca într-un şir de reacții în lanț. Ceea ce pare retorică, şi ritmul acesta lent cu repetiții frecvente se apropie aparent de cel al perioadelor largi ale unei orațiuni care se amplifică mai mult în sonoritate decât în substanță, e numai o modalitate a comunicării complexității vii şi instantanee a mersului conştiinței. Şi prin aceasta

scrisul marelui romancier american izbuteşte să dăruie povestirii în proză o nouă dimensiune.

Procedeelor relatării discontinue a narațiunii şi stilului oblic, deprinse din frecventarea lui James Joyce, Faulkner – le dă o viață proprie şi în loc de a căuta „simultaneitatea" caracteristică construcției lui *Ulysses*, el realizează ceea ce am putea numi cu un termen poate nu întru totul adecuat, „corelativitatea". Îndepărtându-se de tehnica juxtapunerii diferitelor momente ale monologului interior cum se întâmplă uneori la Joyce sau frecvent la Virginia Woolf, la Faulkner condiționarea dintre aceste momente ca şi a rațiunilor interioare care le dictează este supusă unui principiu ordonator fundamental. Ceea ce la prima vedere poate apărea ca discontinuu, necoerent, se dovedeşte a fi în fapt determinat de o legătură intimă, de structură, şi se organizează până la urmă într-o viziune coerentă semnificativă, demonstrând iar şi iar condițiile în care o conştiință contemporană luptă pentru a se smulge din incertitudinile proprii situației sale şi pentru a acționa înfruntând şi timpul şi moartea.

Există o foarte concretă dorință de comunicare a acestor idei în scrisul lui Faulkner, care e vizibilă până şi în folosirea mai frecventă a anumitor verbe (am remarcat că proza romancierului e în primul rând mişcare, a gândirii, a simțurilor sau deplasare în timp şi spațiu) şi a unei anume sintaxe, aceea care domină relațiile dintre realitatea obiectivă şi cea înfățişată în scris. Aş vrea să dau aci doar câteva sugestii, mai mult decât exemple. Mi se pare semnificativă astfel folosirea aproape obsesivă a două verbe care indică starea de reflecție, de apreciere a realității în urma examinării ei. Aceste două verbe sunt: *to watch* şi to *know.* Unul înseamnă, în sensurile lui principale, a privi cu atenție, a scruta, a observa, iar celălalt la Faulkner are foarte multe sensuri, de cele mai multe ori sintetizate într-unul major: „a înțelege", „a pricepe". Dar el mai înseamnă a fi convins, a-şi da seama, a-şi aminti, a cunoaşte, a afla şi foarte adeseori e înrudit ca sens cu un verb foarte apropiat: *to think* – a gândi.

Diversitatea şi multiplicitatea sensurilor acestui verb *to know*, supleţea şi nuanţarea extremă a folosirii lui corespunde diversităţii de forme, de atitudine şi de certitudine, pe care o ia în conştiinţa eroilor faulknerieni apropierea de realitate, cunoaşterea. Şi afirmând printr-o folosire nuanţată a acestui verb relativitatea posibilităţilor cunoaşterii subiective, Faulkner izbuteşte apoi cu ajutorul sintaxei sale particulare să ne sugereze însăşi imaginea mersului orbecăit al cunoaşterii omului, care încearcă să treacă de la universul limitat al făpturii sale, la vastul univers al cunoaşterii, deschis lumii moderne. Îl vezi parcă, pe acest om al creaţiei faulkneriene bâjbâind către hotarele acestei lumi pe care nu le află niciodată, dar către care se îndreaptă mereu într-o năzuinţă de absolut, de cunoaştere totală sau definitivă.

Din acest punct de vedere, o comparaţie între cele mai frecvente verbe folosite în scrisul lui Hemingway, care sunt *to see* (a vedea) şi *to feel* (a simţi) şi cele folosite în proza lui Faulkner, *to know* (a afla, a şti) şi *to watch* (a scruta, a observa) mi se pare deosebit de concludentă pentru sensul mai adânc al expresiei artistice a unuia şi a celuilalt scriitor.

Spuneam mai sus că folosirii mai frecvente a unor verbe li se adaugă şi o sintaxă particulară, caracterizată, între altele, printr-o foarte complexă şi subtilă folosire a subordonatelor şi a determinărilor atributive ale acţiunii principale. Ea reproduce uneori cu o deconcertantă fidelitate incertitudinea, imprecizia, virtualitatea realităţilor posibile sau probabile şi a relativităţii care intră în aprecierea lor. Verbele predicative sunt foarte adesea urmate de întregi propoziţii sau fraze de acest fel care diminuează mereu gradul de certitudine implicat în regentă. Li se adaugă de altfel într-un mod copios întrebuinţarea verbelor la timpurile, modurile care sugerează probabilitatea ca şi a unor locuţiuni ca *maybe* (poate), *probable* (probabil) etc., etc.

Caracteristic scrisului faulknerian este faptul că definirea unui moment, fie că se petrece în afara personajelor, fie că se petrece în interiorul lor, este făcută cu dificultăţi, care nu

sunt formale ci reale, reale în sensul exprimării scrise le simți că au existat pentru romancier, dar au existat pentru el pentru că au existat şi pentru personajul respectiv şi din aceste tatonări, dibuiri sau înaintări nesigure şi ezitante se constituie mai pregnant decât printr-o enunțare fulgurantă şi sintetică (deşi nici asemenea enunțări nu lipsesc) momentul, cu senzația dibuielilor cunoaşterii până fixează un adevăr, care nici el nu e niciodată definitiv. Un adevăr al momentului care însoțeşte, dublează sau înlocuieşte, contrazicându-l, adevărul... adevărat. Ai zice că autorul se lasă înşelat odată cu eroul lui şi, de regulă, nu ştie mai mult ca el. La prima vedere s-ar spune că e o renunțare la luciditate, dar cititorul are la îndemână de fapt, şi nu-i sunt refuzate tocmai în acest act al cunoaşterii soartei eroilor cu toate nesiguranțele lor, elementele suficiente pentru a aprecia lucid un destin care eroilor le pare inevitabil, sau acceptabil doar cu demnitate.

Se reflectă, şi nu se poate altfel, acest mers îndoielnic al luării contactului cu realitatea, şi într-o punctuație specifică prozei faulkneriene. Ea e foarte restrânsă, marcând numai perioadele mari, urmărind să nu stânjenească desfăşurarea gândurilor şi a reacțiilor în fața faptelor relatate sau întâmplate. E excesivă uneori pe spații foarte reduse şi e ca şi inexistentă în paragrafe ample, arhitecturate capricios şi baroc. Logica ei e mai puțin gramaticală, şi e mai mult a sensului, ceea ce era şi de presupus în cazul unei atât de concertate şi nuanțate folosiri a tuturor mijloacelor care stau la îndemâna expresiei literare.

Am stăruit atât de mult asupra acestor mijloace pentru că folosirea lor e foarte riguros determinată de o concepție literară, aşa cum am văzut, de o deosebită profunzime artistică, care se cere cunoscută pentru a se putea înțelege mai bine această căutare a celor mai adecuate, mai subtil şi mai pregnante corespondențe stilistice. Am mai stăruit asupra lor pentru că au fost tot atâtea dificultăți ce s-au cerut rezolvate într-o transpunere românească, a cărei rigoare şi sugestivitate o va aprecia cititorul, înțelegându-l şi

cunoscându-l mai în adâncime pe acest mare scriitor contemporan, care scria pentru că nu putea „accepta declinul omului”.

Septembrie 1965

RADU LUPAN

TABEL CRONOLOGIC

1825 Se naşte William C. Falkner, străbunicul real şi legendar din Knox Country Tennessee, a cărui aventuroasă viață avea să fie ades punctul de pornire al multora din întâmplările relatate în scrierile lui Faulkner.

1861–1865 Războiul de Secesiune dintre statele din Sud şi cele din Nord. William C. Falkner este colonel, comandant al regimentului 2 Mississippi.

1863 Declarația de emancipare prin care se decreta eliberarea sclavilor de pe întreg teritoriul statelor americane.

1881 Moare Dostoievski despre care Faulkner avea să spună: „El este cel care m-a influențat mult şi îl citesc încă în fiecare an. Ca om de meserie precum şi prin forța lui de pătrundere în psihologia oamenilor, prin capacitatea lui de a-i iubi, a fost unul dintre acei pe care orice scriitor doreşte să-l egaleze dacă poate."

1889 William C. Falkner este ucis de unul dintre rivalii săi în afaceri şi în viața politică.

1897 25 septembrie. Se naşte în orăşelul New Albany, comitatul Union, Mississippi, William, primul fiu al lui Maud Butler şi Murry C. Falkner, funcționar la calea ferată locală, proprietatea tatălui său.

1898 Familia Falkner se mută la Ripley, orăşel de unde era originară, odată cu numirea lui Murry C. Falkner ca trezorier şi cenzor al căii ferate.

1899 Naşterea celui de al doilea fiu al familiei M. C. Falkner, Jack.

1901 Naşterea celui de al treilea fiu al familiei M. C. Falkner.

1902 Tatăl lui M. C. Falkner vinde calea ferată şi întreaga familie se mută la Oxford, comitatul Lafayette, Mississippi, oraşul care va deveni peste ani imaginarul Jefferson din miticul comitat Yoknapatawpha. al „cărui singur proprietar şi posesor e William Faulkner Esq."

1903–1913 Anii de învățătură ai tânărului William: şcoala primară, apoi liceul pe care nu-l termină pentru a intra ca funcționar la banca din Oxford, aparținând bunicului său (modelul lui Sartoris).

1914 începe prietenia cu Phil Stone – model al viitorului personaj din romane şi povestiri, Gavin Stevens – care-i deschide lui William orizonturile noi ale culturii şi literaturii moderne.

1916 Încearcă să se înroleze în aviația militară americană pentru a pleca în război, dar e respins din cauză că n-are înălțimea necesară.

1918 Lucrează într-o uzină de armament, după care se înrolează în aviația engleză „Royal Flying Corps", la Toronto, în Canada, dar rămâne până la sfârşitul războiului ca elev-pilot în tabăra de antrenament din Toronto.

1919 Întors la Oxford, se înscrie ca student special la cursurile de franceză, spaniolă şi literatură engleză ale universității din localitate „Ole Miss”, unde tatăl său eşuase în cele din urmă ca secretar administrativ. Îi apare; în *The New Republic*, prima lucrare tipărită: un poem de patruzeci de versuri, intitulat: *L'Apres-midi d'un Faune (După-amiaza unui faun)* – titlu inspirat evident după poemul lui Mallarme.

1920 Noiembrie. Se retrage de la universitate fără a-şi termina studiile. Cu ajutorul lui Phil Stone, William este invitat de către criticul şi romancierul Stark Young la New York. Aici va face tot felul de munci obscure, va fi vânzător într-o librărie (la „Lord & Taylor's”) unde o va cunoaşte pe Elizabeth Prall, viitoarea soție a lui Sherwood Anderson.

1921 Decembrie. Se întoarce de la New York pentru a lucra ca diriginte al biroului poştal al universității din Oxford, de unde îşi va da demisia în 1924.

1919–1923 În această perioadă publică primele încercări literare şi desenează în publicațiile universitare: *Ole Miss, The Mississippian* şi *The Scream*. Îi apar 16 poeme, o primă nuvelă, şi şase articole de critică literară. Cunoscuta revistă din New Orleans: *The Double Dealer*, la care colaborau alături de scriitori cunoscuți ca: Sherwood Anderson şi Ezra Pound, tineri ca Robert Penn Warren, Thornton Wilder ş.a. – care nu aveau să întârzie şi ei a deveni cunoscuți – îi publică un poem în acelaşi număr din anul 1922 în care apărea şi o schiță de Ernest Hemingway.

1924 Apare, cu ajutorul lui Phil Stone, *The Marble Faun (Faunul de marmură).* Acest prim volum e o culegere de

versuri, influențate de poetul romantic englez, Swinburne, şi e tipărit, pe socoteala autorului, la o editură obscură.
La sfârşitul anului pleacă, împreună cu Stone, la New Orleans, unde îl cunoaşte, datorită lui Elizabeth Prall, pe Sherwood Anderson.

Moare Joseph Conrad despre care Faulkner avea să spună: „Sunt sigur că-l veți putea găsi pe Conrad în lucrările mele. Am luat foarte mult de la Conrad."

1925 Lucrează în New Orleans pentru un *bootlegger*, făcând contrabandă de alcool şi colaborează la revista *Double Dealer* şi la ziarul local *Times Picayune*.
Scrie primul său roman *Soldier's Pay (Plata soldatului)* pe care Anderson, legenda spune, îl recomandă fără a-l citi, editorului său, Liveright, care-l acceptă spre publicare.

1926 Apare *Soldier's Pay*, roman al întoarcerii acasă din război, întâmpinat cu indiferență. Datorită însă unui contract mai generos încheiat cu Liveright, Faulkner are posibilitatea de a pleca în Europa, pe bordul unui vas comercial. Vizitează Italia de nord, Elveția şi ajunge la Paris, unde rămâne un timp fără a frecventa totuşi cercurile de artişti şi scriitori americani stabiliți în acea perioadă în capitala Franței, într-un soi de exil literar.

1927 Apare *Mosquitoes (Țânțarii),* roman al mediilor intelectuale din New Orleans, descrise cu vădite intenții satirice.

1929 Romanul *Sartoris* apărut în acest an marchează întoarcerea şi orientarea către istoria legendară sau reală a locurilor natale. Acest roman constituie în fapt

începutul celebrei saga despre fabulosul comitat Yoknapatawpha. Cartea nu are un prea mare ecou.
La câteva luni după *Sartoris* apar *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia)* roman care izbuteşte să realizeze, după o muncă stăruitoare la câteva versiuni succesive, o imagine halucinantă a declinului unei mari familii din Sud. Cartea e întâmpinată cu un interes deosebit. Autorul ei este însă fochist de noapte la centrala electrică a universității *Ole Miss*. În timpul nopților petrecute lângă cazanele centralei electrice, scrie *As I Lay Dying (În timp ce mor).*
Se căsătoreşte cu o veche prietenă din copilărie. Estelle Oldham.

1930 Apare *As I Lay Dying.*

1931 Publică romanul *Sanctuary (Sanctuar),* imagine sumbră şi violentă a mediilor avute şi interlope din Sud, care cunoaşte un mare succes de public.
Apare primul volum de nuvele *These Thirteen (Aceste treisprezece).*

1932 Apare *Light in August (Lumină de august),* roman în care tema relațiilor dintre albi şi negri în Sud e tratată cu o sinceritate aspră şi impresionantă.

1932–1933 Lucrează intermitent la Hollywood, ca scenarist şi consilier literar.
Cumpără în Oxford o veche proprietate, unde va locui până la moarte.

1933 Publică al doilea volum de poeme *A Green Bough (O ramură verde).*

1934 Apare un nou volum de schițe şi nuvele: *Doctor Martino and Other Stories (Doctorul Martino şi alte*

povestiri).

1935 Apare romanul lumii condamnate şi într-un fel disperate a aviatorilor din aviația civilă *Pylon (Pilon).*

1936 Trece la editura Random House, care-i va publica de aci înainte toate lucrările şi se reîntoarce la istoria familiilor din Sud, din care va apare fascinantul roman *Absalom, Absalom.*

1938 Publică *The Unvanquished (Neînvinsul),* roman alcătuit din mai multe povestiri relaționate între ele, despre familia Sartorişilor. Cumpără o fermă, situată la vreo şaptesprezece mile de Oxford, de care se va ocupa îndeaproape.

1939 Apare *The Wild Palms (Palmierii sălbatici).*

1940 Publică primul volum al trilogiei, despre ascensiunea şi declinul clanului de *carpetbaggers*, Snopes: *The Hamlet (Cătunul),* roman care are un larg ecou.

1941 Moare Sherwood Anderson despre care Faulkner avea să spună: „Este tatăl întregii mele generații – al lui Hemingway. Erskine Caldwell, Thomas Wolfe, Dos Passos". Moare James Joyce, considerat de Faulkner ca „unul dintre oamenii mari ai epocii mele. El a fost electrocutat de focul divin."

1942 Apare *Go Down, Moses (Coboară Moise),* culegere de povestiri care constituie o istorie fragmentară a familiei McCaslin.

1946 Criticul american Malcolm Cowley publică antologia *The Portable Faulkner (Faulkner de buzunar).*

1948 Apare romanul *Intruder in the Dust (Nechemat în*

țărână).

1949 Apare culegerea de nuvele *Knight's Gambit (Gambitul calului).*

1950 Apare romanul *Requiem for a Nun (Requiem pentru o călugăriță).*

I se decernează premiul Nobel, cu care prilej rosteşte o nobilă şi impresionantă profesiune de credință: „Glasul poetului nu trebuie să vorbească numai despre om, el poate fi un sprijin, un reazăm pentru a-l ajuta pe om să supraviețuiască şi să dăinuie".

1954 Romanul *A Fable (Parabola),* dramatică relatare, în termenii unei parabole religioase, a unui episod din primul război mondial.

1955 Moare Thomas Mann, despre care Faulkner supunea: „El (şi Joyce) au fost marii scriitori ai timpului meu. A avut mai mult talent decât l-a putut stăpâni."

1954–1957 Călătorii în America de Sud, Filipine, Japonia, țările nordice, Europa Occidentală, Grecia.

1957 Apare cel de al doilea volum al trilogiei clanului Snopes, *The Town (Oraşul).*

1957–1958 Ca *„writer-in-residence"* ține o serie de prelegeri despre artă şi literatură la universitatea din Virginia, în Charlottesville.

1958 Sunt publicate cele 16 schițe şi povestiri apărute în 1925 în paginile duminicale ale lui *Times Picayune* din New Orleans sub titlul *New Orleans Sketches (Schițele*

din New Orleans).

1959 Ultimul volum al trilogiei Snopes: *„The* Mansion *(Conacul).*

1962 Apare romanul *The Reivers (Hoții).*

6 iulie. În urma unei crize cardiace, Faulkner moare la spitalul din Oxford.

*

1963 I se acordă pentru a doua oară (prima oară în 1955) premiul Pullitzer.
Apare cartea de amintiri despre Faulkner: *My Brother Bill (Fratele meu Bill)* scrisă de John Faulkner, fratele său.

R. L.

VICTORIE ÎN MUNȚI

Prin fereastra cabanei, cei cinci oameni urmăreau atenți călăreții care urcau cu greu pe poteca noroioasă şi se opriseră în poartă. Întâi se ivi un bărbat care ducea un cal de căpăstru. Purta o pălărie cu boruri mari trasă peste ochi; pe umeri îi atârna o manta cenuşie decolorată din care-i ieşea mâna stingă, ținând căpăstrul. Frâul era bătut în ținte de argint, calul, un murg pur-sânge, costeliv, plin de noroi, avea în loc de şea o pătură cazonă albastru-închisă, prinsă c-o funie. Cel de al doilea cal, murdar şi el de noroi, un căluț roib, îndesat şi cu capul mare, avea frâul cârpit cu sfoară şi sârmă şi o şea cazonă. Ghemuită deasupra scărilor, bălăbănindu-se, o făptură fără formă stătea cocoțată în şea; era ceva mai mare decât un copil şi din depărtare nu părea să poarte vreun veşmânt din acelea pe care le poartă bărbații.

Unul dintre cei trei bărbați de la fereastra cabanei se-ndepărtă în grabă. Ceilalți, fără să se-ntoarcă, îl auziră îndreptându-se spre capătul opus al încăperii şi revenind cu o carabină cu țeava lungă.

— Nu, asta nu, zise bărbatul mai în vârstă.

— Nu vezi mantaua aceea? zise cel mai tânăr. Mantaua aceea a rebelilor.

— N-ai să faci asta, zise celălalt. S-au predat. Au recunoscut că sunt bătuți.

Se uitau cu atenție pe fereastră la caii care se opriseră în

poartă. Poarta din lemn de nuc, gata să se prăbuşească, era prinsă în zidul din bolovani de piatră care cobora şerpuind pe povârnişul pustiu, profilându-se net în umbra văii şi a lanțului de munți din depărtare, care se pierdeau în cerul jos şi pierit.

Se uitau la făptura de pe cel da al doilea cal care coborî şi trecu căpăstrul aceleiaşi mâini stingi a omului cu mantaua cenuşie care ținea şi căpăstrul pur-sângelui. Se uitau la făptura aceea care intră pe poartă, urcă pe cărare şi dispăru după colțul ferestrei. Apoi îl auziră păşind în pridvor şi bătând în uşă. Stăteau aşa şi-l auziră ciocănind iar.

După o clipă cel mai în vârstă spuse, fără să-şi întoarcă privirea: „Du-te şi vezi".

Una dintre cele două femei, cea mai în vârstă, plecă de la fereastră, păşind fără zgomot, cu picioarele goale, pe duşumea. Se duse la uşa de la intrare şi o deschise. Lumina rece şi umedă a după-amiezii târzii de aprilie o învălui – o femeie mărunțică cu un obraz zbârcit şi inexpresiv, îmbrăcată cu o rochie cenuşie, fără formă. În fața ei, dincolo de prag, stătea o ființă ceva mai mare decât o maimuță mare, îmbrăcată într-o imensă manta albastră de soldat din armata federală, având înfăşurată pe cap ca o glugă, o bucată de muşama ale cărei margini îi căzeau pe umeri, muşama care fusese probabil tăiată din coviltirul vreunei căruțe de cantinier; în deschizătura glugii femeia nu deosebi decât albul unor ochi mobili şi fantomatici; dintr-o singură aruncătură de ochi negrul o măsurase pe femeia care stătea în fața lui, desculță, cu rochia ei decolorată de bumbac şi interiorul mohorât şi pustiu al coridorului cabanei.

— Dom' maior Soshay Weddel vă transmite salutări şi'ice că lui i-ar trebui o cameră să doarmă el şi servitoru' lui şi doi cai, zise negrul cu glasul ceremonios, ca un papagal. Femeia se uită la el. Obrazul îi rămase impasibil ca o mască. Am fost la luptă şi ne-am bătut cu Yankeii, zise negrul. S-a 'fârşit. Acuma ne-ntoarcem acasă.

Femeia păru să vorbească de undeva dindărătul feței ca de

după o efigie sau un ecran pictat: „Să-l întreb”.

— Vă plătim, spuse negrul.

— Să plătiți? Şi apoi, părând să se gândească la ceva. Nu prea arată aici a han de munte.

Negrul făcu un gest larg.

— Nu-i nimic. Am mai do’mit noi şi-n alte locuri, mai rele decât ăsta de-aici. Spuneți-i numai că-i dom’ Soshay Weddel… Şi atunci îşi dădu seama că femeia se uita peste capul lui. Se întoarse şi-l văzu pe bărbatul cu mantaua cenuşie uzată la mijlocul cărării care urca dinspre poartă. Se apropie, urcă în pridvor, şi cu mâna stângă îi scoase pălăria cu boruri largi, având pe ea galonul răsucit şi decolorat de ofițer superior al armatei confederate[18]. Oacheş la față, cu ochi întunecați şi părul negru, avea un obraz plin tras totuşi şi arogant. Nu era înalt, dar îl depăşea pe negru cu cinci sau şase *inch*-i. Mantaua îi era uzată, decolorată la umeri, acolo unde soarele bătuse mai tare. Poalele mantalei târâte prin noroi, erau ferfenițite şi pline de glod: veşmântul fusese cârpit şi periat mereu şi perii stofei pieriseră.

— Bună ziua, doamnă, zise el. N-aveți cumva pentru o noapte un loc în grajd pentru caii mei şi-un adăpost pentru mine şi ordonanța mea?

Femeia se uită la el cu o expresie placidă şi gânditoare, ca şi cum ar fi văzut, fără să i se facă frică, o fantomă.

— Trebuie să văd, spuse ea.

— Vă plătesc, spuse omul. Ştiu cum sunt timpurile.

— Trebuie să-l întreb, zise femeia. Se întoarse, apoi se opri brusc. În spatele ei, bărbatul mai în vârstă apăruse în coridor. Un om voinic, cu haina de dril, cu o chică de păr cenuşiu şi cu ochi luminoşi.

— Mă numesc Saucier Weddel. zise omul cu mantaua cenuşie. Sunt în drum spre casă, spre Mississippi şi vin din Virginia. Acum mă aflu în Tennessee?

— Sunteți în Tennessee, spuse celălalt. Intrați.

Weddel se-ntoarse spre negru.

— Du caii la grajd, zise el.

Negrul se duse spre poartă, o momâie cu gluga de muşama şi cu mantaua lui imensă, cu aerul acela arogant şi plin de ifos pe care şi-l luase din clipa în care o văzuse pe femeia desculță şi interiorul pustiu al cabanei. Apucă căpestrele şi începu să strige la cai, înjurându-i fără rost şi ostentativ, cei doi cai nedându-i nicio atenție, părând a fi obişnuiți cu el de multă vreme. S-ar fi zis că nici negrul însuşi nu dădea nicio atenție propriilor lui strigăte, ca şi cum strigătele ar fi fost pur şi simplu concomitente cu acțiunea de a scoate caii din câmpul vizual al uşii, ca o emanație a cailor şi a negrului, acceptată şi respinsă în aceeaşi clipă.

II

Prin zidul bucătăriei fata auzea glasurile bărbaților din odaie, de unde tatăl ei o scosese când străinul se apropiase de casă. Era cam de vreo douăzeci de ani; o fată voinică cu părul mătăsos şi neted, cu mâini mari şi suple, desculță şi îmbrăcată cu o rochie făcută din pânză de sac. Stătea lipită de zid, nemişcată, cu capul puțin plecat, cu ochii mari şi calmi şi goi ca o somnambulă, ascultând cum intră oaspetele şi tatăl ei în cealaltă încăpere.

Bucătăria era un şopron de scânduri sprijinit de zidul din bârne al cabanei. Lutul dintre bârne, în partea dinspre ea se crăpase, uscat de căldura sobei şi se făcuse cum e creta şi căzuse ici şi colo. Aplecându-se, cu o mişcare lentă şi mlădioasă şi tăcută ca şi şopotitul paşilor ei desculți pe podea, fata îşi lipi obrazul de una dintre aceste crăpături. Zări o masă goală pe care era un ulcior de lut şi o cutie cu gloanțe marcată cu şablonul: *U.S. Army.* Cei doi frați ai ei şedeau pe scaunele de lemn cioplit, lângă masă, şi numai cel mai mic, băiatul, se uita spre uşă, deşi ea îşi dădea seama acuma şi

auzea că străinul intrase în cameră. Fratele mai mare, cu spatele spre uşă, unde ştia că stă acuma străinul, scotea cartuşele din cutie unul câte unul, le ştergea cu mâna şi le punea în picioare în faţa lui ca nişte soldaţi la defilare. Fata respira încetişor. „Vatch ar fi vrut să-l împuşte, îşi zise ea, şoptind şi se aplecă. Cred că mai vrea încă."

Apoi auzi din nou un zgomot de paşi şi maică-sa se îndreptă spre uşa bucătăriei, trecând şi acoperind o clipă crăpătura din perete. Totuşi, nu plecă de acolo nici când maică-sa intră în bucătărie. Stătea aplecată în faţa crăpăturii, respirând liniştit şi regulat, auzind-o pe maică-sa trântind în spatele ei capacele sobei. Şi atunci îl văzu pe străin pentru prima dată şi îşi ţinu uşurel respiraţia, nedându-şi măcar seama că a încetat să respire. Îl zări stând în picioare, lângă masă, în mantaua lui ponositǎ, cu pălăria în mâna stângă. Vatch nu-şi ridică ochii spre el.

— Mă numesc Saucier Weddel, spuse străinul.

„Soshay Weddel", şopti fata în crăpătura uscată din zidul scorojit şi prăfos. Acum îl vedea din plin, în mantaua lui pătată şi peticită şi periată, cu capul uşor înălţat, pe faţa lui istovită, aproape suptă, o expresie de cumplită oboseală şi totuşi de aroganţă, ca o fiinţă din altă lume care ar respira un alt aer şi ar avea un alt sânge care să-i încălzească venele. „Soshay Weddel", murmură ea.

— Luaţi o gură de whisky, spuse Vatch fără să facă vreun gest.

Şi deodată, la fel cum i se întâmplase să nu mai respire, nu mai ascultă ce vorbeau, ca şi cum n-ar fi avut nevoie să asculte, ca şi cum curiozitatea ei n-ar fi avut niciun rost în atmosfera care-l înconjura pe străin şi care o învăluia şi pe ea în clipa aceea aşa cum stătea şi-l observa pe străin stând în picioare lângă masă, uitându-se la Vatch şi Vatch, cu un glonte în mână, întors spre el şi privindu-l. Respiră uşurel lângă crăpătura din perete prin care vorbele se auzeau acum calme şi fără de sens, pornite din acea întunecată şi mocnită şi violentă şi puerilă vanitate a bărbaţilor:

— Aşadar, mi se pare că ştiți ce sunt astea când le vedeți?

— Desigur. Le foloseam şi noi. N-aveam niciodată nici vreme, nici pulbere ca să mai stăm să le fabricăm. Aşa că eram câteodată siliți să le folosim pe ale voastre, mai ales, în vremea din urmă.

— Poate că le-ați recunoaşte şi mai bine dacă v-ar izbi unul în obraz.

— Vatch. În clipa aceea se uită la tatăl ei, căci el vorbise.

Fratele ei mai mic se ridicase puțin de pe scaun, aplecându-se uşor înainte, cu gura întredeschisă. Avea şaptesprezece ani. Străinul stătea totuşi liniştit, şi-l privea pe Vatch, cu pălăria strâns lipită de mantaua lui uzată, având pe față expresia aceea de aroganță şi de oboseală şi oarecum zeflemisitoare.

— Puteți să ne arătați şi cealaltă mână, zise Vatch. Nu vă temeți să lăsați pistolul din mână.

— Nu, spuse străinul. Nu mi-e teamă să o arăt.

— Luați atunci o gură de whisky, zise Vatch, împingând spre el ulciorul, cu un gest disprețuitor.

— Vă mulțumesc foarte mult, spuse străinul. Din cauza stomacului. Timp de trei ani a trebuit să-i cer iertare stomacului meu; acuma că s-a făcut pace trebuie să-mi cer iertare din cauza lui. Aş putea să capăt un pahar pentru ordonanța mea? După patru ani tot nu poate suporta frigul.

„Soshay Weddel”, murmură fata cu gura spre zidul prăfos prin care se auzeau glasurile, încă nu furioase dar neîmpăcate în veci şi sortite de pe acum a fi unul al predestinatei victime, celălalt al predestinatului călău.

— Sau poate că în spate l-ați recunoaşte mai bine?

— Ascultă, Vatch.

— Lăsați-l, domnule. Dacă a făcut armată, măcar un an, a fugit şi el, măcar o dată. Poate că şi de mai multe ori. Dacă a avut de-a face cu armatele din Virginia de Nord.

„Soshay Weddel”, murmură fata aplecându-se. Acuma îl zări pe Weddel mergând parcă drept spre ea, cu o cană în mâna stângă şi cu pălăria strânsă sub acelaşi braț.

— Nu pe-acolo, zise Vatch. Străinul se opri şi se uită înapoi la Vatch. Unde vreți să vă duceți?

— Să duc asta ordonanței mele, spuse străinul. Afară, în grajd. Credeam că uşa asta... i se vedea obrazul în profil, obosit, trufaş, istovit, cu sprâncenele ridicate într-o întrebare ironică şi arogantă. Fără să se ridice, Vatch făcu un gest brusc cu capul înapoi şi într-o parte. „Plecați de-acolo". Străinul nu se clinti. Îşi întoarse doar uşor capul, ca şi cum şi-ar fi îndreptat privirile într-altă parte.

„Se uită la tata, murmură fata, aşteaptă ca tata să-i vorbească. Nu-i e frică de Vatch. Ştiam eu."

— Pleacă de-acolo, zise Vatch. Negru afurisit.

— Vasăzică e vorba de obraz şi nu de uniformă, zise străinul. Şi dacă am înțeles bine, ați luptat patru ani ca să ne eliberați.

Atunci îl auzi pe tatăl ei vorbind iar.

— Ieşi prin aşa din față şi ia-o după casă, străine, zise el.

„Soshay Weddel", zise fata. În spatele ei maică-sa trebăluia, făcând zgomot, pe lângă sobă. „Soshay Weddel", zise ea. Nu vorbea tare. Respiră iar, adânc şi calm şi fără grabă. „Parcă ar fi o melodie. Parcă ar fi un cântec."

III

Negrul stătea ghemuit pe vine la intrarea grajdului; între stănoagele prăpădite şi distruse nu erau decât doi cai. Lângă el, trântită pe jos, o raniță uzată, deschisă. Era foarte ocupat cu lustruitul unei perechi de pantofi uşori de bal pe care-i freca cu o bucată de stofă şi cu crema dintr-o cutie în care nu mai rămăsese decât o pojghiță subțire în jurul marginilor. Lângă el, pe podea, un pantof lustruit. Căputa era crăpată; pantoful fusese pingelit de curând într-un chip grosolan de o

mână nepricepută.

— Slavă Domnului că oamenii n-au cum să vadă şi talpa încălţărilor dum'eavoastră, zise negrul. Slavă Domnului că ăştia nu-s decât nişte munteni nenorociţi, Tare n-aş vrea ca yankeii să vă vadă încălţat cu cestiile astea. Frecă pantoful, îl examină cu o privire piezişă, suflă peste el şi-l frecă iar de pulpă.

— Ţine, zise Weddel, întinzându-i cana. În ea era un lichid incolor ca apa.

Negrul se opri, cu bucata de stofă şi cu pantoful în aer. Se uită la cană. „Ce? zise el. Ce-i asta?"

— Bea, spuse Weddel.

— Asta-i apă. Pen' ce-mi daţi apă?

— Ia, zise Weddel. Nu-i apă.

Negrul luă cana cu fereală. O ţinea în mâini de parc-ar fi conţinut nitroglicerină. Se uită la ea, clipi, şi o duse încetişor la nas. Clipi iar.

— De unde aţi luat asta aici? Weddel nu răspunse. Luase în mână pantoful lustruit şi se uita la el. Negrul ţinea cana sub nas.

— Miroase cam cum ar trebui, zise el. Dar să mă ia dracu dacă pare să fie ceva de capul ei. Oamenii ăştia vor să vă otrăvească. Înălţă cana şi sorbi încetişor, şi apoi lăsă cana jos, clipind.

— N-am băut din el, zise Weddel. Lăsă pantoful jos.

— Mai bine, zise negrul. Că eu de ani de zile caut să am grijă de dum'eavoastră şi să vă aduc acasă aşa cum mi-a zis cucoana şi dum'eavoastră dormiţi în grajdurile oamenilor ca un vagabond, ca un predicator negru ambulant. Duse cana la gură, şi-o dădu peste cap, dându-şi în acelaşi timp şi capul pe spate. Puse cana jos, goală; ţinea ochii închişi; zise: „Uf", scuturând din cap şi cutremurându-se din tot trupul. Miroase cum trebuie şi te zgâlţâie cum trebuie. Da' să mă ia dracu dacă arată cum trebuie. Zic că mai bine să nu beţi, aşa cum aţi şi făcut. Cân' vă dă să mai beţi să-i trimiteţi la mine. Am înghiţit atâtea, că pot să mai înghit şi asta de dragul

cucoanei.

Luă din nou pantoful şi cârpa în mână. Weddel se plecă peste raniță.

— Aş vrea să iau pistolul, zise el.

Negrul se opri iar, cu cârpa şi cu pantoful în aer.

— De ce? Se aplecă şi se uită înspre povârnişul noroios care ducea spre cabană. Ăştia-s yankei? şopti el.

— Nu, zise Weddel căutând cu mâna stângă în raniță. Negrul nu păru să-l fi auzit.

— În Tennessee? Mi-ați zis că suntem în Tennessee unde e şi Memphis, chiar dacă n-ați zis că-n Memphis sunt dealuri şi văi ca p-aici. Ştiu că atunci când am fost cu tatăl dum'eavoastră la Memphis n-am văzut aşa ceva. Dar aşa ați spus. Şi acuma îmi spuneți că oamenii din Memphis sunt yankei?

— Unde-i pistolul? zise Weddel.

— Eu v-am zis, spuse negrul. Că vă purtați aşa cum vă purtați. Să-i lăsați pe oamenii ăştia să vă vadă mergând pe jos, ducându-l pe Caesar de căpăstru fiin'că ați crezut că-i obosit, să mă puneți pe mine să călăresc şi dum'eavoastră să mergeți pe jos, când eu am putut merge întotdeauna mai mult decât dum'eavoastră şi ştiți asta prea bine, cu toate că eu am patruzeci şi dum'eavoastră douăzeci şi opt. O să-i spun mamei dum'eavoastră. O să-i spun.

Weddel se ridică, ținând în mână un revolver greu cu butoi. Îl mângâie cu singura lui mână şi trase cocoşul şi-l lăsă iar. Negrul se uita la el, ghemuit ca o maimuță în mantaua albastră a armatelor confederate.

— Puneți-l la loc, zise el. Războiul s-a 'fârşit. Ne-au spus acolo în Virginia că s-a terminat. Acuma nu mai aveți nevoie de pistol. Puneți-l la loc, m-auziți?

— Mă duc să fac baie, zise Weddel. Cămaşa mea e...?

— Să faceți baie? În ce? Oamenii ăştia n-au văzut în viața lor o cadă.

— Fac baie la fântână. Cămaşa mea e curată?

— Ce-a mai rămas din ea... Puneți pistolul ăla la loc, dom'

Soshay. O să vă spun mamei dum'eavoastră. O să vă spun. De-ar fi domnu' aici.

— Du-te la bucătărie, zise Weddel. Spune-le că vreau să fac baie în ghereta fântânii. Spune-le să tragă perdeaua la fereastră. Pistolul dispăruse sub mantaua cenuşie. Se duse în boxa unde stătea calul pur-sânge. Calul îşi frecă botul de el, rotindu-şi ochii blânzi şi speriați. Îl mângâie pe bot cu mâna stângă. Calul nechează uşurel. Răsuflarea lui era dulce şi caldă.

IV

Negrul intră în bucătărie pe uşa din dos. Îşi scosese gluga de muşama şi purta o caschetă albastră de serviciu, care ca şi mantaua, îi era prea mare şi-i stătea pe vârful capului în aşa fel încât când se mişca, marginile nesprijinite de nimic se clătinau uşor, însufleţite parcă de o viaţă proprie. Nu se vedea din el decât partea din obraz dintre caschetă şi guler, aproape la fel de mică precum un trofeu dyak{19} uscat, şi frigul îi aşternuse pe faţă un soi de paloare ca de cenuşă. Femeia mai în vârstă stătea lângă sobă şi frigea ceva ce sfârâia şi pocnea; când intră negrul nici nu se uită la el. Fata stătea în mijlocul încăperii şi nu făcea nimic. Se uită cu o privire lentă, gravă, tainică şi fără să clipească la negrul care intrase cu aerul acela caricatural şi fanfaron, sigur de sine, şi acuma îşi trăgea o buturugă şi se aşeza lângă sobă.

— Dacă aşa e vremea pe aici tot timpul, zise el, nici nu-mi pasă că yankeii sunt stăpâni prin locurile astea... Îşi descheie mantaua, şi i se văzură picioarele, informe şi enorme, înfăşurate în ceva necunoscut şi plin de noroi care semăna cu o blană şi le făcea să pară a fi două animale murdare pline de noroi, cam de mărimea unor căţei care se tolăniseră pe podea:

apropiindu-se ceva mai mult de fată, fata îşi zise încetişor. *E o blană. A luat o haină de blană şi a tăiat-o ca să-i învelească picioarele.* Da. dom'le, zise negrul. Să mă lase numai să mă-ntorc acasă, şi tot restul poate să rămână yankeilor.

— De unde sunteți cu casa? zise fata

Negrul se uită la ea.

— Din Miss'ippi. La moşie. N-ați auzit vorbindu-se niciodată de Countymaison?

— Countymaison?

— Da. Bunică-său i-a zis Countymaison fiin'că-i mai mare cât un comitat. Călare pe un catâr n-o străbați între răsăritul şi apusul soarelui. Aşa-i de mare. Îşi frecă greoi coapsele cu amândouă mâinile. Se întorsese cu fața spre sobă: suflă zgomotos. Îi şi dispăruse paloarea aceea cenuşie de pe obraz, şi fața îi rămăsese neagră, tuciurie, zbârcită, cu fălcile căzute, ca şi cum muşchii folosiți mereu s-ar fi lăsat, ca nişte fâşii de cauciuc – nu muşchii masticatori, ci acei ai vorbirii. „Cred totuşi că ne apropiem de casă. În orice caz carnea asta de porc miroase ca şi pe la noi."

— Countymaison, zise fata pe un ton extatic şi visător, uitându-se la negru cu privirea ei gravă, fără să clipească. Apoi îşi întoarse capul şi se uită spre zid, cu o față complet senină, total impenetrabilă, fără grabă, într-o adâncă şi preocupată meditație.

— Da, da, zise negrul. Chiar şi yankeii au auzit vorbindu-se de Countymaison şi de domnu' Francisc Weddel. Poate că l-ați fi văzut trecând cu trăsura când s-a dus la Wash'nton să-i zică p'eşedintelui vostru că nu-i place cum se poartă p'eşedintele vostru cu oamenii. A mers până la Wash'nton cu trăsura, cu doi negri care mânau caii şi încălzeau cărămizile ca să-i fie cald la picioare şi Omul mergea înainte cu căruța şi cu caii de schimb. I-a dus p'eşedintelui vostru doi urşi întregi împăiați şi opt jumătăți de cerb afumat. Trebuie să fi trecut chiar prin fața casei voastre. Cred că tată tău sau al ei l-o fi văzut trecând. Continuă să vorbească, aşa cu volubilitate, pe un ton monoton, adormitor, obrazu-i începând să lucească, să

strălucească din cauza căldurii binefăcătoare, în timp ce mama trebăluia, aplecată deasupra sobei, iar fata, nemişcată şi dreaptă, cu picioarele desculțe şi netede, apropiate strâns unul de celălalt, proptite bine în scândurile noduroase, cu trupul ei voinic, suplu şi tânăr, cu sânii ei rotunjiți dulce şi generos sub veşmântul aspru, îl privea pe negru cu ochii ei adânci şi nespus de atenți, cu gura uşor întredeschisă.

Negrul continua să vorbească, cu ochii închişi, fără sfârşit, pe tonul acela lăudăros, cu aerul lui lenos şi intolerant, ca şi cum ar fi fost acasă şi n-ar fi fost nici războiul şi nici zvonurile neliniştitoare ale eliberării şi ale schimbărilor, iar el (grăjdar, în ierarhia domestică un om la cai) şi-ar fi petrecut seara în mijlocul celor care lucrau la câmp, până ce femeia mai în vârstă pregăti mâncarea şi ieşi din bucătărie, închizând uşa după ea. Auzind zgomotul uşii, deschise ochii şi se uită spre uşă şi apoi spre fată. Fata se uita la perete, la uşa închisă prin care maică-sa dispăruse. „Nu mănânci la masă împreună cu ei?" zise el.

Fata se uită la negru fără să clipească.

— Countymaison, zise ea. Vatch spune că şi el e negru.

— Cine? El? Negru? Dom' Soshay Weddel? Cine-o mai fi şi ăsta Vatch? Fata se uită la el. Dacă n-ați fost nicăieri. N-ați văz't nimic. Stați aici, pe dealul ăsta pustiu, unde nu vezi nici măcar fumul altor case. El negru? Tare aş mai vrea ca maică-sa să te audă zicând una ca asta. Se uită prin bucătărie, cu fața zbârcită, cu ochii ca nişte bile albe, rotindu-i-se fără încetare într-o parte şi într-alta. Fata îl privea cu atenție.

— Acolo fetele merg încălțate tot timpul? zise ea.

Negrul se uită prin bucătărie.

— Unde țineți apa aia de izvor din Tennessee? Pe undeva pe aici?

— Apa de izvor?

Negrul clipi rar.

— Gazul ăla care se bea uşor.

— Gaz?

— Gazul ăla de lampă de culoare deschisă pe care-l beți. N-

ai cumva pe aici ascuns puțin gaz de ăla?

— A, făcu fata. Vrei să zici rachiu de porumb. Se duse într-un colț şi desprinse o scândură din podea, negrul urmărind-o cu privirea, şi scoase un ulcior de lut. Umplu o cană şi o dădu negrului şi-l privi cum o dă peste gât, cu ochii închişi.

— Uf! făcu el din nou şi-şi şterse buzele cu dosul palmei. Ce mă întrebai? zise el.

— Dacă fetele de-acolo, din Countymaison, merg încălțate?

— Doamnele, da. Dacă n-ar avea cu ce, dom' Soshay ar vinde o sută de negri şi le-ar cumpăra... Cine-a zis că dom' Soshay e negru?

Fata îl privea întruna.

— E însurat?

— Cine? Dom' Soshay? Fata îl privea atent. Cum să fi avut timp să se-nsoare când ne batem cu yankeii de patru ani? Şi n-am mai fost nicăieri de patru ani, ca să găsim fete de măritat. O privi pe față, cu ochii aceia albi cam injectați, lumina licărind ici şi colo pe pielea lui lucitoare. Dezmorțindu-se, părea să fi devenit ceva mai mare. „Şi ce-ți pasă dacă-i însurat sau nu?"

Se uitară lung unul la celălalt. Negrul o auzea cum respiră. Apoi nu se mai uită la el, deşi nu clipi şi nici nu-şi întoarse capul.

— Nu cred că ar avea timp să se ocupe de-o fată care n-are pantofi, zise ea.

Se îndreptă spre perete şi se aplecă iar ca să se uite prin crăpătură. Negrul o privea. Femeia mai în vârstă intră şi luă un alt fel de mâncare de pe sobă şi plecă fără să se fi uitat la vreunul dintre ei.

V

Cei patru bărbați, trei bărbați şi un băiat, şedeau în jurul mesei. Cinaseră. În farfuriile groase, rămăseseră resturi de mâncare. Cuțitele şi furculițele erau de fier. Ulciorul tot pe masă stătea. Weddel îşi dezbrăcase mantaua. Se bărbierise şi părul lui ud încă era dat pe spate. Pe piept, dantela cămăşii se înfoia în lumina lămpii, mâneca dreaptă, goală, era prinsă în față cu un ac subțire de aur. Sub masă, pantofii de bal prăpădiți şi peticiți se odihneau între bocancii celor doi bărbați şi picioarele mari şi desculțe ale băiatului.

— Vatch spune că eşti negru, zise tatăl.

Weddel se rezemă uşor pe speteaza scaunului.

„Aşa se explică, spuse el. Credeam că e violent din fire. Sau că se crede obligat s-o facă pe învingătorul."

— Eşti negru? zise tatăl.

— Nu, spuse Weddel. Se uita la băiat, obrazul lui uscățiv şi obosit puțin cam ironic. Pe ceafă părul îi fusese retezat grosolan cu un cuțit parcă sau cu o baionetă. Băiatul se uita la el, total nemişcat, ca în extaz. *Ca şi cum aş fi o fantomă,* se gândi el. *Un strigoi. Poate că sunt.* Nu, zise el, nu-s negru.

— Cine eşti? zise tatăl.

Weddel stătea cam într-o parte pe scaun, cu mâna rezemată de masă. „Aşa e obiceiul în Tennessee, ca oaspeții să fie întrebați cine sunt?", spuse el. Vatch îşi turnă în cană din ulcior. Obrazul nu i se vedea, mâinile îi erau mari şi aspre. Şi fața îi era aspră. Weddel se uită la el. „Cred că ştiu ce simți, zise el. Şi eu eram înainte la fel. E tare greu însă să păstrezi aceleaşi sentimente timp de patru ani. Ba chiar să mai şi ai vreunul."

Vatch spuse deodată ceva jignitor. Trânti cana pe masă şi câteva picături de lichid țâşniră pe-afară. Ai fi zis că-i apă, dar avea un miros violent, dinamic. Părea să aibă o iuțeală intrinsecă căci unele picături trecură peste masă şi ajunseră pe dantela zdrențuită dar imaculată de pe pieptul lui Weddel, făcându-l să simtă, prin bluză, pe piele, o senzație bruscă de răceală.

— Vatch, zise tatăl.

Weddel nu făcu niciun gest; expresia lui trufaşă, ironică, şi obosită nu se schimbă. „N-a făcut-o înadins”, spuse el.

— Când o s-o fac înadins, zise Vatch, n-o să pară că a fost un accident.

Weddel se uită la Vatch.

— Cred că v-am mai spus că mă numesc Saucier Weddel. Sunt din Mississippi. Locuiesc pe o moşie numită Contalmaison. Tatăl meu a întemeiat-o şi a botezat-o. Era un şef de trib Choctaw{20} de care probabil n-ați auzit niciodată, şi se numea François Weddel. Fiu al unei femei choctaw şi al unui emigrant francez din New Orleans, general în armata lui Napoleon şi cavaler al Legiunii de Onoare. Numele lui era François Vidal. Tatăl meu s-a dus odată cu trăsura până la Washington, la preşedintele Jackson{21}, ca să protesteze împotriva felului în care se purta guvernul cu oamenii din neamul lui, trimițând înainte o căruță cu provizii şi daruri şi cu cai de schimb pentru trăsură, de care avea grijă Omul, supraveghetorul indian, care era un choctaw pur-sânge şi văr cu tatăl meu. Pe vremuri Omul era titlul ereditar al şefului tribului nostru, dar după ce ne-am europenizat ca albii, am pierdut titlul în favoarea ramurii care a refuzat să se spurce, deşi noi am păstrat dreptul asupra sclavilor şi pământului. Omul locuieşte acuma într-o casă ceva mai mare decât colibele negrilor – e un servitor ceva mai de soi. La Washington, tatăl meu a cunoscut-o pe mama şi s-a însurat cu ea. A fost ucis în războiul din Mexic{22}. Mama a murit acum doi ani, în ’63, în urma unei complicații survenite în timpul unei pneumonii, căpătată într-o noapte ploioasă când a stat şi a supravegheat cum i se îngroapă argintăria, deoarece trupele federale intraseră în comitat, şi ca urmare a unei hrane nepotrivite pentru ea; totuşi servitorul meu nu vrea să creadă că a murit. El nu vrea să creadă că țara noastră a îngăduit celor din Nord să o lipsească de cafeaua importată din Martinica şi de pâinişoarele pe care le mânca duminica la prânz şi miercuri seara. El crede că țara noastră

s-ar fi ridicat mai degrabă la arme decât să îngăduie aşa ceva. Dar, la urma urmei, nu-i decât un negru, membru al unei rase asuprite, copleşită de povara libertății. El ține o listă zilnică a nelegiuirilor mele pe care are să i le spună mamei, când o să ajungem acasă. Eu mi-am făcut studiile în Franța, dar nu prea am învățat. Până acum două săptămâni am fost maior în regimentul de infanterie din Mississippi, în divizia unui anume Longstreet[23] – despre care ați auzit probabil vorbindu-se.

— Vasăzică ai fost maior, zise Vatch.

— După cât se pare e un cap de acuzare împotriva mea; da.

— Am mai văzut cu un maior rebel, zise Vatch. Vrei să-ți spun unde l-am văzut?

— Spune-mi, zise Weddel.

— Zăcea lângă trunchiul unui copac. A trebuit să ne oprim acolo ca să ne odihnim şi el zăcea la rădăcina copacului şi cerea apă. „N-ai puțină apă, prietene?” mi-a zis. „Da, am apă, i-am zis, am foarte multă apă.” A trebuit să mă târâi; nu eram în stare să mă țin pe picioare. M-am târât spre el şi i-am ridicat capul şi i l-am sprijinit de trunchiul copacului. I-am întors fața spre mine.

— N-aveai baioneta? zise Weddel. A, dar am uitat că nu erai în stare să te ții pe picioare.

— Şi apoi m-am târât înapoi. A trebuit să mă târâi aşa o sută de yarzi, până la locul…

— Înapoi?

— Eram prea aproape. Cine poate trage ca lumea de atât de aproape? A trebuit să mă târâi înapoi şi atunci afurisita aia de puşcă…

— Afurisita aia de puşcă? Weddel şedea pe marginea scaunului cu mâna pe masă, pe față cu o expresie ironică, sarcastică şi stăpânită.

— Prima dată nu l-am nimerit. Îi sprijinisem capul şi-l întorsesem cu fața spre mine şi mă privea cu ochii mari deschişi şi nu l-am nimerit. L-am lovit în gât şi a trebuit să trag din nou din cauza afurisitei ăleia de puşti.

— Vatch, zise tatăl.

Mâinile lui Vatch se sprijineau pe masă. Capul şi obrazul îi semănau cu ale tatălui său, fără să aibă însă aceeaşi expresie de cumpănire. Era stăpânit de o mânie calmă, neliniştitoare.

— Afurisita aia de puşcă. A trebuit să trag de trei ori. Şi după asta a avut trei ochi, unul lângă altul, pe fața lui sprijinită de trunchiul copacului, toți trei deschişi, ca şi cum m-ar fi privit cu trei ochi. I-am dăruit încă un ochi ca să vadă mai bine. Dar a trebuit să trag de două ori din cauza puştii aceleia afurisite.

— Hei, Vatch, zise tatăl. Se ridicase, rezemându-se cu mâinile de masă, ca să-şi sprijine trupul slăbit. Nu te supăra pe Vatch, străine. Războiul s-a sfârşit.

— Nu mă supăr, zise Weddel. Duse mâna la piept, şi o ascunse sub dantela vaporoasă uitându-se țintă la Vatch, cu căutătura aceea a lui, absentă, ironică, sarcastică. „Am văzut mulți ca el, ani de-a rândul, aşa că încă unul nu mai contează."

— Nu iei o gură de whisky? zise Vatch.

— Glumeşti?

— Dă-l dracului de pistol, zise Vatch. Bei puțin whisky.

Weddel puse din nou mâna pe masă. Dar în loc să-i toarne, Vatch se opri cu ulciorul în aer, deasupra cănii. Se uită peste umărul lui Weddel. Weddel se întoarse. Fata intrase în cameră, stând în pragul uşii, cu maică-sa în spate. Mama vorbi ca şi cum s-ar fi adresat duşumelei de sub picioarele ei.

— Am încercat s-o împiedic, cum mi-ai spus. Am încercat. Dar e puternică, parc-ar fi bărbat; şi e încăpățânată ca un bărbat.

— Pleacă, zise tatăl.

— Eu să plec? zise mama vorbind către podea.

Tatăl spuse un nume; Weddel nu-l înțelese, nici nu-şi dădu seama că nu-l auzise. „Pleacă."

Fata se mişcă. Nu se uita la niciunul dintre ei. Se duse la scaunul pe care era pusă mantaua uzată şi cârpită a lui Weddel şi o deschise, lăsând să se vadă cele patru tăieturi

neregulate ca şi cum căptuşeala de samur ar fi fost tăiată cu cuțitul. Se tot uita la manta când Vatch o apucă de umăr şi atunci îşi întoarse privirile spre Weddel.

— Ai tăiat-o şi ai dat-o negrului ăluia ca să-şi învelească picioarele, zise ea. Şi atunci tatăl îl apucă pe Vatch de umăr. Weddel nu se clintise privind, cu capul întors peste umăr; lângă el băiatul se ridicase în mâini, cu fața lui tânără şi moale aplecată înainte în lumina lămpii. Dar în afară de răsuflarea lui Vatch şi a tatălui, nu se auzea niciun alt zgomot în încăpere.

— Sunt încă mai puternic ca tine, zise tatăl. Încă mai puternic ca tine sau cel puțin tot atât de puternic.

— N-o să fii mereu aşa, zise Vatch.

Tatăl se uită peste umăr la fată. „Pleacă”, zise el. Fata se întoarse şi se îndreptă spre coridor, mergând fără zgomot de parcă ar fi avut tălpi de cauciuc. Tatăl pronunță iar numele pe care Weddel nu-l înțelesese; şi nu-l înțelese iar şi nu-şi dădu seama iar că nu-l auzise. Fata ieşi. Tatăl se uită la Weddel. Atitudinea lui nu se schimbase, doar că mâna îi dispăruse iar sub dantela cămăşii. Se uitară unul la celălalt – obrazul rece, nordic şi obrazul tras şi obosit, pe jumătate galic, pe jumătate mongol ca o mască de bronz, cu ochi ca de mort, din care pierise imaginația dar nu şi vederea.

— Luați-vă caii şi plecați, spuse tatăl.

VI

În coridor era întuneric şi rece, răceala întunecată a acelui aprilie de munte urcând din pământ în picioarele ei desculțe şi în trupul ei acoperit doar cu rochia aceea aspră. „A tăiat căptuşeala mantăii ca să-şi învelească picioarele negrul acela, zicea ea. A făcut asta pentru un negru.” Uşa din spatele ei se

deschise. În lumina lămpii se profila silueta unui bărbat, apoi uşa se închise. „Cine-i, Vatch sau tata?”, zise ea. Apoi ceva o izbi peste spate – o lovitură de curea. „Mi-era teamă să nu fie Vatch”, spuse ea. Din nou, se abătu asupra ei o altă lovitură.

— Du-te la culcare, zise tatăl.

— Pe mine mă poți bate, dar pe el nu, zise ea.

O nouă lovitură o atinse, un zgomot surd, încet, uşor pe carnea ei goală sub pânza aspră de sac.

VII

În bucătăria goală, negrul rămase încă o clipă pe buturuga de lângă sobă, uitându-se la uşă. Apoi se ridică încetişor, sprijinindu-se cu mâna de perete.

„Uf! făcu el. Ce bine-ar fi să fie şi pe la noi un izvor din care să curgă aşa ceva. Ar călca vitele în picioare, da, omule.” Privi spre uşă, clipind, cu urechea la pândă, apoi se mişcă, mergând cu grijă de-a lungul peretelui, oprindu-se din când în când ea să privească spre uşă şi să asculte, cu aer şiret, nesigur şi precaut. Ajunse la colțul încăperii şi ridică scândura din podea, aplecându-se cu grijă şi sprijinindu-se de perete. Trase ulciorul afară şi atunci îşi pierdu echilibrul şi căzu pe burtă, obrazul exprimându-i o mirare caraghioasă şi îngrijorată. Se ridică şi se aşează pe podea, grijuliu, cu ulciorul între genunchi şi, ridicând ulciorul, bău. Bău îndelung.

„Uf! zise el. La noi am da la porci aşa ceva. Dar proştii ăştia de munteni…” Bău iar; apoi, stând aşa cu ulciorul ridicat în aer, i se ivi pe față o expresie de îngrijorare şi după aceea de consternare. Puse ulciorul jos şi încercă să se ridice în genunchi deasupra ulciorului, şi în cele din urmă reuşi să se țină pe picioare, aplecându-se, clătinându-se, balele curgându-i din gură, având pe față aceeaşi expresie de uimire

jignită. Apoi căzu cu capul înainte, pe podea, răsturnând ulciorul.

VIII

Se aplecară deasupra negrului, vorbind încetişor, Weddel cu cămaşa lui cu dantelă, tatăl şi băiatul.

— O să trebuiască să-l ducem de-aici, zise tatăl, îl luară pe negru de jos. Cu singura lui mână, Weddel îi ridică negrului capul, zgâlțâindu-l. „Jubal", zise el.

Negrul se zbătu dând stângaci dintr-o mână. „La'mă-n pace", mormăi el. „La'mă-n pace."

— Jubal! zise Weddel.

Negrul izbucni deodată, violent.

— La'mă-n pace, zise el. O să-i spun Omului. O să-i spun. Se opri, mormăind: Muncitori la câmp. Negri de la câmp.

— O să trebuiască să-l ducem, zise tatăl.

— Da, spuse Weddel. Vă cer iertare. Ar fi trebuit să vă spun. Dar n-am crezut că mai e şi un alt ulcior care o să-i cadă sub mână. Se aplecă; şi-şi trecu singura lui mână pe sub umerii negrului.

— Dă-te deoparte, zise tatăl. Eu şi cu Hule o s-o scoatem la capăt. Îl ridicară pe negru, de jos. Weddel deschise uşa. Ieşiră din casă în frigul acela aspru şi întunecat. În vale se zărea vag grajdul. Îl duseră pe negru în vale. „Scoate caii afară, Hule", zise tatăl.

— Caii? zise Weddel. Acuma nu-i în stare să se țină pe cal. Nu poate călări.

Se uitară unul la celălalt, privind fiecare în direcția din care venea glasul celuilalt, într-o tăcere înghețată.

— Nu plecați acum? zise tatăl.

— Îmi pare rău, dar vedeți că nu pot pleca acuma. Trebuie

să rămân până-n zori, când s-o trezi. Atunci vom pleca.

— Lasă-l aici. Lasă-i un cal şi pleacă. Nu-i decât un negru.

— Îmi pare rău. Nu după patru ani. Vocea lui era ironică, aproape ciudată, cu acei accent permanent de neînvinsă oboseală. M-am chinuit cu el până acuma; cred că trebuie să-l iau cu mine acasă.

— Eu te-am avertizat, zise tatăl.

— Vă mulțumesc. O să plecăm în zori. Dacă Hule e atât de bun să mă ajute să-l urc în pod.

Tatăl plecă.

— Lasă jos negrul ăla, Hule, zise el.

— O să înghețe aici, zise Weddel. Trebuie să-l urc în pod. Îl ridică pe negru în picioare, îl propti de zid şi se aplecă să ia trupul moale al negrului pe umăr. Reuşi fără greutate deşi nu-şi dădu seama de ce până nu-l auzi pe tatăl spunând iar:

— Hule. Pleacă de acolo.

— Da, du-te, spuse Weddel calm. Pot să-l urc pe scară. Auzi răsuflarea băiatului, grăbită, de om tânăr, agitată probabil din cauza emoției. Weddel nu se opri să mediteze care să fie cauza tonului uşor agitat al băiatului.

— Te ajut eu.

Weddel nu refuză. Plesnindu-l pe obraz pe negru îl trezi şi-i puseră picioarele pe treptele scării, împingându-l în sus. La mijlocul scării se opri, şi se zbătu din nou.

— O să le spun. O să-i spun Omului. O să-i spun cucoanei. Muncitori la câmp. Negri de la câmp.

IX

În pod, se întinseră unul lângă altul, acoperindu-se cu mantaua şi cu două pături de cai. Nu era pic de fân. Negrul sforăia, şi răsuflarea lui greoaie duhnea. Jos, pur-sângele

izbea cu copitele din când în când. Weddel stătea întins pe spate, cu brațul pe piept, ținând cu mâna ciotul celuilalt braț. Pe deasupra lor, prin crăpăturile acoperişului, se vedea cerul – cerul acoperit, rece şi întunecat, care vestea că avea să plouă iar a doua zi şi în zilele următoare, cât aveau să rătăcească prin munți. „Dacă o să mai ies vreodată din munții ăştia, murmură el, stând nemişcat pe spate, lângă negrul care sforăia şi uitându-se la cer. Eram îngrijorat. Crezusem că s-a terminat cu asta; că am pierdut privilegiul de a mă teme. Dar nu l-am pierdut. Şi sunt fericit. Foarte fericit.” Rămase nemişcat, întins pe spate în întunericul acela rece, gândindu-se la cei de acasă. „Contalmaison. Viețile noastre sunt rezumate în nişte sunete care le dau un sens. Victorie. Înfrângere. Pace. Acasă. De aceea e atât de greu să inventezi un sens pentru aceste sunete; e afurisit de greu. Mai ales dacă eşti de ajuns de nefericit şi eşti victorios; e afurisit de greu. E plăcut să fii învins, e odihnitor să fii învins. Să fii învins şi să stai întins sub un acoperiş distrus, gândindu-te acasă.” Negrul sforăia. „E afurisit de greu”; i se părea că vede cum se formează pe tăcute cuvintele în întuneric, pe deasupra buzelor lui. „Ce s-ar întâmpla, să zicem, dacă în holl-ul hotelului «Gayoso» din Memphis, cineva s-ar apuca să râdă aşa, deodată, în hohote. Dar sunt chiar foarte fericit…” Şi atunci auzi zgomotul. Rămase aşa întins, fără să se mişte, apucând cu mâna pistolul cald de sub ciotul brațului său drept, ascultând zgomotul uşor, aproape imperceptibil, care urca pe scară. Dar nu făcu nicio mişcare până nu văzu o umbră acoperind întunecata deschizătură a chepengului.

— Stai acolo, zise el.

— Sunt eu, zise glasul; glasul băiatului, tot agitat şi gâfâit şi Weddel nu avu vreme nici acum să-şi dea seama că e emoționat sau măcar să remarce asta. Băiatul se apropie de-a buşilea, mergând prin paiele tocate, uscate şi foşnitoare, împrăştiate prin pod. „Hai, trage”, zise el. Se ivi, în patru labe, deasupra lui Weddel, gâfâind.

„Tare-aş vrea să mor. Tare-aş vrea. Să fim amândoi morți.

Aşa cum vrea Vatch. De ce a trebuit să vă opriți aici?”

Weddel nu se mişcase.

— De ce vrea să mă omoare Vatch?

— Pentru că vă aude încă urlând. Dormeam cu el şi se trezea în mijlocul nopții şi o dată tata a trebuit să-l țină să nu mă gâtuie înainte de a se trezi, lac de sudoare şi auzindu-vă mereu cum urlați. Cu nimic altceva decât puştile fără gloanțe şi urlând, zicea Vatch, gonind ca nişte sperietoare pe un câmp de porumb. Acuma plângea fără zgomot. Dracu să vă ia! Dracu să vă ia odată!

— Da, zise Weddel. I-am auzit şi eu. Dar de ce vrei să mori?

— Fiindcă şi ea a vrut să vină. Numai că trebuia…

— Cine? Ea? Sora ta?

— …să treacă prin odaie ca să iasă afară. Tata era treaz. I-a zis: „Dacă ieşi pe uşa aia, să nu te mai întorci niciodată”. Şi ea a zis: „Nici n-am de gând să mă întorc”. Şi Vatch era treaz şi i-a zis: „Mărită-te repede fiindcă în zori o să fii văduvă”. Şi ea s-a întors şi mi-a spus totul. Dar şi eu eram treaz. Ea mi-a zis să-ți spun.

— Ce să-mi spui, zise Weddel. Băiatul plângea încetişor, cu un fel de disperare adâncă şi răbdătoare.

— I-am zis că dacă ai fi un negru şi ar face asta… i-am zis că eu…

— Ce? Ce să faci? Ce vrea ea să-mi spui?

— Că e o fereastră la mansardă unde dormim şi eu şi ea. Acolo e o scară pe care-am pus-o ca sa urc când mă întorc noaptea de la vânătoare; poți s-o foloseşti ca să urci acolo. Dar i-am spus că dac-ai fi un negru şi ar face assta, aş…

— Şi-acuma, îl întrerupse deodată Weddel, ia linişteşte-te. Nu-ți aminteşti? N-am văzut-o decât atunci când a intrat în cameră şi tatăl tău a dat-o afară.

— Dar atunci ai văzut-o. Şi ea te-a văzut.

— Nu, zise Weddel.

Băiatul se opri din plâns. Stătea nemişcat la capul lui Weddel.

— Nu, ce?

— N-o să fac asta. N-o să mă urc pe scara voastră.

O clipă, deasupra lui, băiatul păru să se gândească intens, nemişcat, respirând încet şi calm; apoi vorbi pe un ton gânditor, aproape ca-n vis: „Aş putea să te omor de ajuns de uşor. Chiar dacă eşti mai mare ca mine n-ai decât un braț… Deodată, cu o iuțeală aproape de necrezut făcu o mişcare; Weddel îşi dădu seama abia când mâinile enorme şi aspre ale băiatului îl apucară de beregată. Weddel nici nu se mişcă. Aş putea să te omor de ajuns de uşor. Şi nu i-ar păsa nimănui."

— Ssst, făcu Weddel, mai încet.

— Nu i-ar păsa nimănui. Îl ținea pe Weddel de beregată, strângându-l stângaci, dar tare. Weddel simțea că strânsoarea care ar fi trebuit să-l gâtuie se istovea undeva în brațul băiatului înainte de a ajunge la mâini, ca şi cum legătura dintre creier şi mână nu era continuă. Nimănui nu i-ar păsa. Numai Vatch ar fi furios.

— Am un pistol, zise Weddel.

— Atunci trage-n mine. Dă-i drumul.

— Nu.

— Nu ce?

— Ți-am mai spus-o şi înainte.

— Juri că n-ai s-o faci? Juri?

— Ascultă o clipă, zise Weddel. Vorbea acum cu un soi de răbdare liniştitoare ca şi cum ar fi vorbit în monosilabe cu un copil. Nu vreau altceva decât să mă întorc acasă. Asta-i tot. Am rătăcit departe de casă timp de patru ani. Tot ce vreau e să mă întorc acasă. Nu înțelegi: Vreau să văd ce-a mai rămas pe acolo după aceşti patru ani.

— Ce faci acolo? Băiatul slăbise strânsoarea dar mâinile lui aspre rămăseseră în jurul gâtului lui Weddel; brațele îi erați nemişcate şi țepene. Vânezi toată ziua şi toată noaptea, dacă vrei, călare, şi negrii te servesc, îți lustruiesc cizmele şi-ți înşeuează calul, şi stai pe verandă şi mănânci până se face iar vremea ca să te duci din nou la vânătoare?

— Sper că aşa o să fie. N-am mai fost acasă de patru ani, înțelegi. Aşa că nu mai ştiu.

— Ia-mă cu tine.

— Vezi, nu ştiu ce-o mai fi pe-acolo. S-ar putea să nu mai fi rămas nimic, nici cai de călărit şi nici ce să vânezi. Au trecut yankeii pe-acolo, şi mama a murit imediat după asta, şi nu ştiu ce-o să mai găsesc pe-acolo, înainte de a mă duce să văd ce e.

— O să muncesc. O să muncim amândoi. Poți să te însori la Mayesfield. Nu-i departe de aici.

— Să mă-nsor? A! Vrei ca… ’nțeleg. De unde ştii că nu sunt însurat? Mâinile băiatului îl strânseră iar de beregată, zgâlțâindu-l. Încetează, zise el.

— Dacă zici că ai nevastă, te omor, zise băiatul.

— Nu, spuse Weddel, nu-s însurat.

— Şi nu vrei să urci pe scara aia?

— Nu. N-am văzut-o decât o dată. Dacă aş vedea-o din nou nici n-aş recunoaşte-o.

— Ea spune altceva. Nu te cred. Minți.

— Nu, zise Weddel.

— Asta pentru că ți-e frică?

— Da. De asta.

— De Vatch?

— Nu de Vatch. Pur şi simplu mi-e frică. Cred că norocul m-a părăsit. Îmi dau seama că a ținut prea mult; mi-e frică să nu descopăr că am uitat ce-i aia frică. Aşa că nu pot risca. Nu pot risca să descopăr că nu mai ştiu ce e aia adevărul. Nu ca Jubal, aici de față. El crede că încă îi aparțin; nu vrea să creadă că m-am eliberat de el. Nici nu vrea să mă lase să i-o spun. El n-are nevoie să se necăjească încercând să ştie care-i adevărul, înțelegi?

— O să muncim. Ea nu seamănă poate cu femeile din Miss’ippi care merg încălțate tot timpul. Dar o să învățăm. N-o să te facem de ruşine în fața lor.

— Nu, zise Weddel. Nu pot.

— Atunci pleacă. Acuma.

— Nu pot. Nu vezi că nu-i în stare să călărească, să se țină în şea? Băiatul nu-i răspunse imediat; o clipă după aceea,

deşi nu auzi niciun zgomot, Weddel simți aproape încordarea, totala imobilitate a băiatului; îşi dădu seama că băiatul, ghemuit pe vine, ținându-şi respirația, se uita spre scară. Cine-i? şopti Weddel.

— Tata.

— O să cobor. Tu rămâi aici. Ține pistolul meu.

X

Văzduhul era înalt, întunecat, rece şi înghețat. În întunecimea imensă şi oarbă se întindea valea, lanțul de munți din față, invizibili şi înghețați, negri pe cerul negru. Lipindu-şi de piept ciotul brațului său lipsă, dârdâia uşor şi întruna.

— Pleacă, zise tatăl.

— Războiul s-a sfârşit, zise Weddel. Victoria lui Vatch nu mă neliniştește.

— Ia-ți caii şi negrul şi pleacă.

— Dacă e vorba de fiica dumitale, n-am văzut-o decât o dată şi nu cred s-o mai văd vreodată.

— Pleacă, zise tatăl. Ia-ți ce-i al dumitale şi pleacă.

— Nu pot. Stăteau în întuneric unul în fața celuilalt. După patru ani am dreptul să nu fiu silit să fug.

— Îl ai până în zori.

— Vreme de patru ani în Virginia n-am avut nici atât. Şi aici suntem în Tennessee. Celălalt însă se-ntoarse; dispăru pe povârnişul întunecat. Weddel intră în grajd şi urcă pe scară. Chincit pe vine, nemişcat, băiatul stătea lângă negrul care sforăia.

— Lasă-l aici, zise băiatul. Nu-i decât un negru. Lasă-l şi pleacă.

— Nu, spuse Weddel.

Băiatul stătea chincit pe vine lângă negrul care sforăia. Nu se uita la Weddel, dar erau între ei, tăcute şi fără zgomot, tufişul, împuşcătura seacă şi violentă, săritura nebunească şi neaşteptată a calului care se ridica în două picioare, fumul care se risipea în aer.

— Îți pot arăta un drum mai scurt ca să cobori în vale. În două ore, n-ai să mai fi în munți. În zori ai să fii la zece mile de aici.

— Nu pot. Şi el vrea să se întoarcă: acasă. Trebuie să-l iau şi pe el acasă. Se plecă şi, cu singura lui mână, întinse stângaci mantaua, ca să-l acopere mai bine pe negru. Îl auzi pe băiat îndepărtându-se, târâş, dar nu se uită spre el. După câteva clipe îl zgâlțâi pe negru. „Jubal", zise el. Negrul gemu; se întoarse greoi şi adormi iar. Weddel se chinci pe vine lângă el, aşa cum făcuse şi băiatul. „Credeam că am pierdut pentru totdeauna, zise el... Pacea şi liniştea; putința de a-mi fi iar frică."

XI

Cabana arăta posomorâtă şi pustie în zorii neguroşi şi reci, când cei doi cai trecură pe poarta dărăpănată şi apucară pe drumul noroios, negrul călare pe pur-sânge, Weddel pe calul cel roib. Negrul dârdâia. Stătea cocoțat în şea, ghemuit cu genunchii la gură, cu fața aproape nevăzută sub gluga de muşama.

— V-am spus eu c-au vrut să ne otrăvească cu porcăria aia, zicea el. V-am spus. Munteni afurisiți Şi 'mneavoastră nu i-ați lăsat numai să mă otrăvească, ba mi-ați şi dat otravă cu mâna 'mneavoastră. Doamne, Doamne! De-am ajunge odată acasă.

Weddel se uită înapoi spre cabană, spre clădirea pustie

unde nu se zărea niciun semn de viață şi pic de fum. „Cred că are un prieten, un drăguț.” Vorbea cu glas tare, meditativ, ironic. „Şi băiatul. Hule. Zicea să mergem până o să vedem un tufiş de lauri unde drumul se înfundă şi apoi să o luăm pe potecă la stingă. Zicea că nu trebuie să trecem de tufiş.”

— Cum a zis, ce-a zis? spuse negrul. Eu nu merg nicăieri. Mă întorc să mă culc în pod.

— Foarte bine, zise Weddel. Coboară.

— Să cobor?

— Am nevoie de amândoi caii. Când ai să termini cu dormitul, poți să mergi şi pe jos.

— O să vă spun mamei dum’eavoastră, zise negrul. O să-i spun. O să-i spun cum, după patru ani, n-aveți nici atâta minte ca să recunoaşteți un yankeu când îl vedeți. Să rămânem peste noapte la nişte yankei şi să-i lăsați să otrăvească pe unul dintre negrii cucoanei. O să-i spun eu.

— Credeam că vrei să rămâi aici, zise Weddel. Dârdâia şi el. Totuşi nu mi-e frig. Nu mi-e frig.

— Să rămân aici? Eu? Şi cum dracu ați ajunge acasă fără mine? Şi ce-aş spune cucoanei când aş veni fără dum’eavoastră şi m-ar întreba unde sunteți?

— Hai, zise Weddel. Îndemnă roibul să meargă mai repede. Se uită liniştit spre casă şi apoi îşi continuă drumul. În urma lui, călare pe pursânge, negrul murmura şi mormăia ceva jelindu-se monoton. Drumul, lunga vale pe care o urcaseră ieri chinuindu-se, cobora. Noroios, semănat cu pietre, ca o cicatrice pe pământul acela pustiu şi pietros, şerpuia sub cerul ploios, în vale, spre locul unde se zăreau pilcurile de pini şi tufişurile de’ lauri. După un timp cabana nu se mai văzu.

— Şi iată că fug iar, zise Weddel. Când o să fiu acasă nu voi fi prea mândru de povestea asta. Ba da, voi fi. Asta înseamnă că sunt încă viu. Încă în viață, fiindcă încă ştiu ce-i aia frică şi dorință. Fiindcă viața e o afirmare a trecutului şi o promisiune a viitorului. Aşadar, sunt încă în viață.:. Ajunseră la tufişurile de lauri. În fața lor, cam la vreo trei sute de yarzi,

păreau să se fi ivit, nemişcate, întunecate şi misterioase din aerul saturat de apă. Trase brusc de hăţuri; negrul, ghemuit, gemând, cu faţa ascunsă cu totul, îl întrecu, fără să-şi dea seama, până în clipa în care pur-sângele se opri singur. Dar nu văd nicio potecă… zise Weddel; şi atunci din tufişuri se ivi o siluetă care alergase spre ei. Weddel puse hăţurile sub coapsă şi-şi băgă mâna sub manta. Şi atunci îşi dădu seama că era băiatul. Se apropia în fugă. Obrazul îi era palid, încordat, privirea foarte gravă.

— Acolo, drept înainte, zise el.

— Îţi mulţumesc, spuse Weddel. Ai fost foarte drăguţ că ai venit să ne-arăţi drumul, deşi cred că am fi putut să-l găsim şi noi.

— Da, zise băiatul, ca şi cum n-ar fi auzit ce-i spune. Şi apucă de căpăstru calul cel roib. Exact de cealaltă parte a tufişurilor. Nu poţi s-o vezi decât când eşti în mijlocul lor.

— Unde? zise negrul. O să-i spun. După patru ani n-aveţi mai multă minte…

— Sst! zise Weddel. Apoi, adresându-se băiatului: îţi sunt recunoscător. O să trebuie să te mulţumeşti doar cu atât. Şi acum, întoarce-te acasă. O să găsim noi poteca. Acum totul e-n regulă.

— Şi ei ştiu de poteca asta, zise băiatul. Trase roibul înainte. Hai.

— Aşteaptă, spuse Weddel, oprind roibul. Băiatul trăgea totuşi de căpăstru, uitându-se înainte înspre tufişuri. Aşadar şi noi avem o şansă şi ei una, nu-i aşa?

— Fir-ar să fie, hai odată! zise băiatul cu un soi de nebunie stăpânită. Sunt sătul de toată povestea asta, sătul.

— Bine, spuse Weddel. Se uită în jur, ironic, batjocoritor; obrazul îi era tras, obosit, istovit. Dar trebuie să plec. Nu pot rămâne aici, chiar dacă aş avea o casă, un acoperiş sub care să mă adăpostesc. Aşa că trebuie să aleg între trei lucruri. Asta mă încurcă… această nouă posibilitate neprevăzută. Tocmai când îţi dai seama că viaţa constă într-o greşită alegere între două alternative, trebuie să alegi între trei

posibilități. Du-te acasă.

Băiatul se-ntoarse şi se uită la el. „O să muncim. Am putea să ne întoarcem acasă, acum că tata şi Vatch sunt... Am putea coborî pe cai, doi pe un cal şi doi pe celălalt. Am putea coborî în vale şi să te însori la Mayesfield. N-o să te facem de ruşine."

— Dar ea are un drăguț, nu-i aşa? Cineva care o aşteaptă duminica, la biserică, şi o însoțeşte până acasă, şi ia masa de duminică împreună cu voi şi care se bate, poate, cu alți tineri pentru ea?

— Atunci, nu vrei să ne iei cu tine?

— Nu, întoarce-te acasă.

O clipă băiatul rămase aşa, cu căpăstrul în mână, cu fața în jos. Apoi se întoarse şi spuse calm: „Hai odată. Trebuie să ne grăbim."

— Stai, zise Weddel, ce vrei să faci?

— Să merg cu voi o bucată de drum. Hai. Trase roibul de căpăstru spre marginea drumului.

— Ascultă, zise Weddel, întoarce-te acasă. Războiul s-a terminat. Vatch o ştie prea bine.

Băiatul nu-i răspunse. Trase roibul înspre tufişuri. Pursângele şovăi.

— Hai, Caesar, zise negrul. Aşteptați-mă, dom' Soshay. N-o să mergem aşa, fără...

Băiatul se uită peste umăr, fără să se oprească.

— Rămâi în urmă, zise el. Stai acolo unde eşti.

Poteca abia se zărea, şerpuind şi făcând o mulțime de meandre printre tufişuri

— Acuma ştiu care e, zise Weddel. Întoarce-te.

— O să merg cu dumneata încă o bucată de drum, zise băiatul, atât de încet încât Weddel îşi dădu seama că, încordat şi la pândă, îşi ținuse respirația. Răsuflă iar, în timp ce calul, sub el, cobora poticnindu-se. „Prostii, se gândi el. Dacă mai ține cinci minute, o să ajungă să o facă pe indianul. Am vrut să recapăt puterea de a-mi fi frică, dar mi se pare totuşi că exagerez." Poteca se lărgea; pursângele ajunse roibul

din urmă; băiatul mergea pe jos între ei; îşi ridică privirea iar spre negru.

— Ți-am spus să rămâi în urmă, zise el.

— De ce în urmă? spuse Weddel. Se uită la obrazul încordat şi livid al băiatului şi se gândi repede: „Nu ştiu dacă o fac pe indianul sau nu". Tare zise: De ce să rămân în urmă?

Băiatul se uită la Weddel; se opri şi opri şi roibul.

— O să muncim, zise ei. N-o să te facem de ruşine.

Obrazul lui Weddel era acum la fel de grav ca şi al băiatului. Se uitară unul la celălalt.

— Crezi că am făcut o alegere proastă? Trebuia să alegem. Trebuia să alegem din trei posibilități, una.

Şi din nou băiatul păru să nu-l audă.

— N-o să spui că-i din cauza mea? Juri?

— Da. Jur. Vorbea calm şi se uita ținta la băiat; vorbeau acuma ca doi bărbați sau ca doi copii. Ce crezi că ar trebui să facem?

— Să ne întoarcem. La vremea asta or fi plecat. Am putea… Trase de căpăstru, pursângele îl ajunse şi-l întrecu.

— Vrei să spui, că s-ar putea să se întâmple pe undeva pe-aici? zise Weddel. Dădu deodată pinteni roibului, trăgându-l pe băiat înainte. Să mergem, zise el. Băiatul se agăță de căpăstru şi fu tras înainte până ce caii ajunseră iar unul lângă celălalt. Cocoțat pe şaua pursângelui, negrul, cu genunchii la gură, vorbea întruna, cu buzele umflate de vorbărie goală, uzate de atâta vorbă ca un pantof vechi de prea mult mers.

— I-am zis şi i-am tot zis… spuse negrul.

— Să mergem! zise Weddel, dând pinteni roibului, care-l împinse într-o parte pe băiat. Să mergem.

— Nu vrei să te întorci? zise băiatul. Nu vrei?

— Să mergem! zise Weddel. Pe sub mustață i se zăriră o clipă dinții; sub împunsătura pintenilor calul se ridică în două picioare. Băiatul lăsă căpăstrul din mână şi se plecă sub gâtul pursângelui; când roibul o porni înainte, Weddel se uită în urmă şi-l văzu pe băiat că sare pe spinarea pur-sângelui şi-

l împinge pe negru înapoi până-l dădu jos de pe cal.

— O să-şi închipuie că eşti dumneata pe calul de rasă, zise băiatul cu glasul gâtuit şi gâfâit, le-am zis că o să treacă pe aici... Coboară peste munte! strigă el în clipa în care pursângele o luă înainte, calul te poate duce până acolo! Nu merge pe potecă! Nu merge pe... Weddel dădu pinteni roibului, aproape unul lângă celălalt, cei doi cai ajunseră la cotitura unde poteca se răsucea şi intra într-un tufiş des de lauri şi rododendroni. Băiatul se uită peste umăr înapoi. „Rămâi în urmă! strigă el. Fugi de pe potecă." Weddel îşi îmboldi roibul. Obrazul i se crispă într-o uşoară grimasă de exasperare şi mânie, care semăna aproape cu un zâmbet.

Când izbi țărâna, cu piciorul prins în scară, ea stăruia încă pe obrazul lui fără viață. Roibul sări într-o parte auzind bubuitura şi-l târî pe Weddel până la marginea potecii, se opri, se întoarse, necheză şi se porni să pască. Pursângele țâşni dincolo de cotitură, se întoarse şi o porni înapoi în goană, cu pătura răsucită sub burtă, rotindu-şi ochii înnebunit, sărind peste trupul băiatului lungit pe potecă, cu fața răsucită într-o parte, lipită de o piatră, cu brațele trase înapoi, cu palmele deschise, ca o femeie cu poalele sumese sărind peste o băltoacă. Apoi se-ntoarse şi se opri lângă trupul lui Weddel, nechezând, dând din cap, uitându-se la tufele de lauri şi la norul subțire de fum de pulbere neagră care se risipea.

Negrul era încă în patru labe când se iviră din tufiş cei doi bărbați. Unul dintre ei alerga. Negrul se uită la el, cum fuge, strigând mereu: „Prostul dracului! Prostul dracului! Prostul dracului!" şi cum se opreşte deodată şi zvârle puşca; negrul îl văzu încremenit lângă puşca aruncată pe jos, urcându-se la trupul băiatului cu o expresie de groază şi de uimire, ca şi cum s-ar fi trezit dintr-un vis. Atunci negrul îl zări pe celălalt om. Oprindu-se, cel de-al doilea bărbat ridică puşca şi o încărcă. Negrul nu se mişcă. În patru labe se uita la cei doi albi, cu pupilele zvâcnind înnebunite în albul ochilor injectați. Apoi se mişcă şi el, tot în patru labe, se întoarse şi se îndreptă

grăbit spre locul în care Weddel zăcea trântit lângă calul roib şi se ghemui peste Weddel şi se uită iar şi-l văzu pe cel de-al doilea alb, dându-se încet înapoi pe potecă şi încărcându-şi arma. Îl văzu că se opreşte; nu-şi închise ochii şi nici nu-şi întoarse capul. Privi arma care se lungi, apoi se înălță şi se micşoră puțin câte puțin şi deveni un punct rotund pe fața albă a lui Vatch, ca un punct pe o pagină de hârtie.

Aşa cum stătea ghemuit, ochii negrului zvâcneau întruna înnebuniți şi roşii, ca ochii unui animal hăituit.

WASH

Sutpen stătea în picioare lângă salteaua de paie pe care zăceau mama şi copilul. Printre crăpăturile scândurilor din perete soarele de dimineață strecura raze prelungi şi subțiri, care se frângeau de picioarele crăcănate şi de cravaşa din mână lui şi treceau peste trupul imobil al mamei, care se uita în sus spre el cu ochii trişti, de nepătruns; copilul de lângă ea era învelit într-o cârpă cenuşie, curată totuşi. În spatele lor o negresă bătrână stătea chincită lângă căminul rudimentar în care mocnea un foc sărac.

— Da, Milly, zise Sutpen, ce păcat că nu eşti iapă. Ți-aş fi dat un loc ca lumea în grajd.

Fata de pe salteaua de paie nu făcu nicio mişcare. Continua să se uite aşa la el cu ochii goi, cu fața ei tânără, tristă şi impenetrabilă, palidă încă de abia trecutele chinuri ale facerii. Sutpen se întoarse şi în lumina razelor de soare subțiri şi frânte se ivi obrazul unui bărbat de şaizeci de ani.

— Griselda a fătat azi dimineață, vorbi el cu glasul liniştit către negresa care stătea pe vine.

— Mânz sau mânză? întrebă negresa.

— Un mânz. Un mânz al dracului de frumos… Asta ce e? Cu mâna în care ținea cravaşa arătă spre salteaua de paie.

— Asta cred că-i o mânză.

— Aha, zise Sutpen. Un mânz al dracului de frumos. O să semene leit cu bătrânul Rob Roy de pe vremea când am plecat

cu el în Nord, în şaizeci şi unu. Îți mai aduci aminte?

— Da, stăpâne.

— A… Aruncă o privire spre salteaua de paie. Nimeni n-ar fi putut spune dacă fata se mai uita la el sau nu. Cu mâna în care ținea cravaşa arătă din nou spre saltea.

— Dă-le ce-au nevoie din ce-avem şi noi pe-aici.

Plecă, ieşind pe uşa lăsată într-o parte şi coborî în bălăriile dese (coasa pe care i-o împrumutase acum trei luni lui Wash, ca să le taie, ruginea trântită pe marginea prispei) unde-l aştepta calul şi unde Wash stătea ținându-l de dârlogi.

Când colonelul Sutpen plecase cu calul să se lupte cu yankeii, Wash rămăsese pe loc.

— Trebuie să am grijă de moşia şi de negrii lu' don' colonel, zicea el celor care-l întrebau şi chiar celor care nu-l întrebau – un bărbat jigărit, sleit de friguri, cu ochi spălăciți, bănuitori, care arăta a treizeci şi cinci de ani, deşi se ştia că are nu numai o fiică, ci chiar şi o nepoată de opt ani. Era o minciună şi cei mai mulți din cei cărora le-o spunea – puținii bărbați între optsprezece şi cincizeci de ani rămaşi pe-acasă – ştiau asta, deşi unii dintre ei erau de părere că el chiar o crede, dar chiar şi aceştia erau convinşi că e de ajuns de deştept să n-o repete şi față de Mrs. Sutpen sau de sclavii lui Sutpen. Se ferea sau era prea leneş şi nepriceput să o facă, ziceau ei, ştiind că singura lui legătură cu plantația consta în faptul că în urmă cu mulți ani colonelul Sutpen îi dăduse voie să se aciuiască într-o colibă dărăpănată aflată într-un loc mlăştinos de pe malul râului care trecea pe moşia lui, colibă înjghebată de Sutpen pe vremea când era flăcău, ca adăpost pentru pescuit şi care, de atunci, nefiind folosită, căzuse în ruină, aşa că acuma arăta asemeni unei fiare sălbatice, doborâtă de boală sau de ani, care s-ar fi târât cu greu până aici ca să bea înainte de a muri.

Sclavii lui Sutpen auziră şi ei de vorbele lui Wash. Râseră. Nu era pentru prima oară că-şi băteau joc de el, spunându-i, când nu-i auzea, lepădătură albă. Începură să-l întrebe, în

grup, când îl întâlneau pe poteca abia vizibilă dinspre mlaştină şi vechea cabană de pescuit:

— De ce nu eşti la război, albule?

Se oprea, se uita în jur la cercul acela de fețe negre, de ochi şi dinți albi, îndărătul cărora se ascundea o lucire de batjocură.

— Pentru că trebuie să țin o fiică şi o familie, zicea el. Şi-acuma, negrilor, dați-vă la o parte din drum.

— Negrilor? îl îngânau ei, negrilor? şi izbucneau în râs. Cine-i el să ne zică nouă negrilor?

— Da, da, spunea el. Eu n-am negri care să-i slujească pe-ai mei dacă plec.

— Dar nici altceva decât coliba aia din vale unde don' colonel n-ar *lăsa* pe niciunul dintre noi să stea.

Atunci îi înjura. Altădată, se repezea la ei cu vreo scurtătură luată de pe jos şi se risipeau, deşi lui i se părea că n-au plecat şi că-l înconjoară cu râsul lor negru, batjocoritor, în doi peri, de care nu putea scăpa, care-l lăsa neputincios, gâfâind şi turbând de furie. Lucrul i se întâmplă odată chiar şi în curtea din dos a casei stăpânului. Asta după ce veniseră ştirile proaste din munții Tennessee şi de la Vicksburg[24] şi după ce Sherman[25] străbătuse plantația şi o mulțime de negri îl urmaseră. Şi nu numai ei, ci aproape toți plecaseră pe urma trupelor federale şi Mrs. Sutpen îi trimisese vorbă lui Wash că poate lua strugurii cu boabe mari şi aurii[26] care se pârguiau pe bolta aceea din curtea din dos. De data asta îşi bătu joc de el o servitoare, rămasă şi ea printre cei câțiva negri care nu plecaseră; de data asta negresa trebui să se refugieze pe scările dinspre bucătărie, unde se opri şi se-ntoarse spre el: „Stai pe loc, albule. Stai acolo unde eşti. N-ai trecut de treptele astea cât a fost don' colonel aici, şi n-ai să treci de ele nici acum."

Asta aşa era. Dar o făcea dintr-un fel de mândrie: nu încercase niciodată să intre în conac, deşi era convins că dacă ar fi încercat, Sutpen l-ar fi primit şi i-ar fi dat voie. „Doar n-o să-i dau prilejul unui cioroi să-mi spună că n-am voie să

intru, îşi zicea în sinea lui. Nici colonelului să-njure vreun negru din cauza mea." Şi asta, deşi petrecuse mai mult de o după-amiază cu Sutpen în acele rare duminici când nu aveau invitaţi la conac. Poate îşi dădea el seama că asta se întâmplă din cauză că Sutpen n-are altceva mai bun de făcut, fiind un om care nu putea suporta să fie singur. Totuşi, nu era mai puţin adevărat că-şi petrecuseră amândoi după-amieze întregi sub bolta cu strugurii aceia cu boabe mari şi aurii, Sutpen în hamac iar Wash stând pe vine, rezemat de-un stâlp, o găleată cu apă de cisternă între ei, bând când unul când celălalt din aceeaşi damigeană. În timpul săptămânii, zărea silueta elegantă a bărbatului – erau de aceeaşi vârstă, născuţi fiind doar la câteva zile unul de altul, deşi niciunul dintre ei (poate fiindcă Wash avea o nepoată, iar fiul lui Sutpen mergea la şcoala primară) nu se gândise vreodată că aşa e – călare pe frumosul armăsar negru, galopând prin plantaţie. În clipele acelea sufletul i se umplea de linişte şi de mândrie. I se părea atunci că lumea asta în care negrii, creaţi, după cum spunea *Biblia,* şi blestemaţi de Dumnezeu să fie animale supuse tuturor oamenilor cu piele albă, erau mai bine chivernisiţi, aveau case mai bune şi erau mai bine îmbrăcaţi decât el şi ai lui; că lumea asta în care desluşea întotdeauna în preajma lui ecoul batjocoritor al râsului negrilor nu era decât un vis şi-o amăgire şi că adevărata lume e aceea în care propria sa apoteoză solitară părea să galopeze călare pe pur-sângele negru, gândindu-se că Scriptura mai zice că toţi oamenii au fost creaţi după chipul şi asemănarea Domnului şi că prin urmare cel puţin în ochii Lui toţi oamenii sunt la fel; aşa că putea spune, ca şi cum ar fi vorbit despre el însuşi: „Frumos şi mândru bărbat. Dacă Dumnezeu însuşi ar fi să coboare pe acest pământ şi s-ar plimba călare, aşa ar voi să arate."

Sutpen se întoarse în anul 1865, călare pe armăsarul cel negru. Părea să fi îmbătrânit cu zece ani. Fiul său fusese ucis în luptă în aceeaşi iarnă în care-i murise nevasta. Se întoarse cu citaţia pentru fapte de vitejie, scrisă de însuşi generalul Lee[{27}], într-o plantaţie pustiită, pe care fiica sa rezista de un

an datorită într-o măsură şi generozității sărmane a omului căruia îi dăduse voie acum cincisprezece ani să locuiască în cabana aceea dărăpănată de pescuit, a cărei existență, în acea vreme, o uitase cu totul. Wash fu cel care-l întâmpină, neschimbat: la fel de jigărit, la fel de fără vârstă, cu ochii lui spălăciți, bănuitori, cu aerul lui timid, puțin cam servil, puțin cam familiar.

— Vasăzică, don' colonel, zise Wash, ne-au omorât dar încă nu ne-au bătut, nu-i aşa?

Acesta fu subiectul discuțiilor lor vreme de cinci ani. Stăteau şi beau amândoi dintr-un ulcior de gresie whisky-ul acela prost, dar nu sub bolta cu strugurii aceia cu boabe mari şi aurii, ci în fundul dughenei pe care Sutpen izbutise s-o înjghebe pe şosea: o baracă de lemn cu rafturi, în care, Wash fiind slujbaş şi paznic totodată, colonelul vindea gaz şi produse alimentare de primă necesitate, bomboane uscate şi lucioase, mărgele şi panglici ieftine, negrilor sau albilor săraci de teapa lui Wash, care soseau pe jos sau călare pe catâri scheletici şi se târguiau îndelung pentru zece sau douăzeci şi cinci de cenți cu un om care altădată (armăsarul cel negru trăia încă; grajdul în care trăia invidiatul lui urmaş era într-o stare mai bună decât locuința stăpânului său) putea galopa cale de zece mile pe pământurile lui fertile şi care se bătuse vitejeşte în fruntea soldaților săi; până ce, furios, Sutpen îi dădea afară din prăvălie, şi închidea uşa pe dinăuntru cu cheia. Şi apoi, el şi Wash îşi găseau alinarea în fundul dughenei, în ulciorul, de gresie. Acum însă discuția nu se mai desfăşura în linişte ca pe vremea când Sutpen stătea întins în hamac şi-şi rostea, îngâmfat, tiradele, iar Wash, pe vine, rezemat de stâlp, hohotea zgomotos. Acuma şedeau amândoi jos, deşi Sutpen folosea singurul scaun existent iar Wash vreo ladă sau vreun butoi care-i erau mai la îndemână, şi chiar şi asta nu ținea mult, fiindcă Sutpen ajungea într-un asemenea hal de furie neputincioasă şi revanşardă încât se ridica, clătinându-se şi împleticindu-se, şi declara încă o dată că o să ia pistolul şi armăsarul cel negru şi o s-o pornească singur-

singurel la Washington şi o să-l omoare pe Lincoln, care era mort, şi pe Sherman, în prezent un simplu cetățean. „O să-i omor! striga el. O să-i dobor ca pe nişte câini ce sunt”…

— Desigur, don’ colonel, desigur, zicea Wash prinzându-l pe Sutpen în clipa în care se prăbuşea. Apoi rechiziționa prima căruță care trecea pe-acolo sau, în lipsă de aşa ceva, se ducea cale de-o milă până la cel mai apropiat vecin şi împrumuta o căruță şi-l ducea pe Sutpen acasă. Acuma intra în casă. Intra de mai multă vreme, aducându-l pe Sutpen acasă în orice fel de căruță luată cu împrumut, îndemnându-l cu linguşiri şoptite să meargă, de parc-ar fi fost un cal sau un armăsar. Fata lui Sutpen îi întâmpina în prag şi le deschidea uşa larg, fără să spună un cuvânt. Wash trecea, ducându-l pe colonel în cârcă, pe intrarea principală, vopsită cândva în alb, pe deasupra căreia o scândură bătută în cuie înlocuia acum un geam care lipsea la imposta în evantai, adusă piesă cu piesă din Europa, păşind pe covorul de catifea, ros şi tocit acum, şi apoi urca pe scara cea mare, acuma o vagă umbră de scânduri goale între două dungi de vopsea ştearsă şi de aici în dormitor. La vremea aceea se întuneca şi îl trântea pe pat, îl dezbrăca şi se aşeza liniştit pe un scaun lângă pat. După un timp fata venea la uşă.

— Totu-i în regulă, Miss Judith, îi zicea el. Nu vă mai necăjiți.

Şi apoi se însera şi mai trecea câtva timp şi se-ntindea pe podea, lângă pat, nu ca să doarmă, fiindcă după un oarecare răgaz – uneori înainte de miezul nopții – omul din pat se mişca, gemea şi apoi vorbea: „Wash?”

— S-aici, don’ colonel. Dormiți liniştit. Încă nu ne-au bătut, nu? Le-arătăm noi doi…

El observase încă de pe atunci panglica de la cordonul nepoatei sale. Avea cincisprezece ani acum şi se-mplinise înainte de vreme, cum se întâmplă cu fetele de felul ei. Ştia de unde vine panglica, de trei ani o tot văzuse ca şi altele de acelaşi fel, zilnic, chiar dacă fata, spunându-i de unde o are, ar fi mințit, ceea ce nu făcuse, îndrăzneață, ursuză şi timidă

în acelaşi timp.

— Bine, bine, zise el. Dacă vrea colonelul să ți-o dea, sper că te-ai gândit să-i mulțumeşti.

Nu se nelinişti nici când văzu rochia şi-o ascultă spunându-i cu o expresie tainică, sfidătoare şi sfioasă, că Miss Judith, fiica lui Sutpen, o ajutase să şi-o facă. Dar fu foarte solemn când, după ce închiseră prăvălia în după-amiaza aceea, îl urmă pe colonel în încăperea din fund.

— Adu ulciorul, îi porunci Sutpen.

— Aşteptați, zise Wash. Un minut, vă rog.

Sutpen, totuşi, nu negă că-i dăduse rochia. „Şi ce-i cu asta?", zise el.

Wash însă nu cedă în fața privirii lui trufaşe şi vorbi cu calm.

— Vă cunosc de vreo douăzeci de ani. N-am refuzat niciodată să fac ce mi-ați spus să fac. Şi sunt un om de aproape şaizeci de ani. Şi ea nu-i decât o fetişcană de cincisprezece ani.

— Vrei cumva să spui că aş fi în stare să-i fac ceva rău unei fetişcane? Eu, un om de aceeaşi vârstă cu tine?

— Dacă ați fi un altul, aş zice că sunteți de aceeaşi vârstă cu mine. Şi de-aceeaşi vârstă sau nu, nu i-aş da voie să poarte rochia aia şi nici orice i-ați da. Dar cu dumneavoastră e altceva.

— Cum altceva? Wash însă îl privea cu aceiaşi ochi spălăciți, bănuitori şi gravi. Vasăzică de asta ți-e teamă de mine?

Acuma Wash nu-l mai privea bănuitor. Era liniştit, senin.

— Nu mi-e teamă. Pentru că sunteți un om viteaz. Şi n-ați fost viteaz numai într-o anume clipă dintr-o zi şi ați căpătat de la generalul Lee hârtia aceea care spune asta. Dar sunteți viteaz aşa cum trăiți şi respirați. Şi aici e deosebirea. Şi n-am nevoie de biletul nimănui să-mi zică asta. Şi ştiu că pe orice-ați pune mâna sau cu orice-ați avea de-a face, fie că-i un regiment, fie că-i o fetişcană neştiutoare sau numai un câine, nu s-ar întâmpla nimic rău.

Acuma Sutpen îşi feri privirile, întorcându-se deodată, brusc.

— Dă-mi ulciorul, zise el tăios.

— Da, don' colonel, zise Wash.

Aşa că, în zorii zilei aceleia de duminică, cu doi ani mai târziu, după ce o văzu pe moaşa neagră, făcuse trei mile pe jos ca să o aducă, că intră pe uşa prăpădită dincolo de care nepoata lui zăcea gemând, era încă liniştit deşi cam preocupat. Ştia ce spune lumea – negrii din colibele de prin împrejurimi, albii care se învârteau toată ziua prin jurul prăvăliei uitându-se la ei trei: Sutpen, el însuşi şi nepoata sa cu aerul ei de neruşinată şi spăsită sfidare, dat fiind că starea ei era din zi în zi mai vizibilă, ca la trei actori care joacă pe o scenă. „Ştiu bine ce-şi zic între ei, se gândea în sinea lui. Aproape că-i aud: *Până la urmă l-a dus Wash Jones pe bătrânul Sutpen. I-au trebuit douăzeci de ani, dar până la urmă l-a dus"*

Nu mai era mult până la ziuă, dar nu se luminase încă.

Dinspre casă, unde lucirea lămpii abia se zărea prin uşa strâmbă, glasul nepoatei lui se auzea la intervale regulate, de parc-ar fi fost reglat de un ceas, şi gândurile lui se învălmăşeau încet şi ameţitor, dibuind, însoţite într-un fel de un galop de copite din care deodată se desprinse liber în plin galop, frumoasa şi mândra făptură a bărbatului care galopa pe un frumos şi mândru armăsar: şi atunci ceea ce căutau dibuind gândurile lui se degajă cu o totală limpezime, nu ca o justificare sau măcar ca o explicaţie, ci ca o apoteoză, unică, revelatorie, dincolo de orice atingere umană înjositoare: „E mai mare decât toţi yankeii care i-au ucis fiul şi nevasta şi i-au luat negrii şi i-au pustiit pământurile, mai mare decât ţara asta blestemată pentru care a luptat şi care s-a lepădat de el făcându-l să ţină dugheana asta de ţară; mai presus de renunţarea impusă buzelor sale, asemeni cupei pline de amărăciune din Scriptură. Şi cum aş fi putut trăi în preajma lui timp de douăzeci de ani fără să mă fi format şi să mă fi

schimbat? Poate că nu-s la fel de mare ca el fi poate că n-am galopat niciodată. Dar cel puțin m-a tras după el. Eu şi cu el am fi în stare s-o facem, dacă va voi să-mi arate ce trebuie să fac."

Şi apoi se lumină de ziuă. Deodată văzu casa şi pe bătrâna negresă care stătea în uşă şi se uita ia el. Şi atunci îşi dădu seama că glasul nepoatei sale nu se mai auzea.

— E o fată, zise negresa. Poți să te duci să-i spui, dacă vrei. Şi intră din nou în casă.

— O fată, repetă el, o fată; uluit, auzea galopul copitelor, vedea ivindu-se din nou mândrul călăreț galopând. I se păru că-l vede trecând în galop prin avataruri care marcau trecerea anilor, a timpului, până la apogeu când îl zărea galopând, cu sabia ridicată, sub un steag găurit de gloanțe, pornind la atac, profilat pe un cer de pucioasă, în furtună, şi se gândi pentru prima dată în viață că Sutpen e poate un om bătrân ca şi el. „O fetiță," se gândi el, încă buimăcit, şi apoi se gândi, cu uimirea încântată a unui copil: „Da, *sir.* Să mă ia dracu dacă n-am ajuns să mai fiu şi străbunic."

Intră în casă. Păşea nesigur, în vârful picioarelor, ca şi cum n-ar fi fost în casa lui, ca şi cum pruncul acela care abia prinsese să respire şi să scâncească îl deposedase, cu toate că era sânge din sângele lui. Dar, chiar aplecându-se deasupra saltelei de paie, nu izbuti să vadă prea mare lucru în afară de umbra nedesluşită a feței istovite a nepoatei sale. Şi atunci negresa care stătea pe vine în fața căminului vorbi:

— Mai bine te-ai duce să-i spui, dacă vrei să te duci. S-a făcut ziuă.

Dar n-avu nevoie să se ducă. Abia dădu colțul prispei unde stătea trântită secera împrumutată acum trei luni ca să taie bălăriile prin care mergea, că-l şi văzu pe Sutpen venind călare pe armăsarul lui cel bătrân. Nu se miră cum aflase Sutpen ştirea. I se păru firesc ca lucrul acesta să-l fi adus acolo pe celălalt la acea oră, într-o duminică dimineață, şi se opri aşteptându-l să descalece şi luă hățul din mâna lui Sutpen, zicând cu o expresie aproape imbecilă de biruință

obosită pe fața lui uscată: „E o fată, don' colonel. Să mă ia dracu dacă nu sunteți tot atât de bătrân ca şi mine…" Sutpen trecu pe lângă el şi intră în casă. Rămase locului cu hățul în mână şi-l auzi pe Sutpen păşind înspre salteaua de paie. Auzi ce spuse Sutpen şi i se păru că în el se opreşte deodată ceva şi apoi se porneşte iar.

Soarele se ridicase pe cer, soarele grăbit al ținuturilor de pe Mississippi, şi i se păru că se află sub un cer străin, într-un loc străin, cunoscut doar aşa cum îți par cunoscute lucrurile în vis, cum visează că se prăbuşeşte cineva care n-a urcat niciodată. „Nu se poate să fi auzit ce am crezut că aud, se gândi el liniştit. Sunt convins că nu se poate." Şi totuşi glasul, glasul cunoscut care rostise acele cuvinte continua să vorbească, adresându-se acuma bătrânei negrese şi spunându-i despre mânzul fătat în dimineața aceea. „De aceea se sculase atât de devreme, se gândi el. Asta era. Nu pentru mine şi pentru ai mei. Nici măcar ce-i al lui nu l-a făcut să se dea jos din pat."

Sutpen se ivi în prag şi coborî printre bălării cu un mers hotărât şi apăsat, care în tinerețea colonelului trebuie să fi fost grăbit. Nici nu-l privise încă în față pe Wash. Zise:

— O să rămână Dicey să o îngrijească. Tu ar trebui… Şi atunci păru să-şi dea seama că Wash îl priveşte fix şi se opri. Ce-i? zise el.

— Ați spus că… în urechile lui Wash, propriul său glas suna fornăit şi fără viață ca acela al unui surd. Ați spus că de-ar fi iapă, i-ați putea da un loc mai bun în grajd?

— Ei şi? zise Sutpen. Deschise ochii mari şi-i miji cam cum şi-ar fi deschis şi şi-ar fi închis pumnii şi se plecă uşor înainte, când îl văzu pe Wash că se apropie de el. O clipă îl țintui locului o profundă uimire şi se uită la omul pe care nu-şi amintea să-l fi văzut făcând, ca şi calul pe care-l călărea, altceva decât ce-i poruncise. Din nou deschise ochii mari şi-i miji; fără să facă nicio mişcare păru să se înalțe în şa deodată.

— Înapoi, spuse el cu glas tăios. Nu m-atinge.

— Ba am să te ating, don' colonel, zise Wash cu glasul acela fără viață, liniştit, aproape blând, înaintând spre Sutpen.

Colonelul ridică mâna în care ținea cravaşa; bătrâna negresă se ivi în pragul uşii strâmbe cu fața ei neagră fioroasă de gnom decrepit.

— Înapoi, Wash, zise Sutpen. Şi apoi lovi. Bătrâna negresă sări în bălării cu sprinteneala unei capre şi o luă la goană. Sutpen îl plesni iar pe Wash în obraz cu cravaşa şi-l îngenunchie. Când se ridică şi se îndreptă din nou spre el, Wash ținea în mâini coasa pe care o împrumutase acum trei luni de la Sutpen şi de care Sutpen n-avea să mai aibă nevoie niciodată.

Când intră în casă, nepoata lui se agită pe salteaua ei de paie şi-l chemă cu glasul nelinişti t.

— Ce a fost afară? zise ea.

— Ce anume să fie, draga mea?

— Gălăgia aia de-afară?

— Nimic, zise el cu blândețe. Îngenunchie şi puse stângaci mâna pe fruntea înfierbântată a fetei. Vrei ceva?

— Aş vrea o înghițitură de apă, zise ea tânguindu-se, zac aici de atâta vreme şi vreau o înghițitură de apă şi nimeni n-are grijă de mine.

— Da, desigur, zise el mângâietor. Se sculă greoi şi-i aduse căuşul cu apă şi-o ridică să bea şi o lăsă jos şi o văzu că se întoarce spre copil cu o față absolut imobilă, ca de piatră. Dar după o clipă îşi dădu seama că plânge încetişor. Hai, hai, zise el. Ce-i asta? Mama Dicey spunea că e o fetiță grozav de frumoasă. Acuma totul e în regulă. S-a terminat. N-are rost să mai plângi.

Fata continua totuşi să plângă încetişor, aproape înciudată, şi el se ridică din nou şi rămase aşa o vreme, lângă saltea, în picioare, gândindu-se ca atunci când îi zăcuse aşa nevasta şi apoi când îi venise rândul fii'cei sale: „Femei. Pentru mine-s o taină. Ai zice că vor asta şi când au ce-au vrut, plâng. Pentru mine-s o taină. Pentru orice bărbat." Apoi se-ndepărtă de

saltea, îşi luă un scaun şi se-aşeză lângă fereastră.

Rămase acolo la fereastră, aşteptând, toată dimineaţa aceea lungă, luminoasă şi însorită. Din când în când se ridica şi se apropia în vârful picioarelor de saltea. Nepoata lui dormea acuma, cu obrazul trist, liniştit şi istovit, cu copilul pe braţe. După aceea se întorcea la scaunul lui şi se aşeza iar, aşteptând, mirându-se de ce întârziau atâta, până îşi aduse aminte că era duminică. Şedea tot acolo, când spre mijlocul după-amiezii un băieţaş alb trecând pe lângă colţul casei dădu cu ochii de cadavru şi scoase un strigăt înăbuşit şi-şi ridică privirea şi se uită o clipă ca hipnotizat la faţa lui Wash în fereastră şi apoi se întoarse şi o luă a goană. Atunci Wash se ridică şi se-ndreptă din nou în vârful picioarelor spre saltea.

Nepoata se trezise, poate din pricina strigătului scos de băieţaş, deşi nu-l auzise.

— Milly, zise el, nu ţi-e foame? Fata nu-i răspunse, întorcându-şi capul. Aprinse focul în cămin şi se-apucă să facă mâncare. Cu o zi înainte adusese acasă slănină şi mălai rece; turnă apă în ibricul vechi de cafea şi-l puse pe foc. Când îi duse farfuria cu mâncare, fata nu voi să mănânce, aşa că mâncă fără grabă, singur, şi lăsă vasele aşa cum erau şi se întoarse la fereastră.

Acum i se părea că-i simte, că-i vede pe oamenii care aveau să se adune cu cai, puşti şi câini – curioşii şi răzbunătorii: oamenii de teapa lui Sutpen, care fuseseră la masă la el pe vremea când el, Wash, nu avea voie să se apropie de casă mai departe de bolta cu strugurii aceia moi cu boabe aurii – bărbaţi care arătaseră şi ei inferiorilor lor cum să lupte în bătălie, care aveau şi ei poate hârtii semnate de generali care adevereau că fuseseră cei mai viteji dintre viteji; care galopaseră şi ei pe vremuri, aroganţi şi mândri, pe cai frumoşi de-a lungul unor frumoase plantaţii – simboluri şi ei ai admiraţiei şi speranţei, instrumente şi ei ale disperării şi suferinţei.

Aceştia erau cei care se aşteptau să fugă de ei. Nu mai avea

însă, îşi spunea, nici de cine şi nici încotro să fugă. Dacă ar fi plecat, n-ar fi făcut altceva decât să fugă de un soi de fantoşe trufaşe şi aducătoare de rele ca să dea de altele de acelaşi neam, deoarece în lumea pe care o ştia erau cu toţii la fel, şi era bătrân, prea bătrân ca să poată fugi departe chiar de-ar fi fugit. N-avea să scape de ei nicăieri, oriunde şi oricât de departe s-ar fi dus: un om de aproape şaizeci de ani nu putea fugi atât de departe. Nu îndeajuns de departe ca să treacă dincolo de hotarele locurilor unde asemenea oameni trăiau, şi stabileau rânduiala şi legea după care trebuia să trăieşti. Şi i se păru că înţelege acum pentru prima dată, după cinci ani de zile, cum se făcuse că yankeii, sau oricare altă armată, izbutiseră să-i bată: pe ei, vitejii, mândrii, bravii; recunoscuţi şi aleşi dintre cei mai buni pentru a apăra curajul, onoarea şi mândria. Poate că i-ar fi înţeles mai devreme dacă ar fi fost în război alături de ei. Dar dacă i-ar fi înţeles mai devreme, ce-ar fi făcut cu viaţa lui de atunci încoace? Cum ar fi suportat să-şi amintească mereu, vreme de cinci ani, ce fusese viaţa lui mai înainte?

Era cam pe la asfinţit. Copilul scâncise; când se-ndreptă spre saltea o văzu pe nepoată că-şi alăptează pruncul, cu aceeaşi faţă îngândurată, tristă, de nepătruns.

— Tot nu ţi-e foame? zise el.

— Nu vreau nimic.

— Ar trebui să mănânci.

Şi atunci, fata nu-i mai răspunse şi se uită la copil. Se întoarse la scaunul lui şi văzu că soarele a apus. „N-o să mai întârzie mult” se gândi el. Îi simţea acum parcă foarte aproape, pe curioşi şi pe răzbunători. I se părea chiar că aude ce spun despre el, ce gândesc în adâncul lor, dincolo de izbucnirea imediată a furiei: *„Până la urmă a păţit-o şi bătrânul Wash Jones. Credea că l-a dus pe Sutpen, dar Sutpen şi-a bătut joc de el. Credea că l-a făcut pe Colonel să n-aibă încotro: sau o ia pe fată sau plăteşte. Şi Colonelul n-a vrut să ştie de nimic.”*

— Dar eu n-am făcut niciodată socoteala asta, don’ colonel!

strigă el cu glas tare, oprindu-se când îşi auzi propriul său glas şi uitându-se repede înapoi o zări pe nepoata sa că-l priveşte cu stăruință.

— Cu cine vorbeşti acuma? zise ea.

— A, cu nimeni. Mă gândeam şi am vorbit tare fără să-mi dau seama.

Obrazul fetei deveni iar neclar, o pată nedesluşită şi tristă în amurg. „Mă gândesc aşa, mă gândesc că ar trebui să zbieri mai tare decât ai strigat ca să te audă până acolo, la el acasă. Şi mă gândesc că ar trebui să faci mai mult decât să zbieri ca să-l aduci până aici."

„Desigur, zise el. Nu te mai necăji acum". Dar gândurile lui îşi şi rulaseră şirul: „Ştii bine că niciodată. Ştii bine că n-am aşteptat şi că n-am cerut de la nimeni ce am aşteptat de la dumneata. Şi nu ți-am cerut asta niciodată. Nu mă gândeam că va fi nevoie. Ziceam: *Nu-i nevoie. Ce rost are ca unul cum e Wash Jones să-l întrebe sau să se îndoiască de cinstea unui om despre care generalul Lee în persoană spune, într-o hârtie scrisă cu mâna lui, că e un viteaz?"* „Un viteaz, se gândi el. Mai bine nu s-ar mai fi întors acasă niciunul dintre ei, în '65", gândi. *Mai bine n-ar mai fi apucat să respire pe pământul ăsta niciunul ca mine şi niciunul ca el. Şi bine ar fi ca toți cei de-o seamă cu noi să fie măturați de pe suprafața pământului ca niciun alt Wash Jones să nu-şi mai vadă întreaga lui viață sfârtecată fâşie cu fâşie şi să nu se mai zvârcolească asemeni unei păstăi uscate zvârlite pe foc.*

Se opri şi se linişti. Auzi caii, dintr-odată şi limpede; şi în curând zări felinarul şi mişcările oamenilor, lucirea țevilor de puşcă în lumina aceea mişcătoare. Şi totuşi nu se clinti de la locul lui. Se întunecase de-a binelea şi stătea şi asculta foşnetul bălăriilor şi glasurile oamenilor care înconjurau casa. Felinarul se apropie; lumina lui căzu pe trupul nemişcat care zăcea în bălării şi se opri, caii păreau imenşi şi pierduți în umbră. Un bărbat coborî şi se aplecă în lumina felinarului deasupra trupului din ierburi. În mână ținea un pistol; se ridică şi se întoarse spre casă..

— Jones, chemă el.

— Sunt aici, răspunse liniştit Wash de la fereastră. Dumneavoastră sunteți, don' maior?

— Ieşi afară.

— Îndată, zise el liniştit. Vreau să văd numai ce-i cu nepoata mea.

— O să avem noi grijă de ea. Hai, ieşi afară.

— Îndată. O clipă numai.

— Fă lumină. Aprinde lampa.

— Imediat. Numai o clipă. Îi auziră glasul îndepărtându-se în interiorul casei, şi nu-l putură vedea cum se îndreaptă grăbit spre pervazul căminului unde ținea un cuțit de măcelărie: singurul lucru din viața şi din casa lui nenorocită de care era mândru, fiindcă tăia ca un brici. Se apropie de salteaua de paie, de glasul nepoatei sale:

— Cine-i? Aprinde lampa, bunicule.

— Nu-i nevoie de nicio lumină, draga mea. N-o să dureze decât un minut, zise el, îngenunchind şi bâjbâind cu mâna în direcția glasului ei, şoptind:

— Unde eşti?

— Aici, spuse ea neliniştită. Unde să fiu? Ce ai… Mâna lui îi atinse obrazul. „Ce ai… Bunicule! Buni…"

— Jones, strigă şeriful. Ieşi odată afară!

— Într-o clipă, dom' maior, zise el. Se ridică şi păşi grăbit prin casă. Ştia unde să găsească prin întuneric bidonul cu gaz, aşa cum ştia şi că e plin, deoarece nu trecuseră nici două zile de când îl umpluse la prăvălie şi-l ținuse acolo până-l transportase acasă cu o căruță, cele cinci galoane de gaz fiind de ajuns de grele. În cămin mai rămăsese ceva jar; şi în afară de asta maghernița aceea dărăpănată era ea însăşi ca un amnar: jarul, căminul, pereții, totul izbucni într-o singură vâlvătaie de flăcări albastre. Şi-n lumina lor oamenii care aşteptau afară îl văzură, într-o clipă halucinantă, țâşnind spre ei cu coasa ridicată în fața cailor care se cabrară şi dădură înapoi. Îşi struniră caii şi-i întoarseră din nou spre vâlvătaia albastră, dar silueta deşirată, profilându-se fantastic

în lumina flăcărilor, se năpusti1 iar asupra lor cu coasa ridicată.

— Jones, zbieră şeriful; stai! Stai sau trag. Jones! *Jones!*

Silueta deşirată continua să înainteze nebuneşte printre vâlvătăile şi pârâiturile flăcărilor. Cu coasa ridicată, se îndrepta spre ei, spre ochii înnebuniți ai cailor şi spre lucirile neliniştite ale țevilor de puşcă, fără să strige, fără să facă niciun zgomot.

URSUL

I

De data aceasta venise încă un bărbat şi încă un câine. Două animale, punându-l la socoteală pe moş Ben, ursul, şi doi bărbaţi, punându-l la socoteală pe Boon Hoganbeck, în vinele căruia curgea ceva din acelaşi sânge care curgea în vinele lui Sam Fathers, chiar dacă Boon era din ramura lui plebeiană şi numai Sam, moş Ben şi Lion, corcitura, erau fără pată şi incoruptibili.

Isaac McCaslin avea şaisprezece ani. De şase ani era un adevărat vânător. De şase ani asculta cele mai grozave povestiri. Despre ţinuturile acelea sălbatice, despre codrul fără de capăt, mai întins şi mai bătrân decât se spunea în orice hrisov cunoscut – fie el întocmit de vreun alb de ajuns de mărginit ca să-şi închipuie că a cumpărat vreo parte a pădurii, fie de vreun indian de ajuns de lacom ca să pretindă că a stăpânit vreo parte a ei şi că a transmis-o altcuiva; mai întins decât fâşia de pădure care, ştiind mai bine cum stau lucrurile, maiorul de Spain pretindea că-i a lui; mai vechi decât bătrânul Thomas Sutpen de la care o căpătase maiorul de Spain şi care ştia şi el cum stau lucrurile; mai vechi chiar decât bătrânul Ikemotubbe, şeful de trib Chickasaw[28] de la care o căpătase bătrânul Sutpen şi care ştia mai bine, la

rândul lui, care-i adevărul. Despre bărbații nu albi, nici negri, nici roşii, ci despre bărbați, vânători, având voința şi tăria de a îndura totul ca şi umilința şi priceperea de a supraviețui şi despre câinii şi ursul şi cerbul amestecați în aceste lucruri dar şi opuşi lor, chemați de către şi împinşi spre locurile acelea sălbatice într-o străveche şi neostoită înfruntare petrecută după străvechi şi necruțătoare legi care fac zadarnice orice păreri de rău şi nu îngăduie nicio cruțare; cea mai frumoasă dintre petreceri, cea mai frumoasă când o trăieşti şi de-a pururea cea mai frumoasă când asculți, printre trofeele reale – puştile agățate în cui, căpățânile şi pieile – glasurile liniştite şi grave şi aşezate, potrivite privirilor înapoi, aducerilor aminte şi exactității, în bibliotecile primăriilor sau în birourile de pe plantații sau (mai bine decât oriunde) în sălaşurile de vânătoare unde fiarele ucise atârnă calde încă în cuie iar bărbații care le-au ucis stau în fața buturugilor arzând în cămin, acolo unde sunt case şi cămine, sau pe prelatele întinse pe jos în fața grămezilor de vreascuri arzând fumegos, acolo unde nu sunt. Nu lipsea niciodată în aceste împrejurări şi o sticlă, aşa că lui i se părea că acele frumoase şi aprige clipe ale sufletului şi minții, ale curajului şi ale dibăciei şi ale iuțelii erau concentrate şi distilate în licoarea aceea cafenie, pe care o beau nu femeile, nici băieții sau copiii, ci numai vânătorii, bând nu sângele vărsat ci un soi de condensare a duhului sălbatic şi nemuritor, bându-l cu măsură, chiar cu smerenie, nu cu speranța josnică şi deznădăjduită a sălbatecului de a dobândi astfel forță, dibăcie şi iuțeală, ci în cinstea acestor virtuți. Aşa că, în dimineața aceea de decembrie, i se păru nu numai firesc dar chiar şi potrivit ca totul să înceapă cu whisky-ul.

Mai târziu, îşi dădu seama că totul începuse cu mult înainte de clipa aceea. Începuse încă din ziua aceea în care pentru prima dată îşi scrisese vârsta folosind două cifre şi în care, pentru prima dată, vărul său, McCaslin, îl adusese la sălaşul de vânătoare, în codrii aceia, ca să-şi câştige singur în acele locuri sălbatice, numele şi calitatea de vânător, dacă

avea să se dovedească şi el de ajuns de modest şi de puternic. Fără să-l fi văzut vreodată, îl şi moştenise pe uriaşul urs bătrân, cu laba vătămată de o capcană, care îşi câştigase pe o întindere de aproape o sută de mile pătrate un nume, o denumire precisă ca oricare om – lunga poveste a pătulelor de porumb dărâmate şi pustiite, a godacilor şi a mascurilor şi chiar a viţeilor târâţi de vii în pădure şi devoraţi, a capcanelor şi a curselor făcute praf şi a câinilor sfârtecaţi în bucăţi şi ucişi, a împuşcăturilor chiar de carabină trase direct şi din apropiere, dar neavând un efect mai mare decât acela al unor boabe de mazăre împroşcate de-un copil printr-o ţeavă – un drum lung semănat cu ruine şi distrugeri începând înainte încă de a fi venit băiatul pe lume, şi de-a lungul căruia trecea, nu repede dar cu implacabila şi irezistibila hotărâre a unei locomotive, îngrozitoarea nălucă cu părul lăţos, înainte de a-l fi văzut vreodată îi bântuise gândurile. Îi apăruse, înălţându-se ameninţător în visurile lui înainte de a fi văzut pădurile neatinse de topoare în desişurile cărora îşi lăsa urma strâmbă, lăţos, îngrozitor, cu ochii roşii, nu rău la fire ci doar uriaş, mult prea uriaş pentru câinii care încercau să-l încolţească, pentru caii care încercau să-l răstoarne şi să-l calce în copite, pentru oamenii şi gloanţele trase în el; mult prea uriaş chiar pentru locul strâmt pe care se mişca. Totul se petrecea ca şi cum băiatul ar fi presimţit ceea ce simţurile şi gândurile lui nu puteau cuprinde încă: locurile acelea sălbatice sortite pieirii, din ale căror hotare oamenii muşcau mereu câte ceva cu toporul şi cu plugul şi de care se temeau pentru că erau sălbatice, mii, zeci de mii de oameni necunoscuţi unii altora şi fără de nume trăiau pe acelaşi pământ pe care bătrânul urs îşi câştigase un nume şi pe ale cărui poteci trecea nu o fiară muritoare ci un anacronism neîmblânzit şi invincibil rămas dintr-o vreme de mult apusă, o fantomă, sinteză şi apoteoză a vieţii sălbatice de altădată pe care firavele fiinţe umane se îmbulzeau cu înverşunarea silei şi a spaimei să o ciopârţească, asemeni unor pigmei mişunând pe lângă gleznele unui elefant adormit – bătrânul

urs, solitar, neîmblânzit şi singur; fără femelă fără pui şi uitat de moarte – bătrân Priam lipsit de bătrâna lui nevastă răpită, supraviețuind tuturor fiilor săi.

Copil încă, înainte cu trei ani, apoi cu doi, apoi cu un an de a fi şi el unul dintre ei, se uita în fiecare noiembrie la căruța plină cu câini, aşternuturi, saltele, hrană şi puşti, la vărul său McCaslin şi la Jim al lui Tennie şi la Sam Fathers – până ce Sam se stabili la sălaşul de vânătoare – care plecau spre Capătul Pământului, spre codrii de nepătruns. El ştia că nu plecau să vâneze urşi sau căprioare, ci se duceau la *rendez-vous*-ul anual fixat cu ursul pe care nici nu intenționau să-l omoare. Două săptămâni mai târziu aveau să se întoarcă, fără nicio pradă, fără nicio blană. Nu se aştepta la aşa ceva. Nici nu se temea că ar putea să-l găsească de data asta în căruță, împreună cu celelalte căpățâni şi blănuri. Şi nu-şi spunea, nici în sinea lui, că în trei ani, în doi, sau într-un an de aci înainte va fi şi el acolo şi s-ar putea să-l doboare. Ştia că numai după ce avea să-şi facă ucenicia în pădure şi avea să se dovedească demn de a fi vânător, avea să i se îngăduie doar să desluşească prin tufişuri urma strâmbă, şi că atunci chiar timp de două săptămâni din noiembrie avea să fie o neînsemnată ființă, alături de vărul său şi maiorul de Spain şi de generalul Compson şi de Walter Ewell şi de Boon şi de câinii care se temeau Să-l încolțească, şi de puştile şi de carabinele care nu izbuteau să-l facă măcar să sângereze, în rituala procesiune anuală închinată cruntei nemuriri a bătrânului urs.

În sfârşit sosi şi ziua lui. În trăsură, cu vărul său, maiorul de Spain şi generalul Compson, zări codrii ivindu-se printr-o burniță domoală de noiembrie, rece doar cât să nu înghețe, aşa cum i se păru mai târziu că-i văzuse întotdeauna sau cel puțin cum şi-i amintea întotdeauna – peretele înalt şi nesfârşit al pădurilor dese de noiembrie, sumbru şi impenetrabil în după-amiaza aceea care se destrăma şi în acel sfârşit de an (nici nu putea măcar să desluşească pe unde ar fi sperat să intre în pădure deşi ştia că Sam Fathers îi aştepta

acolo cu căruța), trăsura trecând printre cocenii scheletici de porumb şi de bumbac peste ultimul petec de pământ deschis, ultima urmă a măruntelor muşcături ale omului în coasta străveche, până ce, micşorată în această perspectivă la o dimensiune aproape, ridicolă, chiar şi trăsura i se păru că a încetat să se mai mişte (şi asta adăugându-se ceva mai târziu, cu ani după aceea, când devenise bărbat şi văzuse marea) la fel ca o luntre măruntă care atârnă suspendată şi pierdută în întinderea infinită a oceanului într-o solitară imobilitate, săltând doar în sus şi-n jos, în timp ce apa şi pământul aparent de neatins către care se-ndreaptă fără vreun apreciabil progres, se leagănă încetişor şi-i deschid un canal mereu mai larg care e locul de acostare. Intră în pădure. Sam îi aştepta, învelit într-o pătură, stând pe capra căruței în spatele răbdătorilor catâri din care ieşeau aburi. Îşi începu noviciatul în viața adevăratelor locuri sălbatice avându-l pe Sam alături, la fel cum îşi începuse, în mic, ucenicia sa într-ale bărbăției, mergând după iepuri, tot cu Sam lângă el, amândoi înveliți în pătura umedă, caldă, mirosind a negru, şi codrul se închise în urma lui aşa cum se deschisese o clipă ca să-l primească, deschizându-se în fața înaintării lui aşa cum se închidea în urma trecerii lui, căruța mergând nu pe o cărare anume ci pe o potecă inexistentă la o distanță de zece yarzi în fața lor şi încetând să mai existe în urmă cu zece yarzi după ce trecuseră, căruța înaintând nu prin propria sa mişcare ci prin frecarea de mediul înconjurător neatins şi totuşi fluid, somnolent, surd, aproape fără lumină.

I se părea, la vârstă de zece ani, că e martorul propriei sale naşteri. Şi nici tiu i se părea ciudat, încercase totul mai dinainte şi nu numai în vis. Văzu sălaşul de vânătoare – un bungalow nevăruit, cu şase camere, înălțat pe piloți ca să fie deasupra apelor mari de primăvară – şi ştiu cum avea să se petreacă totul. Participă şi el la grăbita dezordine ordonată a stabilirii lor în sălaş, şi mişcările lui se dovediră îndemânatice, ca ştiute mai dinainte. Apoi, vreme de două săptămâni mâncă hrana grosolană şi pregătită în grabă –

pâinea acră şi fără formă, carnea cu gust ciudat de sălbăticiune, de vânat şi de urs şi de curcan sălbatic şi de raton pe care n-o gustase niciodată până atunci – pe care-o mâncau oamenii, gătită de bărbaţi care mai întâi erau vânători şi apoi bucătari; dormi învelit în pături aspre, fără aşternut, aşa cum dorm vânătorii. În fiecare dimineaţă, zorii cenuşii îl găseau, pe el şi pe Sam Fathers, la locul care-i fusese atribuit pe linie. Era cel mai prăpădit loc, cel mai pustiu. Se aşteptase la asta; nu îndrăznise să spere nici în sinea lui că de această primă dată va auzi măcar câinii gonind după fiare. Dar îi auzi. Era în a treia dimineaţă – un zvon, de nicăieri, aproape de nedesluşit, şi totuşi îşi dădu seama ce e deşi nu mai auzise niciodată atât de mulţi câini gonind împreună, zvonul crescu şi se transformă în glasuri distincte şi limpezi şi reuşi să-i deosebească pe cei cinci câini ai vărului său de ceilalţi. „Acuma, zise Sam, înalţă-ţi puţin puşca, trage cocoaşele şi stai liniştit.”

Totuşi, nu i se întâmplă nimic, încă nu. Umilinţa, iat-o; învăţase asta. Şi putea învăţa să fie răbdător. Avea numai zece ani, numai o săptămână. Clipa aceea trecuse. I se păruse că a şi văzut cu adevărat căprioara, cerbul fumuriu, cu trupul prelung în fugă, dispărând, tufişurile, singurătatea cenuşie vibrând încă deşi glasurile câinilor pieriseră în depărtare; de undeva departe din adâncul pădurii întunecate şi al dimineţii cenuşii, aproape transparente, se auziră două împuşcături. „Acuma poţi lăsa cocoaşele jos”, zise Sam.

Ceea ce şi făcu. „Ţi-ai dat şi tu seama”, zise el.

— Da, răspunse Sam. Vreau să te învăţ ce trebuie să faci când nu tragi. Abia atunci când şansa de a trage în urs sau în căprioare se iveşte şi piere, pot fi ucişi oamenii şi câinii.

— Oricum nu era el, spuse băiatul. Nici măcar nu era un urs. Doar o căprioară.

— Da, zise Sam, era doar o căprioară.

Apoi, într-o dimineaţă, într-a doua săptămână, auzi iar câinii. De data aceasta înainte ca Sam să i-o spună, îşi pregăti puşca, prea lungă, prea grea, bună pentru un om

mare, aşa cum îl învățase, deşi îşi dădu seama că acuma şi câinii şi căprioara erau mai departe, abia de-i mai auzea. Nu mai auzise niciodată câini gonind care să latre astfel. Şi atunci văzu că Sam, care-l învățase ca, mai întâi şi întâi, să tragă cocoaşele şi să se aşeze astfel încât să poată vedea cât mai bine în orice direcție şi apoi să nu se mai clintească din loc, se ridicase în picioare. „Acolo, zise el. Ascultă." Băiatul ascultă şi auzi nu un cor de lătrături sunând puternic şi repede ca după o urmă proaspătă, ci un chelălăit chinuit, cu o octavă mai sus decât ar fi trebuit şi cu ceva mai mult decât nehotărâre şi chiar josnicie în glas pe care încă nu o putea recunoaşte, silnic, mişcându-se nu prea repede şi depărtându-se foarte încet, rămânând în aer ecoul acela vag de isterie aproape omenească, de tânguire jalnică, aproape omenească, de această dată nefiind nimic în fața lui, nicio părelnică fugă a unei forme nevăzute, fumurii. Îl auzi pe Sam răsuflând zgomotos lângă umărul lui. Observă cum se arcuiseră nările bătrânului care-şi trăgea răsuflarea.

— E moş Ben! exclamă el în şoaptă.

Sam nu se clinti, ci-şi întoarse doar capul încet după glasurile care piereau, nările arcuindu-se abia într-un ritm grăbit.

— Ha, făcu el. Nici nu aleargă măcar. Merge la plimbare.

— Dar era aici! strigă băiatul. Aici, undeva în față!

— Aşa face în fiecare an, zise Sam. O singură dată. Ash şi Boon spun că vine pe aici ca să-i alunge pe ceilalți urşi mai mici. Să le spună să se ducă dracului de aici şi să stea deoparte până or pleca vânătorii. Aşa o fi. Băiatul nu mai auzea nimic, totuşi Sam îşi întorcea mereu capul încet-încet, până îi văzu ceafa. Atunci se întoarse şi-l privi – cu aceeaşi față, gravă, binecunoscută, fără expresie până în clipa în care-i zâmbi, cu aceiaşi ochi de bătrân în care se stingea treptat o lucire întunecată şi aprigă, pasionată şi mândră, „Nu-i mai pasă de urşi, cum nu-i mai pasă nici de câini nici de oameni. Vine să vadă cine mai e pe aici, cine a mai venit în anul acesta, dacă ştie să tragă sau nu, dacă rămâne sau nu.

Dacă am adus câinele care va fi în stare să-l încolțească şi să-l țină în loc până la venirea unui om cu puşca. Fiindcă e starostele urşilor. E un om." Se stinsese, pierise; şi ochii erau iar aşa cum îi ştiuse din totdeauna. „Îi lasă să-l urmărească până la râu. Şi apoi îi trimite acasă. De-acuma putem pleca şi noi; să vezi cum o să arate când o să se întoarcă la sălaş."

Câinii sosiră primii; stăteau ghemuiți covrig, zece la număr, sub talpa bucătăriei; împreună cu Sam se chinciră amândoi ca să-i zărească în întunericul în care se băgaseră, liniştiți, rotindu-şi ochii luminoşi, dispărând în umbră, fără zgomot, emanând acel miros pe care băiatul nu putea încă să-l identifice, de altceva decât de câine, de ceva mai puternic decât câinele şi nu doar de animal şi nici chiar de fiară. Pentru că dincolo de jalnicul şi chinuitul chelălăit nu fusese nimic altceva decât singurătatea şi sălbăticia, aşa că, pe la mijlocul după-amiezii, când se-ntoarse al unsprezecelea copoi şi, împreună cu Jim al lui Tennie, ținu în brațe cățeaua moale şi tremurând încă, ca Sam să-i ungă urechea zdrențuită şi s-o frece pe grumaz cu terebentină şi unsoare de osii, tot nu o ființă vie ci doar sălbăticia, aplecându-se o clipă, o mângâiase uşor pentru îndrăzneala ei. „La fel ca oamenii, zise Sam. Aşa cum fac toți oamenii. A amânat cât a putut momentul în care să-şi arate curajul, ştiind tot timpul că mai devreme sau mai târziu va trebui să fie curajoasă măcar odată, ca să-şi poată spune ea însăşi că e câine de vânătoare, şi ştiind dinainte ce are să se întâmple când o s-o facă."

Nu ştiu când Sam plecă. Află doar că dispăruse. În următoarele trei dimineți se sculă şi-şi mâncă *breakfast*-ul fără ca Sam să-l aştepte. Se ducea singur la locul lui; îl găsea acuma fără niciun ajutor şi se aşeza aşa cum îl învățase Sam să stea. În a treia dimineață auzi iar câinii, alergând liberi după o urmă adevărată şi-şi pregăti puşca aşa cum învățase şi-i auzi trecând pe lângă el fiindcă nu-i sosise încă vremea, nu i se cuvenea încă nimic în prea scurta perioadă de două săptămâni față de întreaga şi lunga viață pe care se şi hotărâse să şi-o închine locurilor acelora sălbatice cu răbdare

şi umilință; auzi iar împuşcătura, o singură împuşcătură, plesnitura seacă a puştii lui Walter Ewell. Acum ştia să-şi găsească nu numai locul şi să se întoarcă la sălaş fără călăuză, ci folosind busola pe care i-o dăduse vărul lui ajunse la tufişul unde Walter aştepta lângă căpriorul cu măruntaiele afară, înconjurat de câinii chelălăind, înaintea tuturor celorlalți în afară de maiorul de Spain şi de Jim al lui Tennie care erau călări, înainte chiar ca unchiul Ash să vină cu catârul cel chior de la căruță, căruia nu-i era teamă nici de mirosul de sânge şi nici, aşa se spunea, de acela de urs.

Însă nu unchiul Ash călărea pe catâr ci Sam, care se-ntorsese. Şi Sam îl aşteptă să-şi termine prânzul şi, încălecând pe catârul cel chior, iar Sam pe celălalt catâr de la căruță, o porniră la drum în după-amiaza aceea fără soare care se grăbea către amurg, călărind mai mult de trei ore nu pe poteci şi nu după vreo urmă pe care ar fi putut-o desluşi, către un colț de pădure unde nu mai fusese niciodată. Şi atunci înțelese de ce ținuse Sam ca el să călărească pe catârul cel chior care nu se înspăimânta de mirosul sângelui, al fiarelor sălbatice. Celălalt catâr, fără beteşug, se opri deodată şi când Sam coborî încercă să se-ntoarcă şi s-o ia la goană, smucind şi trăgând de căpăstrul de care-l ținea Sam şi-l îndemna cu binişorul să meargă mai departe, deoarece nu îndrăznea să-l priponească, trăgându-l în timp ce băiatul descălecă de pe catârul cel chior care rămase locului. Stând alături de Sam, în umbra deasă şi necuprinsă a codrilor străvechi şi a după-amiezii stinse de iarnă, se uită liniştit la buturuga putrezită de pe jos, crestată şi mâncată de scurmături de gheare şi la pământul umed din preajma ei unde se vedea urma unei labe enorme şi strâmbe cu două degete. Acum ştiu ce îl izbise în glasul câinilor în dimineața aceea în pădure şi ce mirosise când se aplecase să se uite la ei, cum stăteau ghemuiți covrig, sub talpa bucătăriei. Era ceva ce stăruia şi în ființa lui, oarecum altfel, ei fiind doar nişte animale iar el nu, dar numai foarte puțin altfel – o nerăbdare, pasivă; o nevolnicie, un sentiment al propriei

fragilități şi neputințe față de codrii fără de moarte, lipsită totuşi de îndoială sau de spaimă; un gust de cocleală în gura năpădită deodată de salivă, un spasm dureros şi ascuțit în creier sau în stomac, n-ar fi fast în stare să spună unde anume şi n-avea nicio importanță unde; ştia doar că îşi dădea seama, pentru prima dată, că ursul despre care auzise şi care-i apăruse amenințător în visurile lui încă înainte de a-şi aduce aminte când şi care existase aşadar în mintea şi visurile vărului său şi ale maiorului de Spain şi chiar ale bătrânului general Compson mai înainte ca să-şi poată aminti şi ei când începuse asta, era un animal muritor şi că plecau de fiecare dată, în noiembrie la sălaşul de vânătoare nu cu intenția reală de a-l omorî, nu fiindcă ursul nu putea fi omorât ci pentru că nu avuseseră până acum vreo speranță întemeiată că ar fi în stare s-o facă. „Rămâne pe mâine", zise el.

— Vrei să spui că mâine o să încercăm, zise Sam. Dar n-avem încă un câine.

— Avem unsprezece, zise el. Au gonit după el, luni.

— Şi i-ai auzit, spuse Sam. Ba i-ai şi văzut, încă n-avem un câine. Nu-i nevoie decât de unul. Dar nu-l avem. Poate că nu există nicăieri. Altfel ar trebui să dea din întâmplare peste cineva care să aibă o puşcă şi să ştie cum să-l lovească.

— N-o să fiu eu ăsta, zise băiatul. O să fie Walter sau maiorul sau…

— Cine ştie, spuse Sam. Mâine să fii cu ochii în patru. Fiindcă e ager la minte. De aia a şi trăit atâta. Dacă o să fie încolțit şi va trebui să hotărască încotro s-o rupă, o să te aleagă pe tine.

— Cum? întrebă el. Cum va şti… Se opri. Vrei să zici că mă şi cunoaşte că n-am mai fost niciodată în adâncul pădurii, că n-am avut încă timp să-mi dau seama dacă… Se opri iar şi se uită țintă la Sam, zicând cu umilință şi fără uimire: Vasăzică pe mine mă căuta. Nu cred că are nevoie să vină mai mult de o dată.

— Mâine să fii cu ochii în patru, spuse Sam. Şi acum cred

că-i timpul să plecăm. O să ajungem la sălaş târziu după ce-o să se întunece.

A doua zi dimineaţă o porniră cu trei ore mai devreme ca de obicei. Mergea cu ei până şi unchiul Ash, bucătarul, care spunea că meseria lui e aceea de bucătar de tabără şi care nu prea făcea altceva decât să gătească la vânătorile şi excursiile maiorului de Spain, şi care fusese totuşi prins de locurile acelea sălbatice, trecând de la simpla apropiere faţă de ele la aceeaşi reacţie pe care o aveau cu toţii, până şi băiatul care acum două săptămâni venise pentru prima dată în aceste locuri sălbatice, faţă de urechea zdrenţuită şi grumazul sfâşiat al unui copoi şi faţă de urma lăsată de o labă diformă pe un petec de pământ muiat de ploaie. Mergeau cu căruţa. Era prea departe ca să meargă pe jos: băiatul, cu Sam şi cu unchiul Ash în căruţă, cu câinii, vărul lui şi maiorul de Spain şi generalul Compson şi Bonn şi Walter şi Jim al lui Tennie călăreau pe cai câte doi; din nou lumina cenuşie din zori îl găsi, ca şi în dimineaţa aceea dintâi de acum două săptămâni, pe locul în care-l pusese Sam şi-l lăsase apoi. Cu puşca prea mare pentru el, cu încărcătorul care nici măcar nu era al lui ci al maiorului de Spain şi cu care trăsese doar o dată, în prima zi, într-un ciot ca să se deprindă cu reculul şi ca să ştie cum să-l încarce iar cu cartuşe de carton, stătea sprijinit de trunchiul unui eucalipt lângă un pârâu a cărui apă neagră şi liniştită se scurgea fără nicio mişcare printr-un tufiş de rogoz, trecea printr-un luminiş şi se-ntorcea iar în tufiş, unde, nevăzută, o pasăre, marea ciocănitoare numită de negri Domnul Dumnezeu, ciocănea într-o tulpină uscată. Un loc ca oricare altul, deosebit doar prin unele amănunte de acela către care pleca timp de două săptămâni în fiecare dimineaţă, pentru el un teritoriu nou şi totuşi nu mai puţin cunoscut decât celălalt pe care după două săptămâni ajunsese să creadă că-l ştie oarecum – aceeaşi izolare, aceeaşi singurătate prin care omul temător şi fragil trecuse doar fără să o schimbe, nelăsând nicio urmă şi nicio cicatrice, care arăta întocmai cum trebuie să fi arătat în clipa când primul

strămoş al înaintaşilor Chickasaw ai lui Sam Fathers pătrunsese aici şi se uitase în jur, cu parul, toporul de piatră sau săgeata de os trasă şi gata la orice, deosebindu-se de el, doar pentru că, stând la capătul bucătăriei, mirosise câinii ghemuiți covrig şi pitiți sub talpa casei şi văzuse urechea şi grumazul sfâşiat al cățelei care, aşa cum spusese Sam, trebuise să fie odată curajoasă pentru a continua să-şi spună ea însăşi că e câine de vânătoare, şi pentru că văzuse ieri, pe pământul din preajma buturugii putrezite, urma unei labe de animal viu. Nu auzi niciun lătrat de câine. Nu fu niciodată sigur că-i auzise, îşi dădu numai seama că loviturile ciocănitoarei s-au oprit deodată, şi ştiu că ursul stă şi-l priveşte. Nu-l văzu. Nu ştiu dacă-l privea din față, dinspre tufişul de rogoz, sau din spate. Nu se mişca, ținând în mână puşca inutilă cu care acum ştia că n-avea să tragă niciodată în el, nici acum şi nicicând, simțind în gură acel gust de cocleală pe care-l mirosise venind dinspre câinii ghemuiți sub talpa bucătăriei, când se uitase la ei.

Şi apoi ursul dispăru. La fel de brusc cum se opriseră, loviturile seci ale ciocănitoarei se porniră iar şi după câteva clipe i se păru că aude chiar câinii – un zvon, abia o părere de sunet, pe care îl auzea probabil de vreun minut sau două înainte de a-l fi băgat în seamă, ajungându-i la urechi şi apoi pierind iar în depărtare. Nu se apropiară nicicum de locul unde era. Să fi fost lătrat de câini ce auzise el, n-ar fi putut jura; dacă goneau vreun urs, atunci o fi fost un altul. Din tufişul de rogoz se ivi Sam care sări peste pârâu, urmat îndeaproape, aşa cum sunt învățați să meargă câinii pentru vânatul păsărilor, de cățeaua rănită de urs. Veni şi se ghemui la picioarele lui, tremurând.

— Nu l-am văzut, zise el. Nu l-am văzut, Sam.

— Ştiu, zise Sam. A stat să se uite. Nici nu l-ai auzit, nu-i aşa?

— Nu, zise băiatul. Eu…

— E ager la minte, spuse Sam. Tare ager. Şi băiatul zări iar ivindu-se în ochii lui Sam lucirea aceea întunecată şi tulbure,

în clipa în care se uită la cățeaua care tremura uşor şi fără oprire la piciorul lui Isaac. Pe grumazul ei sfâşiat se zăreau câteva picături de sânge proaspăt asemeni unor bobi strălucitori.

— E prea mare. N-avem încă un câine. Dar cine ştie, într-o bună zi…

Fiindcă avea să fie mereu şi mereu, o dată viitoare. Avea numai zece ani. Şi i se păru că vede… ei doi… două umbre pe tărâmul de unde timpul se iveşte şi devine timp: bătrânul urs izbăvit de moarte şi el cel care avea să o cunoască întrucâtva. Pentru că acuma descoperise ce mirosise la câinii aceia ghemuiți covrig şi ce simțise în gustul salivei, descoperise frica, aşa cum un băiat, un tânăr, descoperă existența dragostei şi a pasiunii şi a experienței care sunt moştenirea dar nu încă şi bunurile lui, aflându-se din întâmplare în prezența sau poate pur şi simplu în dormitorul unei femei care a iubit şi a fost iubită de către mulți bărbați. *Aşadar va trebui să-l văd*, se gândi el, fără spaimă şi chiar fără speranță. *Va trebui să mă uit la el.* Şi asta se întâmplă în luna iunie, în vara următoare. Erau din nou la sălaşul de vânătoare, sărbătorind ziua de naştere a maiorului de Spain şi a generalului Compson. Deşi unul se născuse în septembrie iar celălalt în miezul iernii şi aproape cu treizeci de ani mai devreme, petreceau amândoi, în fiecare iunie, dimpreună cu McCaslin şi cu Boon şi cu Walter Ewell (şi de acum înainte şi cu băiatul) câte două săptămâni la sălaşul de vânătoare, pescuind sau împuşcând veverițe şi curcani sălbatici şi vânând noaptea, cu copoii, ratoni şi pisici sălbatice. Adică Boon şi negrii (şi acuma şi băiatul) pescuiau şi împuşcau veverițe şi vânau ratoni şi pisici, fiindcă vânătorii încercați, nu numai maiorul de Spain şi bătrânul general Compson (care îşi petrecea aceste două săptămâni şezând într-un balansoar în fața unei oale uriaşe unde fierbea înăbuşit o tocană Brunswick[29] mestecând şi gustând mereu şi certându-se cu unchiul Ash cum trebuie să o gătească şi spunându-i lui Jim al lui Tennie să toarne whisky în polonicul cositorit din care-l

bea) ci şi McCaslin şi Walter Ewell care erau încă de ajuns de tineri, disprețuiau asemenea îndeletniciri şi nu se ocupau decât cu împuşcarea curcanilor sălbatici cu pistolul, pentru a-şi dovedi calitățile de țintaşi sau pentru a câştiga tot felul de rămăşaguri.

Vărul lui McCaslin şi ceilalți credeau că el vânează veverițe. Până în a treia seară crezu că şi Sam Fathers e de această părere. Dimineața, imediat după *breakfast,* pleca din tabără. Avea acum puşca lui, un încărcător nou, cadou de Crăciun, avea să o stăpânească şi să tragă cu ea timp de aproape şaptezeci de ani, punându-i două perechi noi de butoaie şi piedici şi un pat nou, aşa că din puşca originală nu mai rămase până la urmă decât trăgaciul cu încrustații de argint, pe care erau gravate numele lui şi al lui McCaslin şi anul 1878. Găsi copacul şi pârâiaşul unde stătuse la pândă în dimineața aceea. Folosind busola se apucă să cutreiere pădurea pornind din acest punct; se străduia să ştie mai multe decât un bun pădurar fără să-şi dea seama măcar că o face. În a treia zi găsi şi buturuga putrezită în preajma căreia văzuse pentru prima oară urma. Se fărâmase aproape cu totul, topindu-se cu o iuțeală de necrezut, cu o pasionată şi aproape vizibilă renunțare în pământul din care copacul se înălțase. Cutreiera acum pădurile în vară, verzi în umbra deasă – de fapt ceva mai întunecate decât fuseseră în destrămarea cenuşie din noiembrie – nestrăbătute chiar şi la amiază decât ici şi colo de razele soarelui care cădeau în aerul nemişcat pe un pământ ce nu se usca de-a binelea niciodată, mişunând de şerpi-mocasini, şerpi de apă şi şerpi cu clopoței, şi ei de culoarea întunericului acela tărcat aşa că mai întotdeauna nu-i observa decât dacă se mişcau; se întorcea în tabără mereu mai târziu şi mai târziu şi mai târziu, în prima zi, în a doua zi, trecând în a treia zi în amurg pe lângă micul țarc de lângă şopronul din bârne în care Sam ținea animalele în timpul nopții. „Încă nu l-ai văzut”, zise Sam.

Se opri. O clipă nu spuse nimic. Apoi vorbi liniştit, izbucnind în grabă dar cu linişte, ca atunci când cedează

digul ridicat în joacă de un copil în albia unui şuvoi: „Ei bine. Da. Dar cum? M-am dus acolo, la pârâu. Am găsit şi buturuga. Eu…”

— Zic c-ai făcut bine. O fi stat şi te-a privit. Nu i-ai mai văzut urma?

— Eu… zise băiatul. Eu nu am… Nu m-am gândit niciodată că…

— Din cauza puştii, zise Sam. Stătea pe după gard, nemişcat, un bătrân, fiul unui sclav negru şi al unui şef Chickasaw, îmbrăcat cu o salopetă uzată şi decolorată, având în cap pălăria de paie zdrențuită care fusese însemnul sclaviei negrilor şi era acum emblema libertății sale. Tabăra – poiana, casa, şopronul şi petecul de pământ dimprejur pe care maiorul de Spain îl smulsese abia şi doar pentru o clipă din sălbăticie – se topea în amurg, în întunericul de veacuri al pădurilor. *Puşca*, se gândi băiatul. *Puşca.*

— Va trebui să te hotărăşti, zise Sam.

A doua zi dimineață plecă înainte de a se lumina, fără să mai mănânce, cu mult înainte ca unchiul Ash să se trezească în plăpumile lui aşternute pe podeaua bucătăriei şi să facă focul. Luase numai busola şi un băț pentru şerpi. Putea merge aproape o milă fără să aibă nevoie de busolă. Se aşeză pe un buştean, ținând în mână busola al cărei cadran nu-l vedea; freamătul tainic al nopții care se oprise la zgomotul paşilor lui crescu din nou în grabă ca să se potolească apoi cu totul şi țipătul bufnițelor încetă şi păsările zilei care se trezeau le luară locul şi în desişurile umede şi cenuşii se făcu lumină şi putu să vadă cadranul busolei. Mergea repede şi totuşi fără zgomot, deprinzându-se din ce în ce mai bine cu viața pădurii fără a avea însă vreme să-şi dea seama de asta; dădu peste o ciută cu un ied şi-i scoase din culcuşul lor, era de-ajuns de aproape ca să-i vadă – pârâitul crăcilor, coada scurtă şi albă, iedul luând-o la goană alături de ciută, alergând mai repede decât îşi închipuise. Mergea bine, aşa cum îl învățase Sam, cu vântul împotrivă, dar pentru moment asta n-avea nicio importanță. Îşi lăsase puşca acasă;

acceptase de bunăvoie şi cu abandonare nu un gambit, nu o posibilitate de a alege, ci o condiție potrivit căreia fuseseră părăsite nu numai anonimatul până atunci inviolabil al ursului ci şi toate legile şi învoielile străvechi cârmuind relațiile dintre vânat şi vânător. Nici frică nu trebuia să-i fie, nici chiar în clipa în care frica avea să-i cuprindă tot trupul: sângele, pielea, măruntaiele, oasele, amintirea venită dintr-o vreme îndepărtată încă de dinainte de a fi devenit propria lui amintire – totul în afară de acea ascuțită clară nepotolită luciditate, care ea singură îl făcea să se deosebească de acest urs şi de toți ceilalți urşi şi căprioare pe care avea să-i vâneze timp de aproape şaptezeci de ani şi în legătură cu care Sam spusese: „Să te temi că n-ai încotro. Dar să nu-ți fie frică. În pădure nicio sălbăticiune n-o să-ți facă rău dacă n-ai s-o sileşti sau dacă n-o să te miroasă că ți-e frică. Fricosul îi înspăimântă pe urs şi pe căprioară la fel ca pe orice om curajos."

Pe la amiază se-ndepărtase bine de pârâiaş, pătrunzând mai departe decât i se întâmplase vreodată într-un ținut nou şi străin; se folosea acum nu numai de busolă ci şi de ceasul vechi de argint, gros cât pumnul, rămas de la taică-său. Plecase din tabără acum nouă ore; de aci în nouă ore avea să se fi întunecat de o oră. Se opri, pentru prima dată de când se ridicase de pe buştean în clipa în care reuşise în sfârşit să vadă cadranul busolei şi se uită de jur împrejur, ştergându-şi fața asudată cu mâneca hainei. Renunțase oricum, de bunăvoie, şi din propria lui nevoie, cu linişte şi umilință, fără să regrete, totuşi după cât se părea nu era de ajuns, faptul că lăsase puşca acasă nu era de ajuns. Rămase aşa o clipă – un copil, străin şi pierdut în întunericul acela boltit şi verde al sălbăticiei fără de urmă. Şi atunci se abandonă cu totul ei. Ceasul şi busola. Era încă mânjit. Trase din buzunarul salopetei lanțul unuia şi cureluşa împletită a celeilalte şi le atârnă de o cracă într-un tufiş şi o porni înainte.

Când îşi dădu seama că s-a rătăcit, făcu ce-l învățase şi-l antrenase Sam să facă: încercă să se întoarcă pe urmele lui.

În ultimele două sau trei ore nu mersese prea repede şi de când îşi lăsase busola şi ceasul în tufiş mersese şi mai încet. Aşa că o porni cu pasul rar, copacul neputând fi prea departe; de fapt îl găsi chiar înainte de a se fi aşteptat să-l vadă şi întorcându-se se îndreptă spre el. Lângă copac însă nu se zărea niciun tufiş şi nici urmă de busolă sau de ceas, aşa că se hotărî să încerce iar ce-l învățase şi-l antrenase Sam să facă: să meargă în direcția opusă într-un cerc şi mai larg în aşa fel încât amândouă circomferințele aveau să taie undeva urma paşilor lui, dar nu dădu nicăieri peste vreo urm de paşi, ai lui sau ai altcuiva şi acum o porni la drum mai repede, totuşi fără panică, inima îi bătea ceva mai grăbit dar de ajuns de puternic şi de regulat, şi de data aceasta nu găsi nici copacul măcar fiindcă lângă el, pe jos, era un buştean şi după buştean o mică băltoacă, o musteală de apă, ceva între apă şi noroi şi făcu ce-l învățase şi-l antrenase Sam să facă, într-o nouă şi ultimă încercare, şi când se aşeză pe buştean văzu urma cea strâmbă, urma ştirbită a ghearelor în pământul umed şi în timp ce se uita la ea urma se umplu de apă ochi şi apa începu să se reverse şi marginile urmei începură să dispară. Când îşi ridică privirile văzu urma a doua şi pornind-o, cea de dincolo de ea; mergea, fără grabă, fără să fugă, potrivindu-şi paşii astfel încât să nu le piardă din vedere pe măsură ce se iveau înaintea lui de parcă s-ar fi întrupat din aerul transparent, mereu la o distanță de un pas, dincolo de care le-ar fi pierdut pentru totdeauna şi s-ar fi pierdut şi el pentru totdeauna, neobosit, nerăbdător, fără îndoială sau spaimă, gâfâind puțin din cauza ciocăniturilor puternice şi repezi ale inimii, şi se pomeni deodată într-un mic luminiş şi pădurile din jur se contopiră într-un tot. Se năpustiră, fără zgomot, şi deveniră una – copacul, tufişul, busola şi ceasul lucind când le atinse o rază de soare. Şi atunci zări ursul. Nu apăru, nu se ivi: stătea acolo, imobil, prins în păienjenişul verde şi nemişcat al razelor fierbinți ale amiezii, nu atât de enorm pe cât îl visase, dar la fel de enorm pe cât se aşteptase să fie, mai uriaş şi nemăsurat de mare în întunericul acela

tărcat, şi-l privea. Apoi se mişcă. Străbătu luminişul fără grabă, trecând o clipă în lumina orbitoare a soarelui şi dincolo de ea, apoi se opri din nou şi se uită înapoi peste umăr la el. Apoi dispăru. Nu intră în desiş. Pieri, se cufundă în sălbăticia pădurilor fără nicio mişcare aşa cum văzuse odată un peşte, un biban imens, cufundându-se în adâncurile întunecate ale apei şi dispărând fără să fi mişcat măcar din aripioare.

II

Ar fi trebuit să-l urască pe Lion şi să se teamă de el. Avea pe atunci treisprezece ani. Omorâse o căprioară şi Sam Fathers îl mânjise pe față cu sânge fierbinte şi în celălalt noiembrie omorî un urs. Dar încă înainte de această investitură, se descurca, în pădure, la fel de bine ca şi mulți oameni mai vârstnici cu aceeaşi experiență ca a lui. Acuma cunoştea însă mai bine viața pădurii decât foarte mulți oameni mai vârstnici, având o mai mare experiență ca a lui. Nu exista loc pe o rază de douăzeci şi cinci de mile în jurul taberei pe care să nu-l fi ştiut: pârâu, dealuri, cărări şi copaci-reper; ar fi putut duce direct pe oricine în oricare loc de pe acest teritoriu şi să-l aducă înapoi. Cunoştea locuri de vânat pe care nu le văzuse vreodată nici Sam Fathers; în a treia toamnă găsi singur culcuşul unei ciute şi fără să ştie vărul lui luă puşca lui Walter Ewell şi pândi ciuta în zori şi o omori când se întorcea la culcuş aşa cum îi spusese Sam că făceau strămoşii lui Chickasaw.

Recunoştea acum urmele bătrânului urs mai bine decât pe-ale lui şi nu numai pe cea lăsată de laba beteagă. Putea să vadă oricare din celelalte trei urme lăsate de labele nebetegite şi să le deosebească pe loc de orice alte urme şi nu numai după mărimea lor. Pe o rază de cincisprezece mile mai trăiau

şi alți urşi care lăsau şi ei urme la fel de mari, sau cel puțin cam de aceleaşi dimensiuni, încât ai fi putut spune numai prin comparație care-s mai mari. Mai mult decât atât. Dacă Sam Fathers îi fusese mentor, iar veverițele şi iepurii din ogradă kindergartenul, atunci pădurile prin care trecea bătrânul urs îi erau liceul iar bătrânul urs în persoană, trăind de atâta vreme fără ursoaică şi fără pui încât devenise propriul lui urmaş nenăscut, îi era *alma mater*[30].

Găsea acum urma cea strâmbă oricând voia, la zece mile, la cinci mile şi uneori şi mai aproape de tabără. În următorii trei ani, pe când stătea la pândă, auzi de două ori câinii că-i dăduseră de urmă, iar odată când dăduseră peste el din întâmplare, se porniră să latre ascuțit, jalnic, aproape omeneşte în accesul lor de furie. Odată, pe când vâna tot cu puşca lui Walter Ewell, îl văzu străbătând un lung coridor făcut de copaci doborâți de furtună. Alerga prin şi nu peste hățişul acela de trunchiuri şi ramuri, ca o locomotivă, mai rapid decât ar fi crezut vreodată că poate să se mişte, aproape la fel de repede ca şi o căprioară, cu atât mai mult cu cât căprioara ar fi parcurs cea mai mare parte a distanței aceleia prin aer; şi atunci îşi dădu seama de ce era nevoie de un câine nu numai de un curaj şi de o mărime neobişnuită, ci şi de o iuțeală asemănătoare, ca să-l poată încolți vreodată. Ținea acasă un cățel, o corcitură, căreia negrii nu-i ziceau altfel decât potaie, un şoricar, nu mult mai mare decât un şobolan şi care avea acel curaj care a încetat de mult să mai fie bravură şi a devenit temeritate nebunească. Îl luă cu el într-un iunie şi chibzuind bine în cât timp trebuie să ajungă, de parcă ar fi avut o întâlnire cu cineva, el cu şoricarul căruia îi trăsese un sac peste cap şi Sam Fathers cu o pereche de copoi pe care-i ținea în zgardă, o porniră împotriva vântului pe urma ursului şi reuşiră chiar să-l prindă la strâmtoare. Erau atât de aproape de urs încât îl încolțiră, deşi mai târziu îşi dădu seama că lucrul acesta fusese posibil din cauza surprinderii şi uimirii provocate de zarva asurzitoare şi nebunească a şoricarului. Îi aştepta în fața trunchiului unui

chiparos uriaş, ridicându-se pe labele dinapoi; băiatului i se păru că n-avea să se mai oprească niciodată cum se ridica mereu mai sus şi mai sus, iar cei doi copoi păreau să fi căpătat şi ei de la şoricar un soi de curaj disperat şi dezesperant. Şi atunci îşi dădu seama că şoricarul n-avea să dea îndărăt deloc. Zvârli jos puşca şi alergă spre el. Când ajunse din urmă şi prinse cățelul care lătra şi se învârtea ca turbat, i se păru că e sub labele ursului. Îi simți duhoarea tare, caldă şi grea. Mergând de-a buşilea, îşi ridică privirea în sus, acolo unde îl zărea înălțându-se amenințător deasupra lui ca o lovitură de trăsnet gata să cadă. Imaginea i se păru foarte cunoscută şi apoi îşi aduse aminte: aşa obişnuia să-i apară în vis.

Şi deodată dispăru. Nu-l văzuse plecând. Se ridică în genunchi, ținând la piept cu amândouă mâinile şoricarul ieşit din minți şi-i auzi pe cei doi copoi lătrând jalnic şi din ce în ce mai departe. Sam se apropie de el, cu puşca în mână. O puse uşurel jos, lângă băiat, şi rămase aşa în picioare, uitându-se la el. „Iaca, l-ai întâlnit de două ori, cu puşca în mână, zise el. De data asta nu se putea să nu-l nimereşti.”

Băiatul se ridică. Ținea încă în brațe şoricarul. Chiar şi aşa, cățelul continua să chelălăiască nebuneşte, încordându-se şi smucindu-se înspre lătratul abia auzit al copoilor, de parc-ar fi fost un maldăr de arcuri vii. Băiatul gâfâia uşor. „Nici tu. zise el. Tu aveai puşca. De ce n-ai tras în el?”

Sam nu părea să-l fi auzit. Întinse mâna şi-l atinse pe cățelul din brațele băiatului care mai chelălăia şi se zbătea deşi cei doi copoi nu se mai auzeau deloc. „A plecat, zise Sam. Potoleşte-te acuma şi odihneşte-te până la data viitoare.” Mângâie cățelul până se linişti. „Eşti cam ce ne trebuie, zise el. Numai că nu eşti de ajuns de mare. N-avem încă aşa ceva. Ar trebui să fie mai curând ceva mai mare decât mai deştept şi ceva mai curajos decât oricare altul.” Luă mâna de pe şoricar şi rămase aşa privind spre desişurile în adâncul cărora dispăruseră ursul şi copoii. „Cineva o s-o facă într-o bună zi.”

— Ştiu, zise băiatul. De aceea trebuie să fie unul dintre noi. Şi n-o să se întâmple aşa până în ultima zi. Când el însuşi n-o să mai vrea să trăiască.

Aşa că ar fi trebuit să se teamă de Lion şi să-l urască. Era în a patra vară, şi lua parte pentru a patra oară la sărbătorirea zilei de naştere a maiorului de Spain şi a generalului Compson. La începutul primăverii iapa maiorului de Spain fătase un mânz. Într-o seară, când Sam aduse caii şi catârii să-i bage în grajd, mânzul lipsea şi Sam încercă tot ce se putea ca s-o facă pe iapa înnebunită să stea împreună cu ceilalți cai. La început se gândise ca iapa să-l ducă la locul în care se întâmplase să fie despărțită de mânz. Dar nu izbuti. Iapa nici nu încercă măcar s-o ia într-o parte sau într-alta a pădurii sau în vreo direcție anume. Alerga de parcă n-ar fi văzut nimic în jur, înnebunită încă de spaimă. Se învârtea de colo până colo şi la un moment dat se năpusti la Sam, gata să-l calce în picioare într-un acces de furie disperată, ca şi cum nu şi-ar fi dat seama în clipa aceea că era un om şi încă unul cu care era obişnuită de mult. În cele din urmă izbuti s-o facă să stea cu ceilalți cai. Era prea întuneric la ora aceea ca să o pornească pe drumul pe care-l urmase iapa, să descurce firul încâlcit, fără îndoială, al rătăcirilor ei prin pădure.

Se duse la sălaş şi-l anunță pe maiorul de Spain. Era vorba de un animal, desigur, un animal mai mare, şi la vremea aceea mânzul era mort, oriunde ar fi fost. Ştiau cu toții asta. „Asta-i pantera, zise imediat generalul Compson. Aceeaşi. Care a omorât ciuta şi iedul acela în martie.” Sam trimisese vorbă maiorului de Spain despre cele întâmplate când Boon Hogganbeck venise în tabără, ca de obicei, să vadă cum au iernat vitele – fiara sucise beregata căprioarei şi doborâse apoi iedul neajutorat şi-l omorâse.

— Sam n-a zis niciodată că e vorba de o panteră, spuse maiorul de Spain. Sam nu zicea nimic, în picioare în spatele maiorului de Spain care stătea cu ceilalți la masă, impenetrabil, aşteptând parcă să înceteze discuția ca să poată

pleca acasă. Şi nici nu părea să se uite la ceva anume. O panteră poate să atace o ciută şi după aceea fără prea mare greutate să-i doboare şi iedul. Dar nicio panteră n-ar fi sărit la un mânz, când maică-sa era lângă el. Asta-i moş Ben, zise maiorul de Spain. M-a dezamăgit. A călcat regula. Nu credeam c-ar fi în stare să facă aşa ceva. Mi-a omorât copoii, pe-ai mei şi pe-ai lui McCaslin, dar avea dreptul s-o facă. Ne-am riscat câinii împotriva lui; ne-am avertizat reciproc. Dar acuma mi-a intrat în casă şi mi-a distrus un lucru care e-al meu, şi încă nu la vremea vânatului. A călcat regula. Sam, a fost moş Ben. Sam nu zicea totuşi nimic, stând aşa în picioare şi aşteptând ca maiorul de Spain să termine. Mâine o să mergem pe urma iepei să vedem ce-a fost, zise maiorul de Spain.

Sam plecă. Nu locuia în tabără; îşi ridicase singur o colibă, cam ca aceea a lui Joe Baker, numai ceva mai trainică, mai bine făcută, pe malul unui pârâu, la vreun sfert de milă de tabără, şi-şi făcuse şi un pătul solid din bârne ca să-şi țină porumbul pentru godacii pe care-i creştea în fiecare an. Când se treziră, a doua zi dimineață, el îi aştepta. Găsise mânzul. Nu mai aşteptară *breakfast*-ul. Nu era departe, nici la cinci sute de yarzi de grajd – mânzul de trei luni zăcea pe-o coastă, cu beregata frântă şi cu măruntaiele şi o pulpă pe jumătate mâncate. Zăcea aşa de parcă n-ar fi fost doborât, ci lovit şi zvârlit, şi nu se zărea nicio urmă de gheară acolo unde pantera s-ar fi agățat, căutând beregata. Găsiră urmele iepei care se-nvârtise înnebunită şi în cele din urmă se repezise cu aceeaşi disperare extremă cu care se năpustise în seara trecută asupra lui Sam Fathers şi urmele prelungi ale fugii înspăimântate şi mortale şi cele ale fiarei care nici nu se repezise la ea când se apropiase ci făcuse doar trei sau patru paşi în direcția ei până ce iapa o luase la goană, şi generalul Compson spuse: „Doamne-Dumnezeule, ce lup!”

Sam nu zicea însă nimic. Băiatul se uită la el când ceilalți îngenunchează şi măsurară urmele. Pe fața lui se zărea ceva. Nu era nici exultare nici bucurie nici speranță. Mai târziu, ca

bărbat, băiatul îşi dădu seama ce se întâmplase şi că Sam ştiuse de la început ale cui erau urmele şi cine sfâşiase în primăvara aceea beregata ciutei şi omorâse iedul. Pe faţa lui Sam, în dimineaţa aceea, era o expresie de preştiinţă. *Şi se bucura,* îşi zise în sinea lui. *Era bătrân. Nu avea nici copii, nici rude, pe nimeni din sângele lui nicăieri pe acest pământ ca să-i poată revedea. Şi chiar dacă avea să-i revadă, n-ar fi putut să-i atingă, să le vorbească, deoarece de şaptezeci de ani trebuise să fie negru. Acum totul se apropia de sfârşit şi se bucura.*

Se întoarseră în tabără, îşi luară *breakfast*-ul şi reveniră cu puştile şi câinii. Mai târziu băiatul îşi dădu seama că acuma ştiau probabil şi ei cine omorâse mânzul aşa cum o ştia şi Sam Fathers. Nu era însă nici pentru prima şi nici pentru ultima oară când vedea că oamenii raţionează şi chiar acţionează pe baza unor păreri greşite. După ce Boon îi alungă cu cureaua stând crăcănat peste cadavrul mânzului, câinii începură să adulmece urmele. Unul dintre ei, un copoi crud şi fără minte, lătră o dată şi toţi începură s-alerge, făcând câţiva paşi după ceva ce părea a fi o urmă. Apoi se opriră, uitându-se înapoi spre oameni, de ajuns de neliniştiţi, dar nu încurcaţi, de parc-ar fi întrebat doar: „Şi acuma?”

Şi din nou se repeziră la mânz, iar Boon, tot crăcănat peste cadavru, îi goni cu cureaua.

— N-am mai văzut o urmă care să piară atât de repede, zise generalul Compson.

— Cine ştie, poate că un lup atât de mare încât să omoare un mânz cu maică-sa lângă el nu lasă nicio urmă, zise maiorul de Spain.

— Poate că era un strigoi, zise Walter Ewell. Se uită la Jim al lui Tennie. Ei, ce zici, Jim?

Şi deoarece copoii nu mergeau mai departe, maiorul de Spain îl puse pe Sam să caute urma şi o găsi la vreo sută de yarzi mai departe şi puseră câinii s-o adulmece iar şi din nou copoiul cel tânăr lătră şi nimeni nu-şi dădu seama atunci că nu latră ca un câine care a dat de urma vânatului ci pur şi simplu că hămăie ca un câine de la ţară a cărui ogradă a fost

călcată de străini. Generalul Compson le spuse băiatului, lui Boon şi lui Jim al lui Tennie, vânătorii de veverițe:

— Băieți, luați câinii cu voi în dimineața asta. Probabil că se ascunde el pe undeva, prin apropiere, şi aşteaptă să-şi ia porția din cadavrul mânzului. Poate că dați de el.

Dar nu dădură. Băiatul îşi aduse aminte cum stătea Sam şi se uita la ei când o porniră în pădure cu copoii ținuți în zgardă – cu obrazul acela de indian pe care nu văzuse niciodată nimic decât când zâmbea şi, numai în acea dimineață dintâi când câinii îl descoperiseră pe moş Ben, uşoara arcuire a nărilor. Luară copoii cu ei şi a doua zi, deşi când ajunseră la locul în care speraseră să dea peste o urmă nouă, leşul mânzului dispăruse. Apoi, în dimineața celei de a treia zi, Sam îi aşteptă din nou, de data aceasta până îşi terminară *breakfast*-ul. Le zise: „Veniți". Îi duse la el acasă, la coliba lui, la patului din spatele ei. Scosese din pătul porumbul şi transformase uşa într-o cursă, punând ca momeală leşul mânzului; uitându-se printre bârne, zăriră un animal de o culoare asemănătoare cu aceea a țevii de puşcă sau a butoiaşului unui pistol, atât cât avură vreme să examineze culoarea şi forma lui. Nu şedea culcat şi nici nu era în picioare. Era în mişcare, în aer, venind spre ei – un trup greoi izbindu-se cu o putere uriaşă de uşă, atât de tare încât uşa se zgâlțâi şi se cutremură din usciori, animalul, ce-o fi fost el, repezindu-se din nou în uşă, parcă înainte de a fi atins pământul şi de a fi căpătat un nou punct de sprijin de unde să sară. „Să plecăm de aici, zise Sam, înainte de-şi frânge gâtul după plecarea lor, izbiturile puternice şi ritmice continuară, uşa solidă zgâlțâindu-se şi cutremurându-se de fiecare dată, fără ca fiara să scoată vreun mârâit sau vreun urlet.

— Ce dracu mai e şi ăsta? întrebă maiorul de Spain.

— Un câine, zise Sam, cu nările arcuindu-i-se uşor şi regulat şi în ochi din nou cu acea cețoasă, aprigă abureală din prima dimineață când dăduseră câinii peste ursul cel bătrân. Câinele.

— *Câinele?* zise maiorul de Spain.

— Da, cel care o să-l încolțească pe moş Ben.

— Câine, pe dracu, spuse maiorul de Spain. L-aş lua mai degrabă pe moş Ben în haita mea decât fiara asta. Împuşcă-l.

— Nu, zise Sam.

— N-o să-l domesticeşti niciodată. Cum îți vine să crezi că unui animal ca ăsta o să-i fie vreodată frică de tine?

— Nu vreau să-l domesticesc, zise Sam; şi băiatul observă iar că i se arcuiesc nările şi că în ochi îi apare lucirea aceea aprigă şi aburoasă. Dar mai degrabă să se domesticească decât să-i fie frică de mine, de cineva sau de ceva. N-o să se întâmple însă nici una, nici alta.

— Şi atunci ce vrei să faci cu el?

— O să vedeți, zise Sam.

În săptămâna următoare, dimineața se duceau la pătulul lui Sam. Scosese într-un loc dranița de pe acoperiş şi cu o frânghie făcută lat trăsese afară leşul mânzului. În fiecare dimineață îl vedeau coborând o găleată de apă prin spărtura acoperişului în pătul, în timp ce câinele se repezea neobosit în uşă, cădea jos şi se repezea iar. Nu scotea niciun mârâit şi în tot ce făcea nu era nicio nebunie ci doar o hotărâre necruțătoare şi de neclintit. Către sfârşitul săptămânii încetă să se mai repeadă în uşă. Nu slăbise prea mult şi nu părea să fi încetat din pricină că pricepuse că uşa n-avea să cedeze. Avea aerul că, pur şi simplu, nu mai voia să se repeadă în uşă. Nu şedea culcat. Nimeni nu-l văzuse culcat. Stătea drept, în patru labe şi puteau acum să-l vadă – avea ceva de dog[31], ceva de Airedale[32] şi ceva din vreo alte douăsprezece soiuri, un grumaz lat de mai bine de treizeci de *inch*-i şi cântărea, aşa cum li se părea din ochi, cam vreo nouăzeci de funzi[33], ochii îi erau galbeni şi reci şi pieptul enorm iar părul de culoarea aceea ciudată vineție ca butoiul pistolului.

Trecură şi cele două săptămâni. Se pregăteau să ridice tabăra. Băiatul rugă să fie lăsat să rămână şi vărul său îl lăsă. Se mută în coliba lui Sam Fathers. În fiecare dimineață îl vedea pe Sam coborând găleata cu apă în pătul. Cam pe la

sfârşitul săptămânii câinele se culcă la pământ. Se ridica, mai clătinându-se, mai târându-se spre apă, bea şi cădea iar jos. Într-o dimineață nu fu în stare să ajungă măcar la găleată şi nu se putu ridica nici pe labele dinainte. Sam luă o scurtătură şi se pregăti să intre în pătul. „Aşteaptă, îi zise băiatul, să iau puşca…”

— Nu, zise Sam. Acuma nu mai poate nici să se mişte. Şi chiar nu putea. Când Sam îi atinse capul şi trupul istovit, zăcea întins pe-o coastă, nemişcat, cu ochii gălbui deschişi. Nu erau crunți şi în ei nu lucea niciun fel de răutate măruntă, ci o cruzime rece şi aproape impersonală ca un fel de forță a naturii. Nici nu se uita la Sam şi nici la băiatul care-l privea printre bârne.

Sam începu să-l hrănească. Prima dată trebui să-i ridice capul ca să poată lăpăi ciorba. În noaptea aceea îi lăsă un castron cu ciorbă, cu bucăți de carne în ea. A doua zi dimineață castronul era gol şi câinele stătea întins pe burtă cu capul sus, uitându-se cu ochi gălbui şi reci la uşă când intră Sam, şi fără nicio schimbare în privirea ochilor gălbui şi reci şi fără glas sări; din pricina slăbiciunii însă mişcările nu-i erau bine coordonate şi nu-şi atinse ținta, aşa că Sam avu timp să-l doboare cu parul şi să se repeadă afară trântind uşa înainte ca dulăul, fără să fi avut vreme să-şi mai îndoaie picioarele ca să sară din nou, se zvârli spre uşă ca şi cum cele două săptămâni de înfometare nici n-ar fi existat.

În ziua aceea, pe la prânz, veni cineva chiuind prin pădure, dinspre tabără. Era Boon. Veni şi se uită câtva timp, printre bârne, la dulăul acela uriaş întins acum din nou pe burtă, cu capul sus, cu ochii gălbui clipind toropiți, fără a se uita la ceva anume: firea neînfrântă şi neîmblânzită. „Ar trebui, zise Boon, s-o punem pe bestia asta să-l prindă pe moş Ben şi pe el să-l asmuțim împotriva câinelui.” Îşi întoarse spre băiat fața cărnoasă şi arsă de vânt. „Strânge-ți calabalâcul. Cass a zis să vii acasă. Te-ai aiurit de ajuns pe-aici cu javra asta care înghite carne de cal.”

Boon avea în tabără un catâr luat de undeva; gabrioleta îi

aştepta la marginea pădurii. În aceeaşi seară fu acasă. Îi povesti lui McCaslin ce se-ntâmpla cu dinele. „Sam vrea să-l țină flămând din nou până o să poată intra ca să-l atingă iar. Apoi o să-l hrănească din nou. Şi apoi o să-l țină iar flămând, dacă va trebui.”

— Dar de ce? zise McCaslin. În ce scop? Nici chiar Sam n-o să poată domestici fiara aceea niciodată.

— Dar nu vrem să-l domesticim. Noi vrem să rămână aşa cum e. Vrem să-şi dea seama numai, până la urmă, că singura cale ca să iasă din pătulul acela şi să stea pe afară e să asculte ce-i spune să facă Sam sau altcineva. Asta-i câinele care o să-l încolțească pe moş Ben şi o să-l prindă. L-am şi botezat. Îl cheamă Lion.

Şi veni, în sfârşit, şi luna noiembrie. Se reîntoarsei în tabără. Stătea, împreună cu generalul Compson, cu maiorul de Spain, cu vărul său, cu Walter şi cu Boon în curte, în mijlocul puştilor şi a păturilor şi a lăzilor cu alimente şi se uita la Sam Fathers care venea pe poteca dinspre grajd împreună cu Lion – indianul, un bătrân îmbrăcat cu o salopetă uzată, cu cizme de cauciuc în picioare, cu un cojoc prăpădit din blană de oaie pe spate şi-n cap cu o pălărie care fusese a tatălui său: dulăul acela uriaş păşind grav pe lângă el. Copoii se repeziră să-i întâmpine şi se opriră brusc, în afară de cel tânăr care încă n-avea prea multă minte. Alergă înspre Lion, gudurându-se. Lion nu-l lătră. Nici nu se opri. Cu o lovitură de labă, aşa cum ar fi făcut un urs, îl zvârli rostogolindu-se şi schelălăind la vreo cinci sau şase picioare şi intră în curte şi rămase aşa, clipind adormit fără să se uite la ceva sau la cineva anume. Boon zise: „Doamne, Doamne… Mă lasă să-l ating?”

— Poți să-l atingi, zise Sam. Nu-i pasă. Nu-i pasă de nimeni şi de nimic.

Băiatul observă şi asta. Îl observă timp de doi ani începând din clipa aceea în care Boon atinse capul lui Lion şi după aceea îngenunchie lângă el şi-i pipăi muşchii şi oasele, încercându-i puterea. Parcă Lion ar fi fost o femeie – sau

poate că Bonn era femeia. Mai degrabă aşa părea – câinele acela uriaş, grav, cu un aer adormit, căruia, aşa cum spunea Sam Fathers, nu-i păsa de nimeni şi de nimic; şi omul violent, insensibil, cu fața aspră, cu îndepărtatul lui amestec de sânge indian, şi cu o minte aproape ca de copil. Observă că Boon luă din seama lui Sam şi a unchiului Ash grija hranei lui Lion. Adeseori îl văzu pe Boon stând pe vine în ploaie, în fața bucătăriei, uitându-se la Lion cum mănâncă. Fiindcă Lion nici nu dormea nici nu mânca împreună cu ceilalți câini, deşi nimeni nu află unde doarme dinele decât în al doilea an, în noiembrie, crezându-se până atunci că Lion doarme în cuşca lui de lângă coliba lui Sam Fathers, când vărul băiatului, McCaslin vorbi din întâmplare despre chestia asta cu Sam şi Sam îi spuse. Şi în noaptea aceea băiatul, cu maiorul de Spain şi cu McCaslin care avea în mână o lanternă intrară în camera din fund unde dormea Boon – o încăpere mică, strâmtă, fără aer, mirosind greu din pricina duhorii trupului nespălat al lui Boon şi a hainelor lui de vânătoare umede – care, întins pe spate şi sforăind, se înecă şi se trezi şi Lion, lângă el, îşi înălță capul şi se uită la ei cu ochii lui gălbui, reci şi adormiți.

— Ce dracu, Boon, zise McCaslin. Scoate câinele afară. Mine dimineață trebuie să-l urmărească pe moş Ben. Cum dracu crezi c-o să poată adulmeca, după ce te-a mirosit toată noaptea, altă urmă decât cea de dihor.

— N-am băgat de seamă să mă fi supărat vreodată la nas mirosul meu, zise Boon.

— Şi ce importanță ar avea dacă te-ar fi, zise maiorul de Spain. N-o să depindem de tine ca să vânăm ursul. Du-l afară. Du-l sub talpa casei, să stea la un loc cu ceilalți câini.

Boon începu să se scoale.

— O să-l omoare pe primul câine care s-o în întâmpla să-i caşte sau să-i strănute în față sau o să-l atingă.

— Eu nu cred, zise maiorul de Spain. Niciun câine n-o să îndrăznească să-i caşte în față sau să-l atingă, chiar când doarme. Du-l afară. Vreau ca mâine să adulmece cum

trebuie. Moş Ben l-a dus anul trecut. Nu vreau să mai repete isprava asta.

Boon îşi trase ghetele în picioare fără să-şi mai lege şireturile; şi în flanea şi cu izmenele murdare pe el, cu părul ciufulit de somn, ieşi afară cu Lion. Ceilalți se întoarseră în camera din față, la pokerul la care cărțile lui McCaslin şi ale maiorului de Spain îi aşteptau pe masă. După un timp McCaslin spuse:

— Nu vrei să mă duc să văd ce mai e pe-acolo?

— Nu, zise maiorul de Spain. Eu vorbesc, spuse el către Walter Ewell. Şi din nou i se adresă lui McCaslin. Dacă te duci, nu-mi spune. Încep să observ la mine un prim semn al vârstei înaintate: nu-mi place să aflu că ordinele mele n-au fost îndeplinite, chiar şi atunci când am ştiut din clipa în care le-am dat că nu vor fi. Perechi mici, zise el către Walter Ewell.

— Cât de mici? întrebă Walter.

— Foarte mici, spuse maiorul de Spain.

Şi băiatul, ghemuit sub plapumă şi pături, aşteptând să adoarmă, ştiu şi el că Lion era din nou în patul lui Boon, şi avea să rămână acolo în noaptea aceea şi în cea următoare şi în toate nopțile lunii noiembrie următoare şi ale lui noiembrie viitor. Şi atunci se gândi: *Mă întreb ce zice Sam. Ar fi putut să-l aibă pe Lion cu el chiar dacă Boon e alb. Ar fi putut să i-o ceară maiorului sau lui McCaslin. Şi mai mult decât atât. Mâna lui Sam l-a atins pentru prima dată pe Lion şi Lion ştie asta.* Şi apoi deveni bărbat şi înțelese şi asta. Aşa trebuia să fie. Sam era şeful, prințul; Boon, plebeul, era vânătorul lui. Boon trebuia să aibă grijă de câini.

În prima dimineață în care Lion duse haita de câini pe urmele lui moş Ben, apărură în tabără şapte străini. Erau oameni care trăiau prin mlaştini: jigăriți, sleiți de malarie, veniți de cine ştie unde, care prindeau ratoni cu capcanele sau cultivau bumbac şi porumb pe mici petece de pământ de la liziera pădurii, îmbrăcați în haine ceva mai bune ca ale lui Sam Fathers, dar în niciun caz tot atât de bune ca ale lui Jim al lui Tennie, cu carabine şi puşti prăpădite, stând răbdători

pe vine în curtea din dos şi aşteptând în burnița rece, de îndată ce se crăpă de ziuă. Aveau un om care vorbea în numele tuturor – mai târziu Sam Fathers îi povesti maiorului de Spain că în cursul verii şi toamnei trecute se abăteau prin tabără câte unul sau câte doi sau câte trei, ca să se uite tăcuți la Lion şi apoi plecau:

— 'Mneața, dom'le maior. Auzirăm că puneți în dimineața asta pe dulăul ăla vânăt pe urmele ursului acela bătrân, cu laba cu două gheare. Am zis să venim şi noi şi să ne uităm, dacă n-aveți nimic împotrivă. N-o să tragem, numai dacă vine peste noi.

— Fiți bineveniți, zise maiorul de Spain. Puteți trage în el. E mai mult al vostru decât al nostru.

— Asta cam aşa e. I-am dat atâta porumb încât o parte e şi al meu. Ca să nu mai vorbesc de un godac, acum trei ani.

— Aş zice că şi eu am o parte, spuse un altul. Numai că nu din urs. Maiorul de Spain se uită la el. Omul mesteca tutun. Scuipă. E vorba de o viţică. Frumuşică ea. Anul trecut. Când am găsit-o până la urmă, arăta, cred, cam cum arăta şi mânzul acela al 'mneavoastră, atunci în iunie.

— Aha, făcu maiorul de Spain. Fiți bineveniți. Dacă vedeți vânatul în fața câinilor, trageți.

În ziua aceea însă nu trase nimeni în moş Ben. Nimeni nu-l zări. Câinii îi dăduseră de urmă cam la vreo sută de yarzi de luminişul în care băiatul îl văzuse în ziua aceea în vara când avea unsprezece ani. Băiatul era la o depărtare de mai puțin de un sfert de milă. Îi auzise lătrând dar nu izbutise să deosebească niciun glas care să nu-i fie cunoscut şi care să fie al lui Lion şi se gândi, crezu, că Lion nu e cu ei. Faptul că alergau mai repede decât îi auzise vreodată alergând după moş Ben, că în lătrăturile lor nu se mai auzea sunetul acela ascuțit şi neputincios nu fu de ajuns ca să-l aducă la realitate. Nu reuşi să se lămurească decât în seara acelei zile când Sam îi spuse că Lion n-o să latre niciodată când o să dea de vreo urmă.

— O să mârâie când o să-l apuce de beregată pe moş Ben,

zise Sam. Dar n-o să facă gălăgie niciodată, aşa cum n-a făcut nici când se repezea în uşa aceea, groasă de două degete. Asta-i rasa aceea de câini vineţii. Cum îi spune?

— Airedale, zise băiatul.

Lion fusese acolo; urma era însă prea aproape de râu. Când Boon se întoarse cu Lion, cam pe la vreo unsprezece noaptea, se jură că Lion îl încolţise la un moment dat pe moş Ben, dar copoii nu se băgaseră şi ei, aşa că moş Ben izbutise să scape şi să se arunce în râu înotând vreo câteva mile în josul lui iar el, cu Lion, o porniseră de-a lungul malului cam vreo zece mile şi trecuseră pe malul celălalt, dar începuse să se-ntunece înainte de a da de locul în care moş Ben ieşise din apă, dacă nu cumva o fi fost încă în apă când trecuseră ei vadul. Apoi se apucă să-n jure copoii şi înghiţi cina pe care i-o păstrase unchiul Ash şi se duse să se culce şi după câtva timp băiatul deschise uşa şi-l izbi mirosul stătut al odăiţei aceleia strâmte răsunând de sforăituri şi câinele uriaş şi grav îşi înălţă capul de pe perna lui Boon şi clipi la el o secundă apoi lăsă capul jos.

În ultima zi a următorului noiembrie, zi care prin tradiţie era rezervată acuma lui moş Ben, se adunase în tabără mai mult de o duzină de străini. De data aceasta nu veneau toţi de prin mlaştini. Unii soseau de la oraş, din diferite centre cum era Jefferson; auziseră de Lion şi de Ben şi veniseră să asiste la *rendez-vous*-ul anual pe care-l avea dulăul cel vânăt cu bătrânul urs, cu laba cu două gheare. Unii nici n-aveau puşcă iar hainele şi bocancii lor de vânătoare fuseseră încă ieri în rafturile magazinelor.

De data aceasta Lion dădu peste moş Ben la mai mult de cinci mile de râu şi-l încolţi şi-l opri şi copoii se băgară şi ei, într-un soi de disperată emulaţie. Băiatul îi auzi; era pe-aproape. Îl auzi pe Boon chiuind; auzi cele două împuşcături, când generalul Compson descărcă amândouă magaziile, una cu cinci gloanţe, cealaltă cu un singur cartuş, trase în urs cât mai aproape izbuti Compson să-şi mâne calul pe care abia-abia de-l stăpânea. Auzi câinii când ursul scăpă din nou. Şi

atunci o luă la goană; gâfâind, poticnindu-se, cu plămânii gata să-i plesnească, şi ajunse la locul în care generalul Compson trăsese şi în care moş Ben omorâse doi copoi. Văzu sângele curs din rănile făcute de Compson, dar nu fu în stare să meargă mai departe. Se opri rezemându-se de un copac, ca să-şi tragă sufletul şi ca inima să-şi mai încetinească bătăile, şi auzi lătratul câinilor slăbind şi pierind în depărtare.

În seara aceea, în sălaşul de vânătoare – aveau ca oaspeți pe cinci dintre încă înspăimântații străini, cu haine şi bocanci de vânătoare noi, care rătăciseră prin pădure până târziu, când Sam Fathers se duse să-i adune – află şi restul: Lion îl încolțise şi-l oprise pe urs din nou dar numai catârul cel chior care nu se speria de mirosul sângelui de fiară se apropiase cu Boon în spinare şi se ştia prea bine că Boon nu era în stare să nimerească niciodată ceva. Trase de cinci ori în urs, cu puşca lui cu aer comprimat, şi nu-l lovi, şi moş Ben omorî încă un copoi şi scăpă încă o dată şi ajunse la râu şi dispăru. Din nou o porniră Boon şi cu Lion de-a lungul malului, aventurându-se cât putură mai departe. Prea departe însă; trecură râul în primele clipe ale înserării şi după o milă întunericul îi opri. Şi de data aceasta Lion găsise pe întuneric urma pierdută, poate că şi urmele de sânge, acolo unde moş Ben ieşise din apă, dar Boon îl ținea, din fericire, legat de o frânghie, şi coborâse de pe catâr şi se bătuse cu el până-l făcuse să se întoarcă în tabără. Acum Boon nu mai înjura. Stătea în prag, plin de noroi, frânt, cu o expresie tragică şi uimită încă pe fața lui mare şi pocită: „Nu l-am nimerit, zicea el. Eram la douăzeci şi cinci de picioare de el şi de cinci ori nu l-am nimerit."

— Dar l-am făcut să sângereze, zise maiorul de Spain. Generalul Compson l-a făcut să sângereze. Asta n-am mai izbutit până acum.

— Dar nu l-am nimerit, zicea Boon. De cinci ori, şi nu l-am nimerit. Şi Lion se uita țintă la mine.

— Nu-i nimic, zise maiorul de Spain. Goana a fost grozav de frumoasă. Şi l-am făcut să sângereze. La anul o să-l punem pe generalul Compson sau pe Walter să încalece pe

Katie şi o să-l prindem.

Şi atunci McCaslin zise: „Boon, unde-i Lion?”

— L-am lăsat la Sam, zise Boon dând să plece. Nu merit să dorm cu el.

Aşa că ar fi trebuit să-l urască pe Lion şi să se teamă de el. Şi totuşi nici nu-l ura, nici nu-i era teamă de el. Avea sentimentul că toate acestea sunt cârmuite de o fatalitate. Avea sentimentul că se începe ceva, ce anume nu ştia; că şi începuse. Ceva cam ca ultimul act pe scena unui teatru. Începutul sfârşitului a ceva, a ce anume nu ştia, ştia doar că nu avea să-i pară rău. Avea să fie umil şi mândru că fusese găsit demn de a lua şi el parte sau măcar numai de a asista la ce avea să se întâmple.

III

Era în decembrie. Cel mai geros decembrie din câte îşi aducea el aminte. Rămaseră în tabără peste cele două săptămâni, încă patru zile, aşteptând ca vremea să se moaie, pentru ca înfruntarea anuală dintre Lion şi moş Ben să poată avea loc. După aceea aveau să ridice tabăra şi să plece acasă. Din cauza acestor zile suplimentare neprevăzute pe care trebuiseră să şi le petreacă aşteptând să se schimbe vremea, neavând altceva de făcut decât să joace poker, li se terminase whisky-ul şi el şi Boon fură trimişi la Memphis, cu o valiză şi cu o notă din partea maiorului de Spain către Mr. Semmes, fabricantul de băuturi spirtoase, ca să aducă altul. Adică maiorul de Spain şi McCaslin îl trimiteau pe Boon să aducă whisky şi-l trimiteau pe el să aibă grijă ca Boon să se întoarcă cu whisky-ul sau cu cea mai mare parte din el sau măcar cu ceva.

La ora trei Jim al lui Tennie îl sculă. Se îmbrăcă repede,

dârdâind, nu atât din cauza frigului căci în cămin pocnea şi pârâia un foc abia aprins, ci din pricina acelei ore moarte din iarnă când sângele şi inima se mişcă greu şi somnul e neterminat. Trecu din casă în bucătărie, păşind pe pământul acela tare ca fierul în noaptea scânteietoare şi încremenită, abia peste trei ore aveau să vină zorile, simțind, pe limbă, pe gâtlej şi până în fundul plămânilor, arsura întunericului şi intră în bucătărie, căldura de lampă aprinsă a cuptorului care se-nroşise aburind geamurile, şi-l găsi pe Boon aşezat la masă şi mâncând, aplecat deasupra farfuriei, cu nasul aproape în farfurie, mestecând cu fălcile lui vinete de neras, cu fața neatinsă de apă, cu părul zburlit, ca o coamă de cal, neatins de pieptene – pe sfert indian, nepot al unei femei Chikasaw, care răspundea uneori cu pumnii grei şi furioşi afirmației că ar avea în vine măcar o singură picătură de sânge străin iar alteori, de obicei după ce bea whisky, susținea cu aceiaşi pumni şi cu aceeaşi furie că tatăl lui fusese un adevărat Chickasaw ba chiar un şef şi că maică-sa nu fusese decât pe jumătate albă. Avea şase picioare şi patru *inch*-i în înălțime, o minte de copil, o inimă de cal şi nişte ochi ca doi bumbi, aspri şi fără expresie, nici adânci nici răi, nici buni, nici amenințători, în cea mai pocită față din câte văzuse vreodată. Parcă luase cineva o nucă ceva mai mare decât o minge de fotbal şi-i dăduse cu ciocanul o formă şi câteva trăsături şi o vopsise după aceea, mai mult cu roşu; nu cu roşul acela al indienilor ci cu o culoare tare, lucioasă, rumenie, care o fi avut ceva şi cu whisky-ul, dar care se datora în cea mai mare parte vieții fericite şi aspre duse în aer liber, cutele de pe față fiind nu urme ale celor patruzeci de ani de viață, ci ale mijitului din ochi la soare sau prin întunericul stufărişului pe unde îl purtase vânatul, întipărite pe obraz de focurile de tabără în preajma cărora stătea întins încercând să doarmă pe pământul rece de noiembrie sau decembrie şi aşteptând să se facă ziuă ca să se poată scula şi vina iar, ca şi cum timpul ar fi fost ceva pe care pur şi simplu îl străbătea aşa cum trecea prin aerul din jur, neîmbătrânindu-l mai mult decât l-

ar fi îmbătrânit aerul. Era curajos, credincios, neprevăzător şi nu te puteai bizui pe el; nu ştia nicio meserie şi niciun meşteşug şi avea un singur viciu şi o singură virtute: whisky-ul şi o nestrămutată fidelitate față de maiorul de Spain şi de vărul băiatului, McCaslin. „Uneori aş zice că amândouă-s virtuți”, spusese odată maiorul de Spain. „Sau vicii”, adăugase McCaslin.

Mâncă, ascultând câinii cum se foiesc sub talpa bucătăriei, treziți de mirosul cărnii fripte sau poate de zgomotul paşilor. Îl auzi pe Lion, mârâind odată scurt şi categoric, aşa cum cel mai bun vânător dintr-o tabără le vorbeşte doar odată celorlalți şi-i lasă deoparte pe nătărăi, şi niciunul dintre câinii maiorului de Spain sau ai lui McCaslin nu erau asemeni lui Lion nici ca mărime şi nici ca putere şi poate nici ca îndrăzneală, dar nu erau nătărăi; pe ultimul nătărău rămas printre ei îl omorî se moş Ben în anul trecut.

Când fură gata cu masa, veni şi Jim al lui Tennie. Căruța îi aştepta afară. Ash se hotărâse să-i ducă până la calea ferată, de unde aveau să ia trenul care transporta buşteni şi să-l lase pe Jim al lui Tennie să spele vasele. Băiatul ştia de ce. Nu l-ar fi auzit pentru prima oară pe Ash bătându-şi joc de Boon.

Geruia. Roțile căruței zăngăneau şi scârțâiau pe pământul înghețat, cerul era încremenit şi scânteietor. Nu clănțănea din dinți, tremura numai rar, regulat şi puternic, simțind încă înlăuntrul lui căldura şi tăria mâncării abia înghițite, în timp ce pe dinafară (tremura rar şi regulat, ca şi cum stomacul i-ar fi plutit în voie, prin aer.

— N-o să iasă azi la vânat, zise el. Azi niciun câine nu poate adulmeca urma.

— Afar’ de Lion, spuse Ash. Lion n-are nevoie s-adulmece. El n-are nevoie decât de urs. Îşi învelise picioarele în nişte saci de cânepă şi-şi trăsese peste cap o plapomă din culcuşul lui de pe podeaua bucătăriei şi se înfofolise în ea, încât în lumina subțire şi scânteietoare a stelelor nu semăna cu nimic din tot ce văzuse băiatul până atunci. „E în stare să alerge după urs şi într-o ghețărie de o mie de acri. Şi să-l prindă.

Ceilalți câini nu contează pentru că nu pot ține pasul cu Lion, când are ursul în față.”

— Şi ce-au ceilalți câini? zise Boon. Şi de unde dracu te mai pricepi şi tu în chestia asta? De când suntem pe-aici, n-ai scos nasul pe-afară decât ca să tai nişte surcele acolo, acuma-i pentru prima oară c-ai ieşit şi tu.

— N-au nimic, zise Ash. Şi atâta vreme cât s-or bizui pe ei, n-o să se întâmple nimic. Numai c-aş vrea să fi ştiut toată viața mea să-mi îngrijesc sănătatea aşa cum ştiu s-o facă şi copoii ăştia.

— Află că n-o să iasă la vânat în dimineața asta, zise Boon. Glasul lui era aspru şi hotărât. Maiorul mi-a promis că nu iese până nu mă întorc, eu şi cu Ike.

— Azi o să se schimbe vremea. O să se moaie. La noapte o să plouă. Şi deodată Ash râse, undeva în plapoma care-i ascundea fața. Dii, catârilor! zise el trăgând de hamuri. Catârii o porniră la goană târând câțiva paşi căruța care se clătina şi zăngănea şi apoi îşi încetiniră mersul, revenind la trapul lor repede şi mărunt. Fără de asta, aş vrea să ştiu de ce ar avea nevoie maiorul să te aştepte. El de Lion are nevoie. N-am auzit zicându-se despre tine că ai adus vreun urs sau vreun alt vânat în tabără. „Acuma Boon o să înceapă să-l înjure pe Ash sau chiar o să dea în el”, se gândi băiatul. Dar Boon nu făcu nici una,nici alta; băiatul ştia că n-avea să o facă niciodată deşi acum patru ani, în plină stradă, la Jefferson, Boon trăsese cu un pistol împrumutat într-un negru, de cinci ori, cu acelaşi rezultat ca şi atunci când trăsese de cinci ori în moş Ben, toamna trecută. „A nu, zise Boon, n-o să-L scoată nici pe Lion nici alt câine până nu mă-ntorc, la noapte. Doar mi-a promis. Dă bice catârilor şi ține-o aşa. Vrei să-mi înghețe şi inima în mine?”

Ajunseră la calea ferată şi făcură un foc de vreascuri. După câtva timp trenul care transporta buşteni ieşi din pădure în lumina cenuşie a răsăritului şi Boon îi făcu semn să oprească. Şi apoi în cabina caldă băiatul adormi din nou în timp ce Boon, conductorul şi frânarul vorbeau despre Lion şi

despre moş Ben, aşa cum mai târziu oamenii aveau să vorbească despre Sullivan şi Kilrain iar şi mai târziu despre Dempsey şi Tunney. Moțăind, legănându-se în clătinarea şi uruitul cabinei fără arcuri, îi auzea discutând despre godacii şi viței pe care-i omorâse moş Ben, despre câte pătule prădase şi câte curse şi capcane făcuse praf şi despre plumbii pe care-i avea sub piele – moş Ben, ursul cu laba cu două! gheare, într-o regiune în care, de cincizeci de ani, li se spunea urşilor cu labele betegite de capcane „Două deşte" sau „Trei deşte" sau „Şchiopul", numai moş Ben fiind un urs deosebit de ceilalți (starostele urşilor, aşa-i zicea generalul Compson) îşi câştigase un nume pe care l-ar fi putut purta oricare om fără să se supere.

Ajunseră la Hoke pe la asfințit. Coborâră din cabina călduroasă, cu hainele lor de vânătoare, cu cizmele murdare de noroi şi cu pantalonii pătați şi Boon cu fălcile vinete şi nerase. Dar n-avea nicio importanță. În Hoke nu se afla decât o fabrică de cherestea şi un magazin şi două depozite şi o rampă de încărcare pe o linie secundară, ceva mai departe de linia principală şi toți bărbații mergeau îmbrăcați cu haine kaki şi erau încălțați cu cizme. Într-un târziu veni şi trenul de Memphis. Boon îşi luă trei pachete de *popcorn*[34] cu melasă şi o sticlă de bere de la chioşcul de ziare şi băiatul adormi din nou în timp ce Boon clefăia.

În Memphis însă avu importanță. Clădirile înalte şi trotuarele de piatră, trăsurile elegante şi bărbații cu gulerul scrobit şi cu cravată făceau ca veşmintele şi cizmele lor să pară şi mai grosolane şi mai murdare cu noroi iar barba lui Boon să pară şi mai neîngrijită şi mai nerasă şi fața lui să arate tot mai mult ca aceea a unui om care n-ar fi trebuit să iasă niciodată din pădure sau n-ar fi trebuit să treacă dincolo de hotarul moşiei maiorului de Spain sau a lui McCaslin sau a altcuiva care-l cunoştea şi putea spune: „Nu vă temeți. N-o să vă facă niciun rău." Mergea prin gară, pe podeaua lucioasă, dând din fălci, mestecând *popcorn* şi curățindu-şi cu limba rămăşițele rămase printre dinți, cu picioarele crăcănate

şi țepene din şolduri de parc-ar fi călcat pe o podea de sticlă unsă cu unt şi perii aceia vineți de pe obrajii lui arătau ca pilitura de fier rămasă de la strunjitul unui butoi de pistol. Trecură pe lângă prima cârciumă. Cu toate că uşile erau închise, băiatul simți trecându-i pe la nas mirosul de talaş şi aburii de vin vechi. Boon începu să tuşească. Tuşi aşa aproape un minut. „Fir-ar să fie de răceală, zise el. Tare-aş vrea să ştiu unde-am luat-o.“

— Păi de-acolo, de la gară, zise băiatul.

Boon începu să tuşească iar. Se opri. Se uită la băiat. „Cum?” zise el.

— Când am plecat din tabără şi când am mers cu trenul nu erai răcit. Boon se uită la el, clipind mereu. Apoi încetă să mai clipească. Nu mai tuşi. Zise liniştit:

— Împrumută-mi un dolar. Hai. Că ai. Dacă ai avut vreodată un dolar, îl mai ai şi acuma. Nu zic că eşti strâns la pungă, fiindcă nu-i adevărat. Dar parcă nu te-ai gândi niciodată că vrei ceva. Când aveam şaisprezece ani, am topit o hârtie de un dolar înainte de-a fi avut timp să citesc numele băncii care a emis-o. Şi apoi încetişor: Hai, dă-mi un dolar, Ike.

— Ai promis maiorului. Ai promis lui McCaslin. Până nu ne-ntoarcem în tabără nu bei.

— Bine, zise Boon cu glasul liniştit şi răbdător. Şi ce-o să fac cu un dolar? Că doar n-o să-mi împrumuți încă unul.

— Poți fi sigur că nu, zise băiatul şi el cu glasul liniştit, furios la culme dar nu pe Boon ci aducându-şi aminte: Boon sforăind pe un scaun în bucătărie aşa ca să se poată uita la ceas şi să-i trezească pe el şi pe McCaslin şi să-i ducă cu căruța cele şaptesprezece mile până la Jefferson ca să ia de-acolo trenul spre Memphis, poney-ul acela sălbatic din Texas, nedat la ham şi vopsit, pe care, după ce-l convinsese McCaslin, îl lăsase să-l cumpere, şi pe care, el şi cu Boon, îl cumpăraseră la licitație, dând patru dolari şi şaptezeci şi cinci de cenți şi-l aduseseră acasă legat cu o bucată de sârmă ghimpată, între două iepe bătrâne şi blânde, şi care nu văzuse

niciodată porumb boabe şi nici nu ştia ce-i asta, doar dacă grăunțele n-or fi fost cumva nişte gândaci şi într-un târziu (el avea zece ani şi Boon avusese întotdeauna zece ani) Boon zise că a îmblânzit poney-ul şi, cu un sac de cânepă tras peste cap şi cu patru negri ca să-l țină, l-au înhămat la o căruță veche cu două roți şi i-au pus hățurile şi el şi cu Boon s-au urcat în căruță şi Boon a zis: „în regulă, băieți. Dați-i drumul" şi unul dintre negri – Jim al lui Tennie – trase sacul şi sări într-o parte ca să n-o pățească şi pierdură prima roată izbindu-se de unul dintre stâlpii porții date în lături şi în clipa aceea Boon îl luă de ceafă şi-l zvârli în şanțul din marginea drumului aşa că văzu doar în parte ce se mai întâmplă: cealaltă roată care se izbi de uşa de din dos şi se rostogoli prin curte şi sări pe verandă şi resturile căruței împrăştiate ici şi colo pe drum şi Boon dispărând rapid pe burtă într-un nor de praf care se înălță răsucindu-se prin aer, ținând totuşi în mâini hățurile până se rupseră şi ele şi după două zile prinseră în cele din urmă poney-ul la vreo şapte mile de-acolo purtând încă gâtarul şi căpețeaua hamului pe după gât ca o ducesă cu două rânduri de coliere. Îi dădu lui Boon un dolar.

— Bine, zise Boon. Vino înăuntru să te mai încălzeşti.

— Nu mi-e frig, zise el.

— Poți să bei o limonadă.

— Nu vreau să beau nicio limonadă.

Uşa se închise după el. Soarele se înălțase sus pe cer. Era o zi splendidă, deşi Ash spusese că pe seară o să plouă. Se şi făcuse ceva mai cald; mâine aveau să poată ieşi la vânătoare. Simți acea veche înălțare a inimii, aceeaşi ca dintotdeauna, ca în prima zi; n-avea să piară niciodată, oricât de mult avea să vâneze şi să umble după vânat: cea mai de preț, cea mai de preț dintre toate năzuințele, umilința şi mândria. N-ar mai trebui să se gândească la asta. Se şi vedea alergând înapoi la gară, la calea ferată: primul tren care pleacă spre sud; trebuie să nu se mai gândească la asta. Strada era plină de oameni. Se uită la caii normanzi, greoi şi buni de tracțiune, *Percheron*-ii; la trăsurile elegante din care coborau bărbați cu paltoane

frumoase şi femei în blănuri, cu obrajii îmbujorați şi intrau în clădirea gării. (Erau încă în fața celei de a doua case de după gară.) Acum douăzeci de ani tatăl lui intrase în Memphis, unul dintre cavalerişti colonelului Sartoris, de sub comanda lui Forrest[35], trecuse pe strada principală şi (aşa spune legenda) de acolo în holul hotelului Gayoso unde ofițerii yankei şedeau tolăniți în fotolii de piele şi scuipau în scuipătorile înalte şi lucioase, şi apoi ieşise, teafăr şi nevătămat...

În spatele lui se deschise o uşă. Boon îşi ştergea buzele cu dosul palmei. „Gata, zise el. Hai, să ne vedem de treabă şi să plecăm, dracului, de-aici."

Se duseră şi le umplură valiza. Nu ştiu niciodată când şi unde pusese mâna Boon pe cea de a doua sticlă. Desigur că Mr. Semmes i-o dăduse. Când sosiră din nou la Hoke în amurg, era goală. Prinseseră un tren spre Hoke, abia după două ore; se duseseră de-a dreptul la gară aşa cum îi spuseseră lui Boon să facă maiorul de Spain şi apoi McCaslin şi apoi îi porunciseră să facă aşa şi îl trimiseseră şi pe băiat ca să aibă grijă să facă aşa. Boon trase prima duşcă din sticlă în closet. Un bărbat cu o şapcă de uniformă veni şi-i spuse că n-are voie să bea acolo şi uitându-se la fața lui Boon nu mai zise nici mâlc. A doua oară îşi turna whisky într-un pahar de apă, pe sub masă în restaurant, când se pomeni că patronul (era o femeie) vine şi-i spune că n-are voie să bea acolo şi atunci se duse iar la closet. Le povestise, chelnerului negru şi celorlalți oameni din restaurant care n-aveau cum să nu-l asculte şi care n-auziseră de Lion şi nici nu voiau să audă, tot felul de lucruri despre Lion şi despre moş Ben. Şi atunci îi trecu prin minte gândul că în oraş e o grădină zoologică. Când se întoarse pentru a treia oară de la closet, descoperise că mai era un tren spre Hoke la ora trei, aşa că până atunci aveau să se ducă la grădina zoologică şi apoi aveau să ia trenul de trei. După aceea aveau să se urce în primul tren spre tabără, să-l ia pe Lion şi să se întoarcă la grădina zoologică, unde, zicea el, urşii sunt hrăniți cu înghețată şi degete de femei şi avea

să-l pună pe Lion să se bată cu toți.

Aşa că pierdură primul tren, acela pe care ar fi trebuit să-l ia, dar reuşi să-l îmbarce pe Boon în trenul de trei şi totul era în regulă, şi Boon nu se mai ducea la closet ci bea acuma în vagon şi vorbea despre Lion şi oamenii pe care-i ținea de nasturi nu aveau curajul să-i spună că n-are voie să bea acolo, aşa cum nu avusese curaj nici omul din gară.

Când ajunseră la Hoke, în amurg, Boon dormea. Băiatul îl trezi cu chiu cu vai şi-l dădu jos din tren pe el şi valiza, ba îl şi convinse să mănânce ceva la economatul fabricii de cherestea. Aşa că totul era în regulă când urcară în cabina trenului de transportat buşteni, ca să se întoarcă în pădure, şi soarele roşu apunea şi cerul se şi întunecase şi pământul n-avea să înghețe în noaptea aceea. Acum adormi băiatul, şezând pe jos în spatele sobei înroşite, în timp ce cabina fără arcuri sălta şi se clătina şi Boon şi frânarul şi conductorul discutau despre Lion şi moş Ben, şi ei ştiau despre ce vorbeşte Boon acum că erau acasă. „S-a întunecat şi a şi început să se topească, zicea Boon. Mâine Lion îl prinde”

Trebuia să-l prindă Lion sau altcineva. Însă nu Boon. După câte se ştia, el nu nimerise niciodată într-un animal mai mare decât o veveriță, în afară de negresa din ziua când trăsese în negrul acela. Era înalt negrul şi nu era mai departe de zece paşi, dar Boon trase de cinci ori cu pistolul pe care-l împrumutase de la vizitiul negru al maiorului de Spain şi negrul în care trăgea îi răspunse cu un pistol de un dolar şi jumătate cumpărat prin poştă şi l-ar fi făcut praf pe Boon numai că pistolul nu luă foc, şi făcu numai pacpacpacpacpac de cinci ori şi Boon trăgea întruna aiurea şi făcu țăndări o vitrină cu geamul gros de cristal care-l costă pe McCaslin patruzeci şi cinci de dolari şi lovi o negresă care trecea din întâmplare pe acolo în picior dar pentru lovitura asta plăti maiorul de Spain; el şi McCaslin jucară în cărți care plăteşte vitrina şi care piciorul negresei. În prima zi de pândă din anul acela, în prima dimineață de tabără, o ciută trecu peste capul lui Boon; auzi puşca lui veche cu aer comprimat bubuind:

bum, bum, bum, bum, bum şi apoi glasul lui Boon: „Dracu s-o ia, uite-o că vine! După ea! După ea!” şi când ajunse acolo între urmele ciutei şi cele cinci cartuşe trase nu era o distanță mai mare de douăzeci de paşi.

În seara aceea erau în tabără cinci oaspeți din Jefferson: Mr. Bayard Sartoris cu fiul lui, feciorul generalului Compson şi alți doi bărbați. A doua zi dimineață uitându-se pe fereastră la burnița cenuşie şi măruntă de început de zi pe care Ash o proorocise, îi văzu în picioare sau chinciți în ploaie măruntă; vreo doisprezece oameni din cei care-l hrăniseră pe moş Ben, timp de zece ani, cu porumb şi godaci şi chiar cu viței; cu pălăriile, hainele de vânătoare şi salopetele lor prăpădite pe care orice negru de la oraş le-ar fi aruncat sau le-ar fi dat foc şi cu cizmele de cauciuc, numai ele, bune şi întregi şi cu puştile lor fără culoare şi nenorocite şi unii chiar fără puşcă. Până mâncară, mai sosiră vreo doisprezece, călare şi pe jos: țăpinari din tabăra aflată la vreo treisprezece mile mai jos şi oameni de la fabrica de cherestea din Hoke şi printre ei numai imul cu puşcă: conductorul trenului care transporta buştenii; aşa că atunci când o porniră în dimineața aceea înspre pădure, maiorul de Spain era în fruntea unui detaşament tot atât de puternic, cu deosebirea că unii dintre oameni nu erau înarmați, ca şi unele dintre cele pe care le comandase în întunecatele zile de la sfârşitul lui ’64 şi lui ’65. Nu încăpeau cu toții în curte. Stăteau şi pe-afară, pe poteca pe care maiorul de Spain, călare pe iapa lui aştepta ca Ash, încins cu şorțul lui murdar, să bage cartuşele unsuroase în cabină şi să i-o dea. Lângă scara şeii stătea dulăul cel vânăt, nu aşa cum ar st un câine ci cum ar sta un cal, clipind adormit din ochii lui de topaz, surd chiar şi la hămăitul copoilor pe care-i țineau în zgardă Boon şi Jim al lui Tennie

— În dimineața asta îl punem pe generalul Compson să încalece pe Katie, zise maiorul de Spain. Anul trecut l-a sângerat; dac-ar fi avut atunci un catâr care să nu dea înapoi, ar fi…

— Nu, zise generalul Compson. Sunt prea bătrân ca să mai

alerg prin pădure călare pe catâr, pe cal sau pe orice altceva. În afară de asta am avut odată prilejul să fac ceva anul trecut, şi n-am făcut nimic. În dimineața asta am să stau şi eu pe linie. Am să-l las pe băiat să călărească pe Katie.

— Nu, stai aşa, zise McCaslin. Ike o să vâneze urşi o viață întreagă. Să punem pe altcineva să…

— Nu, zise generalul Compson. Eu vreau ca Ike să călărească pe Katie. E mai priceput oricum decât tine şi decât mine şi în zece ani o să-l ajungă şi pe Walter.

Până în clipa în care-i vorbi maiorul de Spain nici nu-i veni să creadă. Apoi încălecă pe catârul cel chior care nu se speria când simțea sânge de fiară sălbatică şi se uită la dulăul nemişcat de lângă scara şeii maiorului de Spain, părând a fi în lumina cenuşie a zorilor mai mare decât un vițel, mai mare decât ştia că e de fapt – capul enorm, pieptul aproape cât al lui, pielea vineție sub care muşchii tresăreau şi se-ncordau fără să-l fi atins cineva deoarece inima care pompa sânge în ei nu iubea pe nimeni şi nimic, stând aşa cum ar sta un cal, totuşi altfel decât un cal care înseamnă numai greutate şi viteză în timp ce Lion însemna nu numai curaj şi tot ce intra în voința şi dorința de a urmări şi ucide, ci şi puterea de a îndura, voința şi dorința de a îndura dincolo de limitele imaginabile ale cărnii pentru a putea ajunge din urmă şi ucide. Şi atunci câinele se uită la el. Îşi întoarse capul şi-l privi în larma prostească a copoilor, îl privi cu ochii lui galbeni tot atât de puțin adânci ca şi cei ai lui Boon, tot atât de lipsiți de meschinărie sau generozitate sau blândețe sau răutate ca şi cei ai lui Boon. Erau doar reci şi adormiți. Apoi clipi şi-şi dădu seama că nu se uita la el şi nici nu se uitase, fără să se fi ostenit măcar să-şi întoarcă în altă parte capul.

În dimineața aceea el auzi cel dintâi semnalul. Lion şi dispăruse în timp ce Sam şi Jim al lui Tennie înşeuau calul şi catârul care fuseseră înhămați la căruță şi el se uita la copoii care o porniseră şi se agitau, adulmecând şi scheunând, până dispărură şi ei. Apoi el şi maiorul de Spain şi Sam şi Jim al lui Tennie o porniră călare după câini şi atunci auzi venind

din pădurile umede, de undeva din față, de la vreo două sute de yarzi, primul chelălăit, ascuțit, strident, aproape omenesc şi jalnic, aşa cum îl ştia acum, iar ceilalți copoi începură să latre şi ei şi pădurile întunecate răsunară de strigăte şi larmă. Dădură pinteni cailor. I se părea că şi vede dulăul cu părul vânăt luând-o înainte, în tăcere şi ursul la fel: făptura aceea imensă, ca o locomotivă pe care o văzuse acum patru ani în ziua aceea străbătând poiana cu arbori doborâți, duduind înaintea câinilor mai repede decât ar fi crezut că poate să se mişte, îndepărtându-se de catârii care alergau Auzi o împuşcătură, o singură împuşcătură. Pădurea se rărise, mergeau foarte repede, larma abia auzindu-se şi pierind undeva înaintea lor; trecură de omul care trăsese – un om din mlaştini, brațul arătând înainte, fața slabă, gama îngustă şi neagră a strigătului său presărata cu dinți putrezi.

Băgă de seamă că larma copoilor suna altfel şi îi văzu înainte, la două sute de yarzi. Ursul făcuse cale întoarsă. Îl văzu pe Lion ca se repede la el, fără să se oprească, şi-l văzu pe urs izbindu-l şi dându-l la o parte şi intrând în copoii care chelălăiau şi omorând unul aproape din mers, răsucindu-se iar şi luând-o la goană. Şi atunci se pomeniră în mijlocul unui puhoi de câini care dădeau înapoi. Auzi pe maiorul de Spain şi pe Jim al lui Tennie că strigă şi pocnetul ca de pistol al biciului de piele al lui Jim al lui Tennie care încerca să-i întoarcă. Şi acuma, călărea alături de Sam Fathers. Unul dintre copoi îl urmase totuşi pe Lion. Îi recunoscu lătratul. Era copoiul cel tânăr care se dovedise şi acum un an a fi fără minte şi care, după ceilalți copoi, n-avea nici acum. *Poate că asta înseamnă să ai curaj,* se gândi el. „La dreapta, zise Sam din spatele lui. La dreapta. Trebuie să-i cădem în coastă, dinspre râu, dac-om putea". Acum în fața lor se iviră desişurile de stuf. Ştia tot atât de bine ca şi Sam pe unde să treacă. Ieşiră dintre tufărişuri şi nimeriră cam aproape de locul unde începea cărarea. Trecea prin stufăriş şi răspundea tocmai pe o culme înaltă de deasupra râului. Auzi pocnetul sec al puştii lui Walter Ewell şi apoi încă două împuşcături

„Nu, zise Sam. Aud copoiul. Să mergem.”

Ieşiră la lumină din tunelul strâmt şi fără acoperiş al stufărişului foşnitor şi fremătător, în galop şi se pomeniră pe coama sub care râul galben şi tulbure, fără sclipiri, părea, în lumina cenuşie, încremenit. Acum auzea şi el copoiul. Nu alerga. Lătra nebuneşte, chelălăind şi Bonn alerga pe marginea malului abrupt, puşca lui veche săltând şi scuturându-i-se pe spate de cureaua ei făcută dintr-o chingă de bumbac. Se întoarse şi alergă spre ei, cu faţa furioasă, şi se aruncă pe spinarea catârului, în spatele băiatului. „Barca aia afurisită! striga el. E pe malul celălalt! A trecut de-a dreptul dincolo! Lion era prea aproape de el! Şi copoiul ăla mic! Lion era atât de aproape că n-am putut trage! înainte! strigă el, bătând cu călcâiul în burta catârului. Înainte!”

Coborâră malul, alunecând pe pământul moale şi umed printre sălcii şi se prăbuşiră în apă. Nu simţi nicio senzaţie neplăcută, el de o parte a spinării catârului care înota, agăţat cu o mâna de ciochina şeii şi cu cealaltă ţinându-şi puşca deasupra apei, Boon de cealaltă. Sam era undeva în spatele lor şi dintr-odată râul, apa din jurul lor, fu năpădită de câini. Înotau mai repede decât catârii; se căţărară pe mal înainte ca să fi atins albia catârii. Maiorul de Spain chiuia de pe malul pe care-l lăsaseră în urmă şi uitându-se înapoi îl văzu pe Jim al lui Tennie, pe cal, intrând în apă.

Pădurea din faţa lor şi aerul greu de umezeală răsunau de o imensă larmă. Vuia şi ţiuia, răsuna şi se izbea de malul din spatele lor şi se-ntorcea iar vuind şi ţiuind, încât băiatului i se păru la un moment dat că toţi copoii care alergaseră vreodată după vânat prin locurile acelea lătrau la el. Când ieşise din apă îşi trecuse piciorul peste spinarea catarului. Boon nu mai încercase să încalece. Se ţinu de scara şeii cât urcară malul şi acuma mergea, călcând cu zgomot prin lăstărişul de pe marginea malului abrupt. Zăriră ursul, ridicat pe labele dinapoi, cu spatele la un copac iar copoii, hămăind, se învârteau în jur şi Lion se repezi, sărind, la el.

De data aceasta ursul nu-l mai zvârli jos. Îl apucă în braţe,

ca un îndrăgostit, şi se prăbuşiră amândoi la pământ. Coborî de pe catâr. Trase cocoaşele puştii dar nu izbutea să vadă decât trupuri tărcate de copoi zvârcolindu-se şi deodată ursul se ivi printre ei. Bonn urla ceva, n-ar fi putut spune ce; îl văzu pe Lion agățat de beregata ursului, iar ursul ridicat pe jumătate izbi un copoi cu laba şi-l azvârli la vreo cinci sau şase picioare şi apoi, ridicându-se, ridicându-se mereu ca şi cum nu s-ar mai fi isprăvit, stând din nou în picioare, începu să scurme cu ghearele pântecele lui Lion. Şi atunci Bonn alergă spre ei. Băiatul văzu luciul lamei în mâna lui şi se uita cum sărea printre copoi, trecând peste ei, zvârlindu-i la o parte şi cum se aruncă în cârca ursului aşa cum se aruncase pe catâr, cu picioarele încolăcite pe greabănul ursului, cu mâna stângă sub beregata fiarei de care se agățase Lion şi sclipirea cuțitului care se înălță şi coborî.

Coborî doar o singură dată. O clipă arătară ca un grup statuar: câinele agățat de gâtul fiarei, ursul, omul în cârca l-ui, sucind şi răsucind cuțitul înfundat până în plasele. Şi apoi se prăbuşiră, traşi la pământ de greutatea lui Boon, Boon pe dedesubt. Spinarea ursului se ivi iar şi în clipa următoare Boon îl încăleca. Nu lăsase cuțitul din mână şi băiatul urmări din nou mişcarea aproape infinitezimală a brațului şi umărului său când răsuci cuțitul şi apoi ursul țâşni în picioare, ridicând odată şi câinele şi omul, se-ntoarse şi ducându-şi omul şi câinele în cârcă făcu pe labele dinapoi vreo doi sau trei paşi înspre desişul pădurii, ca un om care s-ar plimba şi se prăbuşi. Nu se îndoi de mijloc şi nu căzu în genunchi. Se prăbuşi, aşa cum cad copacii, şi toți trei, omul, câinele şi ursul, fură în aceeaşi clipă la pământ.

El şi cu Jim al lui Tennie se repeziră înainte. Boon îngenunchease la căpătâiul ursului. Urechea stângă îi era sfârtecată, mâneca stângă a hainei îi fusese smulsă din umăr, cizma din piciorul drept era sfâşiată de la genunchi până an talpă; sângele de-un roşu-viu i se scurgea într-un şiroi subțire pe picior şi pe braț şi pe mână şi pe față care acum nu mai arăta încrâncenată ci foarte calmă. Se străduiră, toți trei, să

desfacă fălcile lui Lion din beregata ursului. „Uşurel, ce dracu, zise Boon. Nu vedeți că i-a scos măruntaiele?” Apoi începu să-şi dezbrace haina. Îi spuse lui Jim al lui Tennie cu glasul acela liniştit: „Adu barca încoa. E trasă la mal cam la vreo sută de yarzi mai jos de-aici. Am văzut-o eu.” Jim al lui Tennie se ridică şi plecă. Şi atunci, şi nu fu în stare să-şi mai aducă aminte dacă Jim al lui Tennie strigase sau spusese ceva sau se uitase el într-acolo din întâmplare, îl văzu pe Jim al lui Tennie că se apleacă şi-i zări pe Sam Fathers zăcând nemişcat cu fața în noroi.

Nu-l zvârlise catârul pe jos. Îşi aduse aminte că Sam descălecase încă înainte ca Boon să fi început a alerga. N-avea niciun semn că s-ar fi izbit undeva şi când, împreună cu Boon îl întoarseră cu fața în sus, ochii îi erau deschişi şi spuse ceva în limba aceea în care vorbea pe vremuri cu Joe Baker. Dar nu se putea mişca. Jim al lui Tennie aduse luntrea; îl auziră strigând ceva peste apă maiorului de Spain. Boon îl înveli pe Lion în haina lui de vânătoare şi-l duse în barcă şi apoi îl luară pe Sam şi-l duseră şi pe el şi se întoarseră ca să agațe ursul cu lațul de piele al lui Jim al lui Tennie de ciochina şeii de pe catârul cel chior şi-l traseră spre barcă şi-l băgară în ea şi-l lăsară pe Jim al lui Tennie să treacă apa îndărăt cu calul şi cu cei doi catâri. Maiorul de Spain ținu prova bărcii când Boon sări şi trecu pe lângă el înainte ca barca să fi atins malul. Se uită la moş Ben şi zise cu glasul liniştit: „Bine”. Apoi intră în apă, se aplecă şi-l atinse pe Sam şi Sam se uită la el şi spuse ceva în limba aceea veche pe care o vorbeau el şi Joe Baker. „Nu ştiți ce s-a întâmplat?” întrebă maiorul pe Spain.

— Nu, zise băiatul. Nu catârul. Şi nici altceva. Nu era călare când Boon se repezise după urs. Apoi când ne-am uitat l-am văzut pe jos, la pământ. Boon striga la Jim al lui Tennie, care era încă în mijlocul râului.

— Hai, vino, ce dracu! strigă el. Adu odată catârul ăla!

— Ce vrei să faci cu catârul? întrebă maiorul de Spain.

Boon nici nu se uită la el. „Mă duc la Hoke, să aduc

doctorul”, zise el cu glasul liniştit, cu fața calmă pe care şiroia, subțire şi strălucitor, sângele.

— Tu singur ai nevoie de doctor, zise maiorul de Spain. Jim al lui Tennie…

— Fir-ar al dracului, zise Boon. Se întoarse către maiorul de Spain. Fața îi rămăsese calmă, glasul însă era puțin mai ridicat. Nu vedeți că i-a *scos* afară măruntaiele astea blestemate?

— Boon! zise maiorul de Spain. Se uitară lung unul la celălalt. Boon era cu un cap mai înalt decât maiorul de Spain; acuma şi băiatul era mai înalt decât maiorul de Spain.

— Trebuie s-aduc doctorul, zise Boon. Măruntaiele astea blestemate…

— Bine, zise maiorul de Spain. Jim al lui Tennie ieşi din apă. Calul şi catârul cel teafăr îl şi simțiseră pe moş Ben şi se năpustiră într-o goană până în vârful falezei trăgându-l pe Jim al lui Tennie după ei, înainte de a-i fi putut opri, de a-i lega şi de a-i aduce înapoi. Maiorul de Spain îşi desprinse de la butonieră cureaua de piele a busolei şi o dădu lui Jim al lui Tennie. „Du-te drept la Hoke, zise el. Adu-l pe doctorul Crawford. Spune-i că are de îngrijit doi oameni. Ia calul meu. Ştii drumul de-aici?”

— Da, *sir*, zise Jim al lui Tennie.

— Bine, spuse maiorul de Spain. Du-te. Se-ntoarse către băiat. Ia catârii şi calul şi du-te şi adu căruța. Noi o să coborâm cu barca în josul râului spre podul de la Coon. Vii acolo. O să mai nimereşti drumul?

— Da, *sir*, zise băiatul.

— Bine. Atunci, la drum.

Se întoarse la locul unde era căruța. Şi abia atunci îşi dădu seama cât de departe alergaseră ei după urs. Trecuse de amiază când izbuti să înhame catârii între hulube şi să lege hățul calului de coada căruței. Ajunse la podul de la Coon pe înserat. Barca era acolo. Înainte de a o vedea şi aproape înainte de a zări apa trebui să sară din căruța gata să se răstoarne într-o parte, şi cu hățurile în mână, să se repeadă

prin spate să apuce zăbala şi apoi frâul catarului cel teafăr care o luase la goană şi opintindu-se în tocuri să-l țină în loc până urcă Boon malul. Hățurile calului se rupseseră şi calul şi dispăruse pe drumul care ducea spre tabără. Întoarseră căruța şi deshămă catârii şi duse catârul cel teafăr la vreo sută de yarzi mai departe şi-l legă de un copac. Boon îl şi adusese pe Lion şi-l pusese în căruță şi Sam şedea în barcă în capul oaselor şi când îl ridicară încercă să urce malul şi să se cațăre în căruță, dar Boon nu mai aşteptă ci-l luă în brațe şi-l puse pe capră. Apoi îl legară din nou pe moş Ben de şaua catârului cel chior şi-l târâră sus pe mal şi cu ajutorul a doi pari aşezați oblic la coada căruței îl traseră în căruță şi se duse să ia catârul cel teafăr şi Boon îl înhamă cu forța între hulube, lovindu-l peste botul care suna a gol până-l făcu să stea tremurând la locul lui. Şi apoi se porni ploaia, de parc-ar fi stat toată ziua, aşteptându-i.

Se întoarseră în tabără prin ploaie, pe întunericul învăluitor şi de nepătruns, auzind cu mult înainte de a vedea vreo lumină, sunetul cornului şi împuşcăturile trase din când în când ea să-i călăuzească. Când ajunseră în dreptul colibei sale întunecate, Sam vru să se ridice. Vorbi iar în limba strămoşilor săi, apoi spuse limpede: „Dați-mi drumul. Dați-mi drumul.”

— N-are pic de foc în colibă, zise maiorul. Mergi înainte! spuse el cu glasul tăios.

Sam însă se zbătea încercând să se ridice. „Dă-mi drumul, stăpâne, zise el. Lasă-mă să mă duc acasă.”

Aşa că opri căruța şi Boon coborî şi-l dădu jos pe Sam. De data aceasta nu-l mai lăsă să încerce să meargă. Îl luă în brațe şi-l duse în colibă şi maiorul de Spain scormoni în jarul acoperit din vatră cu o bucată de hârtie răsucită şi aprinse lampa şi Boon îl aşeză pe Sam în pat şi-i scoase cizmele şi maiorul de Spain îl acoperi şi băiatul nu era acolo, el ținea catârii în frâu, cel teafăr încercase din nou să o ia la goană când se oprise căruța şi mirosul lui moş Ben îl ajunse iar prin întunericul fremătător, dar ochii lui Sam erau probabil din

nou deschişi privind cum privea el şi văzând departe, dincolo de ei sau de colibă, dincolo de moartea unui urs sau de agonia unui câine. Apoi o porniră mai departe, către tânguirea prelungă a cornului de vânătoare şi către împuşcăturile care păreau să întârzie în aerul dens şi fluid până le ajungeau şi celelalte şi se topeau laolaltă, către casa luminată, cu ferestrele strălucitoare, unde oamenii îl întâmpinară cu fețele calme pe Boon, care intră însângerat şi foarte liniştit, purtând în brațe haina strânsă ghem. Îl puse pe Lion, cu haina mânjită de sânge cu tot, pe patul neîngrijit şi fără aşternut pe care nici Ash, priceput în treburile casei ca şi o femeie, nu ar fi putut să-l facă mai moale.

Doctorul fabricii de cherestea din Hoke era acolo. Boon nu vru să-i dea voie nici măcar să-l atingă până nu-l vede pe Lion. Doctorul nu îndrăzni să-l adoarmă. Îi puse măruntaiele la loc şi-l cusu fără cloroform, maiorul de Spain ținându-l pe Lion de cap iar Boon de picioare. Câinele nici nu se clinti. Zăcea cu ochii lui gălbui deschişi, fără să se uite undeva şi oamenii tăcuți în haine noi şi vechi de vânătoare, îngrămădiți în odăița fără aer, mirosind a Boon şi a rufe nespălate, îl priveau. Doctorul curăță şi dezinfecta după aceea fața, brațul şi piciorul lui Boon şi le bandajă şi apoi, călăuziți de băiatul care ținea un felinar în mână, doctorul, McCaslin, maiorul de Spain şi generalul Compson urmându-l, se duseră la coliba lui Sam Fathers. Jim al lui Tennie aprinsese focul; stătea chincit în fața căminului moțăind. Sam nu se mişcase din clipa în care Boon îl pusese în pat şi maiorul de Spain îl acoperise cu păturile, totuşi deschise ochii şi se uită de la unul la celălalt şi când McCaslin îl atinse pe umăr şi-i zise: „Sam. Doctorul vrea să te vadă”, îşi scoase chiar mâna de sub pătură şi începu să bâjbâie încercând să-şi descheie nasturii cămăşii până ce McCaslin îi spuse: „Stai. Te ajutăm noi.” Îl dezbrăcară. Stătea acolo – cu trupul brun-arămiu, aproape fără un fir de păr, trupul unui om bătrân, omul bătrân, omul pădurilor care nu ieşise nici de o generație din mijlocul lor, fără copii, fără rude, fără cunoscuți – nemişcat cu ochii

deschişi dar nemaiuitându-se la ei, în timp ce doctorul îl examina şi trase pătura peste el şi-şi puse stetoscopul în geantă şi închise geanta şi numai băiatul ştiu că şi Sam avea să moară.

— Epuizare, spuse doctorul. Cine ştie, poate că-i un şoc. Un om la vârstă lui să înoate în râu în decembrie. O să se facă bine. Aveți grijă numai să stea în pat o zi, două. Rămâne cineva cu el, aici?

— Da, va rămâne cineva cu el, zise maiorul de Spain.

Se întoarseră la sălaş, în odăița puturoasă în care Boon stătea pe pat cu mâna sub capul lui Lion şi oamenii, cei care vânaseră cu Lion şi cei care nu-l văzuseră niciodată până atunci intrau tăcuți să se uite la el şi ieşeau. Apoi se lumină de ziuă şi ieşiră cu toții în curte să se uite la moş Ben, care zăcea cu ochii deschişi, cu botul rânjit cu dinții tociți, cu laba lui mutilată şi cu ghemurile acelea mici şi tari de sub piele care erau plumbii traşi în el (cincizeci şi două de gloanțe şi cartuşe) şi cu singura şi aproape invizibila crestătură de sub umărul stâng, acolo unde cuțitul lui Boon îi găsise în cele din urmă viața. Şi atunci Ash începu să bată cu o lingură grea într-o tingire ca să-i cheme la *breakfast* şi pentru prima dată de când îşi amintea el, li se întâmplă să mănânce fără să audă câinii foindu-se sub podeaua bucătăriei. Ca şi cum ursul cel bătrân, chiar mort acolo în curte, ar fi fost o amenințare mai puternică decât ar fi putut s-o înfrunte, fără Lion printre ei.

În timpul nopții ploaia încetă. Pe la mijlocul dimineții apăru un soare palid care împrăştie repede şi pâcla şi norii, încălzind aerul şi pământul; avea să fie una din acele zile de decembrie, fără vânt, obişnuite în Mississippi şi care sunt un soi de vară indiană a verii indiene. Îl scoaseră pe Lion pe veranda din față, să stea la soare. Boon avusese această idee. „Ce dracu, spuse el, n-a vrut să stea în casă decât atunci când l-am făcut eu sa stea. Doar ştiți asta.” Luă o rangă şi desfăcu scândurile din podea de sub patul lui ca să-l poată duce pe Lion cu saltea cu tot, fără să-l clintească din loc, şi-l

scoaseră pe verandă şi-l aşezară cu faţa spre pădure.

Apoi el, cu doctorul şi cu McCaslin şi cu maiorul de Spain se duseră la coliba lui Sam. De data aceasta Sam nu mai deschise ochii şi respiraţia lui era atât de liniştită, atât de calmă, încât abia îl auzeau că respiră. Doctorul nu-şi scoase stetoscopul şi nici nu-l atinse.

— E-n regulă, zise doctorul. Nici măcar n-a răcit. Pur şi simplu ne-a părăsit.

— Ne-a părăsit? întrebă McCaslin.

— Da. Bătrânii fac aşa câteodată. Apoi dorm bine o noapte sau mai trag o duşcă de whisky şi-şi schimbă părerea.

Se întoarseră la sălaş. Şi după aceea începură să sosească oamenii de prin mlaştini, oamenii istoviţi care puneau capcane şi trăiau din chinină şi ratoni şi din pescuit, fermierii de pe micile petece de pământ de la marginea pădurii, cultivate cu porumb sau bumbac, ale căror câmpuri şi pătule şi cotețe de porci le bântuise ursul cel bătrân, ţăpinarii din tabăra apropiată, lucrătorii de la fabrica de cherestea din Hoke şi oameni de la oraş, de mai de departe, ai căror câini fuseseră omorîţi de către ursul cel bătrân şi ale căror curse şi capcane le făcuse praf şi ai căror plumbi îi avea sub piele. Veniseră călare şi pe jos şi cu căruţa, ca să intre în curte şi să se uite la urs şi apoi să se ducă la veranda din faţă unde zăcea Lion, umplând curtea cea mică şi îngrămădindu-se până se aflară pe acolo aproape o sută de oameni chinciţi sau stând în picioare în soarele cald şi toropitor, vorbind liniştit despre vânătoare şi despre vânat şi despre câini, despre copoi şi despre urs şi despre căprioare *şi* despre oameni de altădată plecaţi de pe lumea asta, şi dulăul cel mare cu părul vineţiu deschidea ochii din când în când, nu ascultându-i parcă, ci parcă să se uite o clipă spre pădure înainte de a-şi închide ochii iar, ca să-şi aducă aminte de pădure sau să vadă dacă mai era la locul ei. Muri în amurg.

În seara aceea maiorul de Spain ridica tabăra, îl duseră pe Lion în pădure, adică îl purtă Boon pe braţe, învelit în plapuma de pe pat, aşa cum cu o zi înainte nu lăsase pe

nimeni să-l atingă până venise doctorul; Boon îl ducea pe Lion în brațe, şi băiatul şi generalul Compson şi Walter şi încă vreo cincizeci de oameni îl urmau cu felinare şi crengi de pin arzând – oameni din Hoke şi de mai departe, care trebuiau să călărească prin întuneric ca să iasă din pădure, şi oamenii de prin mlaştină şi *trapper*[36]-i care trebuiau să meargă pe jos. Împrăştiindu-se pe la colibele lor pierdute pe unde trăiau. Şi Boon nu lăsă pe nimeni să sape groapa şi să-l pună pe Lion în ea şi să-l acopere cu pământ şi în timp ce flăcările şi fumul crengilor de pin tremurau şi se pierdeau prin frunzişul de iarnă, generalul Compson stând pe marginea gropii vorbi aşa cum ar fi vorbit la căpătâiul unui om. Apoi se întoarseră în tabăra. Maiorul de Spain şi McCaslin şi Ash răsuciră şi legară păturile şi aşternuturile. Catârii fură înhămați la căruță şi îndreptați spre ieşirea din pădure şi căruța era plină şi soba din bucătărie era rece şi pe masă fuseseră puse resturi de mâncare rece şi pâine şi numai cafeaua era caldă şi băiatul intră în fugă în bucătărie. Maiorul şi McCaslin mâncaseră. „Cum? strigă el. Cum? Eu nu plec”.

— Da, zise McCaslin, la noapte plecăm. Maiorul vrea să se întoarcă acasă.

— Nu, zise el. Eu rămân.

— Luni trebuie să fii la şcoală. Ai lipsit oricum mai mult cu o săptămână decât mă gândeam c-ai să lipseşti. Până luni o să trebuie să înveți întruna ca să-i ajungi. Sam o să se facă bine. L-ai auzit pe doctorul Crawford. O să-i las pe Boon şi pe Jim al lui Tennie cu el până va fi în stare să se scoale din pat.

Gâfâia. Intraseră şi ceilalți în cameră. Se uită repede şi aproape cu disperare la fețele lor. Bonn ținea în mână o sticlă neîncepută. O puse jos şi săltă dopul lovind fundul sticlei cu latul palmei şi trase apoi dopul cu dinții, îl scuipă şi bău. „Cred şi eu că trebuie să te întorci la şcoală, zise Boon. De nu, îți trag chiar eu o chelfăneală, dacă nu ți-o trage Cass, fie că ai şaisprezece ani, fie că ai şaizeci. Unde dracu crezi c-ai s-ajungi fără şcoală? Unde ar fi ajuns Cass? Unde dracu aş fi ajuns eu dacă n-aş fi mers deloc la şcoală?”

Se uită iar la McCaslin. Simțea că i se taie respirația din ce în ce mai mult, că abia, abia mai poate respira, ca şi cum în bucătărie n-ar mai fi fost de ajuns de mult aer pentru atâția oameni. „Acuma e joi. O să vin acasă duminică seara cu unul dintre cai. Atunci vin acasă duminică. Ca să-i ajung, o să învăț toată noaptea de duminică, McCaslin”, zise el fără să fie măcar disperat.

— Nu, îți zic, spuse McCaslin. Şezi aici jos şi mănâncă. O să mergem la…

— Ajunge, Cass, zise generalul Compson. Băiatul nu-şi dădu seama că generalul Compson s-a sculat de la masă decât când îi puse mâna pe umăr. Ce-i, băiete? întrebă el.

— Trebuie să rămân, zise el. Trebuie.

— Bine, zise generalul Compson. Poți să rămâi. Dacă, lipsind încă o săptămână de la şcoală, va trebui să asuzi ca să afli ce a scris între scoarțele unei cărți cine ştie ce pedagog plătit, atunci mai bine să te laşi păgubaş. Şi tu, Cass, să-ți ții gura, zise el, deşi Cass nu spusese nimic. Tu care eşti cu un picior la fermă şi cu celălalt la bancă; şi n-ai făcut niciodată ceva ca lumea, în timp ce băiatul ăsta era un om întreg încă înainte ca voi, blestemații ăştia de Edmondzi şi de Sartori şi, să fi inventat ferme şi bănci ca să nu trebuie să aflați ce ştia băiatul ăsta încă din naştere, şi temându-se, poate, dar fără să-i fie frică, care a fost în stare să meargă zece mile, călăuzindu-se cu busola, fiindcă voia să vadă un urs de care niciunul dintre noi nu s-a apropiat îndeajuns ca să-l poată împuşca şi l-a văzut şi s-a întors cale de zece mile prin întuneric, tot cu busola; şi cine ştie, pe Dumnezeul meu, poate că de asta şi există ferme şi bănci… Mi se pare că încă nu vrei să ne spui ce e?

Încă nu putea. „Trebuie să rămân”, zise el.

— Bine, zise generalul Compson. A mai rămas o mulțime de mâncare. Şi vei veni acasă duminică, cum i-ai promis lui McCaslin? Nu duminică seara, duminică.

— Da, *sir,* zise el.

— Bine, zise generalul Compson. Stați jos, băieți, şi

mâncați. Hai, să terminăm. O să se facă frig până ajungem acasă.

Mâncară. Căruța era încărcată, gata de plecare; n-aveau altceva de făcut decât să se urce în ea. Boon avea să-i ducă până la şosea, la grajdul fermierului unde lăsaseră trăsura. Stătea lângă căruță profilându-se pe cer, cu un turban pe cap, ca un Paythan, mai înalt decât toți ceilalți, cu sticla dusă la gură. Apoi, luând sticla goală de la gură o zvârli în lături, învârtindu-se şi sclipind în lumina slabă a stelelor. „Acei care pleacă, zise el, să se urce odată în căruța asta blestemată. Cei care nu, să se dea dracului la o parte." Ceilalți urcară. Boon se instală pe capră lângă generalul Compson şi căruța se puse în mişcare, pornind înainte şi în întuneric până ce băiatul n-o mai zări, nici măcar ca un punct dens şi mişcător în imensa noapte. Dar auzi încă multă vreme lentul şi categoricul zăngănit al osiilor când căruța trecea zgâlțâindu-se dintr-un făgaş al drumului într-altul. Şi chiar când nu mai auzi deloc uruitul căruței îl mai auzi pe Boon. Cânta, răguşit, lălăind, cât îl ținea gura.

Asta fu joi. Sâmbătă dimineață Jim al lui Tennie plecă pe calul de vânătoare al lui McCaslin, care nu ieşise din pădure de şase ani, şi pe la sfârşitul după-amiezii trecea pe poartă şi se îndrepta spre administrație unde McCaslin aranja cu arendaşii şi cu lucrătorii fermei treburile pentru săptămâna viitoare şi de data aceasta McCaslin preîntâmpină necesitatea şi riscul de a aştepta să se înhame caii la trăsura maiorului de Spain. Luă trăsura lui şi cu Jim al lui Tennie, care şi adormise, pe bancheta din spate, trecu prin Jefferson şi-l aşteptă pe maiorul de Spain să-şi pună cizmele şi paltonul şi plecară mai departe făcând treizeci de mile în seara aceea, pe întuneric, şi când se lumină de zi, duminică dimineața, încălecară iapa şi catârul care-i aşteptau şi la răsăritul soarelui o porniră spre junglă şi spre dealul unde-l îngropaseră pe Lion: movila joasă de pământ nebătătorit pe care se mai vedeau încă urmele sapei lui Boon şi dincolo de mormânt o platformă de crengi tinere, proaspăt tăiate,

înălțată pe patru stâlpi şi mormanul acela învelit în pătură de pe platformă şi Boon şi băiatul chinciți între platformă şi mormânt şi deodată Boon, cu bandajul scos, smuls de pe rana de la cap, cu lungile zgârieturi făcute de ghearele lui moş Ben părând în soare nişte încrustații de smoală, țâşni şi se repezi la ei cu puşca lui veche cu care se ştia că nu nimerise niciodată nimic deşi McCaslin coborâse de pe catâr, trăgându-şi picioarele din scări şi sărind jos înainte ca să se fi oprit catârul din mers şi se îndreptase spre Boon.

— Înapoi, zise Boon. Pe Dumnezeul meu, n-o să te atingi de el. Înapoi, McCaslin. McCaslin mergea înainte repede, dar fără precipitare.

— Cass, zise maiorul de Spain. Apoi zise? Boon! Ascultă, Boon! şi coborî şi el şi băiatul se ridică şi el în picioare, repede, şi McCaslin continua să meargă nu repede dar fără ezitare şi se îndreptă spre mormânt şi întinse hotărât mâna, repede şi totuşi nu precipitat şi apucă puşca de țeava aşa că el şi cu Boon se înfruntau pe deasupra mormântului lui Lion, ținând amândoi puşca în mâini, sub zgârieturile negre ale ghearelor ursului, fața istovită neînduplecată uimită şi disperată a lui Boon mai sus cu un cap decât a lui McCaslin şi deodată pieptul lui Boon începu să tresalte ca şi cum n-ar mai fi fost de ajuns de mult aer prin toate pădurile acelea, prin toate locurile acelea sălbatice, pentru toți, pentru el şi încă pentru altcineva şi nici măcar numai pentru el.

— Lasă puşca, zise McCaslin.

— Stârpitură nenorocită, zise Boon. Nu ştii că pot să ți-o smulg din mână? Nu ştii că pot să ți-o înfăşor în jurul gâtului ca pe-o cravată afurisită?

— Ştiu, zise McCaslin. Lasă puşca, Boon.

— Aşa a vrut el. El ne-a spus. Ne-a spus întocmai ce să facem. Şi pe Dumnezeul meu, că n-o să-l mişcați de aici. Am făcut cum a zis el şi de atunci stau aici să nu-l atingă nicio pisică sălbatică şi nicio spurcăciune şi pe Dumnezeul meu…

Şi în clipa aceea puşca fu în mâna lui McCaslin şi aplecând-o cu țeava în jos, apăsă pe glisieră şi cele cinci

gloanțe țâşniră afară atât de repede încât ultimul abia ieşea şi primul nici nu atinsese pământul şi McCaslin zvârli puşca peste umăr fără să-şi ia ochii de la Boon.

— L-ai omorât, Boon? întrebă el. Şi atunci Boon se mişcă. Se întoarse, se mişca de parc-ar fi fost încă beat şi pentru o clipă chiar şi orb, cu mâna întinsă înainte bâjbâind şi căutându-şi drumul spre copacul uriaş şi se opri parcă din mers înainte de a fi ajuns la copac aşa că se repezi, căzu spre el, agățându-se cu amândouă mâinile de trunchiul copacului întorcându-se apoi cu spatele la copac şi rezemându-şi de trunchi fața înnebunită istovită zgâriată şi înspăimântătoarea ridicare şi coborâre a pieptului său, McCaslin urmărindu-l, aflându-se iar față în față, nedezlipindu-şi privirea din privirea lui. L-ai omorât, Boon?

— Nu, zise Boon, nu!

— Spune adevărul, zise McCaslin. Dacă mi-ar fi cerut, aş fi făcut-o. Şi atunci băiatul făcu un pas înainte. Era între ei cu fața spre McCaslin; lacrimile țâşniră, izbucniră parcă, nu numai din ochii lui ci de pe toată fața, ca sudoarea.

— Lasă-l în pace, strigă el. Ei, fir-ar al dracului! Lasă-l în pace!

IV

şi apoi avu douăzeci şi unu de ani. Putea zice că-i împlinise, el şi vărul lui, trăind nu în preajma locurilor acelora sălbatice ci a pământurilor cultivate care aveau să fi fost moştenirea lui, pământurile pe care bătrânul Carothers McCaslin, bunicul lui, le cumpărase cu banii lui de alb de la sălbaticii ai căror străbuni vânaseră pe ele fără puşti şi le cultivase şi făcuse ordine în cuprinsul lor sau crezuse că le cultivase şi făcuse ordine în cuprinsul lor, din pricină că ființele pe care le ținea în sclavie şi asupra cărora avea putere

de viață şi de moarte tăiaseră pădurile şi zgâriaseră cu trudă şi sudoare pământul până la o adâncime de vreo paisprezece *inch*-i ca să ivească din brazdă ceva ce până atunci nu existase pe acolo, şi care putea fi transformat iar în banii pe care el, cel care credea că l-a cumpărat trebuia să-i plătească pentru a-l obține şi a-l păstra şi chiar cu un câştig rezonabil: şi din care pricină bătrânul Carothers McCaslin înțelegând asta, îşi putuse creşte copiii, urmaşii şi moştenitorii, în credința că pământul era al său pentru a-l stăpâni şi a-l lăsa moştenire, deoarece puternicul şi neînduplecatul bărbat avea previziunea cinică a propriei sale vanități şi mândrii şi puteri şi dispreț pentru toți urmaşii lui: la fel cum, înțelegând, maiorul de Spain avu şi el partea sa din acele locuri sălbatice care erau mai întinse şi mai străvechi decât o atesta orice document cunoscut: la fel ca, înțelegând, bătrânul Thomas Sutpen de la care maiorul de Spain îşi căpătase partea lui pentru bani: la fel ca Ikkemotubbe, şeful Chickasaw, de la care Thomas Sutpen căpătase partea lui în schimbul banilor sau a romului sau a cine ştie ce o fi fost, care ştia la rândul lui că nicio parte din el nu-i aparține ca să o poată ceda sau vinde

nu în preajma acelor locuri sălbatice ci a pământului, nu în goană după plăceri şi în desfrâu ci în renunțare, şi în biroul administrației, cum ar fi trebuit să fie, nu inima poate dar fără îndoială plexul solar a ceea ce era refuzat şi abandonat: clădirea pătrată de lemn cu galerii, ghemuită ca o prevestire pe deasupra câmpiilor ai căror muncitori îi ținea în robie, ’65 sau nu, şi plină cu afişe recomandând mărci de tutun de prizat şi leacuri pentru degerături şi pomezi şi poțiuni fabricate şi vândute de albi pentru a înălbi pigmentul şi a întinde părul negrilor ca să poată semăna cu însăşi rasa care îi ținea de două sute de ani în robie şi din care, vreme de încă o sută de ani, n-avea să-i elibereze pe deplin niciun război sângeros

el şi vărul lui printre mirosurile vechi de brânză şi de carne sărată de gaz şi de hamuri, printre polițele burduşite cu

pachete de tutun şi salopete şi sticle de medicamente şi funii şi fiare de plug, printre butoaie şi balerci de făină şi mălai şi melasă şi piroane, lanțuri de plug în cuiele bătute în pereți şi juguri şi curele de ham şi funii pentru hulube şi biroul şi polița de deasupra lui unde odihneau registrele în care McCaslin trecuse scurgerea înceată în afară a alimentelor şi a proviziilor şi a uneltelor care se întorceau în fiecare toamnă sub formă de bumbac cules şi egrenat şi vândut (două fire firave ca şi adevărul şi tot atât de palpabile ca şi liniile ecuatorului şi totuşi puternice ca nişte odgoane, legându-i pe viață pe cei care făceau bumbacul de țarina pe care le cădeau stropii de sudoare) şi registrele mai vechi, ciudate şi arhaice ca mărime şi formă, în ale căror pagini îngălbenite era consemnată, cu scrisul şters al tatălui său Theophilus şi al unchiului său Amodeus, de-a lungul celor douăzeci de ani dinaintea Războiului Civil, eliberarea, cel puțin cu numele, a sclavilor lui Carothers McCaslin

— Renunță, zise McCaslin. Renunță. Tu, urmaşul bărbătesc direct al lui, cel care şi-a dat seama şi s-a folosit de prilejul ce i se oferea, şi a cumpărat, a luat, a căpătat pământul nu interesează cum, l-a păstrat ca să-l lase moştenire, nu interesează cum, din vechea concesiune, înscrisă în primul hrisov, când pe aici erau codri deşi, fiare sălbatice şi oameni şi mai sălbatici şi a desțelenit aceste locuri, le-a transformat în ceva care să poată fi lăsat moştenire copiilor lui, care să poată fi moştenit întru înlesnirea, securitatea şi mândria urmaşilor şi întru perpetuarea numelui şi a înfăptuirilor lui. Nu numai urmaşul bărbătesc ci singurul şi ultimul urmaş în linie bărbătească şi din a treia generație, în timp ce eu sunt nu numai a patra generație după bătrânul Carothers, dar şi coborî tor dintr-o femeie şi chiar numele meu de McCaslin ş al meu numai datorită toleranței şi bunăvoinței şi mândriei bunicei mele față de cele înfăptuite de acest om, a cărei moştenire şi operă crezi că o poți renega şi el

— Eu nu pot să o reneg. Nu mi-a fost dat niciodată să o

reneg. Nu i-a fost dat niciodată Tatii şi Unchiului Buddy să-mi lase drept moştenire renegarea ei, pentru că nu i-a fost dat niciodată Bunicului să le lase drept moştenire să-mi lase mie ca moştenire renegarea ei pentru că nu i-a fost dat niciodată bătrânului Ikkemotubbe să ne vândă pământul Bunicului ca să-l lase ca moştenire sau ca să se renunțe la pământ. Pentru că niciodată părinții părinților lui Ikkemotubbe n-aveau să-i lase cu limbă de moarte lui Ikkemotubbe să vândă Bunicului sau oricui deoarece în clipa când Ikkemotubbe a descoperit, şi-a dat seama că putea vinde pământul pentru bani, în clipa aceea pământul a încetat să fi fost vreodată al lui, al tatălui tatălui tatălui, şi omul care l-a cumpărat n-a cumpărat nimic.

— N-a cumpărat nimic? şi el

— N-a cumpărat nimic. Doar El a spus în Scriptură cum a creat pământul, cum l-a făcut şi l-a privit şi a spus că e bine aşa şi atunci l-a făcut pe om. Întâi a făcut pământul şi l-a populat cu făpturi necuvântătoare şi apoi l-a creat pe om ca să fie supraveghetorul Lui pe pământ şi să fie suzeran peste pământ şi peste animalele aflătoare pe el în numele Lui, nu pentru a-şi păstra Lui şi urmaşilor Lui acest titlu în veci, de neatins, generație după generație, domnind asupra petecelor pătrate sau dreptunghiulare de pământ, ci pentru a păstra pământul în devălmăşie şi neştirbit în anonimatul comun al frățietății, şi singurul preț pe care El i l-a cerut a fost milă şi umilință şi înțelegere şi puterea de a îndura şi sudoarea frunții pentru a-şi câştiga pâinea. Ştiu ce vrei să-mi spui, zise el. Totuşi Bunicul… şi McCaslin

— L-a stăpânit. Şi nu a fost primul. Nici singurul şi nici primul, din clipa în care, aşa cum o declară şi Cărțile tale, omul a fost alungat din Rai. Şi nici al doilea şi nici singurul, de-a lungul anilor, cum o spune cronica jalnică a aleşilor Săi, urmaşi ai lui Abraham; şi a fiilor celor care l-au deposedat pe Abraham şi a celor cinci sute de ani de-a lungul cărora jumătate din lumea cunoscută şi tot ce exista în ea era în proprietatea unui singur oraş, aşa cum, pe vremea bunicului tău, această plantație şi întreaga viață de pe întinsul ei erau

în proprietatea şi în robia fără de capăt a acestui birou al administrației şi a acestor registre de aici, şi a următorilor o mie de ani în răstimpul cărora oamenii s-au luptat pentru stăpânirea rămăşițelor acestei prăbuşiri până când în cele din urmă chiar şi aceste rămăşițe au fost nimicite şi oamenii se băteau, arătându-şi colții, pentru oasele roase ale apusului netrebnic al vechii lumi până în clipa în care, întâmplător un ou le-a dezvăluit existența unei noi emisfere. Aşa că iată îți spun: cu toate aceste lucruri şi împotriva lor bătrânul Carothers l-a stăpânit într-adevăr. L-a cumpărat, l-a căpătat, n-are importanță; l-a ținut, l-a păstrat, n-are importanță; l-a lăsat ca moştenire: altfel de ce ai mai sta aici renunțând şi renegând? L-a ținut, l-a păstrat timp de cincizeci de ani până ai venit tu ca să-l renegi, în vreme ce El – acest Arbitru, acest Arhitect, acest Judecător – a iertat acest lucru – oare a iertat? a privit în jos şi a văzut – oare a văzut? Sau cel puțin n-a făcut nimic: s-a uitat şi n-a putut sau n-a văzut; s-a uitat şi n-a vrut sau poate că n-a vrut să vadă – capricios, neputincios sau orb, care din ele? şi el

— L-a alungat, şi McCaslin

— Cum? şi el

— L-a alungat. Nu neputincios: El n-a iertat; nu orb, fiindcă El a privegheat. Şi iată îți spun. L-a alungat din Rai. I-a alungat din Canaan şi pe acei care l-au alungat l-au alungat l-au alungat, şi cei când sute de ani de proprietari de pământ absenteişti din băile romane, şi cei o mie de ani de oameni sălbatici din pădurile din nord care i-au deposedat şi au devorat tot ce le fusese răpit o dată şi încă o dată şi apoi s-au înfruntat mârâind în ceea ce spuneai că era netrebnicul crepuscul al lumii vechi pentru oasele roase ale lumii vechi, hulind numele Lui până când El folosi un simplu ou ca să le descopere o lume nouă în care fu aflat un neam de oameni trăind în umilință şi milă şi înțelegere şi mândrie. Şi Bunicul a stăpânit într-adevăr pământul cu toate aceste lucruri şi împotriva lor deoarece El a îngăduit-o, nu neputincios şi nici iertător şi nici orb fiindcă El a hotărât aşa şi a privegheat. El a

văzut că pământul e blestemat chiar şi atunci când Ikkemotubbe şi tatăl lui Ikkemotubbe bătrânul Issetibbeha şi părinții bătrânului Issetibbeha îl stăpâneau, corupt încă înainte de a-l fi stăpânit vreun alb prin ceea ce Bunicul şi cei din neamul lui, părinții lui, au adus pe acest pământ nou, hărăzit lor din mila şi îngăduința lui, cu condiția să trăiască în milă şi umilință şi înțelegere şi îndurare, din acel netrebnic şi desfrânat crepuscul al vechii lumi, parcă în palele vântului corupt venit din vechea lume care a mânat corăbiile… şi McCaslin

— Aha.

— …şi nicio speranță de a căpăta pământ atâta vreme cât Ikkemotubbe şi urmaşii lui Ikkemotubbe îl țineau în neîntreruptă stăpânire. El şi-a dat seama, poate, că numai curățind pământul pentru un timp de neamul lui Ikkemotubbe şi înlocuindu-l cu alt neam va izbuti să-şi îndeplinească vrerea. Poate că şi ştia care avea să fie celălalt neam poate că era mai mult decât un act de dreptate ca numai neamul albilor să fie la îndemână şi în stare să alunge blestemul care apăsa asupra albilor, mai mult decât o răzbunare ca… şi McCaslin

— Aha.

— …ca să fi folosit neamul care a adus râul pentru a distruge răul, aşa cum doctorii folosesc febra ca să alunge febra, otrava ca să înlăture otrava. Poate că l-a ales pe Bunicul din toți cei pe care i-ar fi putut alege. Ştia, poate, că Bunicul, el, n-avea să aducă la îndeplinire vrerea Sa deoarece Bunicul se născuse prea devreme, dar că avea să aibă urmaşi, urmaşi aşa cum trebuia; poate că şi prevăzuse ce urmaşi avea să aibă Bunicul, poate că şi văzuse în Bunic sămânța din care aveau să se nască trei generații, cât îşi dăduse seama că avea să fie nevoie ca să fie eliberați cel puțin unii dintre umilii lui supuşi… şi McCaslin

— Fiii lui Ham[37]. Tu care citezi *Biblia*: fiii lui Ham şi el

— În *Biblie* sunt unele lucruri pe care El le-a spus şi unele lucruri date drept ale Lui pe care El nu le-a spus. Ştiu ce-ai

să-mi zici acuma: Dacă adevărul înseamnă un lucru pentru mine şi altul pentru tine, cum vom afla oare care e adevărul? N-avem ce alege. Inima o şi ştie. El n-a avut nevoie ca Scriptura să fie scrisă cu ceea ce ar trebui să alegi şi să deosebeşti, ci cu inima, nu de către înțelepții pământului pentru că ei n-au nevoie, poate, de ea sau poate că înțelepții nu mai au inimă, ci de către pierduții şi umilii pământului care nu au cu ce citi decât cu inima. Fiindcă oamenii care au alcătuit pentru El Scriptura scriau despre adevăr şi nu există decât un singur adevăr cuprinzând toate lucrurile care țin de inimă, şi McCaslin

— Vasăzică aceşti oameni care au făcut Scriptura cum le-a zis El mințeau câteodată şi el

— Da. Fiindcă erau oameni ca toți oamenii. Ei încercau să aştearnă în scris adevărurile inimii desprinse din amețitoarea complexitate a inimii, pentru toate inimile frământate şi complicate care umblau de colo până colo căutându-le. Ce încercau să spună ei, ce voia El ca ei să spună, era foarte simplu. Cei pentru care consemnaseră ei cuvintele Lui ar fi putut să nu le creadă. Trebuiau să fie spuse cu cuvintele de fiecare zi pe care le ştiau cu toții şi le puteau înțelege, nu numai cei care ascultau ci şi cei care le spuneau, deoarece dacă acei care erau atât de apropiați de El încât fuseseră aleşi dintre toți cei care suflau şi grăiau, ca să-l consemneze şi să-l transmită cuvintele puteau înțelege adevărul desprinzându-l doar din hățişul de pasiune şi dorință şi ură şi frică în care se zbate inima, ce drum înapoi către adevăr trebuiau să străbată cei cărora adevărul li se arată numai prin vorbe rostite din gură? şi McCaslin

— Aş putea să-ți răspund că nu ştiu, întrucât vrei să-ți dovedeşti părerile şi să le respingi pe ale mele bazându-te pe unul şi acelaşi text. Dar nu spun asta, pentru că tu singur ți-ai răspuns: Niciunul dacă, aşa cum zici, inima cunoaşte adevărul, infailibila şi neînşelata inimă. Şi s-ar putea să ai dreptate, deşi ai admis că sunt trei generații între bătrânul Carothers şi tine, şi nu sunt trei. Nici măcar două pe de-a-

ntregul. Unchiul Buck şi unchiul Buddy. Şi ei nefiind nici primii şi nici singurii. O mie de alți Buck şi Buddy în mai puțin de două generații şi câteodată în mai puțin de o generație pe acest pământ pe care tu pretinzi că Dumnezeu l-a creat şi omul l-a blestemat şi l-a corupt. Ca să nu mai vorbesc de anul 1865. şi el

— Da. Au fost mult mai mulți oameni, nu numai Tata şi unchiul Buddy, şi nici nu se uitară spre polița de deasupra biroului, nici el nici McCaslin. N-aveau nevoie să se uite. Era ca şi cum registrele, cu coperțile lor de piele crăpate şi scorojite, ar fi fost ridicate unul câte unul în nesfârşita lor succesiune şi ar fi fost deschise pe birou sau poate pe vreo Strană sau vreun Altar imaginar sau poate înaintea însuşi a Tronului pentru o ultimă lectură şi apreciere şi împrospătare a memoriei de către Atoateştiutorul înainte ca paginile îngălbenite şi cerneala subțire şi cenuşie cu care fusese consemnată nedreptatea şi în cele din urmă şi o parte a îndreptării şi înlăturării ei să piară pentru totdeauna în pulberea anonimă comună originară

paginile îngălbenite mâzgălite cu o cerneală ştearsă de către mâna bunicului său la început şi apoi a tatălui şi a unchiului său, burlaci unul până la şi după cincizeci de ani şi celălalt după şaizeci, unul care avea grijă de administrarea plantației şi de munca la câmp şi celălalt care se ocupa de gospodărie şi de gătit şi continuă să se ocupe de ele chiar după ce fratele său geamăn se căsători şi se născu băiatul

cei doi frați care de îndată ce tatăl lor fu îngropat se mutară din clădirea concepută la proporții uriaşe, arătând cam ca un hambar şi pe care nici nu o terminase, într-o cabană din bârne cu o singură încăpere pe care o clădiră ei înşişi şi căreia îi mai adăugară apoi şi alte încăperi, cât locuiră acolo, nedând voie nici unui sclav să se atingă de lemnăria de construcție decât când era nevoie să fie pusă la locul ei vreo grindă pe care doi oameni nu o puteau urni din loc şi băgară pe toți sclavii în casa cea mare la care unele ferestre erau încă acoperite cu tot felul de scânduri sau cu piei de urs şi de

căprioară, prinse de tocurile goale: în amurg fratele care avea în grijă munca la câmp trecea în revistă negrii aşa cum ar fi făcut un sergent-major cu compania lui şi-i băga, vrând-nevrând, pe bărbaţi femei copii, fără discuţie, protest sau împotrivire, în uriaşul neterminatul edificiu, abia trecut de faza embrionară, de parcă însuşi bătrânul Carothers McCaslin s-ar fi oprit înspăimântat văzând înfăţişarea concretă a întruchipării propriei sale vanităţi nemărginite: făcea apelul pe de rost şi-i băga înăuntru şi cu un piron făcut cu ciocanul, lung cât un cuţit de măcelărie şi agăţat cu o curea din piele de căprioară prinsă de uşorul uşii în acest scop, încuia uşa casei aceleia căreia îi lipseau jumătate din ferestre şi care în spate nu avea nicio uşă pe balamale aşa că şi atunci şi timp de cincizeci de ani după aceea, când băiatul fu de ajuns de mare ca să o audă şi să şi-o amintească, circula prin acele locuri un soi de poveste din popor: cât era noaptea de lungă sclavii fugari ai lui McCaslin rătăceau, evitând drumurile luminate de lună şi patrulele călare, şi se duceau în vizită la sclavii de pe alte plantaţii, şi exista o înţelegere nerostită între cei doi albi şi cei douăzeci şi patru de negri ca după ce albul îi număra şi închidea uşa din faţă cu pironul, la asfinţit, niciunul dintre albi să nu vină să se uite la uşa din dos, cu condiţia ca în zori toţi negrii să fie la uşa din faţă când fratele care îi încuiase scotea pironul de la locul lui

gemenii care până şi la scris îşi semănau, numai să nu fi pus alături două probe de scris ca să le compari, şi chiar când amândouă scrisurile apăreau pe aceeaşi pagină (aşa cum se întâmpla adesea, de parcă, mult înaintea oricăror relaţii verbale, ar fi folosit paginile care înaintau zilnic pentru a călăuzi inevitabilul mers al constrângerii care străbătuse întreaga şi vasta sălbăticie a Mississippi-ului de Nord în anul 1830 şi 40 şi-i alesese pe ei să-l conducă) arătau ca şi cum ar fi aparţinut aceluiaşi, perfect normal, băiat de zece ani, până şi ca ortografie, doar că ortografia nu se îmbunătăţi pe măsură ce unul câte unul sclavii pe care Carothers McCaslin

îi moştenise şi-i cumpărase – Roscius şi Phoebe şi Thucydides şi Eunice şi urmaşii lor, şi Sam Fathers şi mama lui pentru care McCaslin dăduse un cal de curse oarecare bătrânului Ikkemotubbe, şeful Chickasaw de la care cumpărase şi pământul, şi Tennie Beauchamp pe care Amodeus, fratele geamăn o câştigase la poker de la un vecin şi ciudățenia care-şi spunea Percival Brownlee pe care Theophilus, fratele geamăn, îl cumpărase, nici el şi nici fratele său nu ştiură vreodată de ce, după cât se pare de la Bedford Forrest pe vremea când era încă negustor de sclavi şi nu general (O singură pagină, nu prea lungă şi acoperind mai puțin de un an, nici şapte luni de fapt, începută cu scrisul pe care băiatul învățase să-l distingă ca fiind al tatălui său:

Percavil Brownly, 26 ani, funționar & contabel. cumpărat de la N. B. Forest la Cold Water. 3 Mart. 1856$ 265 dolar.

şi dedesubt, cu acelaşi scris:

5 Mart. 1856 în orice caz nu contabel. nu Ştie ceti. Ştie săşi scrie Numele dar Am Mai scris asta Zice că poate munci la Plug dar numi vine să Cred. trimis la Câmp azi Mart 5 1856

şi cu acelaşi scris:

6 Mart 1856 Nici la plug nui Bun Zice că vrea să fie Pedicator aşa că poatei în Stare să ducă Vitele la gârlă la Adăpat

şi de data aceasta cu celălalt scris, cel pe care acuma îl recunoştea ca fiind al unchiului său când vedea amândouă scrisurile pe aceeaşi pagină:

Mart 23 1856 Nici asta nui în stare Numai câte Una Am terminat cu el

şi apoi iar primul:

24 Mar 1856 Cine dracu osăl cumpere

şi apoi al doilea:

19 Apr 1856 Nimeni Teai băgat Singur la Târg la Cold Water acum două luni Nam zis căi vând îl Liberez

primul:

22 Apr 1856 Osă scot Eu banii de la el

al doilea:

Iun 13 1856 Cum 1$ pe an 265$ 265 ani Cineo să semneze actul lui de Eliberare

şi apoi iar primul

1 Oct 1856 Catâr josephine Rupt Picior & repezit grajd Aiurea negru murea totul aiurea $100 dolari

şi acelaşi:

2 Oct 1856 Descărcat Debit McCaslin & McCaslin $ 265 dolari

şi apoi iar al doilea:

Oct 3 Debit Theophilus Mecasim Negru 265$ Catâr 100$ 365$ Na plecat totuşi Tata ar trebui să Fie aici

şi apoi primul:

3 Oct 1856 Dracu săi ia nu vrea să Plece Cear fi făcut Tata

al doilea:

29 Oct 1856 Iam dat alt nmne

primul:

31 Oct 1856 Dat alt nume cum

al doilea:

Crciun 1856 Spintrius

căpătau ființă şi chiar şi un fel de simbolică viață cu pasiunile şi complicațiile lor pe măsură ce se înşirau paginile şi anii; totul era acolo, nu numai nedreptatea generală şi iertată şi înceata ei amortizare ci o tragedie anume, neiertată şi cu neputință de amortizat vreodată, pagină nouă şi un nou registru, scrisul pe care-l putea recunoaşte acum de la prima vedere ca fiind al tatălui său:

Tata mort Lucius Quintus Carothers McCaslin, Callina 1772 Missippy 1837. Mort şingropat 27 Iunie 1837 Roskus. crescut de Bunicu în Callina Nu ştiu câț ani Eliberat 27 Iunie 1837 Na vrut să plece. Mort şingropat 12 Ian 1841

Fibby Soție Roskus. cumpărată de bunicu în Callina zice Cincizeci Eliberată 27 Iunie Na vrut să plece. Moartă şingropată 1 Aug 1849 Thucydus Fiu Roskus & Fibby

născut în Callina 1779. Refuzat pământ 10 acri Testament tata 28 Iun 1837 Refuzat Bani $200 dolari de la A & T McCaslin 28 Iun 1837 Vrea să Rămână săl lucreze

şi sub asta şi acoperind următoarele cinci pagini şi aproape tot atâția ani, lenta, zilnica acumulare a simbriei plătite şi a alimentelor şi a hainelor – melasa şi carnea şi mălaiul, cămăşile ieftine şi trainice şi pantalonii şi ghetele şi din când în când o haină pentru ploaie şi frig – socotite în raport cu lenta şi totuşi continua creştere a sumei de plată (şi i se părea băiatului că-l vede aievea pe negrul, pe sclavul pe care proprietarul lui alb l-a dezrobit pentru totdeauna prin însuşi actul de care negrul nu putea fi liber atâta timp cât dăinuia amintirea, intrând în biroul administrației, cerând poate voie de la fiul albului să vadă pagina din registru pe care nici nu o putea citi, necerând măcar albului cuvântul că e aşa şi trebuind să-l creadă pentru motivul că pentru el nu exista sub soare nicio altă cale ca să verifice cum stau socotelile, cât de departe putea să meargă şi să nu se mai întoarcă niciodată, chiar dac-ar fi fost numai până la Jefferson, la şaptesprezece mile depărtare) până la dubla notă încheind ultima însemnare:

3 Noe 1841 De la Cash lui Thucydus McCaslin $200 dolari Stabilit Ferar în J. Dec 1841 Mort şingropat în J. 17 Feb 1854

Eunice Cumpărată de Tata în New Orleans 1807 $650 dolari. Căstorită cu Thucydus 1809 Necată în Gârlă în ziua de Crciun 1832

şi după asta scrisul celălalt, prima dată când îl văzuse în registru şi-l deosebise ca fiind al unchiului său, bucătarul şi gospodarul pe care chiar şi McCaslin, care-l cunoscuse ca şi pe tatăl băiatului timp de şaisprezece ani înainte de a se naşte băiatul, şi-l amintea şezând cât era ziua de lungă în balansoar, în fața focului din bucătărie la care gătea, pregătind mâncarea:

Iunie 21 1833 Necată ea singură

şi primul scris:

23 Iun 1833 Cine dracu a mai auzit caun negru să se nece singur

şi al doilea, fără pripeală, pe un ton cu totul definitiv; cele două însemnări identice ar fi putut fi făcute cu o stampilă, în afară de dată:

Aug 13 1833 Necată ea singură

şi se gândi *Dar de ce? Dar de ce?* Avea atunci şaisprezece ani. Nu i se întâmpla pentru prima dată să fie singur în biroul administrației şi nici să ia pentru prima dată vechile şi cunoscutele registre de pe polița lor de deasupra biroului, după câte îşi aducea el aminte. Când era copil şi chiar şi după ce împlinise nouă şi zece şi unsprezece ani, când învățase să citească, se tot uita la cotoarele şi coperțile scorojite şi crăpate dar fără să fi dorit în mod deosebit să le deschidă şi deşi avea intenția ca într-o bună zi să le cerceteze fiindcă îşi dădea seama că în ele era probabil consemnată o relatare cronologică mult mai cuprinzătoare deşi fără îndoială plicticoasă decât ar fi putut afla în oricare altă parte, nu numai despre propria sa spiță ci şi despre tot neamul său, nu numai albi ci şi negri, care ca şi strămoşii lui albi erau una dintre ramurile obârşiei sale, şi despre pământul pe care toți îl stăpâniseră şi-l folosiseră în comun şi din care şi pe care se hrăniseră şi aveau să continue să-l folosească în comun fără să țină seama de culoare sau de proprietatea nominală, aceasta avea să se întâmple însă într-o zi de lena când avea să fie bătrân şi poate chiar şi puțin cam plictisit întrucât ceea ce se relata în acele registre vechi avea să fie după toți aceşti ani imposibil de clintit, sfârşit, de neschimbat, inofensiv. Şi apoi avu şaisprezece ani. Ştia ce avea să afle înainte de a fi aflat. Luă cheia de la birou din camera lui McCaslin, după miezul nopții, când McCaslin dormea şi cu uşa biroului închisă şi încuiată şi cu felinarul uitat reînviind mirosul greu, stătut şi înghețat, se aplecă peste pagina îngălbenită şi se gândi nu De ce s-a înecat, ci la ce credea el că s-o fi gândit tatăl lui când a găsit prima înseninare a fratelui său: Din ce motiv oare se gândise unchiul Buddy că se înecase Eunice?

găsind, începând să găsească pe pagina imediat următoare ceea ce ştia că avea să găsească, numai că asta nu era încă motivul fiindcă asta ştia mai demult:

> *Tomasina numită Tomy Fiică a lui Tucydus & a Eunicei Născută 1810 moartă la Naştere Iunie 1833 şingropată. Anu în care căzut stele.*

şi nici următoarea însemnare:

> *Turl Fiu al lui Thucydus & al Eunicei Tomy născut Iunie 1833 anu în care Căzut stele Testament tata*

şi nimic altceva, pagina aceasta nemaifiind umplută cu consemnarea plicticoasă, zi de zi, a plății simbriei şi a alimentelor şi a veşmintelor date în schimbul ei, nicio însemnare privind moartea şi înmormântarea lui deoarece trăise mai mult decât cei doi frați vitregi ai săi şi registrele pe care le ținea McCaslin nu cuprindeau şi necroloage: doar *Testament tata* şi el văzuse şi asta: scrisul bătrânului Carothers, colțuros şi înghesuit, cu mult mai puțin lizibil decât al fiilor săi şi nu cu mult mai corect ca ortografie, începând cu literă mare aproape toate substantivele şi verbele şi nefăcând niciun efort pentru a folosi cum trebuie punctuația sau pentru a construi frazele, tot aşa cum nu făcea niciun efort ca să explice sau să ascundă legatul de o mie de dolari lăsat fiului unei fete sclave necăsătorită, care să fie plătit la majoratul copilului, suportând consecința unui act pe care nu exista încă nicio dovadă indiscutabilă categorică că-l recunoaşte, nu din propriul său avut ci penalizându-i pe fiii săi, aruncând asupra lor o amendă bănească pentru accidentul survenit în însăşi paternitatea lor, nefiind aceasta măcar mita plătită pentru a obține respectarea propriului său renume, fiindcă renumele avea să-i fie ştirbit abia după ce el nu avea să mai fie de față ca să-l poată apăra, zvârlind aproape cu dispreț aşa cum ar fi aruncat o pălărie sau o pereche de pantofi uzați mia de dolari care în aceste condiții nu avea mai multă realitate pentru el decât avea pentru negrul, sclavul care nici nu avea să o vadă până nu avea să fie major, cu douăzeci şi unu de ani prea târziu ca să mai

începapă a învăța ce înseamnă banii. *Aşa că aş zice că asta era mai ieftin decât să spună Fiul meu unui negru*, se gândi el. *Chiar dacă Fiul meu nu era altceva decât două vorbe. Dar trebuia să fi fost şi dragoste*, se gândi el. *Un fel de dragoste. Chiar şi ce ar fi numit el dragoste: nu doar o scuipătoare de o după amiază sau o noapte.* Şi iată-l pe bătrânul om, bătrân, cu cinci ani înainte de sfârşitul vieții, văduv de multă vreme şi fiii lui fiind nu numai burlaci dar şi aproape între două vârste, singur în casă şi, fără îndoială, plictisit deoarece plantația mergea acum fără zguduiri şi aducea de ajuns de mulți bani, prea mulți, probabil, penti*u un om ale cărui vicii chiar şi în chip aparent rămâneau sub mijloacele sale; iat-o şi pe fată, fără bărbat şi tânără, având doar douăzeci şi trei de ani când copilul se născu: probabil că trimisese după ea la început din pricina singurătății, ca să fie în casă mai multă mişcare şi să audă un glas tânăr, îi porunci să vină, îi ceru mamei sale să o trimită în fiecare dimineață să măture podelele şi să facă paturile şi mama acceptase întrucât asta se înțelegea probabil de la sine, se şi plănuise: singurul copil al unei perechi care nu lucra la câmp şi care se considerau a fi deasupra celorlalți sclavi nu numai din acest motiv ci fiindcă bărbatul şi tatăl şi mama lui fuseseră moşteniți de către alb de la tatăl său, şi albul făcuse trei sute de mile şi mai bine până la New Orleans pe vremea când oamenii călătoreau cu calul sau cu vaporul şi o cumpărase pe mama fetei ca să-i fie femeie

şi asta a fost totul. Filele vechi şi subțiri păreau să se-ntoarcă singure în timp ce el se gândea *Propria lui fiică Propria lui fiică. Nu Nu Nici măcar el* iar la vremea aceea în care albul (pe atunci nici măcar văduv) care nu plecase nicăieri ca şi fiii lui la vremea lor şi care nu avea nevoie de încă un sclav, făcuse tot drumul acela până la New Orleans şi cumpărase un sclav. Şi Terrel al lui Tomey era încă în viață când băiatul avea zece ani şi-şi dădu seama din ce observă singur ca şi din amintiri că Terrel al lui Tomey avusese ceva sânge alb înainte ca tatăl lui să-i mai dea şi restul; şi uitându-se la paginile îngălbenite de sub lumina gălbuie a felinarului fumegând şi

răspândind în miez de noapte o duhoare grea în camera aceea friguroasă îmbâcsită de mirosuri după cincizeci de ani, i se păru că o vede aievea îndreptându-se spre râul înghețat în ziua aceea de Crăciun cu şase luni înainte de a se naşte copilul fiicei şi al iubitului ei. (*Primul ei iubit* se gândi el. *Primul ei),* solitară, inflexibilă, neîndurerată, solemnă, negație gravă şi clară a durerii şi disperării, cea care trebuise să respingă de mult încrederea şi speranța

şi asta fu totul. N-avea nevoie să se mai uite încă o dată prin registre şi nici nu se uită; filele îngălbenite în înşiruirea lor pieritoare şi implacabilă făceau acum parte din conştiința sa şi aveau să rămână aşa pentru totdeauna, ca şi propria sa naştere:

Tennie Beauchamp 21 an Câştigată de Amodeus McCaslinde la Hubert Beauchamp Probabil pe trei Treji la veder Ne botezată 1859 Mărtată cu Tomys Turl 1859

şi nicio dată de eliberare fiindcă libertatea ei, ca şi aceea a primului ei copil în viață, se datora nu lui Buck şi lui Buddy McCaslin şi nici biroului administrației, ci unui străin din Washington şi niciodată a morții sau a înmormântării, nu numai fiindcă McCaslin nu scria în registrele lui necroloage, ci fiindcă în acel an 1883 ea era încă în viață şi avea să rămână în viață şi avea să-şi vadă nepotul, fiul ultimului ei copil în viață:

Amodeus McCaslin Beauchamp Fiul lui tomys Turl & lui Tennie Beauchamp 1859 Mort 1859

şi apoi numai scrisul unchiului său, căci tatăl său făcea parte acuma din detaşamentul de cavalerie al acelui om al cărui nume ca negustor de sclavi nici nu-l putea scrie corect: şi nu o pagină şi nici măcar un rând întreg:

Fică Tomes Turl şi tenny 1862

şi nici măcar un rând şi nici măcar sexul şi niciun motiv deşi băiatul putea să ghicească fiindcă McCaslin avea pe atunci treisprezece ani şi îşi amintea că nu prea era ce să mănânci şi în alte locuri, nu numai la Vicksburg:

Copil al lui tomes Turl şi Tenny 1863

şi acelaşi scris iar şi copilul acesta trăi, ca şi cum perseverența lui Tennie şi fantoma apusă şi îndepărtată a tăriei bătrânului Carothers ar fi învins până la urmă chiar şi foamea: şi însemnarea mai limpede, mai amplă, scrisă mai cu grijă decât cele pe care le văzuse băiatul până atunci, de parcă bătrânul bărbat care ar fi trebuit să fie femeie, încercând între gătit şi grija de el şi de orfanul de paisprezece ani, să administreze, în lipsa fratelui său, ceea ce mai rămăsese din plantație, ar fi considerat ca un semn dătător de noi speranțe faptul că acest nenumit urmaş de sclavi rămăsese de ajuns de mult timp în viață ca să capete un nume:

> *James Thucydus Beauchamp Fiu al lui Tomes Turl şi Tenny Beauchamp Născut 29 Decemvrie 1864 şi amândoi Au Vrut săi numească Theophilus dar Au Încercat Amodeus McCaslin şi Callina McCaslin şi amândoi au murt aşa că lam Covins să nu Născut la ora Două A*, m, *amândoi Bine*

dar nimic altceva, nimic; abia după doi ani, băiatul, acum aproape un bărbat în toată firea, avea să se întoarcă din călătoria sa nereuşită în Tennessee cu o treime încă neatinsă a legatului bătrânului Carothers lăsat fiului său negru şi urmaşilor săi, pe care, întrucât cei trei copii în viață îşi dovediseră unul după altul intenția clară de a trăi, unchii lor vitregi albi îl măriseră la o mie de dolari de fiecare când deveniseră majori, împrejurările îngăduindu-le, şi să completeze pagina în măsura în care putea să o completeze ținând seama că trecuse de mult de ziua aceea în care un om născut în 1864 (sau 1867, când văzuse şi el lumina zilei) mai putea fi crezut în viață sau el însuşi mai dorea şi spera să fie în viață; cu scrisul lui, semănând într-un mod de ajuns de ciudat nu cu al tatălui său şi nici cu al unchiului său şi nici măcar cu al lui McCaslin ci cu al bunicului său, în afară de ortografie:

> *Dispărut probabil în noaptea în care împlinea douăzeci şi unu de ani Dec. 29 1885. Semnalat de Isaac McCaslin în*

Jackson Tenn. şi apoi dispărut. Treimea sa din legat 1000 înapoiată spre păstrare lui McCaslin Edmonds astăzi 12 Ian. 1886

dar nu acuma: asta avea să se întâmple abia după doi ani, şi acuma din nou scrisul tatălui său, al cărui vechi comandant terminase şi cu negoțul de sclavi şi cu meseria de soldat; încă o dată în registru şi apoi niciodată şi mai ilizibil ca oricând, aproape indescifrabil din cauza reumatismului care acuma aproape că-l paraliza şi aproape cu totul străin de orice fel de ortografia sau punctuație, ca şi cum cei patru ani cât urmase în lupte sabia singurului om care-i vânduse vreodată un negru, ca să nu mai vorbim că-l şi înşelase, îl convinseseră de zădărnicia nu numai a oricărei credințe şi speranțe dar şi de aceea a ortografiei:

Miss sophonsiba n fcă tt & t 1869

dar nu şi de a convingerii şi a voinței deoarece era scris acolo, aşa cum îi spusese McCaslin, cu mâna stângă, şi acolo în registru încă o dată şi apoi niciodată, căci băiatul avea un an şi când se născu Lucas, mai târziu cu şase ani, tatăl şi unchiul lui muriseră în cursul aceloraşi douăsprezece luni aproape cinci ani; din nou scrisul lui cel care era acolo şi văzuse, în 1886, ea avea tocmai şaptesprezece ani, cu doi ani mai mică decât el, şi el era în biroul administrației când intrase McCaslin venind de afară, pe înserate, şi spusese: „Vrea să se însoare cu Fonsiba" aşa: şi el se uitase peste umărul lui McCaslin şi-l văzuse pe străin, era mai înalt decât McCaslin şi avea haine mai bune decât ale lui McCaslin şi decât cele pe care le purtau în mod obişnuit mulți dintre albii pe care băiatul îi cunoştea şi intrase în odaie ca un alb şi stătea acolo ca un alb, de parcă l-ar fi lăsat pe McCaslin să o ia înainte nu din pricină că McCaslin avea pielea albă ci pui7 şi simplu pentru că McCaslin locuia acolo şi ştia drumul şi vorbea ca un alb, uitându-se la el peste umărul lui McCaslin în treacăt şi cercetător doar o dată şi nu mai mult, fără să mai arate după aceea vreun interes, ca un alb reținut şi chibzuit nu nerăbdător ci grăbit doar pentru că trebuia să ții. seama

de timp. „Să se-nsoare cu Fonsiba?” strigă el. „Să se-nsoare cu Fonsiba?” şi după aceea nemaizicând nimic, privind doar şi ascultând cum vorbeau McCaslin şi negrul:

— Veți locui în Arkansas, aşa mi se pare c-ai spus.

— Da. Am acolo o proprietate. O fermă.

— Proprietate? O fermă. Îți aparține?

— Da.

— Nu spui *„Sir”,* nu?

— Celor mai în vârstă ca mine, da.

— Aha. Eşti din Nord.

— Da. De când eram copil.

— Atunci tatăl tău a fost sclav.

— Da. Odată.

— Atunci cum ai o fermă în Arkansas?

— Mi-a fost Acordată. A fost a tatălui meu. Din partea Statelor Unite. Pentru serviciul militar.

— Aha, făcu McCaslin. Armata yankee.

— Armata Statelor Unite, zise străinul şi atunci din nou el, strigând în spatele lui McCaslin:

— Cheam-o pe mătuşa Tennie! Mă duc s-o aduc! Mă… Dar McCaslin nici nu-l luă măcar în seamă; străinul nici nu-şi aruncă privirea în direcția lui, amândoi vorbind iar între ei ca şi cum nici n-ar fi fost acolo:

— Din moment ce-ai aranjat, după cât se pare, totul, zise McCaslin, de ce te-ai mai ostenit să mă mai şi întrebi dacă asta mi-e voia?

— Nu te-ntreb, zise străinul. Țin seama de voia dumitale numai în măsura în care îți recunoşti responsabilitatea față de ea ca membru de sex feminin al familiei al cărei cap eşti. Nu-ți cer permisia. Te…

— Destul! zise McCaslin. Dar străinul nu se opri. Nu părea nici să-l fi ignorat şi nici să nu-l fi auzit. Parc-ar fi rostit nu vreo scuză şi nu chiar o justificare, ci pur şi simplu o declarație pe care situația o cerea şi o impunea cu necesitate să fie făcută în prezența lui McCaslin fie că McCaslin o asculta sau nu. Ca şi cum şi-ar fi vorbit sieşi, ca să audă

cuvintele acelea rostite cu glas tare. Stăteau față în față, nu foarte aproape, totuşi la mai puțin de un pas distanță unul de celălalt, în picioare, vorbind fără să ridice glasul, fără să țipe, ci numai concis:

— …te informez, îți aduc la cunoştință din vreme ca şef al familiei sale. Niciun om de onoare n-ar fi putut proceda altfel. În afară de aceasta, dumneata ai, în felul dumitale, potrivit vederilor şi educației dumitale…

— Ajunge, am spus, zise McCaslin. Pe înserat să nu te mai văd pe-aici. Pleacă. Timp de o secundă străinul nu se clinti din loc, măsurându-l pe McCaslin cu privirea aceea detaşată şi fără căldură, ca şi cum ar fi căutat în pupilele lui McCaslin imaginea minusculă a propriei sale figuri.

— Da, zise el. La urma urmei, asta-i casa dumitale. Şi în felul dumitale ai… Dar nu-i nimic. Ai dreptate. Ajunge. Se întoarse spre uşă, se opri iar o clipă, şi vorbi mergând: Să n-aveți nicio grijă. Mă voi purta bine cu ea. Apoi plecă.

— Dar când a putut să-l cunoască? strigă băiatul. N-am mai auzit vorbindu-se de el până acuma. Şi Fonsiba, de când s-a născut n-a plecat de acasă decât ca să se ducă la biserică…

— Eh, făcu McCaslin. Nici măcar părinții lor nu ştiu decât când e prea târziu, cum îi cunosc fetele de şaptesprezece ani pe bărbații cu care se căsătoresc, dacă au noroc. Şi a doua zi dimineață plecaseră amândoi, şi Fonsiba. McCaslin n-o mai văzu şi nici el, deoarece femeia pe care o găsi în cele din urmă, cinci luni mai târziu, nu era aceea pe care o cunoscuse. Purta cu el în chimir o treime din legatul de trei mii' de dolari, în monezi de aur, ca şi atunci când îl căutase cu un an mai înainte, pe Jim al lui Tennie în Tennessee. Îi lăsaseră – bărbatul – lui Tennie un fel de adresă şi după trei luni sosi o scrisoare, scrisă de bărbat deşi soția lui McCaslin, Alice, o învățase pe Fonsiba să citească şi să scrie puțin. Scrisoarea avea însă o ştampilă care nu corespundea cu adresa lăsată de bărbat lui Tennie, şi mersese cu trenul cât putu mai departe şi după aceea cu diligența şi apoi cu cai

închiriați şi apoi făcuse iar cu trenul o oarecare distanță: acuma fiind un călător încercat şi un copoi încercat şi de data aceasta având noroc pentru că trebuia să aibă; pe când lentele interminabilele pustiile noroioasele mile din decembrie se târau una după alta şi dormea noapte de noapte în hoteluri, în hanurile de la marginea drumului făcute din bârne necioplite şi unde nu se găsea mai nimic altceva decât o tejghea şi în colibele unor străini şi în fânul şurilor singuratice, neîndrăznind nicăieri să se dezbrace din cauza ascunsei lui centuri de aur asemenea unui Mag deghizat călătorind incognito şi neavând speranța să-l egaleze ci numai hotărârea şi disperarea, îşi tot spunea: *Trebuie s-o găsesc. Trebuie. Am mai pierdut pe unul dintre ei. De data asta trebuie s-o găsesc.* O găsi. Cocoşat în ploaia domoală şi înghețată, călare pe un cal luat cu chirie, istovit, plin de noroi până la piept şi mai sus, zări casa – o construcție singuratică din bârne cu un coş de lut care părea să fie pe cale de a fi prefăcută de ploaie într-o grămadă neînsemnată şi fără nume de moloz şi ruină în acea întindere fără drum şi chiar fără cărare de pământ lăsat în pârloagă şi neîngrădit şi de junglă sălbatică – niciun hambar, niciun grajd şi nici măcar un coteț de păsări: o cabană prelungă, ridicată de o mână nu prea pricepută, o grămadă săracă de lemne de foc tăiate la întâmplare, bună s-ajungă cam pentru o zi şi nici măcar un câine costeliv care să vină de sub talpa casei să-l latre când descălecă – o fermă dar în embrion, poate o fermă bună, şi cine ştie într-o bună zi chiar şi o plantație, dar nu acuma, nici mulți ani de aci înainte şi atunci cu trudă, cu muncă grea şi istovitoare şi cu sacrificii; împinse uşa prăvălită într-o rână a bucătăriei şi intră într-o beznă înghețată în care nu ardea nici măcar un foc pentru gătit şi după o clipă zări, pitită în colțul odăii, sub o masă necioplită, fața de culoarea cafelei pe care o cunoştea de când se ştia dar pe care n-o mai recunoscu, ființa care se născuse la o sută de yarzi de încăperea în care se născuse el şi în vinele căreia curgea ceva din propriul lui sânge dar care era acum pe de-a-ntregul moştenitoare a

generații după generații şi pentru care un alb necunoscut pe cal era un gardian în slujba albilor având câteodată şi un pistol şi întotdeauna o vină de bou; intră în încăperea alăturată, singura încăpere care mai exista în cabană şi-l găsi pe bărbat şezând într-un balansoar, în fața căminului, citind – stând acolo pe singurul scaun din casă, înaintea acelui foc nenorocit pentru care nu existau de ajuns de multe lemne ca să-l facă să ardă timp de douăzeci şi patru de ore, îmbrăcat cu aceleaşi straie de predicator cu care intrase în biroul administrației acum cinci luni şi având pe nas o pereche de ochelari cu ramă de aur pe care, când îşi înălță privirile şi apoi se ridică în picioare, băiatul îi văzu că n-au nici măcar lentile – citind o carte în mijlocul acelei pustietăți, al acelei întinderi de noroi neîngrădită şi fără cărare şi fără un şopron sub pereții căruia să se adăpostească vitele: şi peste tot, pătrunzător, degajându-se din înseşi straiele omului şi emanat de însăşi pielea lui, mirosul acela greu de amăgire neîntemeiată şi imbecilă, acea rapacitate şi prostie fără de margini a *carpetbagger*[38]-ilor care urmau armatele victorioase.

— Nu vezi? strigă el. Nu vezi? Tot acest pământ, întregul Sud, e blestemat şi toți cei care ne tragem de acolo, pe care Sudul i-a alăptat vreodată, albi şi negri, sunt în puterea acestui blestem? Da, poporul meu a abătut blestemul asupra pământului: poate din acest motiv numai urmaşii lui pot – nu să reziste, nu să lupte împotriva lui – ci numai să-l îndure şi să dăinuiască până când blestemul va fi ridicat. Atunci va veni rândul poporului tău pentru că noi ni l-am pierdut pe-al nostru. Dar nu acum. Nu încă. Nu vezi?

Celălalt era acum în picioare, straiele de predicator încă în bună stare chiar dacă nu atât de arătoase, cartea închisă cu degetul la pagina unde se oprise, ochelarii fără lentile ținuți ca o baghetă de dirijor în mâna liberă, iar proprietarul lor vorbind cu imbecilitatea măsurată şi sonoră a prostiei fără de margini şi a speranței neîntemeiate: „Greşeşti. Blestemul pe care voi albii l-ați abătut asupra acestui pământ a fost ridicat.

A fost anulat şi înlăturat. Trăim o nouă eră, o eră închinată, aşa cum întemeietorii noştri au dorit-o, libertății, dreptății şi egalității pentru toți, în care această țară va fi noul Canaan…”

— Canaan? Liberi de ce? De muncă? îşi aruncă mâna înainte, într-un gest cuprinzător, aproape cu violență: drept care totul păru să fie acolo între ei, intact şi complet şi vizibil în camera rece, umedă, neîncălzită, sărăcăcioasă, mirosind rânced şi greu a negru – câmpiile pustii fără plug şi sămânță cu care să le lucrezi, neîngrădite ca să nu fie călcate de vitele care nu existau nici înlăuntrul şi nici în afara zidurilor unui şopron care nici el nu se afla pe acolo. „Ce fel de colț de Canaan mai e şi ăsta?”

— Ai venit în locurile acestea la o vreme nepotrivită. E iarnă. Pe vremea asta niciun om nu lucrează la câmp.

— Aha! Şi, fireşte, şi nevoia ei de hrană şi de haine o să aştepte cât timp o să fie lăsat pământul în paragină.

— Am o pensie, zise celălalt. Spuse asta ca şi cum ar fi spus: *Mila Domnului s-a pogorât asupra mea* sau *Sunt proprietarul unei mine de aur*. Am şi pensia tatălui meu. Va veni la întâi ale lunii. În ce zi suntem?

— Unsprezece, zise el. Mai sunt încă douăzeci de zile. Şi până atunci.

— Am unele bucate în casă date pe credit de către negustorul din Midnight care încasează mandatul pentru mine. I-am dat procură să mânuiască banii ca…

— Înțeleg. Şi dacă bucatele astea nu țin douăzeci de zile?

— Mai am un porc.

— Unde-i?

— Pe-afară, zise celălalt. Aici se obişnuieşte ca în timpul iernii să laşi vitele libere să-şi caute hrana. Din când în când vine înapoi. Dar nu contează dacă nu vine; cred c-o să-i pot da de urmă când nevoia de…

— Da! strigă el. Pentru că nu contează: mai ai şi pensia. Şi omul din Midnight o va încasa şi-şi va lua banii pentru ce-ai şi mâncat până acuma şi dacă va mai rămâne vreun ban, va fi al tău. Şi la vremea aceea, porcul va fi mâncat sau poate că n-

ai să-l prinzi şi atunci ce-ai să faci?

— Atunci primăvara va fi pe-aproape, zise celălalt. La primăvară am de gând…

— Întâi va fi ianuarie, zise el. Şi după aceea februarie. Şi apoi mai mult de jumătate din martie… şi când se opri din nou în bucătărie, femeia nu se clintise de la locul ei, parcă nici nu respira şi nici nu era vie, doar ochii ei îl pândeau; când făcu un pas spre ea tot nu se mişcă pentru că nici n-ar fi putut să se tragă mai înapoi: numai ochii de cerneală, imenşi şi nesfârşit de adânci în faţa îngustă, slabă, prea slabă, de culoarea cafelei îi priveau fără spaimă, fără să-l recunoască, fără speranţă. „Fonsiba, zise el, Fonsiba. Ai nevoie de ceva?”

— Sunt liberă, spuse ea. În Midnight se afla un han, un grajd pentru închiriat caii, o prăvălie mai mare (aici, se gândi el, era depus probabil cecul pentru pensie în vederea înlăturării reciproce a grijilor şi frământărilor) şi una mică, o cârciumă şi o fierărie. Dar mai exista şi o bancă. Preşedintele (în chip practic, proprietarul) ei era un om din Mississippi strămutat aici care luptase chiar sub comanda lui Forrest; şi trupul lui scăpă de povara chimirului cu banii de aur pentru prima dată de când plecase de acasă, acum opt zile, luând hârtie şi creion înmulţi trei dolari cu douăsprezece luni şi apoi împărţi cei o mie de dolari la suma obţinută; în felul acesta aveau să dureze timp de aproape douăzeci şi opt de ani şi vreme de cel puţin douăzeci şi opt de ani ea n-avea să moară de foame, bancherul făgăduind să trimită el însuşi cei trei dolari printr-un om de încredere în fiecare cincisprezece ale lunii şi să-i pună chiar în mâna ei, şi se întoarse acasă şi asta fu totul pentru că în 1874 tatăl şi unchiul lui erau amândoi morţi şi vechile registre nu mai coborâră niciodată de pe polița de deasupra biroului, unde tatăl lui le aşezase ultima dată în acea zi din anul 1869. Dar ar fi putut adăuga:

> *Lucas Quintus Carothers McCaslin Beauchamp. Ultimul fiu în viaţă şi copil al lui Tomey’s Terrel şi al lui Tennie Beauchamp. 17 Martie 1874*

numai că nu era nevoie: nu *Lucius Quintus & c & c & c,* ci *Lucas Quintus*, nu refuzând să fie numit Lucius, ci pur şi simplu pentru că înlăturase cuvântul acesta din numele său; nu respingând, refuzând numele ca atare, fiindcă folosea trei sferturi din el; ci luând pur şi simplu numele şi schimbându-l, transformându-l, făcându-l să nu mai fie al albului ci al său, ales de el însuşi, el însuşi născându-se şi numindu-se, trăgându-se din el însuşi, tot aşa cum, deşi vechile registre spuneau cu totul altceva, era şi bătrânul Carothers şi asta fu totul: 1874 băiatul; 1888 bărbatul, renunțând, negând şi liber; 1895 şi soț dar nu tată, nu văduv dar fără soție, şi dându-şi seama de multă vreme că niciun om nu-i vreodată liber şi probabil că n-ar putea suporta să fie; se căsători după aceea şi se stabili la Jefferson, locuind în micul şi noul bungalow clădit pentru speculă, pe care tatăl soției sale îl dărui proaspeților căsătoriți; şi într-o dimineață se trezi cu Lucas în pragul odăii în care citea ziarul din Memphis şi se uită la data ziarului şi se gândi: *E ziua lui de naştere. Împlineşte azi douăzeci şi unu de ani* şi Lucas spuse: „Un'e-i restul banilor acelora lăsați de bătrânul Carothers? Îi vreau. Pe toți."

asta fu totul: şi McCaslin

— Mulți oameni, mai mulți decât acei Buck şi Budely aveau să tot caute bâjbâind acel adevăr atât de încurcat pentru ei încât îl discutară şi atât de neclar pentru ei încât îl auziră şi totuşi a fost un 1865; şi el

— Dar n-a fost de ajuns. N-a fost de ajuns nici din partea Tatii şi nici din partea unchiului Buddy să caute bâjbâind chiar timp de trei generații nici chiar acele trei generații care i-au urmat Bunicului nici dacă n-ar fi existat nicăieri altcineva decât Bunicul asupra căruia El să-şi arunce privirea în aşa fel încât nici să n-aibă nevoie să deosebească şi s-aleagă. Dar El a încercat şi ştiu ce vrei să spui. Creându-i El însuşi, El n-ar fi trebuit să spere mai degrabă decât să fie mândru sau îndurerat dar El n-a sperat. El a aşteptat doar fiindcă El i-a creat: nu doar fiindcă El i-a făcut să fie vii şi să

se mişte ci fiindcă se necăjise atât de mult cu ei: se necăjise atât de mult cu ei fiindcă văzuse că luați individual erau capabili de orice, de orice înălțări sau prăbuşiri amintite într-o începețoşată neînțelegere în afara cerului unde fusese creat şi infernul şi aşa că El trebuia sau să-i admită sau să admită existența unui egal al Său undeva şi în felul acesta să nu mai fie Dumnezeu şi prin urmare a trebuit să-şi asume răspunderea pentru ce făcuse El însuşi ca să poată trăi cu Sine în supremul şi singuratecul Său cer. Şi El a ştiut probabil că e în zadar dar îi crease şi îi ştia în stare de orice, fiindcă El îi făurise din Absolutul originar care cuprindea totul şi-i observase de atunci în exaltarea şi ticăloşia lor individuală şi ei neştiind de ce nici cum nici măcar când: până ce, în cele din urmă, El îşi dădu seama că erau cu toții Bunicul, cu toții, şi că şi dintre ei aleşii şi deosebiții cei mai buni chiar cei mai buni pe care-i putea afla (nu spera, fii atent: nu spera) erau Bucks şi Buddies şi nici nu erau prea mulți dintre ei şi în a treia generație nici nu mai erau Bucks şi Buddies ci… şi McCaslin

— Aha, şi el

— Da. Dacă putea să-l vadă pe Tata şi pe unchiul Buddy în Bunicul, trebuie să mă fi văzut şi pe mine – un Isaac adus în viață mai târziu decât acel al lui Abraham, şi neadmițând sacrificiul; fără tată şi prin urmare refuzând nevătămat altarul deoarece de data aceasta, poate, Mâna exasperată n-a mai putut oferi copilului – şi McCaslin

— Scăparea, şi el

— Da. Scăparea… Până într-o zi El zise ce i-ai spus şi tu soțului Fonsibei în după-amiaza aceea în această cameră: *Ajunge. De ajuns:* nu exasperat şi nici furios sau măcar îngrețoşat de moarte aşa cum erai tu în ziua aceea: numai *De ajuns* şi se uită în jur pentru o ultimă dată, pentru încă o dată de când îi crease, la acest pământ, la acest Sud pentru care El făcuse atâtea dăruindu-i păduri cu vânat şi râuri cu peşti şi pământuri bogate, bune de însămânțat şi primăveri pline de sevă ca sămânța să-ncolțească şi veri prelungi ca

recolta să se pârguiască şi toamne senine ca să culegi şi ierni blânde şi scurte pentru binele oamenilor şi vitelor şi nu zări nicăieri nicio speranță şi se uită dincolo de aceste locuri acolo unde ar fi trebuit să existe speranță, într-acolo unde spre nord-est şi spre apus se întindea la nesfârşit acel întreg continent dătător de speranțe consfințit ca un refugiu şi un sanctuar al libertății şi al eliberării de ceea ce numeai tu apusul derizoriu al lumii vechi şi văzu pe bogații urmaşi ai negustorilor de sclavi, femele de ambele sexe, pentru care negrul la care strigau era o altă făptură, o curiozitate ca papagalii brazilieni aduşi în cuşcă de călători, adoptând rezoluții despre grozăvii şi atrocități în săli calde şi ferite de curenți de aer şi canonada tunătoare a politicienilor în goană după voturi şi bâlciurile vrăjitoreşti ale panglicarilor care umblau cu talgerul, pentru care atrocitatea şi nedreptatea erau abstracțiuni de acelaşi fel ca şi Prețurile sau Argintul sau Nemurirea şi care se foloseau de înseşi cătuşele servituții şi de sărăcăcioasele zdrențe ale însemnelor ei aşa cum făceau pentru ceilalți bere şi flamuri şi focuri de artificii şi scamatorii şi fierăstraie muzicale; şi maşinile care mergeau cu iuțeală şi fabricau cu câştig nepătatele lucruri care înlocuiau cătuşele şi veşmintele de postav care se uzau şi țeseau bumbacul şi făceau maşinile de egrenat care-l egrenau şi trenurile şi vapoarele care-l transportau, şi oamenii care făceau maşinile să meargă pentru a avea câştig şi care stabileau şi adunau impozitele cu care era impus şi taxele pentru transport şi comisionul pentru vânzarea lui: şi El ar fi putut să-i renege căci erau creația Lui, acum şi în vecii vecilor, până la ultima generație până ce nu numai această lume veche din care îi scăpase dar şi aceasta nouă pe care El le-o arătase şi-i călăuzise spre ea ca spre un sanctuar şi refugiu ar fi devenit aceeaşi nevrednică şi părăsită stâncă răcindu-se în ultimul apus însângerat dacă nu s-ar fi iscat din toată această hărmălaie deşartă şi această inutilă mânie, o tăcere, printre toți cei care se căzneau şi lărmuiau doar unul de ajuns de naiv ca să creadă că grozăvia şi atrocitatea sunt pur şi simplu

grozăvie şi atrocitate şi e destul de rău să acționezi bizuindute pe asta, neînvățat şi fără a avea cuvinte ca să o spună sau poate că era doar ocupat şi nu avea vreme să o facă, unul din toți care nu-L sâcâi cu linguşeli şi cu implorări când rugânduse când amenințându-L şi nici nu se osteni să-L înştiințeze din vreme ce avea de gând astfel încât cineva mai puțin însemnat ca El ar fi putut nici să nu ştie când a luat străvechea şi prelunga muschetă de pe coarnele de cerb de deasupra uşii, drept care El zise *Şi eu mă numesc Brown* şi celălalt *Şi eu mă numesc la fel* şi El *Atunci şi tu şi eu nu ne putem numi la fel deoarece eu sunt împotrivă* şi celălalt *Şi eu sunt împotrivă* şi El victorios *Atunci unde te duci cu puşca aceea?* şi celălalt îi spuse o propoziție dintr-un singur cuvânt şi El: uimit: Care nu cunoştea nici speranță nici mândrie nici durere *Dar Societatea ta, Comitetul tău, Conducătorii tăi, Unde sunt Minutele tale, Moțiunile tale, Dezbaterile tale Parlamentare?* şi celălalt *Nu-s împotriva lor. Sunt bune cred pentru cei care au timp. Sunt împotriva celor slabi pentru că e vorba de negri ținuți în sclavie de către cei puternici numai pentru că sunt albi.* Aşa că El se întoarse încă o dată spre țara aceasta pe care voia totuşi să o salveze pentru că făcuse atât de multa pentru ea… şi McCaslin

— Cum? şi el,

…pentru aceşti oameni față de care era obligat deoarece erau creația Lui… şi McCaslin

— S-a întors spre noi? Cu fața spre noi? şi el

…ale căror femei şi fiice cel puțin le făceau ciorbă şi piftie când erau bolnavi şi duceau tăvile prin noroi şi zăpada în colibele acelea împuțite şi stăteau în colibele acelea împuțite şi țineau focurile aprinse de când se ivea boala şi până trecea dar asta nu era de ajuns: şi când erau tare bolnavi îi duceau chiar în casa cea mare poate chiar şi în camera de primire şi îi îngrijeau acolo ceea ce albul ar fi făcut şi pentru oricare din vitele lui bolnave dar ceea ce n-ar fi făcut omul care închiria vite de la grajdul de închiriat şi aceasta încă nu era de ajuns: aşa că El spuse şi nu în durere El care-i crease aşa că nu

putea cunoaşte durerea cum nu cunoştea nici mândria şi nici speranța: *După cât se pare ei nu pot învăța nimic decât prin suferință, nu-şi pot aminti nimic decât ce e însemnat cu sânge* – şi McCaslin

— Plecând într-o după-amiază călare să viziteze nişte verişoare îndepărtate de-ale mamei sale, rămase fete bătrâne, sau poate doar nişte cunoştințe de-ale ei, Ashby nimereşte din întâmplare într-o încăierare între avanposturi, descalecă şi conduce, în mantaua lui cu căptuşală purpurie, o mână de oameni pe care nu-i mai văzuse până atunci la atac împotriva unei poziții fortificata ocupate de puşcaşi-vânători. Ordinul de bătaie al lui Lee folosit probabil pentru a împacheta nişte țigări de foi şi aruncat, fără îndoială, după ce a fost fumată ultima țigară, găsit de un ofițer yankeu din serviciul de spionaj pe podeaua unui bar din spatele liniilor yankee, după ce Lee îşi şi împărțise forțele în fața oraşului Sharpsburg. Jackson[39] pe şoseaua Plank, după ce învăluise flancul pe care Hooker[40] îl crezuse cu neputință de întors şi, aşteptând doar să treacă noaptea pentru a continua hărțuiala brutală şi necontenită care avea să zvârle acea întreagă linie înapoi în cârca lui Hooker, în timp ce şedea pe o verandă în Chancellorsville bând grog şi telegrafiind lui Lincoln că-l bătuse pe Lee, e împuşcat el dintr-o grămadă întreagă de ofițeri inferiori şi în plină noapte de una dintre propriile lui patrule, lăsându-l pe omul care-i urma în grad, pe Stuart[41], omul acela viteaz născut parcă pe cal şi cu sabia în mână şi care ştia de mult tot ce se putea şti despre război în afară de stupiditatea lui chinuitoare şi brutală: şi acelaşi Stuart pornind să ia cu asalt cotețele din Pennsylvania când Lee ar fi lovit dintre toate Meade, acolo unde Hancock se afla la Cemetery Ridge; şi Longstreet făcu la fel la Gettysburg şi acelaşi Longstreet împuşcat în şa de către propriii lui soldați pe întuneric, din greşeală, aşa cum fusese împuşcat şi Jackson. Cu fața spre noi? Cu fața spre noi? şi el

— Cum i-ar fi făcut altfel să se lupte? Cine altcineva dacă nu Jacksonii şi Stuarții şi Ashbyii şi Morganii şi Forrestii? –

fermierii din centru şi din vestul de mijloc, stăpânind die un acru de pământ şi nu zeci sau chiar sute de acri, lucrându-l ei înşişi şi nu pentru a obține o singură recoltă de bumbac sau de tutun sau de trestie de zahăr, neavând sclavi şi neavând nevoie şi nedorind să-i aibă şi uitându-se oricum spre coasta Pacificului, trăind pe acele locuri de nu mai mult de două generații şi stabiliți acolo unde se aflau datorită doar nefericitei întâmplări că le murise un bou său li se rupsese o osie la căruță. Şi meseriaşii din New England care nici n-aveau pământ şi măsurau toate lucrurile după greutatea apei şi costul menținerii maşinilor în funcție şi subțirea pătură de negustori şi armatori uitându-se încă înapoi peste Atlantic şi legați de continent numai prin contoarele lor. Şi acei care ar fi trebuit să fie iscusiți ca să vadă: măsluitorii veroşi din mitica sălbăticie a domeniilor de prin oraşe; şi să aibă agerimea necesară pentru a chibzui: bancherii posesori de ipoteci asupra pământului pe care primii abia aşteptau să-l lase în părăsire şi asupra drumurilor de fier şi a vapoarelor care să-i ducă şi mai departe spre apus, şi asupra fabricilor şi maşinilor şi asupra locuințelor cu chirie în care trăiau cei care le făceau să meargă; şi răgazul şi priceperea de a înțelege şi de a se teme la timp şi chiar de a anticipa: fetele bătrâne crescute la Boston (chiar dacă nu născute în Boston) coborâtoare dintr-o lungă seminție de mătuşi şi ele fete bătrâne şi crescute la fel şi de unchi ale căror mâini nu aveau nicio bătătură în afară doar de aceea făcută de tocul cu care scriau sentințele, pentru care sălbăticia începea la capătul mării şi care se uitau, dacă se uitau la ceva în afară de Beacon Hill, numai spre cer – ca să nu mai vorbesc des-? pre turma zgomotoasă a celor care se țineau după taberele de pionieri: pălăvrăgeala politicienilor, cântările mieroase ale unşilor de către ei înşişi oameni ai Domnului… şi McCaslin

— Stai, stai. Aşteaptă o clipă; şi el

— Lasă-mă să vorbesc. Încerc să explic capului familiei mele un lucru pe care trebuie să-l explic şi pe care nu-l înțeleg prea bine nici eu, nu pentru a-l justifica ci pentru a-l

explica dacă pot face asta. Aş putea spune că nu ştiu de ce trebuie să o fac dar ştiu prea bine că trebuie să o fac, căci trebuie să trăiesc cu mine însumi toată viaţa şi tot ce doresc este tihna de a face acest lucru atât timp cât trăiesc. Dar tu eşti capul familiei. Mai mult decât atât. Ştiam de multă vreme că n-aveam să simt niciodată lipsa tatălui meu, chiar dacă tu îți dai seama acuma că ai dus lipsa unui fiu... trăgătorii de cambii, cămătarii şi profesorii şi cei care se ungeau ei înşişi ca învățători şi conducători şi toată hoarda aceea de semianalfabeți cu o cămaşă albă dar fără o alta de schimb, cu un ochi la ce făceau ei şi cu un ochi pândindu-se unul pe celălalt. Cine altcineva ar fi putut să-i împingă să lupte, i-ar fi putut lovi atât de înfricoşat, ca să se teamă şi să se înspăimânte încât să-i facă să se strângă umăr la umăr şi să-l înfrunte într-un fel şi chiar să se oprească un timp din pălăvrăgeală şi chiar după doi ani de la întâmplare să le fi băgat o asemenea spaimă în suflet încât unul dintre ei să fi propus cu seriozitate să-şi strămute chiar capitala într-o altă țară numai să nu fie distrusă şi jefuită de un neam a cărui întreaga populație albă ar fi încăput în oricare din oraşele lor mai mari: în afară de Jackson în luptele din Valley şi trei armate căutând fiecare să-l prindă şi niciuna dintre ele neştiind dacă se retrăgeau sau intrau în luptă, şi Stuart călărind cu întregul său stat-major de jur împrejurul celei mai mari forțe armate pe care a văzut-o vreodată continentul acesta ca să-şi dea seama cam cum arăta de la spate şi Morgan{42} în fruntea unei şarje de cavalerie năpustindu-se asupra unui vas de război eşuat pe țărm. Cine altcineva ai fi putut declara război împotriva unei puteri având un teritoriu de zece ori mai mare şi de o sută de ori mai mulți soldați şi de o mie de ori mai multe resurse, decât nişte oameni care puteau crede că tot ce ai nevoie ca să duci un război şi să-l câştigi nu e nici priceperea nici dibăcia nici ştiința politicii, nici diplomația nici banii nici măcar cinstea şi aritmetica elementară, ci dragostea de țară şi curajul...

— Şi strămoşi nepătați şi viteji şi priceperea de a călări zise

McCaslin. Să nu uiți asta. Se înserase, amurgul liniştit de octombrie era înecat în vălurile de negură care veneau dinspre păduri. Bumbacul fusese cules şi egrenat de mult, şi cât era ziua de mare căruțele încărcate cu porumbul cules se învârteau între ogoare şi pătule, asemeni unei procesiuni care ar străbate pământurile veşnice. „Da, poate că asta a şi vrut. Şi cel puțin asta e tot ce-a căpătat El." De data aceasta nu mai era vorba de procesiunea îngălbenitelor şi pieritoarelor şi nevătămătoarelor file din registre. Lucrul era trecut într-o cronică înscrisă într-o carte cu mult mai necruțătoare şi McCaslin, la paisprezece ani şi la cincisprezece şi la şaisprezece, îl văzuse cu ochii lui şi băiatul îl moştenise aşa cum nepoții lui Noe moşteniseră Potopul deşi nu fuseseră acolo ca să vadă revărsarea apelor: acea vreme întunecată coruptă şi sângeroasă în care trei neamuri deosebite încercaseră să se împace nu numai între ele dar şi cu pământul cel nou pe careul făuriseră şi-l moşteniseră şi pe care trebuiau să trăiască pentru motivul că acei ce-l pierduseră nu puteau să-l părăsească la fel cum nu puteau s-o facă nici cei ce-l câştigaseră: – acei asupra cărora libertatea şi egalitatea se abătuseră peste noapte fără avertisment sau deprindere sau vreo pregătire cum să le folosească sau să le suporte doar şi care le foloseau greşit, nu aşa cum ar fi făcut-o nişte copii, nu fiindcă fuseseră ținuți atâta vreme în sclavie şi apoi fuseseră eliberați prea brusc, ci le foloseau greşit aşa cum întotdeauna oamenii îşi folosesc greşit libertatea, astfel încât el se gândi *După cât se pare există o înțelepciune ascunsă chiar şi în aceasta învățată prin suferință necesară omului pentru a deosebi între libertate şi abuz;* acei care luptaseră timp de patru ani şi pierduseră pentru a păstra o orânduire în care această eliberare era o anomalie şi un paradox, nu fiindcă se opuneau libertății ca libertate ci pentru vechile temeiuri pentru care omul (nu generalii şi politicienii ci omul) a luptat întotdeauna şi a murit în războaie: pentru a păstra un status quo sau pentru a pune bazele unui viitor mai bun pentru copiii lui; şi în cele din urmă, ca şi cum n-ar

fi existat de ajuns de multe motive pentru amărăciune şi ură şi teamă, aceea a treia rasă şi mai străină de neamul cu care semăna la pigment şi în vinele căruia curgea chiar acelaşi sânge, decât de neamul cu care nu erau asemeni – acea rasă de trei neamuri într-unul şi străine chiar între ele în afară de o unică dorință de pradă şi jaf, alcătuită din fii de locotenenți de intendență între două vârste şi de cantinieri şi de furnizori de pături militare şi de bocanci şi de catâri de transport, care urmau bătălii în care nu luptaseră şi se bucurau de victorii la care nu dăduseră nicio mână de ajutor pentru a fi câştigate, sprijiniți şi protejați chiar când nu erau răniți şi nu-şi lăsau oasele în luptă şi care în a doua generație aveau să fie angajați într-o competiție economică aprigă a micilor ferme lăsate în paragină cu negrii pe care s-ar fi zis că-i eliberaseră şi cu urmaşii albi ai unor părinți care nu fuseseră stăpâni de sclavi şi pe care s-ar fi zis că-i dezmoşteniseră, şi în a treia generație aveau să fie iar în micile pierdutele reşedințe de comitat ca frizeri şi mecanici de garaj şi ajutori de şerif şi lucrători la morile şi atelierele de egrenat şi pompieri la uzinele electrice conducând întâi în straie civile şi apoi în adevăratele şi ceremonioasele costume din cearşafuri cu glugă, cu lozinci şi simboluri creştine în flăcări, gloate de oameni porniți să-i linşeze pe cei pe care strămoşii lor veniseră să-i salveze; şi din toată acea hoardă fără nume de speculanți ai mizeriei umane, mânuitori de bani, politicieni şi neguțători de pământuri care adulmecă nenorocirile şi se apără singuri cum se apără lăcustele şi n-au nevoie de nicio binecuvântare şi nu asudă pe coarnele plugului sau pe coada securii şi care se-mbuibă şi dispar şi nu lasă în urmă niciun os, de parcă n-ar fi urmaşii cuiva, nu s-ar fi născut dintr-un trup muritor, nu dintr-o împlinire a dorinței sau a pasiunii: şi Evreul care venea şi el fără nicio apărare, întrucât după două mii de ani se dezobişnuise de a fi sau de a avea nevoie să fie apărat, şi solitar, fără a cunoaşte măcar solidaritatea lăcustelor, şi în toate acestea cu un soi de curaj deoarece venise gândindu-se nu pur şi simplu la jaf ci la strănepoții lui,

căutând totuşi un loc unde aceştia să se poată stabili pentru a vieţui chiar dacă pentru totdeauna străini: şi nebinecuvântat: un paria trăind în această lume apuseană care chiar şi după douăzeci de veacuri se mai răzbuna pe el pentru basmul cu care o cucerise. McCaslin văzuse toate acestea cu ochii lui şi omul chiar la aproape optzeci de ani n-avea să fie în stare să deosebească niciodată în mod sigur între ceea ce văzuse şi ceea ce i se spusese; un pământ întunecat, prădat şi pustiu unde femeile se ghemuiau cu copiii îndărătul unor uşi închise şi bărbaţi înarmaţi cu măşti şi înfăşuraţi în cearşafuri călăreau pe drumurile tăcute şi trupurile albilor şi negrilor, victime nu atât de mult ale urii cât ale disperării şi deznădejdii, legănându-se de crengile pustii: şi oameni împuşcaţi şi omorâţi în cabinele de votare cu tocul încă ud de cerneală într-o mână şi buletinul de vot încă neatins în cealaltă: şi un şef de poliţie la Jefferson care semna hârtiile oficiale cu o cruce stângace un fost sclav numit Sickymo, nu pentru că fostul lui stăpân era doctor sau farmacist ci pentru că, încă pe vremea când era sclav fura alcoolul de cereale al stăpânului său şi-l boteza cu apă şi-l vindea în sticle de o jumătate într-o scorbură de sub rădăcinile unui imens sicomor din spatele *drugstore*-ului, care ajunsese în această înaltă slujbă fiindcă sora lui pe jumătate albă era ţiitoarea prefectului de poliţie federal; şi de data aceasta McCaslin nici nu spuse măcar Uite ci pur şi simplu ridică mâna, fără să arate undeva anume, nici măcar spre polița cu registre ci către birou, către colţul în care stătea dincolo de bucata de podea roasă vreme de două decade de bocanci grei care se opriseră acolo în timp ce albul de la birou aduna şi înmulţea şi scădea. Şi din nou nu avu nevoie să se uite deoarece văzuse asta cu ochii lui şi după douăzeci şi trei de ani de la Capitulare şi douăzeci şi patru de la Proclamaţie tot o mai vedea: registrele, acuma noi şi umplute repede, înşirându-se unul după celălalt repede şi cuprinzând mai multe nume decât ar fi visat vreodată bătrânul Carothers sau chiar tatăl său şi unchiul Buddy; nume noi şi feţe noi care să

meargă cu ele, printre care vechile nume şi feţe pe care tatăl şi unchiul său le-ar mai fi putut recunoaşte pieriseră, dispăruseră – Terrel al lui Tomey mort şi chiar tragicul şi nelalocul lui Percival Brownlee, care nu ştia nici să ţină registre şi nici să lucreze la câmp, îşi găsise în cele din urmă un refugiu potrivit, şi reapăru în 1862 pe vremea când tatăl băiatului lipsea şi după cât se pare locui la plantaţie cel puţin o lună înainte ca unchiul lui să afle acest lucru, prezidând adunări religioase improvizate ale negrilor, predicând şi dirijând corul cu vocea lui puternică şi dulce de adevărat sopran şi dispăru iar pe jos şi în mare grabă, nu după ei înaintea unei cete de agenţi federali călări şi reapăru pentru a treia şi ultima dată însoţind un casier militar în deplasare, trecând amândoi prin Jefferson într-o trăsură exact în clipa în care tatăl băiatului (asta era în 1866) se întâmpla să treacă prin Piaţă, trăsura cu ocupanţii ei traversând în viteză acel loc liniştit şi bucolic şi dând, chiar în acea clipă pieritoare şi altora nu numai tatălui băiatului, impresia unei fugi sau a unei petreceri necinstite cum ar fi excursia unui bărbat cu camerista soţiei sale în timp ce soţia e plecată, şi Brownlee înălţă capul şi-l zări pe fostul lui costăpân şi-i aruncă o privire de femeie sfidătoare şi apoi lăsă capul în jos, sări din trăsură şi dispăru, de data aceasta pentru totdeauna, şi numai printr-o întâmplare McCaslin auzi din nou de el, după douăzeci de ani, că bătrân şi foarte gras e bogatul proprietar al unui bordel select din New Orleans; şi Jim al lui Tennie plecat, nimeni nu ştia unde şi Fonsiba în Arkansas cu cei trei dolari ai ei pe lună şi cu soţul-cărturar cu ochelarii lui fără lentile şi cu redingota lui şi cu planurile lui pentru primăvară; şi numai Lucas rămăsese, pruncul, ultimul vlăstar în afară de băiat, din sângele fatal şi damnat al bătrânului Carothers care în linie bărbătească părea să distrugă tot ce avea legătură cu el şi chiar băiatul îl renega şi spera să scape de el; Lucas, băiatul de paisprezece ani al cărui nume nu avea să apară încă şase ani de aci înainte în acele grăbite pagini prinse în legături noi şi neprăfuite deoarece McCaslin le lua

zilnic de la locul lor pentru a scrie continuarea acelei cronici întru încheierea căreia nu fuseseră de ajuns două sute de ani şi n-aveau să ajungă încă alți o sută ca să o lichideze; acea cronică care era o întreagă țară în miniatură, care multiplicată şi apoi adunată era întregul Sud, douăzeci şi trei de ani după capitulare şi douăzeci şi patru de la emancipare – acea înceată scurgere de melasă şi mălai şi carne, de ghete şi pălării de paie şi salopete, de funii pentru plug şi juguri şi scoabe şi piroane care se întorceau în fiecare an sub formă de bumbac – cele două fire la fel de fragile ca şi adevărul şi la fel de nevăzute ca şi linia ecuatorului totuşi puternice ca un odgon şi legând pe viață pe cei care făceau bumbacul de pământul pe care cădea sudoarea muncii lor; şi el

— Da. Legându-i numai pentru o vreme, numai pentru puțină vreme. Pentru şi dincolo de această viață, şi poate pentru şi dincolo de viața fiilor acestei vieți şi poate chiar pentru şi dincolo de aceea a fiilor acestor fii. Dar nu pentru totdeauna, pentru că ei vor dăinui. Ei ne vor supraviețui pentru că ei sunt – şi nu se opri, abia de ezită, probabil că numai el îşi dădu seama, ca şi cum nu i-ar fi putut vorbi nici lui McCaslin, măcar pentru a-şi explica renegarea, ceea ce şi pentru el, chiar în momentul eliberării (şi probabil că aceasta era realitatea şi adevărul nevoii sale de a se elibera) era o erezie: aşa că eliberându-se chiar lua cu sine din acest rău şi păcătos bătrân care putea să ordone, deoarece fata era proprietatea lui, unei făpturi umane, deoarece ea era de-ajuns de bătrână şi femeie, să vină în casa lui de văduv şi să aibă un copil de la ea şi apoi să o alunge fiindcă era dintr-o rasă inferioară, şi apoi să-i lase prin testament pruncului o mie de dolari fiindcă atunci avea să fie mort şi nu va avea cum să plătească, chiar mai mult decât se temea că o să ia. „Da. El nu voia. Dar trebuia s-o facă. Fiindcă ei vor dăinui. Sunt mai buni ca noi. Mai puternici ca noi. Viciile lor sunt maimuțărite după cele ale albilor sau sunt ceea ce i-au învățat albii şi sclavia: lipsă de prevedere şi lipsă de cumpătare şi sustragere de la lucru – nu lene: sustragere de la lucru; de la ce i-au pus

albii să facă, nu pentru îndestularea sau măcar pentru bunăstarea lor ci pentru a lui" – şi McCaslin

— Bun. Zi-i înainte: Promiscuitate. Violență. Instabilitate şi lipsă de control. Nepriceperea de a deosebi între ce-i al meu şi ce-i al tău… şi el

— Cum să deosebeşti, când al meu nici n-a existat măcar pentru ei vreme de două sute de ani? şi McCaslin

— În regulă. Zi-i înainte. Şi virtuțile lor… şi el

— Da. Ale lor. Puterea de a îndura… şi McCaslin

— Pe care o au şi catârii… şi el

— Şi mila şi îngăduința şi îndurarea şi fidelitatea şi dragostea pentru copii… şi McCaslin

— Pe care o au şi câinii; şi el

— Fie că sunt ai lor fie că nu fie că sunt negri sau nu. Şi mai mult: ce au căpătat nu numai de la albi ci chiar în ciuda albilor fiindcă aveau aceste lucruri încă de la bătrânii lor părinți liberi de mai multă vreme liberi decât noi pentru că noi n-am fost niciodată liberi… şi zări şi în ochii lui McCaslin, trebui doar să se uite în ochii lui McCaslin şi era acolo, amurgul acela de vară de acum şapte ani, se întorseseră cam de o săptămână din tabără când descoperi că Sam Fathers îi povestise lui McCaslin: un urs bătrân, sălbatic şi nemilos nu doar pentru a rămâne în viață ci nemilos din pricina sălbaticei mândrii a libertății şi a nesupunerii sale, ținând atât de mult la şi îndeajuns de mândru de libertatea şi nesupunerea sa încât văzând-o amenințată să nu se teamă şi nici să nu se alarmeze ci să pară că şi-o riscă intenționat pentru a o gusta mai bine şi pentru a-şi menține bătrânul şi puternicul lui trup şi mădularele mlădioase şi gata să o apere şi să o păstreze; un bătrân, fiul unui sclav negru şi al unui rege indian, urmaş pe de o parte al unei vechi cronici a unui popor care a învățat ce e umilința prin suferință şi care a învățat ce e mândria prin tenacitatea cu care a supraviețuit suferinței şi pe de alta parte al cronicii unui popor şi de mai multă vreme pe acele locuri decât primul, şi care trăia acum în solitara tovărăşie a unui om de sânge străin a unui negru bătrân şi

fără copii şi a sălbaticului şi neînvinsului duh al unui urs bătrân; un băiat care voia să învețe ce e umilința şi mândria pentru a se pricepe şi a fi de folos în pădure dar căruia i se întâmplă să devină atât de repede priceput încât se temu că n-avea să fie niciodată folositor, pentru că nu învățase ce e umilința şi mândria deşi încercase, până ce într-o bună zi un bătrân care n-ar fi putut defini niciuna dintre ele, îl călăuzi ca şi cum l-ar fi ținut de mână acolo unde un urs bătrân şi o corcitură de cățel îi arătară că, având una dintre ele, le avea pe amândouă; şi un cățel, fără nume şi corcitură şi cu mulți tați, ceva mai mare deşi nu mai greu de şase funzi, care nu putea fi primejdios pentru că n-ai fi găsit nicăieri unul mai mic ca el, nu sălbatic pentru că s-ar fi zis că face tărăboi, nu umil fiindcă era oricum prea aproape de pământ ca să mai îngenunchie, şi nu mândru fiindcă nimeni n-ar fi fost niciodată atât de aproape ca să-şi dea seama a cui e umbra aceasta, şi care nici nu ştia că n-avea să se înalțe la ceruri întrucât se hotărâse de mult că nu avea un suflet nemuritor, aşa că nu-i rămânea decât să fie curajos, chiar dacă şi asta n-ar fi fost în ochii lor decât tărăboi. „Şi *n-ai tras, zise McCaslin. Cât de aproape erai*?”

— *Nu ştiu, Spuse el. Am zărit un păduche de lemn pe partea dinăuntru a labei drepte dinapoi. L-am zărit. Dar n-aveam puşca atunci.*

— *Dar când ai avut puşca n-ai tras, zise McCaslin. De ce? McCaslin nu aşteptă însă răspunsul şi se-ndreptă, călcând pe blana ursului pe care-l omorâse acum doi ani şi pe aceea mai mare a ursului pe care-l omorâse înainte ca băiatul să se fi născut, către biblioteca de sub capul primului său cerb şi se întoarse cu o carte, se aşează şi o deschise. Ascultă, zise el. Citi cele cinci strofe cu glas tare şi închise cartea ținând degetul între file şi se uită la băiat. Bine, zise el. Ascultă şi citi iar, de data aceasta însă numai 6 strofă şi închise cartea şi o puse pe masă. „Nu va păli, nicicând, deşi nu-ți va fi dată fericirea”, zise McCaslin: „Mereu o vei iubi, iar ea va fi frumoasă*”.[{43}]

— *Vorbeşte despre o fată, zise el.*

— Trebuia să vorbească despre ceva, zise McCaslin. Şi apoi zise: Vorbea despre adevăr. Adevărul e unul. Nu se schimbă. El e valabil pentru tot ce priveşte inima – onoare şi mândrie şi milă şi dreptate şi curaj şi dragoste. Acum înțelegi? Nu ştia. Într-un fel i se păruse mai simplu decât aşa, mai simplu decât un om care vorbeşte într-o carte despre an tânăr şi despre o fată de soarta cărora n-avea să se îngrijoreze niciodată, fiindcă niciodată nu avea să se poată apropia mai mult şi niciodată nu tivea să se îndepărteze mai mult. Auzise vorbindu-se despre un urs bătrân şi până la urmă se făcuse de ajuns de mare ca să-l vâneze şi-l vână vreme de patru ani şi în cele din urmă dădu peste el având puşca în mână şi nu trase. Din cauză că un cățel... Dar el ar fi putut trage cu mult înainte ca potaia să fi făcut cei douăzeci de yarzi ce-l despărțeau de locul unde stătea ursul şi Sam ar fi putut trage oricând în timpul acelui interminabil minut cât moş Ben se ridicase pe labele dinapoi deasupra lor. Tăcu. McCaslin îl privi, vorbind încă, glasul, cuvintele la fel de calme ca şi amurgul: Curajul şi onoarea şi mândria şi mila şi dragostea de dreptate şi de libertate. Toate țin de inimă şi lucrurile la care inima ține se transformă în adevăr, atât cât ştim noi ce e adevărul. Acuma înțelegi?

şi el îi putea auzi, întocmai în acest amurg ca şi în acela de acum şapte ani, nu mai zgomotoşi fiindcă nu aveau nevoie să fie fiindcă aveau să dăinuie: şi trebui să privească doar în ochii lui McCaslin dincolo de zâmbetul subțire şi amar, buza uşor ridicată căreia ar fi trebuit să-i spui zâmbet; neamul lui, aproape tatăl lui, care se născuse prea târziu pentru vremea de altădată şi prea devreme pentru cea nouă, unul aproape de celălalt şi străini acum unul de celălalt în fața moştenirii lor pustiite, întunecata şi pustiita lor pa trie încă doborâtă şi gemând din cauza operației făcută fără eter:

— Atunci să-l stăpânească... Aşadar acest pământ este, fără putință de îndoială, blestemat de la sine şi prin sine, şi el

— Blestemat: şi iar ridică mâna McCaslin, fără să vorbească şi fără să arate măcar spre registre: în aşa fel încât, precum o lanternă magică stereoscopică adună într-o

cuprindere instantanee miriadele de detalii ale unei imagini, şi gestul abia schiţat şi rapid aduse în încăperea strâmtă şi în neorânduială şi în penumbra amurgului nu numai registrele ci şi întreaga plantaţie în încurcata şi complicata ei totalitate – pământul, ogoarele şi ce însemnau ele în bumbac egrenat şi vândut, bărbaţii şi femeile pe care îi hrăneau şi îi îmbrăcau şi le dădeau chiar şi ceva bani de Crăciun în schimbul trudei semănatului şi cultivatului şi culesului şi egrenatului, uneltele şi catârii şi maşinile cu care cultivau bumbacul şi costul lor şi întreţinerea şi înlocuirea lor – acest întreg edificiu complicat şi complex, bazat pe nedreptate şi înălţat cu o rapacitate necruţătoare şi uneori chiar de-a dreptul cu sălbăticie vădită nu numai faţă de oameni ci chiar şi faţă de animalele de care era nevoie, totuşi folositoare şi eficientă şi mai mult decât atât: nu numai întreagă, ci mai mare. mai întinsă; păstrată totuşi neştirbită de către McCaslin, pe atunci un copil ceva mai mare, în timpul şi după prăbuşirea şi haosul de acum douăzeci de ani cărora abia un om din zece le-a putut supravieţui, şi mai mare şi mai întinsă, şi având să fie şi de aici înainte aşa, aducătoare de beneficii şi de roade şi neştirbită şi continuând să se întindă atâta vreme cât McCaslin şi urmaşii lui McCaslin aveau să trăiască, chiar dacă numele lor de familie n-aveau să mai fie atunci Edmonds; şi el

— Să stăpânească de asemenea. Fiindcă asta e: nu pământul, noi. Nu numai sângele ci şi numele, nu numai culoarea lui ci şi titlul: Edmonds, alb, dar din ramura femeiască, nu putea avea alt nume decât acela al tatălui său; Beauchamp, din ramura mai veche şi bărbătească, dar, negru, putea să aibă orice nume ar fi vrut fără ca nimănui să-i pese, în afară de numele tatălui său care nu avea nume… şi McCaslin

— Şi pentru că ştiu şi eu ce ştii şi tu o să spun acum, lasă-mă să spun încă o dată: Şi un altul, şi în a treia generaţie şi bărbat, şi cel mai în vârstă şi direct şi singur şi alb şi McCaslin chiar, tatăl fiului fiului… şi el

— Sunt liber: şi de data aceasta McCaslin nici nu schiță măcar vreun gest, care să sugereze filele îngălbenite, care să presupună vreun întreg stereoscopic, ci firul subțire şi de fier, trainic ca adevărul şi de nepătruns ca răul şi mai durabil decât însăşi viața şi trednd dincolo şi de cronică şi de moştenire ca să-l înlănțuie cu dorințele şi patimile, speranțele şi visurile şi durerile unor schelete ale căror nume chiar când erau cu carnea pe ele şi în viață nici chiar bunicul bătrânului Carothers nu le auzise vreodată; şi el

— Şi de aceasta; şi McCaslin

— Ales, presupun (o voi admite) din toată generația ta de către El, aşa cum spuneai că Buck şi Buddy au fost din a lor. Şi l-au trebuit un urs şi un bătrân şi patru ani numai pentru tine. Şi ție ți-au trebuit. paisprezece ani ca să ajungi aici şi cam tot atât, poate ceva mai mult, lui moş Ben, şi mai mult de şaptezeci lui Sam Fathers. Şi tu eşti numai unul. Atunci cât timp mai trebuie să treacă? Cât timp? şi el

— Va mai dura. N-am spus altfel. Dar nu-i nimic pentru că ei vor dăinui… şi McCaslin

— Şi oricum, tu vei fi liber… Nu, nu acuma şi nici pentru totdeauna, noi față de ei şi nici ei față de noi. Aşa că şi eu reneg totul. Aş nega totul chiar dacă aş şti că e adevărat. Aş trebui s-o fac. Chiar şi tu vezi că n-aş putea face altfel. Sunt ceea ce sunt; voi fi întotdeauna ce m-am născut şi ce-am fost întotdeauna. Şi alții afară de mine. Alții, aşa cum au fost şi alții în afară de Buck şi Buddy, în ceea ce numeai tu primul Lui plan care a dat greş; şi el

— Şi alții în afară de mine; şi McCaslin

— Nu. Nici măcar tu. Pentru că ia seama. Spuneai că în clipa aceea în care Ikkemotubbe şi-a dat seama că putea vinde Bunicului pământul, el a încetat să fie al lui. Bine; continuă: Atunci a aparținut lui Sam Fathers, fiul bătrânului lkkemotubbe. Şi cine l-a moştenit de la Sam Fathers, dacă nu tu? comoştenitor probabil cu Boon, dacă nu poate al vieții lui, cel puțin a-l părăsirii ei? şi el

— Da. Sam Fathers m-a eliberat.

Şi Isaac McCaslin, încă nu Unchiul Ike, cu mult înainte de a fi unchiul a jumătate din comitat şi totuşi tatăl nimănui, locuind într-o cameră mică şi strâmtă, fără foc, într-o pensiune din Jefferson unde împărțeau dreptatea curțile cu juri în timpul sesiunilor, şi unde trăgeau geambaşii de cai şi de catâri veniți de prin alte oraşe, cu lada lui de scule noi nouțe de dulgher şi cu puşca cu numele lui gravat în argint pe care i-o dăduse McCaslin şi cu busola bătrânului general Compson (şi când generalul muri, şi cu cornul lui de vânătoare montat în argint) şi cu patul de campanie de fier şi cu salteaua şi cu păturile pe care le lua cu el toamna şi pleca la pădure vreme de peste şaizeci de ani şi cu cafetiera lucioasă de cositor fusese şi o moştenire, lăsată de unchiul lui Hubert Beauchamp, naşul lui, bărbatul acela ursuz, voinic, gălăgios cu suflet de copil de la care unchiul Buddy o câştigase, în 1859 la un poker, pe Tennie soția lui Terrel al lui Tomey – „probabil pe trei Trefle la vedere Ne botezată" – nu o vagă propoziție sau însemnare mâzgălită într-un doborâtor acces de frică de moarte de o mână slabă şi tremurândă ca un ultim şi disperat dar zvârlit ca să împlinească o pedeapsă, ci o Moştenire, un Lucru, a cărui greutate o simțeai în mână, a cărui formă o vedeai şi care putea fi chiar auzit: o cupă de argint plină cu galbeni şi învelită într-o pânză groasă de sac şi sigilată cu inelul naşului său apăsat pe ceara fierbinte, care (încă neatinsă) chiar înaintea morții unchiului său Hubert şi cu mult înainte de a ajunge la majorat, când avea să fie a lui, devenise nu numai o legendă ci unul dintre larii familiei. După căsătoria tatălui său şi a surorii unchiului Hubert se mutară din nou în casa cea mare, imensul bârlog pe care bătrânul Carothers îl începuse şi nu-l terminase niciodată, o curățară de negrii care mai stăteau în ea şi cu banii din zestrea mamei sale o terminară, cel puțin îi puseră ce uşi şi ferestre îi mai lipseau şi se mutară în ea cu toții, în afară de unchiul Buddy care nu vru să plece din cabana pe care o construise împreună cu fratele lui geamăn, mutarea fiind ideea miresei şi mai mult chiar decât o idee, şi nimănui nu-i

fu dat să ştie dacă ea voia cu adevărat să locuiască în casa cea mare sau dacă ştia dinainte că unchiul Buddy avea să refuze să se mute: şi la două săptămâni după naşterea lui, în 1867, el şi maică-sa coborâră pentru prima dată scările într-o noapte şi cupa de argint era pusă pe masa goală din sufragerie, sub lampa luminoasă, şi în timp ce maică-sa şi tatăl său şi McCaslin şi Tennie (doica lui care-l purta în braţe) – cu toţii iar împreună în afară de unchiul Buddy – îl priveau, unchiul lui Hubert zvârli monezile strălucitoare, zăngănind, una câte una în cupă şi apoi o înveli în pânza de sac şi încălzi ceara şi o sigilă şi o duse înapoi la el acasă acolo unde locuia acuma singur chiar şi fără sora sa care să-l ţină în frâu aşa cum zicea McCaslin sau să încerce să-l trezească, aşa cum zicea unchiul Buddy şi (vremuri întunecate pe atunci în Mississippi) unchiul Buddy spunea că-i plecaseră cea mai mare parte a negrilor şi de cei care nu plecaseră nici Hub Beauchamp n-avea nevoie; dar câinii rămăseseră şi unchiul Buddy spunea că Beauchamp se ţinea de fleacuri şi Nero alerga după vulpi

aveau să meargă şi să vadă de asta acolo; în cele din urmă maică-sa avea să-şi impună punctul de vedere şi aveau să plece cu trăsura, din nou împreună cu toţii în afară de unchiul Buddy şi McCaslin care-i ţinea de urât unchiului Buddy, până într-o iarnă când unchiul Buddy începu să-şi piardă puterile şi atunci chiar el, începând acuma să-şi aducă aminte, călători cu maică-sa şi cu Tennie şi cu Terrel al lui Tomey: douăzeci şi două de mile în interiorul comitatului vecin, cei doi stâlpi de poartă pe unul din care stătea îşi amintea McCaslin un băiat ceva mai mare şi sufla din corn la *breakfast*, la prânz şi la cină şi sărea jos să deschidă poarta cui se întâmpla să audă chemarea, dar unde acuma nu mai existau porţi, intrarea tristă şi năpădită de buruieni a domeniului căruia maică-sa stăruia mereu să i se spună Warwick din cauză că fratele ei era îndreptăţit, dacă ar fi triumfat adevărul şi dreptatea ar fi învins, să poarte titlul de conte de Warwick, casa nezugrăvită care pe dinafară nu se

schimbase dar care pe dinăuntru părea de fiecare dată mai mare fiindcă – era pe atunci prea mic ca să-şi dea seama de asta – lipseau mereu alte piese din mobila fină din lemn de trandafir de mahon şi de nuc, care pentru el nu existaseră nicicând şi nicăieri decât în tânguielile înlăcrimate ale mamei sale, şi piesa întâmplătoare de ajuns de uşoară ca să poată fi legată cu frânghii în spatele sau pe acoperişul trăsurii la întoarcere (Şi îşi amintea asta, văzuse scena: un moment, o clipită, glasul de soprană al mamei sale: „Chiar şi rochia mea! Chiar şi rochia mea!" răsunând puternic şi indignat în holul pustiu şi plin de praf; un obraz tânăr şi de femeie şi mai deschis la culoare decât al lui Terrel al lui Tomey întrevăzut o secundă după o uşă care se-nchidea; un vârtej, o licărire a rochiei de mătase şi zornăitul uşor şi lucirea unui cercel: o apariție fugară şi bătătoare la ochi şi nelalocul ei, şi totuşi chiar pentru copil, atunci aproape un țânc, uimitoare şi aţâţătoare şi evocatoare: ca şi cum; ca două râuri limpezi şi transparente care se întâlnesc, copilul care era atunci stabilise o legătură şi o relație clară şi absolută şi perfectă între acel întrezărit fără nume nelalocul lui corcit trup femeiesc şi băiatul care existase în acest stadiu de neatinsă şi nemuritoare adolescență în unchiul lui vreme de aproape şaizeci de ani; rochia, obrazul, cerceii pierind în aceeaşi clipă înfricoşată şi glasul unchiului său: „E bucătăreasa mea! E noua mea bucătăreasă! Trebuie să am şi eu o bucătăreasă, nu?" şi apoi unchiul lui, cu o față alarmată şi înspăimântată şi totuşi inocentă şi iremediabil de băiat, ei retrăgându-se la rândul lor înapoi spre veranda din față şi din nou unchiul lui amărât şi încă uimit cu un soi de disperată revenire dacă nu a curajului cel puțin a afirmării de sine: „Acuma sunt liberi; Sunt şi ei oameni ca şi noi!" şi maică-sa: „Vasăzică asta era! Vasăzică asta era! Casa mamei mele! Pângărită! Pângărită!" şi unchiul său: „Dă-o încolo, Sibbey, cel puțin las-o să-şi facă bagajul" şi apoi totul gata, terminat, tărăboiul şi toate celelalte, el şi cu Tennie, şi îşi amintea fața impenetrabilă a lui Tennie stând la fereastra fără obloane a camerei pustii

care fusese odată salonul şi uitându-se cum se grăbeşte poticnindu-se pe alee, izgonita ţiitoare a unchiului său: spatele, obrazul fără nume pe care-l văzuse doar o clipă, poalele rochiei cândva cu crinolină, umflându-se şi fluturând sub un pardesiu bărbătesc, geamantanul de stofă legănându-se şi izbindu-i-se de genunchi, pusă pe fugă şi retrăgându-se chiar şi singură, tânără şi părăsită pe aleea pustie, cu toate acestea încă aţâţătoare şi evocatoare şi purtând încă flamura de mătase capturată în citadela însăşi a respectabilităţii şi de neuitat.)

cupa, pânza de sac sigilată şi impenetrabilă, stând pe o poliţă în dulapul încuiat, unchiul Hubert descuind uşa şi luând-o de pe raft şi trecând-o dintr-o mână într-alta: maică-sa, tatăl lui, McCaslin şi chiar Tennie, stăruind fiecare s-o ia şi s-o cântărească în mână să vadă cât e de grea şi să o scuture ca să audă cum sună, unchiul Hubert stând crăcănat în faţa căminului rece şi necurăţat în care până şi cărămizile se fărâmiţau într-o grămadă de funingine şi praf şi moloz şi murdărie, mereu gălăgios şi inocent şi încăpăţânat: şi multă vreme crezu că nimeni în afară de el n-a băgat de seamă că unchiul îi dăduse cupa numai lui, descuiase uşa dulapului, o luase de pe poliţă şi i-o pusese în mâini şi stătuse aplecat asupra lui până o scuturase ascultător şi până sunaseră monezile din ea şi apoi i-o luă din mâini şi o încuie la loc în dulap înainte ca să fi spus cineva că vrea să pună mâna pe ea, şi chiar mai târziu, când fu în stare nu numai să-şi amintească dar să şi judece, n-ar fi putut spune ce era înăuntru sau dacă era ceva fiindcă pachetul era totuşi greu şi zornăia; nici chiar când, unchiul Hubert fiind mort şi tatăl lui, în cele din urmă şi după aproape şaptezeci şi cinci de ani stând în pat după răsăritul soarelui, îi zise: „Du-te şi adu cupa aia blestemată. Adu-l şi pa afurisitul acela de Hub Beauchamp dacă trebuie”, fiindcă mai zornăia deşi unchiul lui nu i-o dăduse acuma ci o purta el însuşi de la unul la celălalt, maică-sa, McCaslin, Tennie, scuturând-o în faţa fiecăruia şi zicând: „Auzi? Auzi?” cu obrazul încă inocent, nu

chiar nedumerit ci numai uimit şi nu foarte uimit şi încă neînduplecat:

şi, tatăl lui şi unchiul Buddy amândoi fiind morți, într-o zi din senin în casa aproape goală în care unchiul lui şi străbunicul certăreț şi uitat de vreme al lui Tennie (care pretindea că-l văzuse pe Lafayette şi McCaslin zicea că după încă zece ani avea să-şi aducă aminte că l-a văzut pe Dumnezeu) trăiau, găteau şi dormeau într-o singură încăpere, izbucni o vâlvătaie liniştită, o combustiune totală tăcută instantanee nu pornită dintr-un loc anume, care cuprinse zidurile podelele acoperişul; la răsăritul soarelui stătea acolo unde tatăl unchiului său o clădise acum şaizeci de ani, la apusul soarelui cele patru coşuri înnegrite şi afumate se ridicau dintr-o movilă de pulbere albicioasă de cenuşă şi de resturi arse de grinzi care nici nu păreau să fi fost foarte fierbinți: şi apărând în acea seară din urmă, în ultima din cele douăzeci şi două de mile, pe iapa albă bătrână ultima din acel grajd de care McCaslin îşi aducea aminte, cei doi bătrâni călărind amândoi pe spinarea iepei ivindu-se la uşa surorii lor, unul cu cornul de vânătoare agățat de cureaua împletită din piele de căprioară şi celălalt ducând legătura din pânză de sac învelită într-o cămaşă, ghemul acela inform mânjit cu ceara galben-pământie aşezat iar pe o poliță aproape la fel şi unchiul lui ținând uşa pe jumătate deschisă, cu mâna pe clanță şi cu piciorul proptit în uşă şi cu cheia aşteptând în cealaltă mână, cu fața încăpățânată şi nu încurcată ci încă şi mereu îndârjită nu foarte uimită şi el stând în pragul uşii pe jumătate deschisă uitându-se liniştit în sus la ghemul acela de pânză de sac, de aproape trei ori mai lung decât era şi subțiat mai mult decât pe jumătate şi întorcându-se şi plecând, şi de data aceasta îşi amintea nu de privirea mamei sale şi nici de expresia impenetrabilă a lui Tennie ci de fața întunecată şi vulturească a lui McCaslin insuportabil de gravă şi de uluită:

apoi într-o noapte îl treziră şi-l duseră pe jumătate adormit la lumina lămpii, mirosul de medicamente care stăruia acuma

în acea încăpere şi mirosul de altceva băiatul nu mirosise până atunci aşa ceva şi ştiu îndată şi nu avea să uite niciodată ce era, perna, faţa răvăşită şi sleită în care veghea încă băiatul inocent şi nemuritor şi uimit şi încăpăţânat, care se uita la el şi încerca să-i vorbească până ce McCaslin se apropie şi se aplecă peste pat şi trase de sub gulerul cămăşii de noapte o cheie mare de fier prinsă de un şnur unsuros, ochii care spuneau acum Da Da Da acuma, şi tăie şnurul şi deschise dulapul şi aduse legătura la pat, ochii încercând încă să-i vorbească chiar când luă legătura fără să o apuce, mâinile agăţându-se de ea chiar dându-i drumul, ochii mari, stăruitori ca întotdeauna încercând să-i vorbească dar nu-i mai vorbiră niciodată: şi avu zece ani şi mama lui murise şi ea şi McCaslin îi spuse: „Tot eşti cam la jumătate de drum. Ai putea să-l deschizi" şi el: „Nu. A zis la douăzeci şi unu de ani" şi avu douăzeci şi unu de ani şi McCaslin trase lampa strălucitoare în mijlocul mesei goale din sufragerie şi puse pachetul lângă lampă şi briceagul deschis alături şi se dădu înapoi şi-l privi cu expresia aceea de altădată gravă intolerantă şi dezaprobatoare şi-l luă în mână, ghemul din pânză de sac care îşi schimbase cu totul forma într-o noapte acum cincisprezece ani, care scuturat zăngănea uşor nu chiar muzical, ci ciudat şi înăbuşit, lama sclipitoare a briceagului căutând printre sforile acelea încâlcite, printre picăturile bombate de ceară cu sigiliul unchiului său Beauchamp, zornăind pe tăblia lucioasă a mesei şi ivindu-se din faldurile pânzei de sac, cafetiera de cositor încă nou-nouţă, fără o pată, o mână de bănuţi de aramă şi acuma îşi dădu seama ce-i făcea să sune înfundat: un teanc de bucăţi de hârtie păturite cu grijă, care ar fi ajuns pentru căptuşitul unei găuri de şoarece, rupte din acţiuni făcute dintr-o hârtie bună din cârpe, din hârtia aceea grosolană pe care o folosesc negrii, din file de registru rupte fâşii şi din margini de file de ziar şi chiar şi o etichetă de pe o salopetă nouă, toate datate şi semnate, începând cu prima semnată la mai puţin de şase luni după ce-l văzuseră sigilând pachetul cu cupa de argint învelită în

pânză de sac pe această aceeaşi masă în această aceeaşi cameră la lumina chiar a acestei aceleiaşi lămpi acum aproape douăzeci şi unu de ani:

Datorez Nepotului meii Isaac Beauchamp McCaslin cinci (5) Galbeni de Aur, această chitanță fiind chitanța Mea de mână cu Dobândă de 5 la sută.

Hubert Fitz-Hubert Beauchamp la Warwick 27 Noemb 1867

şi el: „În orice caz îi zicea şi el Warwick" dacă nu de mai multe ori măcar o dată. Dar mai erau: *Isaac 24 Dec 1867 îți datorez 2 galbeni Aur* H. *Fh.* B.

Îți datorez Isaac 1 galben Aur 1 Ian 1868 H. Fli. B.

apoi încă cinci apoi trei apoi unul apoi unul apoi un timp mai îndelungat şi ce vis, ce splendidă visată recuperare, realizată nu printr-o înşelătorie sau vreun abuz de încredere, fiindcă fusese vorba doar de un împrumut: ba chiar de o tovărăşie:

Datorez lui Beauchamp McCaslin sau moştenitorilor lui douăzeci şi cinci (25) galbeni Aur Aceasta & Toate cele mai dinainte fiind chitanțele Mele de mână cu douăzeci (20) la sută dobândă socotită anual.

Astăzi 19 Ianuarie 1873

Beauchamp

nicio altă indicație decât aceea a datei şi semnată cu un singur nu nume ci cuvânt la fel cum însuşi bătrânul mândru conte ar fi mâzgălit Nevile: şi cu asta erau patruzeci şi trei şi el nu-şi mai putea aduce aminte dar legenda spunea că erau cincizeci, ceea ce se potrivea: unul: apoi unul: apoi unul: apoi unul şi apoi ultimii trei şi apoi ultima fițuică, datată după ce venise să locuiască acolo împreună cu ei şi scrisă cu scrisul tremurat nu al unui bătrân învins fiindcă el nu fusese niciodată învins ca să o şi ştie ci al unui bătrân obosit poate chiar şi aşa obosit mimai pe dinafară dar încă îndârjit, simplitatea ultimei chitanțe nefiind simplitatea resemnării ci doar a uimirii, însemnând doar o apreciere sau o observație oarecare, şi nu prea mult nici asta:

O cupă de argint. Hubert Beauchamp

şi McCaslin: „Aşa că, oricum, ai o mulțime de bani de aramă. Dar nu-s de ajuns de vechi ca să constituie nişte raritățiți sau nişte relicve de familie. Aşa că trebuie să iei banii”: numai că el nu-l asculta pe McCaslin: stând liniştit lângă masă şi uitându-se împăcat la cafetiera şi cafetiera stând în noaptea următoare pe polița de deasupra a ceea ce nu era nici măcar un cămin în camera strâmtă şi înghețată din Jefferson în timp ce McCaslin zvârlea bancnotele păturite pe pat şi stând în picioare (n-aveai unde să te aşezi decât pe pat) fără să-şi scoată pălăria şi paltonul: şi el

— Ca împrumut. Din partea ta. De data asta: şi McCaslin

— Nu. Eu n-am bani sa te pot împrumuta. Şi luna viitoare ai să te duci singur la bancă să-i iei, pentru că n-o să ți-i mai aduc: şi nu-l mai auzi iar pe McCaslin, uitându-se liniştit la McCaslin, ruda lui, aproape tatăl lui şi totuşi acuma nemaifiindu-i rudă, până la urmă nici părinții şi fiii nu mai sunt rude: şi el

— Ai de făcut şaptesprezece mile, călare, şi-i frig. Am putea dormi amândoi aici. şi McCaslin

— De ce aş dormi aici în casa mea când tu nu dormi acolo în casa ta? şi plecă şi el se uita la vasul de cositor lucios nepătat neruginit şi se gândea, şi nu pentru prima dată, cât de multe lucruri trebuie pentru a împăca un om (Isaac McCaslin de pildă) şi la întortocheatul complicatul în alegere şi totuşi neabătutul drum pe care gândirea unui om (Isaac McCaslin de pildă) îl află printre toate aceste lucruri ca să devină până la urmă ceea ce este nu numai spre mirarea celor care (cei care-i dăduseră naştere lui McCaslin care le dăduseră naştere tatălui său şi unchiului Buddy şi surorii lor şi care-i dăduseră naştere lui Beauchamp care dăduse naştere unchiului său Hubert şi surorii unchiului Hubert) credeau că l-au format, ci şi a lui Isaac McCaslin

ca împrumut şi-i folosi deşi n-ar fi avut nevoie: maiorul de Spain îi oferi o cameră în casa lui să stea acolo cât ar fi vrut şi fără să-l întrebe sau să se gândească să-l întrebe vreodată ceva, şi bătrânul general Compson îi oferi şi mai mult, să-l

primească în propria lui cameră, să doarmă cu el în însuşi patul lui şi mai mult decât maiorul de Spain căci îi spuse deschis de ce: „Vei dormi cu mine şi înainte de a se termina iarna, o să ştiu motivul. O să mi-l spui. Pentru ca eu nu cred că ai renunțat aşa, fără motiv. S-ar părea că ai renunțat aşa, fără niciun motiv, dar eu te-am observat prea mult timp în pădure ca să cred că ai renunțat la toate, deşi al dracului mai pare că-i aşa”: folosindu-i ca împrumut, îşi plăti pensiunea şi chiria pe o lună şi cumpără uneltele, nu numai pentru că se pricepea să meşterească tot felul de lucruri fiindcă îşi pusese în gând să-şi folosească brațele şi ar fi putut s-o facă îngrijind de cai, şi nu numai ca o simplă şi promițătoare emulație a Nazarineanului, aşa cum un tânăr cartofor îşi cumpără o cămaşă pepit fiindcă l-a văzut cu o zi înainte pe un bătrân cartofor îmbrăcat cu o cămaşă de acelaşi fel câştigând, ci (fără aroganța sau falsa umilință şi fără falsa modestie a orgoliului, ca unul care voia să-şi câştige pâinea, nu voia cu tot dinadinsul să şi-o câştige dar trebuia să şi-o câştige şi mai mult decât pâinea) căci dacă Nazarineanul găsise dulgheritul potrivit pentru viața şi țelurile pe care şi Le propusese şi se hotărâse să Le slujească, avea să fie foarte bun şi pentru Isaac McCaslin chiar dacă țelurile lui Isaac McCaslin, deşi de ajuns de simple în motivarea lor aparentă, erau şi aveau să-i rămână pentru totdeauna de neînțeles, şi viața lui, de ajuns de imperioasă în nevoile ei, dacă ar fi putut, nefiind Nazarineanul, nu şi-ar fi ales-o: şi-i înapoie. Uitase de cei treizeci de dolari pe care McCaslin îi depunea lunar la bancă în contul lui, şi pe care-i adusese şi-i zvârlise pe pat atunci pentru prima dată şi atât; acum avea un tovarăş sau mai degrabă era el tovarăşul: un bătrân bețiv priceput cârcotaş nelegiuit care construise în ’62 şi în ’63, la Charleston, corăbii pentru forțarea blocadei şi care de atunci fusese dulgher de vase şi apăruse în Jefferson de vreo dod ani, nimeni nu ştia cum şi de unde, şi-şi petrecuse o bună parte din acest timp în închisoare, unde se însănătoşise şi scăpase de accesele de delirium tremens; făcuseră un nou acoperiş la grajdul

preşedintelui băncii şi (bătrânul fiind din nou în închisoare ca urmare a sărbătoririi acestei isprăvi) se duse la bancă să încaseze banii ce li se cuveneau şi preşedintele îi spuse: „Aş putea împrumuta de la dumneata în loc să te plătesc” şi trecuseră de atunci şapte luni şi-şi amintea pentru prima dată de acest lucru, două sute şi zece dolari, şi aceasta era prima comandă de o oarecare importanță şi când plecă de la bancă contul lui se urca la două-douăzeci, la două-patruzeci fiind lichidat, lipsindu-i încă douăzeci de dolari, şi apoi fu lichidat deşi la vremea aceea totalul se urcase la trei sute şi treizeci şi el spuse: „Acuma am să-l transfer” şi preşedintele îi spuse: „Nu pot să fac asta. McCaslin mi-a zis să nu fac aşa ceva. Nu ai alți bani pe care să-i poți folosi pentru a deschide un alt cont?” dar nu se întâmplă nimic, monezile de aramă de argint şi bancnotele pe măsură ce se strângeau erau legate într-o batistă şi cafetiera învelită într-o cămaşă veche ca atunci când străbunicul lui Tennie o adusese de la Warwick acum optsprezece ani, în fundul cufărului ferecat cu cercuri de fier pe care bătrânul Carothers îl cărase tocmai din Carolina şi gazda lui îi spusese: „Nici măcar un lacăt! Şi nici nu încui uşa, chiar când pleci!” şi el uitându-se la ea tot atât de liniştit cum îl privise pe McCaslin în acea primă seară în chiar această cameră, nemaifiindu-i deloc rudă şi totuşi mai mult ca o rudă aşa cum acei care-ți slujesc chiar plătiți fiind sunt rudele tale şi acei care-ți fac rău sunt mai mult decât frații sau soția ta

şi acuma avea o soție; îl scoase pe bătrân din închisoare şi-l aduse în camera închiriată şi-l trezi datorită voinței sale mai puternice, nici nu-şi scoase ghetele vreme de douăzeci şi patru de ore, îl sculă şi-i dădu să mănânce şi construiră hambarul de1 data aceasta din temelii şi se căsători: un singur copil la părinți, o fată micuță totuşi într-un chip ciudat mai mare decât părea la prima vedere, poate ornai voinică, cu ochi negri şi cu o față pasionată în formă de inimă, care avea vreme chiar şi la ferma aceea să se uite mai tot timpul zilei cum tăia scândurile după măsurile indicate de bătrân: şi ea:

Tăticu mi-a vorbit de dumneata. Ferma asta e chiar a dumitale, nu-i aşa? şi el

— Şi a lui McCaslin: şi ea

— A existat vreun testament prin care i se lasă jumătate din fermă? şi el

— Nu era nevoie să existe un testament. Bunica lui a fost sora tatălui meu. Am fost ca frații i şi ea

— Nu sunteți decât veri de al doilea şi aşa o să rămâneți. Dar nu cred că are vreo importanță: şi se căsătoriră, se căsătoriră şi noul tărâm, moştenire şi a lui aşa cum era a tuturor, în afara pământului, dincolo de pământ şi totuşi pe pământ deoarece era şi a lui precum spunea îndelungata cronică a pământului, şi a lui pentru că fiecare trebuie să o împartă cu altcineva pentru a ajunge aici şi în această împărțire amândoi devin unul: pentru acea clipă, unul: pentru acea clipită cel puțin unul: indivizibil, acea clipită cel puțin irevocabilă şi nerecuperabilă, locuind încă într-o cameră închiriată dar pentru puțină vreme şi camera aceea fără pereți şi fără acoperiş şi fără pardoseală într-un nimb de glorie pe care trebuia să o părăsească în fiecare dimineață şi în care se întorcea seara; tatăl ei şi cumpărase terenul în oraş şi le dăduse materialele şi el şi tovarăşul lui aveau s-o clădească, zestrea ei dăruită de unui: darul ei de nuntă dăruit de trei, ea netrebuind a şti de el până bungalow-ul avea să fie terminat şi pregătit ca ei să se mute şi el nu ştiu niciodată cine-i spusese, nu tatăl ei şi nu tovarăşul lui şi nici la băutură deşi un timp el crezu asta, venind acasă de la lucru şi având timp doar să se spele şi să se odihnească o clipă înainte de a coborî la cină, intrând nu într-un iatac închiriat care avea să fie aureolat de acel nimb de glorie chiar şi după ce ei vor fi bătrâni şi-l vor fi pierdut: şi el îi văzu atunci obrazul, cu o clipă înainte de a vorbi: „Şezi”: amândoi stând pe marginea patului, fără să se atingă, obrazul ei încordat şi teribil, glasul ei o şoaptă pasionată şi stinsă în care erau nemărginite făgăduieli: „Te iubesc. Ştii că te iubesc. Când ne vom muta?” şi el

— Nu… nu ştiam… Cine ți-a spus… mâna fierbinte pătimaşă i se lipi brusc de gură, strivindu-i buzele de dinți, degetele rotunda şi înfrigurate apăsându-i obrazul cu podul palmei, se ridică doar atât cât să răspundă:

— Ferma. Ferma noastră. Ferma ta: şi el

— Eu… şi din nou mâna, degetele şi podul palmei, întreaga învăluitoarea ei apăsare deşi nu-l atingea decât cu mâna, glasul: „Nu! Nu!" şi degetele înseşi părând a urmări prin obraz intenția de a vorbi care-i pieri pe buze, apoi şoapta, din nou răsuflarea dragostei şi a incredibilelor făgăduieli, palma ridicându-se iar ca să-i dea voie să răspundă:

— Când? şi el

— Eu… şi apoi se depărtă, şi mâna, şi rămase în picioare, cu spatele la el, cu capul plecat, glasul atât de liniştit încât o clipă i se păru că nu-i glasul ei pe care să-l fi auzit vreodată: „Ridică-te şi întoarce-te cu spatele şi include ochii": şi-i spuse încă o dată înainte de a înțelege şi se ridică şi el cu ochii închişi şi avizi jos sunând clopotul pentru cină şi glasul liniştit iar: „încuie uşa" şi încuie şi îşi sprijini fruntea de lemnul rece, cu ochii închişi, auzind cum îi bate inima şi sunetul pe care începuse să-l audă înainte de a se mişca şi până se opri şi clopotul sună jos din nou şi ştiu că de data aceasta era pentru ei, şi auzi patul scârțâind şi se întoarse şi nu o văzuse niciodată goală până atunci, o rugase o dată să o vadă şi de ce: voia să o vadă goală pentru că o iubea şi voia să o vadă uitându-se la el goală pentru că o iubea, dar după aceea nu-i mai pomenise de asta niciodată, întorcându-şi chiar fața când îşi punea cămaşa de noapte. peste rochie seara ca să se dezbrace şi când îşi punea rochia peste cămaşa de noapte dimineața ca să-şi scoată cămaşa şi ea nu-i dădea voie să se urce în pat lângă ea până nu stingea lampa şi-n arşița verii trăgea cearşaful peste amândoi înainte de a-i da voie să se apropie de ea; şi gazda urcă, traversă coridorul şi bătu la uşă şi apoi îi strigă dar ea nu se clinti, întinsă pe pat nemişcată peste cuvertură, cu obrazul pe pernă întors, ascultând nimic, gândindu-se la nimic, în orice caz nu la el

crezu el şi gazda plecă şi ea spuse: „Dezbracă-te”, cu capul întors încă, uitându-se la nimic, gândindu-se la nimic, aşteptând nimic, nici pe el, braţul ei mişcându-se de parcă ar fi fost însufleţit de o voinţă şi de intenţii proprii, apucându-l de mână exact în clipa când se opri lângă pat aşa că nici nu se opri ci îşi schimbă direcţia mişcării, acum în jos, braţul trăgându-l şi ea se mişcă în cele din urmă, îşi schimbă locul, o mişcare una singură totală înnăscută nu încercată şi mai dinainte de a fi existat bărbatul pe lume, privindu-l acuma, trăgându-l şi mai jos cu o singură mână mai jos şi mai jos şi nu văzu şi nu simţi când se opri, cu palma lipită acuma de pieptul lui ţinându-l la o oarecare distanţă cu aceeaşi aparentă lipsă de efort sau a nevoii de putere, şi acum nu se uita la el, nu avea nevoie să se uite, femeia castă, soţia, care-i privise de mult pe toţi bărbaţii care se împreunaseră vreodată şi acuma întreg trupul ei se schimbase, se transformase, nu-l văzuse decât o dată şi acuma nu mai era nici măcar acela pe care-l văzuse ci era făcut din toate trupurile de femeie care din propria lor voinţă s-au întins vreodată pe spate de când există bărbatul şi s-au deschis şi venind de undeva, fără nicio mişcare a buzelor, stinsa şi invincibila şoaptă: „Promite-mi” şi el

— Să promit?

— Ferma. Se mişcă. El se mişcase, mâna dezlipindu-se de pe piept şi luându-l din nou de mână, apucându-l de mână, braţul rămânând moale şi numai uşoara presiune crescândă a degetelor ca şi cum braţul şi mâna ar fi fost dintr-un fir electric cu un nod răsucit la capăt, numai mâna strângându-l când el încercă să se desprindă din strânsoarea ei. „Nu”, zise el. „Nu”: şi ea nu-l privea dar nu ca şi cealaltă, dar îl ţinea totuşi de mână: „Nu îţi spun. Nu vreau. Nu pot. Niciodată”: şi mâna totuşi şi el spuse, pentru ultima dată, încercă să vorbească răspicat şi ştiu că vorbeşte totuşi afectuos şi se gândi *Ea ştie oricum mai multe decât mine, oricât am stat eu să-i ascult pe oameni vorbind în taberele de vânătoare unde n-aveai niciodată ce să citeşti şi nici măcar ce s-auzi. Se nasc*

gata plictisite de ceea ce poate înțelege un băiat doar pe la paisprezece sau cincisprezece ani greşind şi tremurând înspăimântat: Nu pot. Niciodată. Ține minte: şi mereu mâna stăruitoare şi invincibilă şi el zise: „Da” şi se gândi *E pierdută. Era pierdută când s-a născut. Ne-am născut cu toții pierduți* apoi încetă să se gândească sau chiar să spună Da, era aşa cum nu visase niciodată, necum să fi aflat din pălăvrăgelile obişnuite ale bărbaților până se întoarse după un timp fără de timp şi rămase istovit întins pe nesățioasa străvechea plajă şi iar cu o mişcare de mai înainte de a fi existat bărbatul pe lume se întoarse şi se desprinse şi în noaptea nunții lor ea plânsese şi la început crezu că acuma plângea, în perna mototolită care se zgâlțâia, glasul ei venind de undeva dintre pernă şi hohotele de râs: „Şi asta-i totul Din partea mea asta-i totul. Dacă asta n-o să-ți aducă fiul acela despre care vorbeşti nu va fi din cauza mea”, stând întinsă pe-o coastă, cu spatele spre camera goală luată cu chirie, râzând şi râzând

V

Se mai întoarse în tabără încă o dată înainte ca oamenii fabricii de cherestea să intre în pădure şi să înceapă a tăia copacii. Maiorul de Spain nu mai călcă pe acolo niciodată. Dar le dădu voie să folosească sălaşul şi să vâneze prin locurile acelea oricând ar fi vrut, şi în iarna următoare, după ultima vânătoare în care muriseră Sam Fathers şi Lion, generalul Compson şi Walter Ewell lansară ideea ca vechiul grup să se constituie într-un club şi să închirieze tabăra şi drepturile de a vâna în pădure – o idee aparţinând, fără îndoială bătrânului şi într-un fel copilărosului general Compson dar de fapt demnă de însuşi Boon Hogganbeck. Până şi băiatul când o auzi, îşi dădu seama că era un subterfugiu: să-ncerci să schimbi petele de pe blana leopardului când n-ai cum să-i schimbi năravul, o speranţă fără temei şi iluzorie pe care chiar şi McCaslin păru un timp că o nutreşte, că odată ce-l vor convinge pe maiorul de Spain să se întoarcă în tabără s-ar putea să-şi schimbe părerea, ceea ce chiar şi băiatul ştiu că nu avea să se întâmple. Şi nu se întâmplă. Băiatul nu ştiu niciodată ce se petrecu anume când maiorul de Spain refuză propunerea. Nu fu de faţă când chestiunea se discută şi McCaslin nu-i spuse niciodată ce se întâmplase. Dar în luna iunie când veni vremea sărbătoririi celor două zile de naştere nici nu se vorbi de asta şi în noiembrie nimeni nu pomeni de folosirea cabanei maiorului de Spain şi nu ştiu niciodată dacă maiorul de Spain aflase sau nu că se duceau să vâneze prin locurile acelea deşi Ash îi spusese, fără îndoială: el şi McCaslin şi generalul Compson (şi aceasta avea să fie ultima vânătoare şi a generalului) şi Walter şi Boon şi Jim al lui Tennie şi bătrânul Ash încărcară două

căruțe şi o porniră, mergând cale de două zile până la vreo patruzeci de mile dincolo de locurile pe care le ştia băiatul şi timp de două săptămâni locuiră în corturi. Şi în primăvara următoare auziră (nu de la maiorul de Spain) că-şi vânduse pădurea unei societăți din Memphis care se ocupa cu fabricarea de cherestea şi în iunie băiatul veni la oraş într-o sâmbătă, cu McCaslin şi se duseră la biroul maiorului de Spain – camera aceea de la etajul doi, mare, luminoasă, cu pereții căptuşiți cu cărți, la un capăt ferestrele care dădeau spre ulițele mizere şi dosnice din spatele magazinelor şi la celălalt o uşă dând spre un balcon de fier de deasupra Pieței, cu nişa, ferită vederii de o perdea, în care se afla o găleată de apă din lemn de cedru şi o chisea cu zahăr şi o lingură şi-pahare şi o damigeană de whisky într-o împletitură de paie, şi, atârnat în plafon, evantaiul imens din bambus şi hârtie, care se mişca încoace şi-ncolo pe deasupra biroului, fiind tras cu un şnur de către bătrânul Ash, care şedea pe un scaun capitonat lângă uşa de la intrare.

— Fireşte, zise maiorul de Spain. Lui Ash o să-i facă plăcere să plece la pădure pentru câtva timp; acolo n-o să mai trebuie să mănânce ce-i găteşte Daisy. Oricum se tot plânge de asta. Luați şi pe altcineva cu voi?

— Nu, *sir,* zise el. Mă gândeam că, poate Boon… De şase luni Boon era polițai la Hoke; maiorul de Spain căzuse la învoială cu societatea pentru fabricarea cherestelei – sau poate că era pe cale, fiindcă societatea hotărâse ca Boon să fie mai curând polițai decât şeful unei echipe de tăietori de copaci.

— Bine, zise maiorul de Spain. Îi voi telegrafia astăzi. Vă va aştepta la Hoke. Îl voi trimite pe Ash cu trenul şi amândoi vor putea lua ceva provizii şi nu veți avea de făcut altceva decât să încălecați pe cai şi să plecați mai departe.

— Bine, *sir,* zise el. Vă mulțumesc. Şi-şi auzi glasul din nou. Nu ştia că avea să vorbească şi totuşi ştia prea bine, ştiuse de la început ce avea să spună: „Poate că dacă ați…” Vocea i se stinse. Se oprise, nu ştiu cum fiindcă maiorul de

Spain nu spusese nimic şi abia când tăcuse maiorul de Spain se mişcase, întorcându-se la birou şi la hârtiile împrăştiate pe birou şi chiar şi atunci fără să se mişte deoarece şedea la birou cu o hârtie în mână când băiatul intrase, băiatul stând acolo şi uitându-se la bărbatul scund şi cam rotofei, cu părul cărunt, îmbrăcat într-o haină de stofă fină şi cu o cămaşă imaculată şi scrobită, pe care de obicei îl văzuse încălțat cu cizme şi îmbrăcat în haine de catifea mânjite de noroi, nebărbierit, călare pe iapa aceea voinică cu părul zburlit, cu chişița prelungă, cu carabina aceea veche Winchester, prinsă de ciochina şeii şi dulăul acela uriaş şi vinețiu stând nemişcat, de parc-ar fi fost de bronz, lângă scări, amândoi în acel din urmă an şi ajungând într-un fel să semene în ochii băiatului aşa cum se întâmplă uneori cu două ființe pricepute în dragoste sau în afaceri care s-au iubit sau care au făcut afaceri împreună o vreme îndelungată. Maiorul de Spain nu-şi ridică privirea.

— Nu. Voi fi foarte ocupat. Dar îți doresc să ai noroc. Dacă o să-ți cadă în mână, ai putea să-mi aduci un pui de veveriță.

— Da, *sir*, zise el. Vă voi aduce.

Călărea pe iapa lui, tretinul pe care-l hrănise şi-l crescuse şi-l dresase singur. Plecă de acasă ceva mai târziu de miezul nopții şi după şase ore, fără ca iapa să fi năduşit, intra în Hoke, măruntul nod de cale ferată pentru transportul buştenilor pe care îl considerase întotdeauna a fi proprietatea maiorului de Spain, deşi maiorul de Spain vânduse societății (şi asta înainte cu mulți ani) numai terenul pe care se aflau linia secundară, rampa de încărcare şi economatul, şi se uita în jurul lui uimit şi amărât şi surprins deşi fusese avertizat şi se credea pregătit: o fabrică nouă de făcut scânduri pe jumătate gata care avea să se întindă pe o suprafață de doi sau trei acri şi pe mile întregi înşiruindu-se stive de şine de oțel pătate de rugina aceea roşietică şi strălucitoare a metalului nou şi grămezi de traverse care miroseau înțepător a creozot, şi țarcuri din sârmă ghimpată şi jgheaburi pentru hrănitul a cel puțin două sute de catâri şi corturi pentru

oamenii care îi mânau; aşa că aranjă cât putu mai repede cele necesare ca iapa să-i fie adăpostită şi îngrijită şi fără să se mai uite ce se întâmplă în jurul lui se urcă în trenul care transporta buşteni, cu puşca pe umăr, şi se duse în cabina vagonului rezervat conductorului şi nu se mai uită decât spre zidul codrilor dinaintea lui în mijlocul cărora avea să se poată ascunde în orice caz încă o dată de toate.

Şi atunci locomotiva şuieră şi începu să se pună în mişcare; o țâşnitură rapidă de aburi, o letargică lentă ciocnire de cuple transmițându-se înapoi de-a lungul vagoanelor, țâşnirea aburilor fă când loc unor încete grave zgomotoase zgâlțâituri şi vagonul începu să se mişte şi din cabină se uită la capătul din față al trenului care descriind prima şi singura curbă de pe întreaga linie dispăru în pădure, târând garnitura după el asemenea unui şarpe cenuşiu mărunt şi inofensiv care dispare printre ierburi, ducându-l şi pe el aşa că în curând alerga din nou ca pe vremuri cu viteză maximă şi zăngănind printre doi pereți asemeni de copaci nedoborâți. Cândva trenul fusese inofensiv. Nici nu trecuseră cinci ani de când Walter Ewell împuşcase un cerb cu o coroană cu şase ramuri chiar din vagonul acesta în mişcare şi mai era şi povestea ursului acela tânăr: prima călătorie a trenului pe drumul tăiat prin pădure cale de treizeci de mile, ursul stând între şine, cu fundul în sus ca un cățel care s-ar juca scormonind ca să vadă ce soi de furnici sau gândaci or fi pe-acolo sau doar ca să cerceteze ciudatele trunchiuri simetrice pătrate fără coajă care apăruseră peste noapte după cât se pare de nicăieri, aşezate într-un şir nesfârşit matematic, scormonind întruna până ce mecanicul, cu locomotiva oprită la mai puțin de cincizeci de yarzi, trase de sirenă, şi atunci ursul țâşni nebuneşte şi sări în primul copac care-i ieşi în cale: un frasin tânăr nu mai gros decât coapsa unui om şi se cățără cât putu mai sus şi rămase agățat acolo, cu capul băgat între umeri ca un bărbat (sau poate ca o femeie) şi frânarul aruncă în el cu bulgări de balast şi când locomotiva se întoarse, trei ore mai târziu cu primul transport de buşteni

ursul coborâse cam pe la jumătatea trunchiului de frasin şi se cățără iar cât mai sus şi rămase agățat acolo din nou când trecu trenul şi era tot acolo când locomotiva se-ntoarse în acea după-amiază şi tot acolo era când reveni în amurg; şi Boon plecase în după-amiaza aceea la Hoke, cu căruța, ca să ia un butoi cu făină şi oamenii din echipa de pe locomotivă îi povestiseră ce s-a întâmplat şi Boon şi cu Ash, pe atunci amândoi mai tineri cu douăzeci de ani, rămaseră acolo la rădăcina copacului toată noaptea ca să nu vină cineva să-l împuşte şi dimineața maiorul de Spain puse să se oprească trenul la Hoke şi a doua zi înainte de apusul soarelui, privit nu numai de Boon şi de Ash ci şi de maiorul de Spain şi generalul Compson şi Walter şi McCaslin, având pe atunci doisprezece ani, ursul cobori din copac fără să fi băut măcar o picătură de apă timp de aproape treizeci şi şase de ore şi McCaslin îi spusese cum crezuseră o clipă că avea să se oprească chiar la groapa lângă care stăteau şi avea să bea, cum se uitase spre apă şi se oprise şi se uitase la ei şi din nou la apă, dar nu bău şi plecă, alergând, aşa cum aleargă urşii, cele două perechi da picioare, din față şi din spate, lăsând două dâre separate deşi paralele.

Pe vremea aceea fusese inofensiv. Câteodată auzeau din tabără cum trece trenul; câteodată pentru că nimeni nu se ostenea să-i aştepte sau nu trecerea. Îl auzeau venind, alergând uşor şi repede, zăngănitul slab al vagoanelor, țâşnirea aburilor din locomotiva miniaturală şi şuieratul ei ascuțit ca de cuptor pentru prăjit alune se înălțau pentru o clipită în aer şi erau absorbite de codrul neatent şi gânditor fără să fi stârnit măcar vreun ecou. Îl auzeau întorcându-se, încărcat, mergând nu chiar atât de repede având totuşi aparența aceea de jucărie dezlănțuită cu o viteză de melc, nemaişuierind ca să-şi păstreze aburii, zvârlind în obrazul codrului străvechi gâfâielile lui miniaturale căznite întretăiate, cu o agitată şi inutilă trufie, zadarnic şi zgomotos şi pueril, ducând către nicio destinație şi fără niciun scop surcele care nu lăsau nicăieri nici cicatrice nici cioturi, aşa cum o jucărie

de copil încarcă şi transportă şi descarcă nisipul şi se grăbeşte să se-ntoarcă să mai ia necurmat neobosită şi grăbită nefiind totuşi niciodată chiar atât de rapidă ca şi mâna care jucându-se cu ea mişcă povara jucăriei la loc ca să o încarce iar. Dar acuma era altceva. Era acelaşi tren, locomotivă vagoane cabină a conductorului, chiar şi aceiaşi mecanic frânar şi conductor căruia Boon, beat apoi treaz apoi iar beat apoi iar de ajuns de treaz, toate astea în decurs de paisprezece ore, îi trăncănise în ziua aceea de acum doi ani ce aveau de gând să-i facă lui moş Ben a doua zi, alergând cu aceeaşi iluzie de agitată repeziciune printre aceiaşi pereți asemeni de pădure de nepătruns şi de nestrăbătut, trecând pe lângă vechile borne, vechile poteci de vânătoare pe care urmărise cerbi răniți şi nerăniți şi-i văzuse nu o dată, în fel şi chip numai răniți nu, țâşnind dintre tufişuri şi fugind peste taluzul pe care erau trântite atunci şinele şi traversele şi năpustindu-se iar în pădure aşa cum se presupune că se mişcă făpturile pământene, dar trecând cum zbor săgeţile, fără să atingă pământul, alungiți, mai lungi de trei ori decât lungimea lor reală şi chiar mai şterşi, deosebiți la culoare, ca şi cum ar exista un punct între imobilitate şi mişcarea absolută la care până şi masa s-ar schimba în mod chimic, schimbându-se fără durere şi chin nu numai în volum în formă ci chiar şi în culoare, apropiindu-se de culoarea vântului, şi totuşi de această dată era ca şi cum trenul (şi nu numai trenul ci şi el însuşi, nu numai viziunea lui care şi-l reprezentase şi memoria lui care şi-l amintise ci şi hainele, aşa cum veşmintele duc cu ele în mişcarea necurmată a aerului curat duhoarea lâncedă a camerelor unde zac bolnavii sau a morții) ar fi adus cu el în codrii sortiți pieirii, chiar înainte de a fi atinşi de secure, umbra şi prevestirea noii fabrici încă neterminată şi traversele şi şinele care nici nu fuseseră încă aşezate pe pământ; şi ştiu în clipa aceea ce ştiuse de îndată ce păşise în Hoke de dimineață dar nu-şi formulase gândul în cuvinte: de ce nu mai revenise maiorul de Spain, şi de ce după această dată nici el care trebuise să

mai vină în acele locuri încă o dată, nu avea să se mai întoarcă niciodată.

Acum se apropiau. Ştiu asta înainte ca mecanicul să fi tras sirena ca să-l avertizeze. Apoi îl văzu pe Ash şi căruța, cu hățurile înfăşurate iar, fără îndoială, în jurul frânei, cum vreme de opt ani îşi aminti băiatul maiorul de Spain îl oprise să o facă, trenul îşi încetini mersul, cuplele slăbindu-şi strânsoarea şi zgâlțâindu-se, izbindu-se iar din vagon în vagon, vagonul conductorului trecând încet pe lângă căruță în timp ce el sărea jos cu puşca la el, conductorul aplecându-se deasupra lui ca să facă semn locomotivei, vagonul conductorului încetinindu-şi mersul şi mai mult, târându-se, deşi aburii locomotivei şi începuseră să țâşnească într-un tempo crescând în codrii aceia fără de ecou, izbiturile tampoanelor fugind iar înspre capătul din urmă al trenului, vagonul conductorului luând în cele din urmă viteză. Şi după aceea dispăru. Nu existase. Nu-l mai auzea. Pădurea se întindea în jur, gânditoare, neatentă, infinită, veşnică, verde; mai bătrână decât orice hală de fabrică, mai întinsă decât orice ramificație de cale ferată. „Mr. Boon a venit?” zise el.

— El m-a mânat aici, zise Ash. A pregătit căruța gata încărcată şi m-a aşteptat ieri la Hoke când am ajuns acolo şi azi-noapte când am venit a şi pus piciorul pe treptele din față ale casei. A şi plecat în pădure încă înainte de a se face ziuă. Zicea că se duce la Eucalipt şi să mergeți acolo să-l întâlniți. Ştia unde era asta: un eucalipt uriaş şi singuratic la marginea pădurii, într-un vechi luminiş; dacă te târai până acolo fără să faci niciun zgomot şi apoi năvăleai deodată în luminiş, puteai prinde până la o duzină de veverițe, ca într-o capcană, fiindcă nu era niciun copac pe aproape pe care să se poată cățăra. Aşa că nu se urcă în căruță.

— Mă duc, zise el.

— Îmi închipuiam că o să vă duceți, zise Ash, v-am adus o cutie de cartuşe. Îi dădu cartuşele şi se apucă să desfăşoare hățurile de pe frâna căruței.

— Cam de câte ori crezi că ți-a spus maiorul să nu faci

asta? zise băiatul.

— Ce să fac? zise Ash. Apoi spuse: Şi ziceți-i lui Boon Hogganbeck că masa o să fie gata peste un ceas şi dacă vreți să veniți şi să mâncați.

— Peste-un ceas? zise el. Păi, nu-i nici nouă, îşi scoase ceasul şi-i arătă lui Ash cadranul. Uită-te. Ash nici nu se uită la ceas.

— Asta e ora la oraş. Aici nu sunteți în oraş. Sunteți în pădure.

— Uită-te atunci la soare.

— Nu-mi pasă mie de soare, zise Ash. Dacă vreți să mâncați, dumneavoastră şi Boon Hogganbeck, să faceți bine să veniți la masă când v-am spus. Trebuie să termin cu gătitul, fiin'că trebuie să tai lemne. Şi aveți grijă la picioare. Mişună.

— O să am, zise el.

Şi apoi se trezi în pădure, nu singur ci solitar; singurătatea îl înconjură, verde de vară. Nu se schimba şi, în afara timpului, n-avea să se schimbe, tot aşa cum n-avea să se schimbe nici verdele verii nici focul, nici ploaia de toamnă şi nici gerul şi uneori nici zăpada.

în ziua, dimineața în care omorâse cerbul şi Sam îl dăduse pe față cu sângele acela fierbinte, se întorseseră în tabără şi-şi aminti clipitul şi mormăitul şi chiar neîncrederea jignită a lui Ash până ce, în cele din urmă, McCaslin trebuise să confirme faptul că el îl omorâse cu adevărat; şi în noaptea aceea Ash şezuse îndărătul sobei mârâind şi nimeni nu se putuse apropia de el, aşa că Jim al lui Tennie trebuise să servească masa de seară şi a doua zi dimineață îi trezi cu breakfast-ui *pus pe masă şi era abia unu şi jumătate şi din înjurăturile furioase ale maiorului de Spain şi din mârâielile şi răspunsurile posace ale lui Ash, reieşi în cele din urmă că Ash nu dorea numai să meargă în pădure şi să împuşte o căprioară dar chiar avea intenția să o şi facă şi maiorul de Spain zise „Dumnezeule dacă n-o să-l lăsăm o să trebuiască de acum înainte să gătim singuri" şi Walter Ewell spuse „Sau să ne trezim la miezul*

nopții ca să mâncăm ce ne găteşte Ash" şi deoarece la acea vânătoare el omorâse un cerb şi nu mai avea să tragă în niciun animal decât dacă ar fi fost nevoie de carne pentru mâncat îi oferi lui Ash puşca sa dar maiorul de Spain interveni şi-i dădu puşca lui Boon ca s-o folosească în acea zi dându-i lui Ash imprevizibila puşcă cu aer comprimat a lui Boon şi două gloanțe dar Ash spuse: „Am gloanțe" şi le arătă: patru la număr: unul pentru cerbi, unul pentru iepuri, şi două pentru păsări şi le povesti istoria şi proveniența lor una câte una şi-şi amintea nu numai fața lui Ash ci şi acea a maiorului de Spain şi a lui Walter şi a generalului Compson şi glasul lui Ash: „Dacă-s bune? Mai e vorbă, sunt bunel Generalul Compson mi l-a dat pe ăsta – glonțul pentru cerbi – l-a scos chiar din puşca cu care a omorât cerbul ăla mare acum opt ani. Şi ăsta – cel pentru iepuri: victorios – e mai bătrân ca băiatul ăsta de aici!" Şi în dimineața aceea încărcă el puşca punând cartuşele în ordine inversă: întâi cel pentru păsări, apoi cel pentru iepuri şi la urmă cel pentru cerbi ca acel pentru cerbi să vină primul la tras şi el fără puşcă el şi cu Ash mergând pe lângă caii maiorului de Spain şi al lui Jim al lui Tennie şi pe lângă câini (căzuse zăpada) până dădură de urma şi ei începură să hămăie lătrăturile lor puternice şi plăcute răsunând îndepărtate în aerul moale şi vătuit şi pierind aproape în aceeaşi clipă ca şi cum fulgii tăcuți şi deşi ar fi şi îngropat chiar ecourile neauzite sub căderea lor uniformă şi fără greutate, maiorul de Spain şi Jim al lui Tennie dispărură şi ei chiuind în adâncul pădurii; şi atunci fu liniştit, ştiind tot atât de sigur de parcă i-ar fi spus Ash că Ash a doborât cerbul şi că şi anii lui tineri fuseseră iertați pentru că omorâse unul şi se întoarseră acasă prin ninsoarea care cădea – adică Ash spuse: „Şi acum?" şi el spuse: „Pe aici" – el mergând înainte căci deşi erau la mai puțin de o milă de tabără ştia că Ash, care-şi petrecuse în ultimii douăzeci de ani câte două săptămâni din viață în tabără, în fiecare an, habar n-avea unde se aflau până ce de ajuns de repede felul în care Ash ținea puşca lui Boon îl făcu să devină mai mult decât nervos şi-l puse pe Ash să meargă în

frunte, făcând paşi mari, rostind un monolog zgomotos de om bătrân care începea cu locul în care se afla atunci şi apoi continua cu pădurea şi cu taberele în pădure şi cu mâncatul în tabere şi apoi cu mâncarea şi apoi cu gătitul ei şi apoi cu felul în care gătea nevastă-sa şi apoi pe scurt cu bătrâna lui nevastă şi apoi aproape imediat şi pe larg cu o nouă femeie cu pielea mai deschisă angajată la vecinii maiorului de Spain şi dacă nu-i păsa cui îi face ochi dulci avea el să-i arate cât de bătrân era sau nu un om bătrân numai să nu-l țină nevastă-sa mereu din scurt, amândoi pe o potecă de vânătoare printre tufişuri dese de trestie şi de mărăcini care avea să-i scoată cam la vreun sfert de milă de tabără apropiindu-se de trunchiul căzut al unui copac uriaş trântit de-a curmezişul potecii şi tocmai când Ash vorbind încă dădea să treacă peste el ursul, cel tânăr, se ridică de dincolo de trunchi în picioare cu labele din față duse la piept, atârnându-i, ca şi cum ar fi fost surprins pe când îşi acoperea fața ca să se roage: şi după un timp puşca lui Ash săltă într-o parte şi el zise: „Încă n-ai niciun glonte în butoi. Pompează aer" dar puşca şi țăcăni şi el spuse: „Pompează aer. Încă n-ai glonțul în butoi" şi Ash apăsă pe arc şi după câteva clipe puşca se-ndreptă iar şi țăcăni şi el zise: „Pompează aer" şi văzu glonțul țâşnind, rotindu-se greoi prin aer şi nimerind printre trestii. Asta era pentru iepuri se gândi el şi puşca țăcăni şi se gândi: „Următorul e pentru păsări" şi nu mai trebui să spună Pompează aer; strigă: „Nu trage! Nu trage!" dar era prea târziu țăcănitul uşor uscat şi nesuferit! înainte de a putea vorbi şi ursul se întoarse şi se zvârli la pământ pe cele patru labe şi pieri şi rămase numai trunchiul copacului, trestiişul, zăpada catifelată şi statornică şi Ash zise: „Şi acuma?" şi el zise: „Pe aici. Hai", şi o porni în jos pe potecă şi Ash zise: „Trebuie să-mi găsesc gloanțele" şi el zise: „Lasă-le dracului, lasă-le dracului, vino odată"; dar Ash rezemă puşca de trunchi şi se întoarse şi se aplecă şi începu să bâjbâie pe jos printre trestii până se întoarse şi el şi se-aplecă şi găsi gloanțele şi se ridicară şi în clipa aceea puşca, fără s-o atingă nimeni, rezemată de trunchi la şase picioare de ei şi în momentul acela uitată de amândoi

bubui mugi şi scoase flăcări pe țeavă şi se opri: şi acum o luă el scoase şi ultimul glonț mumificat şi i-l dădu şi pe acesta lui Ash şi cu piedica încă trasă duse puşca pe umăr şi o aşează într-un colț după patul lui Boon în tabără

— vară şi toamnă şi zăpadă şi umezeală şi primăvara plină de sevă în succesiunea lor ordonată şi veşnică, nemuritoarele şi străvechile vârste ale mamei care-l formase dacă-l formase cineva ca să devină omul care aproape că era, şi mamă şi tată deopotrivă pentru bătrânul om născut dintr-o sclavă neagră şi un şef Chickasaw, care fusese tatăl lui spiritual dacă fusese cineva, pe care-l venerase şi-l ascultase şi-l iubise şi-l jelise: şi cândva avea să se însoare şi aveau să se-mpărtăşească pentru un scurt răstimp din acea scurtă fără de substanță glorie care prin ea însăşi nu poate dura aşadar de ce glorie: şi aveau, puteau să păstreze şi amintirea ei până în vremea când carnea nu mai vorbeşte cărnii deoarece cel puțin memoria dăinuie: dar totuşi pădurea avea să fie iubita şi soția lui.

Nu se-ndrepta spre Eucalipt. De fapt se ducea mai departe de locul unde era copacul. Fusese un timp şi nu prea îndepărtat când nu i s-ar fi îngăduit să treacă pe aici neînsoțit, şi ceva mai târziu, când începuse să afle cât de multe nu ştie, n-ar fi cutezat să treacă pe aici neînsoțit, şi ceva şi mai târziu, începând să întrevadă, chiar dacă mai tulbure, hotarele a ceea ce nu ştia, putea încerca să treacă pe aici cu o busolă, nu pentru că i s-ar fi arătat o încredere mai mare ci pentru că McCaslin şi maiorul de Spain şi Walter şi generalul Compson îl învățaseră până la urmă să-şi creadă busola indiferent de ce părea să susțină ea. Acum nu se mai lua după busolă ci doar după soare şi asta în chip subconştient, şi totuşi ar fi putut arăta oricând pe o hartă redusă la scară, cu aproximație de o sută de picioare, unde se afla; şi desigur, chiar cam în clipa în care se aştepta, pământul începu să urce uşor, trecu pe lângă una dintre cele patru borne de beton puse de guardul societății pentru fabricarea cherestelei ca să marcheze cele patru laturi ale

terenului pe care şi-l rezervase maiorul de Spain, apoi se urcă pe creasta movilei şi stând în picioare privi cele patru borne vizibile acum, albite şi mai mult de vremuiala iernii, lipsite de viață şi izbitor de străine în aceste locuri unde chiar descompunerea era o agitată învolburare de ejaculare, tumescență, concepție, şi naştere, iar moartea nici nu exista măcar. După ce le acoperiseră frunzele a două ierni şi puhoaiele a două primăveri, nici urmă nu mai rămăsese din cele două morminte. Dar cei care veneau de atât de departe ca să le găsească n-aveau nevoie de pietre de căpătâi, găsindu-le aşa cum Sam Fathers însuşi îl învățase să găsească orice: după semnele de pe copaci: şi le află, găsind aproape din prima lovitură a cuțitului de vânătoare (dar numai pentru a vedea dacă mai era acolo) cutia rotundă de tinichea pentru unsoare de osii în care se afla acum laba mutilată şi uscată a lui moş Ben, odihnind deasupra osemintelor lui Lion.

Nu o mişcă de la locul ei. Nici nu mai căută celălalt mormânt în care el şi McCaslin şi maiorul de Spain şi Boon îngropaseră trupul lui Sam, dimpreună cu cornul lui de vânătoare, cu cuțitul şi cu pipa lui, în dimineața aceea de duminică de acum doi ani; nu avea nevoie să-l caute. Păşise peste el, poate pe el. Dar nu avea importanță. *Ştia probabil că eram în pădure cu mult înainte de a ajunge aici,* se gândi el, îndreptându-se spre copacul pe care fusese sprijinit un capăt al platformei pe care îl culcaseră pe Sam când îi găsiseră acolo McCaslin şi maiorul de Spain – copacul, cealaltă cutie de unsoare de osii prinsă cu un cui de trunchi, dar ruginită, decolorată de vreme şi străină totuşi integrată în generalitatea concordantă a pădurii, nescoțând nicio notă discordantă şi goală, golită de multă vreme de mâncarea şi tutunul pe care le pusese în ea în ziua aceea, aşa cum avea să fie în curând golită şi de ceea ce scoase el acum din buzunar: punga de tutun, basmaua cea nouă, punga de hârtie cu bomboane de mentă care-i plăceau lui Sam; dispărute şi acestea, aproape înainte de a se fi întors cu spatele, nu dispărute ci topite în viața aceea infinită care aşternea prin întunecatele lăcaşuri

ale acestor locuri tainice şi fără soare urme fragile de zâne, care, respirând şi chemând şi nemişcate, îl priveau de după fiecare creangă şi frunză până se clinti din loc, se mişcă iar, mergând înainte; nu se oprise, zăbovise doar, coborând de pe movilă care nu era lăcaşul celor morți pentru că nu exista moarte, nici Lion şi nici Sam: nu încătuşați în pământ ci liberi în pământ şi nu în pământ ci ai pământului, într-o infinitate de întrupări şi totuşi nerisipiți în fiecare din ele, frunză şi cracă şi particulă, aer şi soare şi ploaie şi rouă şi noapte, ghindă şi frunză şi iar ghindă, întuneric şi zori şi întuneric şi iar zori în necurmata lor succesiune şi fiind o infinitate, unul: şi moş Ben de asemenea, şi moş Ben de asemenea; îi vor da chiar şi laba înapoi; apoi îndelunga provocare şi îndelungata urmărire, nicio inimă care să fie gonită şi lovită, niciun trup care să fie chinuit şi sângerat… Chiar în clipa în care încremeni i se păru că-l aude pe Ash, avertizându-l, la despărțire. Auzi aievea glasul lui când înțepeni, nemişcat, cu un picior pe care-şi sprijinea greutatea trupului, cu vârful celuilalt abia ridicat în spatele lui, fără să respire, simțind iar şi ca întotdeauna ascuțita supărătoarea năvală dintr-o vreme pe care McCaslin o lăsase încă de mult în urmă, aşa că fu cuprins de teamă în toată regula, dar nu se înspăimântă uitându-se la el. Nu se încolăcise încă şi nici nu-i auzise şuieratul, se zgârcise doar, rapid, un nod zvârlit într-o parte, ca un simplu punct de sprijin de unde capul înălțat ar putea să o pornească uşor înapoi, fără spaimă şi încă neamenințător, mai lung de şase picioare, capul ceva mai sus de genunchi şi la o distanță mai mică decât lungimea piciorului său până la genunchi şi bătrân, semnele altădată strălucitoare ale tinereții lui acum întunecate şi decolorate concordante cu locurile prin care se târa şi stătea la pândă: bătrânul, străvechiul şi cel blestemat pe pământ, fatal şi solitar şi acuma îi simțea şi mirosul: mirosul subțire dezgustător de castraveți putrezi şi de încă ceva care nu avea nume, amintind de cunoaşterea tuturor lucrurilor şi de o străveche oboseală şi de urgisire şi de moarte. În cele din

urmă se mişcă. Nu capul. Capul înălțat nu se clinti când prinse a aluneca îndepărtându-se, mişcându-se drept şi perpendicular ca şi cum capul şi acea treime a trupului său ar fi fost întreagă: o entitate mergând pe două picioare şi în afara tuturor legilor privind masa şi echilibrul, şi trebuia să fi fost aşa deoarece nici acuma nu putea crede pe de-a-ntregul că toată această mişcare şi alunecare a umbrei în urma acelui cap mişcător putea fi un singur şarpe: mergând şi apoi dispărând; îşi lăsă în cele din urmă şi celălalt picior jos şi nu-şi dădu seama, stând în picioare cu o mână ridicată aşa cum stătuse şi Sam în după-amiaza aceea de acum şase ani când Sam îl călăuzise prin pădure şi i-o arătase şi încetase de a mai fi copil, vorbind în vechea limbă în care vorbise Sam în acea zi tot fără vreo intenție anume: „Conducătorule", zise el; „Bunicule".

N-ar fi putut spune când începuse să audă acel sunet, deoarece când băgă de seamă i se păru că-l auzea de mai multe secunde – un sunet de parcă ar fi izbit cineva o țeavă de puşcă de o şină de cale ferată, un sunet puternic şi greoi şi nu grăbit deşi oarecum violent, ca şi cum cel care lovea era un om nu numai voinic dar şi puțin cam apucat. Totuşi nu se putea să vină de pe linia buştenilor deoarece, cu toate că drumul de cale ferată era în direcția aceea, până acolo erau cel puțin vreo două mile şi sunetul venea de la o depărtare de mai puțin de trei sute de yarzi. Dar chiar când se gândea la asta îşi dădu seama de unde trebuia să vină sunetul: oricine ar fi fost omul şi orice ar fi făcut, el se afla undeva în apropiere de luminişul în care se înălța Eucaliptul şi unde trebuia să-l întâlnească pe Boon. Aşa că, înaintă urmărind sunetul, mişcându-se încet şi fără zgomot şi uitându-se cu atenție şi pe jos şi printre copaci. Mergea, cu puşca neîncărcată, cu țeava când ridicată când coborâtă ca să poată trece mai uşor printre tufişurile de mărăcini şi prin lăstăriş, apropiindu-se pe măsură ce se auzeau mereu mai tare loviturile acelea continui oarecum sălbatice ciudate şi năuce ale metalului izbit de metal, ieşind din pădure şi intrând în

luminiş, eucaliptul solitar ivindu-i-se drept în față. La prima vedere copacul părea să tresalte de zbenguiala nebunească a veveriţelor. Erau probabil vreo patruzeci sau cincizeci de veverițe sărind şi repezindu-se din creangă în creangă transformând întregul copac într-un vârtej verde de frunze înnebunite, şi din când în când singure sau câte două sau trei veverițele se repezeau în jos pe trunchiul copacului apoi se răsuceau fără să se oprească în loc şi se repezeau iar în sus ca şi cum ar fi fost atrase cu violență înapoi de vidul provocat de vârtejul suratelor lor înnebunite. Şi apoi îl văzu pe Boon, şezând jos, cu spatele sprijinit de trunchiul copacului, cu capul plecat, ciocănind cu furie ceva ce era în poala lui. Cu țeava puştii lui demontate izbea în culasa armei. Celelalte piese ale armei zăceau împrăştiate în jurul lui: erau vreo şase bucăți, în timp ce el îşi apleca peste piesa din poală fața lui de nucă, stacojie şi asudată, izbind culasa cu țeava într-o pornire dementă de nebun. Nici nu-şi ridică privirile să vadă cine era. Ciocănind întruna strigă doar către băiat cu o voce aspră şi sugrumată:

— Pleacă de aici! Nu te-atinge de ele! Nu te-atinge de niciuna! Sunt ale mele!

MIREASMĂ DE VERBINĂ

Era după cină. Pe masă, sub lumina lămpii, *Coke*[{44}]-ul deschis abia atunci; auzii paşii profesorului Wilkins şi apoi clipa de linişte când puse mâna pe clanța uşii şi aş fi trebuit să înțeleg. Oamenii vorbesc mereu despre presentimente, eu n-am avut aşa ceva. Auzisem paşii apropiindu-se, întâi pe scări apoi în hol şi nu mi se păruse nimic deosebit în zgomotul acestor paşi, căci deşi stăteam în gazdă la el de trei ani şi deşi el şi Mrs. Wilkins îmi spuneau acasă pe nume, Bayard, n-ar fi intrat totuşi în camera mea fără să bată, aşa cum nici eu n-aş fi intrat în camera lui – sau a ei. Apoi, cu unul dintre acele gesturi prin care sau datorită căruia strășnicia aproape dureroasă, a unui educator al tineretului sfârşeşte prin a da greş, deschise larg uşa, izbind-o de perete, şi se opri în prag zicând:

— Bayard. Bayard, fiul meu, dragul meu fiu.

Aş fi trebuit să ştiu; aş fi trebuit să fi fost pregătit. Sau poate că şi eram pregătit căci îmi aduc aminte că am închis cartea cu grijă şi înainte de a mă ridica de pe scaun, am subliniat pasajul la care mă oprisem. El (profesorul Wilkins) făcea ceva, se tot foia acolo; îmi întinse pălăria şi pelerina şi le luai deşi n-aveam să am nevoie de pelerină, dacă nu mă gândeam chiar şi atunci (deşi eram în octombrie, mai aveam până la echinocțiu) că ploile şi vremea rea aveau să sosească înainte de a mă întoarce iar în această încăpere, aşa că aş fi

avut nevoie oricum de pelerină ca să mă întorc dacă aveam să mă întorc, şi mă gândeam: „Dumnezeule, de-ar fi făcut lucrul acesta aseară, de-ar fi deschis larg uşa fără să bată, trântind-o de perete cu zgomot, aseară ca să fi ajuns acolo înainte de a se fi întâmplat, să fi fost acolo când s-a întâmplat, alături de el oriunde va fi fost, oriunde va fi trebuit să cadă, culcat în țărână şi noroi”.

— Servitorul te aşteaptă jos în bucătărie, zise el. Abia după câțiva ani îmi povesti (cineva îmi povesti; trebuie să fi fost judecătorul Wilkins) că Ringo dăduse deoparte, după cât se pare, bucătăreasa, şi intrase în casă şi în bibliotecă unde şedeau el şi cu Mrs. Wilkins şi le spuse fără nicio introducere şi întorcându-se să plece: „L-au împuşcat pe colonelul Sartoris azi dimineață. Spuneți-i că-l aştept în bucătărie.” Şi plecă înainte ca unul dintre ei să poată face vreo mişcare. Călărise cale de patruzeci de mile şi nu voise totuşi să mănânce ceva. Ne îndreptam spre uşă – uşa îndărătul căreia locuisem timp de trei ani ştiind ceea ce ştiam, ceea ce îmi dădeam seama acum că trebuie să fi crezut şi să fi aşteptat, de după care auzisem totuşi paşii apropiindu-se fără să fi desluşit ceva în zgomotul acestor paşi.

— Aş putea să-ți fiu de folos cu ceva?

— Da, *sir*. Un cal odihnit pentru servitorul meu. O să vrea să se-ntoarcă odată cu mine.

— Mai e vorbă, ia-l pe al meu – al lui Mrs. Wilkins, strigă el. Vorbise pe acelaşi ton ca şi până atunci şi totuşi aceste cuvinte le strigase şi în aceeaşi clipă cred că ne-am dat seama amândoi că lucrul era comic – o iapă, cu picioarele scurte, cu burta umflată ca un butoi şi care arăta ca o fată bătrână profesoară de muzică; Mrs. Wilkins o înhăma la faeton – ceea ce îmi făcu bine, aşa cum mi-ar fi făcut bine să mi se toarne în cap o găleată de apă rece.

— Vă mulțumesc, *sir,* am zis. Nu vom avea nevoie de cal. Când mă voi duce să-mi iau iapa, voi găsi la poştă un cal proaspăt odihnit.

Îmi făcu bine, deoarece chiar înainte de a sfârşi vorba, fui

convins că nu va mai fi nevoie nici de asta, că Ringo se oprise la poştă înainte de a veni la colegiu şi aranjase treaba asta şi că atât calul lui proaspăt odihnit cât şi iapa mea trebuiau să fie înşeuate şi să ne aştepte, afară, la gardul din spate al colegiului, şi că nu mai trebuia să străbatem tot Oxfordul. Dacă ar fi venit Loosh după mine nu s-ar fi gândit la asta; ar fi mers direct la colegiu, la profesorul Wilkins, ar fi spus ce avea de spus şi apoi s-ar fi aşezat pe un scaun şi m-ar fi lăsat să mă descurc singur de aici înainte. Dar nu Ringo.

Când ieşii din cameră, mă urmă. Din clipa aceea şi până când aveam să călărim, Ringo şi eu, prin bezna fierbinte, densă şi plină de praf, nerăbdătoare şi încordată în aşteptarea echinocțiului întârziat asemeni unei femei în caznele unei faceri târzii, avea să fie undeva în preajma mea, lângă mine sau în spatele meu, fără să ştiu sau să vreau să ştiu unde e. Se străduia să găsească cuvintele potrivite ca să-mi ofere şi pistolul lui. Aproape că-l auzeam zicând: „Vai, nenorocită țară, nici de zece ani întremată după frigurile morții, în care oamenii mai trebuie să se ucidă încă unul pe celălalt şi noi să mai răscumpărăm încă greşeala lui Cain cu propriii lui arginți”. Dar de fapt el nu spuse nimic. Mă urma doar, fiind undeva lângă mine sau în spatele meu când am coborât pe scară îndreptându-ne spre Mrs. Wilkins care aştepta în hol sub candelabru – o femeie firavă şi căruntă care-mi aducea aminte de Granny[45], nu pentru că semăna cu Granny ci probabil pentru că o cunoscuse pe Granny – cu capul sus, abătută şi tăcută, gândindu-se *Cine trage sabia de sabie va pieri*, exact cum ar fi gândit şi Granny, către care mergeam, trebuia să merg nu pentru că eram nepotul lui Granny şi stăteam în gazdă în casa ei de trei ani şi aveam aproape vârstă fiului ei ucis acum nouă ani aproape în ultima bătălie, ci pentru că acuma eram întruchiparea tuturor Sartoris-ilor. (Întruchiparea tuturor Sartoris-ilor: aceasta fusese una dintre străfulgerările concomitente care-mi trecuseră prin minte odată cu *în cele din urmă s-a întâmplat* când profesorul Wilkins deschisese uşa camerei mele.) Nu-mi oferi un cal şi

un pistol nu pentru că mă iubea mai puțin decât profesorul Wilkins ci pentru că era femeie şi prin urmare mult mai înțeleaptă decât oricare bărbat, căci altfel bărbații n-ar fi continuat Războiul doi ani după ce-şi dăduseră seama că erau bătuți. Îşi puse mâinile (o femeie mărunțică, nu mai înaltă decât fusese Granny) pe umerii mei şi spuse:

— Transmite-i Drusillei şi mătuşii tale, Jenny, toată dragostea mea. Şi întoarce-te când vei putea.

— Numai că nu ştiu când va fi asta, am zis eu. Cine ştie de câte lucruri va trebui să mă ocup. Da, o minteam chiar pe ea; nu trecuse decât un minut de când deschisese larg uşa izbind-o de perete şi iată că şi începeam să-mi dau seama, să fiu conştient de ceea ce nu aveam încă măsură să măsor în afară doar de ceea ce, în ciuda mea însumi, în ciuda educației şi a mediului (sau poate din cauza lor) ştiam de câtva timp că devin şi de a cărui încercare mă temusem; îmi amintesc că, în timp ce mâinile ei se odihneau încă pe umerii mei, mă gândeam: *Cel puțin aşa voi avea prilejul să aflu dacă sunt ceea ce cred că sunt sau numai sper că sunt; dacă voi face ceea ce eu însumi învățasem să cred că e drept să fac sau dacă voi dori numai să o fac.*

Ne îndreptarăm spre bucătărie, profesorul Wilkins fiind mereu undeva lângă mine sau în spatele meu şi oferindu-mi mereu în fel şi chip pistolul şi calul. Ringo mă aştepta; îmi aduc aminte că mi-a trecut atunci prin minte gândul că orice s-ar întâmpla cu oricare din noi, pentru el n-aveam să fiu niciodată întruchiparea tuturor Sartoris-ilor. Şi el avea douăzeci şi doi de ani, într-un fel însă el se schimbase mai puțin ca mine din ziua aceea în care țintuisem; trupul lui Grumby de uşa vechii mori de făcut baloturi. Poate fiindcă se întâmplase să crească mai repede decât mine, se schimbase atât de mult în vara aceea în care el şi Granny vindeau yankeilor catâri, încât ca să țin pasul cu el aş fi trebuit să mă fi schimbat foarte mult. Şedea. tăcut pe un scaun lângă soba rece, frânt de oboseală, el care călărise cale de patruzeci de mile (la un moment dat, fie în Jefferson, fie când rămăsese în

sfârşit singur undeva pe drum, plânsese; colbul se adunase şi se uscase pe dârele de lacrimi de pe fața lui) şi avea să călărească iar cale de patruzeci de mile totuşi nu voia să mănânce şi se uita la mine cu ochii cam înroşiți de oboseală (poate că mai mult de altceva decât de oboseală, aşa că în privința asta n-aveam să pot ține pasul cu el niciodată) şi apoi se ridică fără să spună un cuvânt şi o porni spre uşă şi eu în urma lui şi profesorul Wilkins îmi oferea mereu calul şi pistolul fără să rostească niciun cuvânt şi se gândea mereu (simțeam şi acest lucru) *De sabie va pieri. De sabie va pieri.*

Ringo legase cei doi cai înşeuați la poarta din spate, aşa cum ştiusem că avea să o facă – cel proaspăt odihnit pentru el şi iapa pe care Tata mi-o dăruise acum trei ani şi care făcea oricând o milă în mai puțin de două minute şi dacă ai fi călărit toată ziua o milă în opt minute. Încălecase, când îmi dădui seama că profesorul Wilkins vrea să-mi strângă mâna. I-am strâns mâna; ştiam că e convins că atinge un trup care mâine seară s-ar putea să nu mai fie în viață şi mă gândii o clipă dacă să-i spun ce am de gând să fac, deoarece discutaserăm împreună că, de există cumva în *Biblie* un cuvânt de speranță şi de împăcare pentru oarba şi năuca speță pe care El şi-o alesese între toate pentru a-i dărui nemurirea, acela trebuie să fie *Să nu ucizi*, şi acuma îşi închipuia probabil că mă învățase chiar el acest lucru; numai că nu el, şi nimeni altcineva, nici chiar eu însumi, nu mă învățase acest lucru, deoarece era mai profund decât s-ar fi putut învăța. Dar nu i-am spus nimic. Era prea bătrân pentru a fi bruscat în felul acesta, pentru a putea ierta fie şi în principiu o asemenea hotărâre; era prea bătrân pentru a fi obligat să țină seama de principii când era vorba de rasă, educație şi mediu, pentru a fi atacat fără niciun fel de avertisment şi a fi silit să se predea ca la somația unui hoț de drumul mare ivit din beznă: un tânăr însă putea face aşa ceva – un om încă de ajuns de tânăr pentru ca tinerețea lui să-i furnizeze gratuit o explicație (dar nu şi o scuză) a laşității sale.

Aşa că nu i-am spus nimic. I-am strâns doar mâna şi am încălecat, şi împreună cu Ringo am pornit-o la drum. De data aceasta nu trebuia să mai străbatem Oxfordul şi curând (pe cer se ridicase o lună subțire ca o seceruică, asemănătoare cu urma unui toc de cizmă în nisipul ud) şoseaua spre Jefferson se ivi în fața ochilor noştri, şoseaua pe care o străbătusem pentru prima dată alături de Tata, acum trei ani, şi de atunci de două ori la Crăciun şi în iunie şi septembrie şi iar de două ori de Crăciun şi apoi iar în iunie şi septembrie, la sfârşitul şi începutul fiecărui an de colegiu, călărind singur pe iapa mea, fără să simt măcar că e pace; şi de data aceasta şi poate pentru ultima oară, eu cel care nu avea să moară (eram sigur de asta) dar care, fără îndoială, nu avea să poată merge niciodată cu capul sus de aci înainte. Caii o țineau într-un trap uşor pe care aveau să-l păstreze în tot lungul celor patruzeci de mile. Iapa mea ştia că o aşteaptă un drum lung iar Ringo avea şi el un animal bun, izbutise să obțină de la Hilliard, la poştă, un cal ca lumea. Datorită poate lacrimilor, dârelor de noroi uscat de deasupra cărora ochii lui înroşiți de oboseală mă priviseră, dar mai degrabă cred că datorită aceleiaşi însuşiri care-i înlesnise pe vremuri obținerea, pentru el şi pentru Granny, a tuturor acelor scrisori cu *en-tête*-ul armatei Statelor Unite – o neobrăzată siguranță câştigată de pe urma unor prea îndelungate şi prea strânse legături cu doi albi: unul căruia el îi spunea Granny, celălalt cu care dormise împreună de când ne născusem şi până când Tata reclădise casa. Vorbirăm doar o singură dată, şi asta fu totul.

— L-am putea hăitui prin pădure, zise el. Cum am făcut şi atunci, cu Grumby. Dar am impresia că nu prea merge cu pielea asta albă în care te tot plimbi de colo până colo.

— Nu, am zis.

Ne-am continuat drumul; era în octombrie; verbina avea să mai țină încă multă vreme deşi trebuia să ajung acasă ca să-mi dau seama cât de necesar era acest lucru; avea să țină încă multă vreme verbina din grădina în care mătuşa Jenny, asistată de moş Joby, se învârtea, cu o pereche de mănuşi

vechi de cavalerie de-ale Tatei în mâini, printre straturile îngrijite şi ordonate, printre vechile nume pitoreşti şi înmiresmate; căci deşi eram în octombrie nu începuseră încă ploile şi prin urmare nu dăduse nici înghețul care să aducă (sau să lase după el) primele nopți pe jumătate calde, pe jumătate reci ale verii indiene[46] – văzduhul somnolent, înghețat şi pustiu prin care trec rațele, toropit încă de vechile, amețitoarele, prăfuitele miresme ale muscatului şi saxifragei – nopțile în care înainte de a deveni bărbat şi a mă duce la colegiu să învăț dreptul, Ringo şi cu mine, cu felinarul, securea şi un sac de pânză groasă şi şase câini (unul ca să adulmece urmele animalelor iar ceilalți când aşa, ca să latre, să facă hărmălaie) ne duceam să vânăm opposumi pe islaz unde, stând ascunşi, la pândă, am văzut în după-amiaza aceea primul nostru yancheu călare pe un cal minunat, unde de anul trecut se putea auzi şuieratul trenurilor care nu mai erau de multă vreme proprietatea lui Mr. Redmond şi pe care într-un anume moment, într-o anume clipă a dimineții aceleia, le abandonase şi Tata odată cu pipa pe care, zicea Ringo, o fuma şi care-i alunecase din mână atunci când căzuse, doborât. Călăream spre casă, unde în clipa asta zăcea întins în salon, îmbrăcat în uniformă (şi cu sabia) şi unde Drusilla mă aştepta în strălucirea solemnă a candelabrelor, cu rochia ei aurie de bal, cu firul de verbină în păr, ținând în mâini cele două pistoale încărcate (vedeam şi scena aceasta, eu care n-avusesem niciun fel de presentiment; o şi vedeam în încăperea aceea solemnă şi iluminată aranjată după datini pentru ceremonia înmormântării, înaltă, zveltă nu cum sunt femeile ci cum sunt tinerii, băieții, nemişcată în rochia ei aurie, cu fața calmă, aproape gânditoare, pieptănată simplu şi sever, cu firul de verbină prins în păr deasupra fiecărei urechi, cu brațele îndoite din cot, cu mâinile ridicate la înălțimea umerilor, cele două pistoale identice de duel ținute nu în mână, ci odihnindu-se în palmă, fiecare într-o mână: o coeforă a violenței sumare şi convenționale).

II

Drusilla zicea că el avea un vis. Pe atunci eram de douăzeci de ani şi ne plimbam şi ea şi eu prin grădină aşteptându-l pe Tata să vină de pe şantierul căii ferate. Abia împlinisem douăzeci de ani: în vara aceea la sfârşitul căreia am plecat la universitate pentru a-mi lua licența în drept, pe care Tata hotărâse că trebuie să o iau şi patru ani după aceea în ziua, în a cărei seară Tata şi Drusilla îl împiedicaseră pe Cash Benbow să fie ales judecător şi veniseră acasă tot necăsătoriți şi Mrs. Habersham îi băgase în trăsură şi o pornise înapoi la oraş şi-l scosese pe bărbatul ei din bârlogul lui întunecos de la banca cea nouă şi-l pusese să semneze cauțiunea Tatei pentru omorul celor doi *carpet baggers* şi luându-i de mână pe Tata şi pe Drusilla îi dusese în fața pastorului pentru a fi căsătoriți. Şi Tata reclădi casa, pe acelaşi loc pârjolit de foc, deasupra aceleiaşi pivnițe, acolo unde cealaltă fusese mistuită de flăcări, dar mai mare, mult mai mare: Drusilla spunea că această casă era materializarea visului Tatei tot aşa cum trusoul şi voalul de mireasă erau materializarea visului ei. Apoi mătuşa Jenny veni să locuiască împreună cu noi şi aşa se ivi şi grădina (Drusilla n-ar fi avut grijă de flori, ca şi Tata de altfel, ea care şi acuma, la patru ani după ce se sfârşise războiul, părea să trăiască, să respire în atmosfera acelui ultim an când călărea, îmbrăcată în haine bărbăteşti, cu părul tăiat scurt ca orice alt soldat din regimentul Tatei, străbătând Georgia şi amândouă Carolinele prin fața armatelor lui Sherman), din care-şi culegea firele de verbină pe care şi le punea în păr, zicând că mireasma de verbină e singurul miros care poate fi pus mai presus de cel al cailor şi al curajului aşa că e singura care merita să o foloseşti. Calea ferată era abia la începuturile ei şi Tata nu era numai asociat cu Mr. Redmond ci şi prieten, ceea ce după cum spunea George Wyatt, era fără îndoială un record pentru

Tata şi în zori el pleca de acasă, călare pe Jupiter, parcurgând tot traseul liniei neterminate cu cei doi saci plini cu galbeni de aur împrumutați vineri pentru a plăti oamenii sâmbăta, nefiind înaintea şerifului decât cu două traverse, cum zicea mătuşa Jenny. Aşadar ne plimbam încetişor în amurg, printre straturile cu flori ale mătuşii Jenny, şi Drusilla (acum în rochie, ea care ar fi purtat mereu pantaloni dacă Tata i-ar fi dat voie) se sprijinea uşor pe brațul meu şi eu simțeam mireasma de verbină din părul că, aşa cum simțisem mireasma ploii în părul ei şi în barba Tatii acum patru ani în noaptea aceea în care el şi Drusilla şi unchiul Buck McCaslin îl găsiseră pe Grumby şi veniseră apoi acasă şi ne găsiseră pe Ringo şi pe mine mai mult decât adormiți: pierduți în acea uitare pe care Dumnezeu sau Natura sau cine ştie cine ne-o fi dat-o atunci, nouă care trebuiseră să săvârşim mai mult decât s-ar fi cerut din partea unor copii, căci ar trebui să existe o limită de vârstă, cel puțin tinerețea, sub care n-ar trebui să omori. Asta se întâmpla puțin după ce, în seara aceea de sâmbătă, când se întorsese, îl văzusem curățindu-şi pistolul şi încărcându-l şi aflasem că mortul fusese un fel de vecin de-al nostru, un om din regiunea de dealuri, care făcuse parte din primul regiment de infanterie în perioada când se votase scoaterea Tatii de la comanda lui: şi n-aveam să ştiu niciodată dacă omul voise chiar să-l jefuiască pe Tata sau nu, fiindcă Tata trăsese prea repede, ci doar că avea într-o cabană cu pământ pe jos în regiunea de dealuri, o soție şi câțiva copii cărora a doua zi Tata le trimise ceva bani şi ea (soția) veni la noi, după două zile, când şedeam la masă, şi-i aruncă banii lui Tata în obraz.

— Dar nimeni n-ar fi putut avea un vis mai măreț decât colonelul Sutpen, spusei. Fusese ajutor de comandant în regimentul Tatii şi fusese ales colonel când regimentul îi retrăsese Tatii comanda, după a doua bătălie de la Manassas{47}, şi Tata nu-i iertase acest lucru lui Sutpen, nu oamenilor din regiment. Era un mitocan, un om crud şi rece care se stabilise în aceste locuri cu treizeci de ani înaintea

Războiului, venind nimeni nu ştia de unde, numai Tata zicea că era de ajuns să te uiți în ochii lui ca să ştii că n-avea să îndrăznească s-o spună. Pusese mâna pe ceva pământ şi nici asta nu ştia nimeni cum se întâmplase şi pe ceva bani de cine ştie unde – Tata zicea că oamenii bănuiau că fusese trişor pe nişte vapoare sau că fusese pur şi simplu, hoț de drumul mare – şi construise o casă imensă, se însurase şi ducea o viață de gentleman. Apoi, ca toți ceilalți, pierduse totul în timpul Războiului, până şi speranța de a avea urmaşi (fiul său îl omorâse pe logodnicul fiicei sale în ajunul nunții şi după aceea dispăruse) şi totuşi se întoarse acasă şi se apucă singur-singurel să-şi refacă plantația. N-avea prieteni de la care să se împrumute şi n-avea pe nimeni care să-i lase moştenire şi era trecut de şaizeci de ani, totuşi se apucă să refacă totul aşa cum fusese; se zicea că era prea ocupat ca să se bage în politică sau în altceva; când împreună cu ceilalți oameni Tata organiză grupele de cavaleri ai nopții pentru a-i împiedica pe *carpet baggers* să-i ridice pe negri, el refuză să se amestece. Tata lăsă deoparte pentru câtva timp ura lui față de Sutpen şi se duse să-i vorbească, şi el (Sutpen) se ivi în uşă cu o lampă în mână şi nici nu-i invită măcar să intre în casă ca să discute; Tata îl întrebă: „Eşti cu noi sau eşti împotriva noastră?" şi el îi răspunse: „Sunt pentru pământul meu. Dacă fiecare din voi şi-ar îngriji pământul ca să-l facă aşa cum a fost, țara ar putea să se ridice singură" şi Tata îi spuse să vină cu lampa afară şi s-o pună pe o buturugă ca să poată vedea amândoi să tragă şi Sutpen refuză.

— Nimeni n-ar fi putut avea un vis mai măreț ca acesta.

— Da. Dar visul lui nu-l privea decât pe *el.* Al lui John nu. El se gândeşte la întreaga țară pe care încearcă s-o ridice trăgându-i pe toți de urechi, pentru ca toți cei ce trăiesc în ea, nu numai cei de-o seamă cu el, sau cei din fostul lui regiment, ci toți oamenii, negrii şi albii, femeile şi copiii din regiunea aceea de dealuri, desculții… Nu înțelegi?

— Dar cum le-ar putea fi de folos, ce vrea să facă pentru ei, dacă le-a… după ce a…

— Omorât câțiva din ei? Te referi bineînțeles şi la cei doi *carpet baggers* pe care a trebuit să-i omoare pentru a împiedica ținerea acelei prime alegeri, nu-i aşa?

— Erau oameni. Ființe umane.

— Erau din Nord, nişte venetici, care n-aveau ce căuta aici. Nişte tâlhari.

Ne continuarăm plimbarea, abia simțindu-i apăsarea pe brațul meu, capul ei ajungându-mi nu mai sus de umăr. Fusesem întotdeauna ceva mai înalt ca ea, chiar şi în noaptea aceea la Hawkhurst când ascultam cum trec negrii pe şosea, şi de atunci se schimbase foarte puțin: acelaşi trup viguros de băiat, acelaşi cap neîmblânzit cu părul ciopârțit cu sălbăticie la care mă uitasem lung din căruță pe deasupra valului de negri care cântau înnebuniți, în momentul în care coboram spre râu, trupul zvelt nu ca al femeilor, ci ca al băieților.

— Nu-i chiar atât de puțin primejdios să trăieşti în preajma unui vis, Bayard. Eu ştiu asta, am avut şi eu odată un vis. E ca un pistol încărcat gata să ia foc; dacă ține de ajuns de multă vreme până la urmă cineva e rănit. Dacă e însă un vis frumos, atunci face. Nu sunt prea multe visuri pe lumea asta, în schimb sunt foarte multe vieți omeneşti. Şi o viață de om sau două duzini…

— N-au nicio importanță?

— Da. Niciuna… Ascultă. Îl aud pe Iupiter. Să ştii că până acasă te întrec.

O şi pornise la fugă, poalele fustei pe care nu-i plăcea să o poarte i se ridicaseră până la genunchi şi i se vedeau picioarele alergând aşa cum aleargă băieții, tot aşa călărea cum călăresc bărbații.

Pe atunci aveam douăzeci de ani. A doua oară însă împlinisem douăzeci şi patru; făcusem trei ani de facultate şi peste două săptămâni trebuia să mă întorc la Oxford pentru a urma cursurile ultimului an şi a-mi lua licența. Era exact în vara trecută, în august, când Tata îl bătuse pe Redmond în alegerile pentru adunarea legislativă a statului. Lucrările la calea ferată se terminaseră şi tovărăşia dintre Tata şi

Redmond fusese desfăcută de atât de multă vreme încât dacă n-ar fi fost duşmănia dintre ei, multă lume ar fi şi uitat că au fost vreodată asociați. Existase şi un al treilea asociat dar nimeni nu-şi mai amintea măcar cum îl chemase; el şi numele lui dispăruseră în înverşunarea conflictului care se ivise între Tata şi Redmond chiar înainte de a se începe punerea şinelor de fier, între pornirea dictatorială a Tatii, violentă şi nemiloasă, dorința sa de dominație (ideea fusese a lui; el se gândise întâi la construirea căii ferate şi apoi îl luase pe Redmond ca asociat) şi între acea însuşire a lui Redmond (cum spunea George Wyatt, nu era un laş, altfel Tata nu s-ar fi înhămat la aceeaşi treabă cu el) care-i îngăduise să țină piept Tatii atât cât i-a ținut, să reziste şi să reziste şi să reziste până când s-a rupt ceva (nici voința, nici curajul) în el. În timpul Războiului Redmond nu fusese soldat; se ocupase cu ceva treburi de colectare a bumbacului pentru guvern; ar fi putut câştiga mulți bani cu povestea asta dar nu o făcuse şi toată lumea o ştia, o ştia şi Tata, totuşi îl batjocorea adesea fiindcă nu mirosise praful de puşcă. N-avea dreptate; îşi dădu seama că n-are când fu prea târziu şi nu se mai putea opri, la fel ca şi beţivul care ajunge la un stadiu când e prea târziu ca să se mai oprească, când îşi promite lui însuşi că se va opri şi crede, poate, că se va opri sau că va putea să se oprească dar e prea târziu. Într-un târziu ajunseră într-o asemenea situație (băgaseră amândoi în calea ferată tot ce-ar fi putut ipoteca sau împrumuta pentru ca Tata să străbată călare şantierul plătind lucrătorii şi facturile pentru şine în ultima clipă posibilă), încât până şi Tata îşi dădu seama că unul dintre ei trebuie să se retragă. Aşa că la vremea aceea nu-şi mai vorbeau; judecătorul Benbow le aranjă întrevederea, se întâlniră şi căzură de acord să cumpere sau să vândă, fixând ca preț o sumă care, în comparație cu ce investiseră până atunci, era ridicol de mică dar pe care fiecare din ei credea că nu va putea s-o strângă celălalt – cel puțin aşa susținea Tata că Redrmond nu credea că va putea strânge banii. Aşa că Redmond fu de acord cu prețul şi descoperi cu surprindere că

Tata avea banii. Şi, după spusele Tatii, de aici se porni totul, deşi unchiul Buck McCaslin zicea că Tata n-ar fi putut fi proprietarul măcar a unei jumătăți de parc, ca să nu mai vorbim al unei căi ferate, fără să nu rupă învoiala şi să facă din fostul lui asociat fie un duşman de moarte fie un prieten pe viață. Aşa că se despărțiră şi Tata isprăvi calea ferată. Între timp, văzând că e aproape gata cu calea ferată, nişte oameni din Nord îi vândură pe credit o locomotivă pe care o boteză „Mătuşa Jenny" şi-i puse în marchiză un bidon de ulei, din argint, pe care îi gravă numele; şi vara trecută primul tren intră cu toată viteza în gara Jefferson, cu locomotiva împodobită cu flori şi Tata în marchiză trăgând de sirenă întruna când trecu prin fața casei lui Redmond; şi la gară se ținură discursuri, şi iarăşi flori şi un steag al Confederației şi fete îmbrăcate în rochii albe cu cordoane roşii şi o orchestră şi Tata vorbind de pe tampoanele locomotivei şi făcând o aluzie complet inutilă la Mr. Redmond. Aşa stăteau lucrurile. Nu voia să-l lase deloc. George Wyatt veni să-mi vorbească imediat după aceea. „O fi aşa sau nu, zise. el, noi, camarazii lui şi cei mai mulți dintre oamenii de pe aici ştim că John are dreptate. Trebuia totuşi să-l lase în pace pe Redmond. Ştiu eu care-i pricina: a trebuit să omoare prea mulți oameni şi asta-i rău pentru un bărbat. Ştim cu toții că John e viteaz ca un leu, dar nici Redmond nu-i un laş şi n-are rost să-l umileşti mereu pe un om care a greşit odată. N-ai putea să-i spui asta?"

— Nu ştiu, i-am zis. Am să-ncerc. Dar n-am avut prilejul. Adică, i-aş fi putut vorbi şi el m-ar fi ascultat, dar nu ne-ar fi putut auzi, deoarece se aruncase de-a dreptul de pe tampoanele locomotivei în lupta pentru alegerile legislative. Poate că-şi dădea seama că Redmond avea să-i fie contracandidat. pentru a-şi salva onoarea, deşi el (Redmond) trebuia să fi ştiut că după sosirea acelui tren la Jefferson nu mai avea nicio şansă în lupta împotriva Tatii, sau poate că Redmond îşi anunțase candidatura şi Tata intrase în luptă tocmai din cauza asta, nu-mi mai aduc aminte. În orice caz,

candidau amândoi, durând o luptă acerbă în care Tata continuă să-l atace pe Redmond fără rost, inutil, fiindcă amândoi ştiau că Tata va repurta o victorie strălucită. Ceea ce se şi întâmplă, şi crezurăm că va fi mulțumit. Poate că şi el îşi închipui că e, aşa cum crede şi beţivul că a terminat-o cu băutura; şi în după-amiaza aceea mă plimbam cu Drusilla prin grădină, în amurg, şi-i ziceam ceva în legătură cu ce-mi spusese George Wyatt şi lăsându-mi brațul mă întoarse cu fața spre ea şi zise:

— Tu spui asta? Tu? L-ai uitat pe Grumby?

— Nu, i-am zis. Nu-l voi uita niciodată.

— Niciodată. Nu te voi lăsa să-l uiți. Sunt lucruri şi mai rele, Bayard, decât să omori oameni. Câteodată mă gândesc că lucrul cel mai frumos care i se poate întâmplă unui bărbat e să iubească ceva, de preferat o femeie, mult, tare tare tare de tot şi apoi să moară tânăr, fiindcă a crezut ce nu putea să nu creadă şi a fost ce nu putea (nu putea? nu voia) să nu fie.

În clipa aceea mă privi aşa cum nu mă mai privise niciodată. Nu-mi dădui seama atunci ce însemna asta şi n-aveam să-mi dau seama decât în seara aceea deoarece niciunul dintre noi nu ştia atunci că peste două luni Tata avea să moară. Vedeam doar că mă priveşte aşa cum nu mă mai privise niciodată şi mireasma verbinei din părul ei părea să fi sporit de o sută de ori, părea să fi devenit de o sută de ori mai puternică, să se fi împrăştiat peste tot în amurgul acela în care avea să se întâmple un lucru la care nu visasem niciodată. Şi în clipa aceea îmi spuse:

— Sărută-mă, Bayard.

— Nu. Eşti nevasta Tatălui meu.

— Şi mai mare ca tine cu opt ani. Şi vara ta de gradul patru. Şi părul mi-e negru. Sărută-mă, Bayard.

— Nu.

— Sărută-mă, Bayard.

Îmi plecai, deci, capul spre ea. Dar nu făcu nicio mişcare, stând aşa, cu trupul tras uşor înapoi, privindu-mă; acum ea spunea: „Nu”. O îmbrățişai. Şi atunci se lipi de mine,

abandonându-se, aşa cum vor şi pot să o facă femeile, cu braţele, cu a căror putere din încheietură şi cot strunea caii, în jurul umerilor mei, apropiindu-mi cu palmele obrazul de al ei până ce nu mai fu nevoie să mi-l apropie; mă gândii atunci la femeia de treizeci de ani, simbol al străvechiului şi veşnicului Şarpe şi la bărbaţii care au scris despre ea, şi-mi dădui seama în clipa aceea ce prăpastie de netrecut se cască între viaţă şi scris – că acei care pot acţionează, iar acei care nu pot şi suferă îndeajuns că nu pot scriu despre asta. Apoi mă desprinsei, şi o văzui privindu-mă cu ochii aceia întunecaţi, de nepătruns, ţinând capul pe jumătate plecat; mă uitam cum îşi ridică braţele făcând aproape exact acelaşi gest cu care mă luase de gât ca şi cum ar fi repetat, în gol şi formal, gestul totalei dăruiri ca să nu-l uit niciodată, cu coatele îndoite în afară, când îşi duse mâna la firul de verbină din păr, eu stând drept şi ţeapăn în faţa capului ei uşor înclinat, a părului ei tăiat scurt, unghiul rigid şi ciudat de solemn al braţelor ei goale lucind slab în ultima licărire de lumină în clipa în care îşi scoase firul de verbină din păr şi mi-l puse la butonieră şi mă gândii cum încercase Războiul să făurească din toate femeile din generaţia şi din clasa ei, în Sud, acelaşi tip şi cum dăduse greş – suferinţele încercate (ale ei şi ale mătuşii Jenny fuseseră aproape aceleaşi doar că mătuşa Jenny petrecuse câteva nopţi cu bărbatul ei înainte de a-i fi fost adus acasă într-o căruţă cu muniţii în timp ce Gavin Breckbridge nu fusese decât logodnicul Drusillei) stăruiau acolo în adâncul ochilor, dincolo de ele rămăsese însă femeia incorigibil de individuală: deloc asemănătoare cu atâţi bărbaţi care se întorc din războaie şi trăiesc în rezervaţiile guvernului ca nişte juncani jugăniţi şi lipsiţi de orice în afară de o aceeaşi experienţă pe care nu pot şi nu îndrăznesc să o uite, căci chiar în clipa aceea ar înceta din viaţă, uşor de schimbat între ei de n-ar fi vechea obişnuinţă de a răspunde la un nume dat.

— Acuma, am zis, va trebui să vorbesc cu Tata.

— Da, zise ea. Trebuie să-i vorbeşti. Sărută-mă.

Şi atunci se întâmplă iar ce se întâmplase înainte.

Nu. De două ori, de o mie de ori şi niciodată la fel

— Eterna şi simbolica femeie de treizeci de ani față în față cu un tânăr, un băiețandru, de fiecare dată întreagă în prezent şi totodată în trecut, neîndurător de neaceeaşi, amintirea înlăturând ele fiecare dată experiența, experiența anticipând de fiecare dată amintirea; dibăcia fără oboseală, priceperea nevinovată la culme, muşchii ascunşi şi iscusiți în a călăuzi şi a supune aşa cum în încheietura mâinii şi în coate doarme puterea de a struni caii: se desprinse, şi întoarsă cu spatele, vorbindu-mi fără să mă privească, nu mă privise niciodată, se-ndepărtă cu paşi repezi în întuneric:

— Spune-i lui John. Vorbeşte-i în seara asta.

Am vrut s-o fac. M-am îndreptat spre casă şi m-am dus imediat în birou; păşii, nu ştiu de ce, spre mijlocul covorului din fața căminului fără foc, şi rămăsei acolo țeapăn ca un soldat în poziție de drepți, uitându-mă drept înainte în cealaltă parte a camerei şi peste capul lui şi-i spusei: „Tată” şi apoi mă oprii. Deoarece nici nu mă auzea.

Îmi zise: „Da, Bayard?” dar nu mă auzea, deşi şedea în spatele biroului şi nu făcea nimic, nemişcat, la fel de liniştit pe cât eram eu de țeapăn, cu mâna în care ținea țigara stinsă pe birou, cu o sticlă de coniac şi un pahar plin dar neînceput la îndemână, învăluit în gândurile caline ale cine ştie cărui triumf pe care-l încerca de când îi parveniseră către sfârşitul după-amiezii ultimele şi zdrobitoarele rezultate ale alegerilor. Aşa că am aşteptat până după cină. Ne-am dus în sufragerie şi am stat în picioare unul lângă altul până a intrat întâi mătuşa Jenny şi apoi, în rochia aurie de bal, Drusilla, care păşi drept spre mine şi-mi aruncă o privire intensă de nepătruns şi se îndreptă apoi spre locul ei şi aşteptă să-i trag scaunul să şadă în timp ce Tata îi trăgea scaunul mătuşii Jenny. În momentul acela era de ajuns de treaz, nu ca să vorbească, ci ca să stea în capul mesei şi să-i răspundă Drusillei care-i vorbea cu o volubilitate înfrigurată şi scânteietoare – să-i răspundă din când în când cu acea

emfază curtenitoare şi intolerantă care devenise în ultima vreme puțin cam avocățească, ca şi cum simplul fapt de a fi fost amestecat într-o campanie politică plină de discursuri violente şi goale ar fi făcut din el, retroactiv, un avocat, el care era orice şi tot ce vrei numai avocat nu. Apoi Drusilla şi mătuşa Jenny se ridicară şi ne lăsară singuri şi el îmi zise: „Aşteaptă", deşi nu făcusem nicio mişcare să le urmez şi-i porunci lui Joby să ne dea o sticlă de vin din acelea pe care le adusese de la New Orleans când fusese acolo ultima dată ca să împrumute bani pentru a lichida primele lui acțiuni de la calea ferată. Atunci am înțepenit iar în poziția de drepți, uitându-mă înaintea mea pe deasupra capului său, în timp ce el şedea întors pe jumătate spre masă, cu un început de burtă dar nu prea accentuat, puțin cam încărunțit, părul, căci barba îi era la fel de neagră ca şi înainte, cu aerul acela fals avocățesc şi cu ochii aceia necruțători care în ultimii doi ani se acoperiseră cu pojghița aceea transparentă pe care o au ochii animalelor carnivore şi dincolo de care ele văd o lume pe care niciun rumegător nu o vede vreodată sau poate nu îndrăzneşte să o vadă, şi pe care o mai văzusem în ochii bărbaților care au omorât prea mult, care au omorât atât de mult încât nu vor mai fi singuri niciodată cât vor trăi. Îi spusei iar: „Tată" şi apoi îi povestii totul.

— Aşa? zise el. Şezi.

M-am aşezat, l-am privit în ochi, m-am uitat cum umple amândouă pali ar ele şi de data aceasta mi-am dat seama că se întâmplă cu el ceva mai rău decât dacă n-ar fi auzit: nici nu-l interesa măcar.

— Te descurci bine cu dreptul, după cât îmi spune judecătorul Wilkins. Sunt bucuros că e aşa. Până acuma, în afacerile mele, n-am avut nevoie de tine, dar de aci înainte o să am. Mi-am realizat partea activă a scopurilor mele şi în treaba asta nu m-ai fi putut ajuta; am acționat aşa cum mi-au cerut-o țara şi vremurile şi tu erai prea tânăr pentru aşa ceva, voiam să te ştiu la adăpost. Acuma însă, țara şi vremurile s-au schimbat, ce va urma de aci înainte va fi o

problemă de consolidare, de târguieli avocăţeşti şi fără îndoială de şicane în care nu mă pricep deloc dar în care tu, care-ai făcut dreptul, vei putea să-ţi aperi averea, averea noastră. Da. Mi-am atins ţelul, şi acuma o să fac şi puţină curăţenie morală. Sunt sătul de atâta omorât, indiferent din ce motiv sau în ce scop. Mine, când mă voi duce la oraş să mă întâlnesc cu Ben Redmond, voi fi neînarmat.

III

Am ajuns acasă puţin înainte de miezul nopţii; n-a mai trebuit să trecem nici prin Jefferson. Înainte de a ajunge la poartă, am zărit luminile, candelabrele – din hol, din salon şi din odaia pe care mătuşa Jenny (fără nici un efort şi probabil fără nicio intenţie anume) îl învăţase pe Ringo s-o numească sala de primire, lumina revărsându-se dincolo de galerie, dincolo de coloanele ei. După aceea am zărit caii, luciul şters al pieii şi sclipirea cataramelor purtate de siluetele negre şi apoi oamenii – Wyatt şi ceilalţi vechi camarazi ai Tatii – uitasem că aveau să fie acolo. Uitasem că aveau să fie acolo; îmi amintesc cum m-am gândit, fiind istovit şi frânt de oboseală *Acuma totul va începe în seara asta. Nu voi avea răgaz nici până mâine să pot apuca să rezist.* Puseseră o sentinelă pe afară, pe cineva de pază, căci după cât se pare aflară imediat că eram pe aproape. Wyatt îmi ieşi în cale. Oprii iapa. Mă uitam de sus la el şi la ceilalţi, rămaşi cu câţiva metri mai în urmă, având aerul acela ciudat şi solemn de pasăre de pradă pe care cei din Sud îl au în asemenea împrejurări.

— Ei, băiete, zise George.

— A fost… am zis… Era…

— Da, n-a fost nimic necinstit. În faţă. Redmond nu-i un

laş. John avea în mânecă pistolul, ca de obicei, dar nici nu l-a atins, n-a făcut nicio mişcare ca să-l folosească.

Îl văzusem cum proceda, odată mi-arătase cum: pistolul (nu mai lung de patru *inch*-i) era prins de încheietura mâinii stângi cu o copcă pe care şi-o făcuse singur dintr-o sârmă şi un arc vechi de ceas; ridica amândouă mâinile în acelaşi timp, le încrucişa şi trăgea pe sub mâna stângă ca şi cum şi-ar fi ascuns propriilor lui ochi ce face; odată când omorî un om îşi găuri mâneca de la haină,

— Dar tu vrei să te duci întâi acasă, zise Wyatt, se dădu deoparte şi apoi continuă: O să avem noi grijă de treaba asta în locul tău, oricare din noi. Eu. Nici nu-mi îndemnai iapa să o pornească şi nici nu mă grăbii să-i răspund, dar el continuă repede, de parc-ar fi repetat toate acestea, rolul lui şi al meu, şi ar fi ştiut ce aveam să spun şi el însuşi n-ar fi vorbit decât ca şi cum şi-ar fi scos pălăria intrând în casa cuiva sau ar fi spus *„sir”,* adresându-se unui necunoscut: Tu eşti prea tânăr, un băieţandru, n-ai nicio experienţă în treburi de-astea. În afară de asta, tu mai ai şi cele două doamne la care trebuie să te gândeşti. El o să înţeleagă asta, sunt sigur.

— Cred că o să mă ocup eu de treaba asta, am zis.

— Bine, zise el; fără nicio urmă de mirare în glas, doar repetase scena: „Cred că eram cu toţii siguri că asta aveai să spui”. Se dădu în lături şi parcă el şi nu eu aş fi îmboldit calul să o pornească. Mă urmară toţi cu aceeaşi solemnitate onctuoasă şi feroce. Apoi o văzui pe Drusilla stând în capul scărilor din faţă, în lumina care se revărsa prin uşa deschisă şi prin ferestre ca pe scena unui teatru, cu rochia ei aurie de bal şi chiar de unde eram mi se păru că simt mireasma verbinei din părul ei, ea stând acolo nemişcată şi totuşi împrăştiind în jurul ei ceva care era mai zgomotos decât fuseseră cele două împuşcături – ceva pasionat şi lacom deopotrivă. Şi atunci, deşi descălecasem şi cineva îmi luase iapa, mi se păru că sunt încă în şea şi mă privesc cum intru în scenă, ea având un alt rol, şi, asemeni corului, Wyatt şi ceilalţi stând, în umbră, cu acea solemnitate onctuoasă pe

care o au oamenii din Sud în fața morții – acea tristă biruință zămislită dintr-un protestantism neguros transplantat pe pământul acestei țări cu soare arzător, bântuită de contraste violente mergi mi de la zăpezi la arşiță şi care a dat naştere unei rase nepăsătoare față de una ca şi de cealaltă. Am urcat treptele către acea imagine dreaptă, aurie, imobilă ca o lumânare, care se mişcă doar ca să-mi întindă mâna; am stat acolo amândoi şi ne-am uitat spre grupul adunat jos, caii îngrămădiți şi ei unul într-altul, în spatele lui, la marginea cercului de lumină oare venea dinspre uşa şi ferestrele luminate feeric. Unul dintre ei dădu din picior şi sforăi şi-i zăngăni zăbala.

— Vă mulțumesc, *gentleman,* am zis. Mătuşa mea şi… Drusilla vă mulțumesc. Nu-i nevoie să mai rămâneți. Noapte bună. Îmi răspunseră. În şoaptă şi dădură să plece. George Wyatt se opri şi se-ntoarse spre mine, privindu-mă.

— Pe mâine? întrebă el.

— Pe mâine.

Şi atunci plecară, cu pălăria în mână, păşind chiar pe pământ, pe pământul tăcut şi elastic, în vârful picioarelor, de parcă ar fi fost cineva în casa aceea care trezit ar fi încercat să adoarmă din nou, cineva care dormea şi ar fi putut să-l trezească. Apoi dispărură, iar Drusilla şi cu mine ne-am întors, am străbătut galeria, mâna ei atingându-mi uşor încheietura mâinii dar transmițându-mi ca printr-o descărcare electrică pornirea aceea întunecată şi pasionată, obrazul ei îmi venea la umăr – părul ciopârțit, scurt, cu câte un fir de verbină pe deasupra urechilor, ochii privindu-mă intens cu acea exaltare pătimaşă. Am intrat în hol, l-am străbătut, mâna ei călăuzindu-mă fără insistență şi am intrat în salon. Atunci mi-am dat seama pentru prima dată ce-nsemna asta – schimbarea care este moartea – nu că era acuma doar țărână, ci pentru că stătea întins. Dar nu m-am uitat la el fiindcă am ştiut că de o voi face voi începe să mă înăbuş; m-am îndreptat spre mătuşa Jenny care se ridicase tocmai de pe un scaun în spatele căruia stătea Louvinia. Era

sora Tatii, mai înaltă decât Drusilla, dar nu mai mare în ani; bărbatul ei fusese ucis la Fort Moultrie chiar în primele zile ale Războiului de explozia unui obuz tras de pe o fregată federală şi venise, acum şase ani, din Carolina să stea la noi. Ringo şi cu mine ne duseserăm cu căruța la Tennessee Junction să o întâmpinăm. Era prin ianuarie, vremea frumoasă şi rece, în făgaşurile drumurilor lucea gheața; ne-am întors înainte de căderea serii, mătuşa Jenny stătea pe capră lângă mine ținând în mână o umbrelă cu volane de dantelă iar Ringo în căruță trebuia să aibă grijă de un coş de nuiele în care se aflau două sticle de sherry vechi, doi butaşi de iasomie, astăzi în floare în grădină, şi nişte geamuri colorate pe care le salvase luându-le din casa din Carolina, în care ea, Tata şi unchiul Bayard se născuseră şi pe care Tata le aranjase în formă de evantai pe deasupra uneia din ferestrele din salonul de primire pentru ea – cea care urca acum pe aleea dinspre casă şi Tata (întors de la şantier) coborî treptele şi o ajută să coboare din căruță şi-i spuse: „Ei, Jenny?" şi ea-i spuse: „Ei, Johnny" şi începu să plângă. Stătea şi ea în picioare privindu-mă cum mă apropii – acelaşi păr, ace laşi nas semeț, aceiaşi ochi ca şi ai Tatii doar că te priveau hotărâți şi plini de înțelepciune în loc să fie trufaşi. Nu spuse niciun cuvânt, mă sărută doar, ținându-mă uşor cu mâinile de umeri. Şi atunci Drusilla, ca şi cum ar fi aşteptat cu un fel de răbdare atroce ca această zadarnică formalitate să ia sfârşit, vorbi cu o voce care răsună ca un clopot: limpede, impasibilă, egală, argintie şi triumfătoare.

— Vino, Bayard.

— N-ar fi mai bine să te duci să te culci? întrebă mătuşa Jenny.

— Da, zise Drusilla cu vocea aceea a ei, argintie şi exaltată. O, da. O să avem timp de dormit berechet. Am urmat-o, mâna ei călăuzindu-mă din nou fără stăruință; de data aceasta mă uitai la el. Era exact cum îmi imaginasem – sabia, panaşul, totul – dar cu această schimbare, această deosebire irevocabilă la care ştiam că trebuie să mă aştept dar de care

nu-mi dădeam seama încă, la fel cum introduci mâncare în stomac şi stomacul refuză un timp să o asimileze, imensa durere şi părere de rău când îmi coboram privirile spre obrazul pe care-l cunoşteam – nasul, părul, pleoapele închise peste ochii trufaşi – obrazul pe care îmi dădeam seama acuma că-l văd pentru prima dată în viața mea odihnindu-se: mâinile goale, nemişcate acum, acoperite cu pete invizibile de ceea ce fusese (câteodată, desigur) sânge vărsat fără rost, mâinile acum stângace în însăşi imobilitatea lor, prea stângace ca să fi săvârşit acele fapte ireparabile, cu amintirea cărora trebuie să se fi trezit şi să fi dormit mereu după aceea şi poate că fusese mulțumit să termine odată şi cu asta – acele ciudate adăugiri, la început închipuite fără noimă, şi cu care omul s-a învățat totuşi să facă atâtea, cu mult mai mult decât erau prevăzute să facă sau ar putea fi iertate că fac, şi care abandonaseră acum acea viață la care inima lui neîndurătoare ținuse atât de pătimaş şi atunci îmi dădui seama că în clipa următoare aveam să-ncep să mă înăbuş. Aşa că Drusilla trebuie să-mi fi repetat numele de două ori înainte de a o auzi şi când mă întorsei o văzui pe mătuşa Jenny şi pe Louvinia că ne privesc; acum o auzeam pe Drusilla, sunetul acela nepăsător de clopot pierise, glasul ei se auzea şoptind în încăperea aceea tăcută plină de prezența morții, ca un murmur stins şi pasionat: „Bayard". Stătea în fața mea, aproape, foarte aproape; mireasma de verbină din părul ei mi se păru din nou că sporeşte însutit în timp ce îmi întindea, câte unul în fiecare mână, cele două pistoale de duel. „Ia-le, Bayard", zise ea, cu acelaşi ton cu care-mi spusese vara trecută: „Sărută-mă", şi mi le împinse în mână, privindu-mă cu aerul acela de exaltare, pasionat şi lacom, vorbind cu un glas înecat de patimă şi de aşteptare: „Ia-le. Le-am păstrat pentru tine. Ți le dau ție. O, ai să-mi mulțumeşti, ai să-ți aduci aminte că ți-am pus în mâini ceea ce se spune că e un atribut al lui Dumnezeu, că am luat ceea ce aparține cerurilor şi ți-am dat ție. Pipăie-le, țevile lungi şi precise asemeni dreptății, trăgacele (ai tras cu ele) repezi ca şi

răsplata, fiecare din ele zvelt şi invincibil şi fatal ca şi forma carnală a dragostei." Mă uitam iar la unghiul braţelor ei îndoite în afară şi în sus când îşi scoase, cu două mişcări mai iuţi decât le-ar fi putut urmări privirea, cele două fire de verbină din păr şi-mi puse unul la butonieră, iar pe cel de al doilea îl strivi în mâna cealaltă şi-mi spuse cu aceeaşi voce pătimaşă şi grăbită, nu mai tare decât o şoaptă: „Aşa. Un fir ţi-l dau ca să-l porţi mâine (n-o să se ofilească), pe celălalt îl zvârl, uite *aşa",* şi aruncă jos floarea strivită. „Mă lepăd de ea. Mă lepăd de floarea de verbină pentru totdeauna; am considerat-o mai presus decât mirosul curajului; asta a fost tot ce-am vrut. Acuma lasă-mă să te privesc" Se dădu înapoi, mă privi ţintă cu expresia aceea exaltată pe obrazul ei fără lacrimi, cu ochii febrili, strălucitori şi lacomi: „Cât de frumos eşti: o ştii? Cât de frumos: tânăr ca să-ţi fie îngăduit să ucizi, să-ţi fie îngăduită răzbunarea, să poţi lua cu mâinile goale focul din cerul care l-a zvârlit pe Lucifer din înălţimi. Nu; eu. Eu ţi l-am dat; ţi l-am pus în mână; o, ai să-mi mulţumeşti, ai să-ţi aduci aminte de mine când voi fi moartă şi tu vei fi bătrân şi-ţi vei spune: «Am gustat din toate». Mâna ta dreaptă va trage, nu-i aşa?" Făcu o mişcare şi înainte de a şti ce vrea să facă, îmi luă mâna dreaptă în care ţineam unul dintre pistoale şi înainte de a fi înţeles de ce mi-a luat-o, se aplecă şi mi-o sărută. Apoi se opri, nemişcată, aplecată în acea atitudine de umilinţă exaltată şi ferventă; buzele ei fierbinţi şi mâinile ei fierbinţi lipite de mâna mea, uşoare asemeni unor frunze moarte şi totuşi transmiţându-i acel fluid electric, întunecat, pătimaş, care-ţi alungă pentru totdeauna liniştea. Fiindcă sunt pricepute femeile, sunt – o atingere, a buzelor sau a degetelor, şi gândul, ba chiar viziunea limpede se comunică de-a dreptul inimii fără să mai ţină seama de creierul încet şi leneş. Acum se înălţase şi mă privea ţintă cu o dureroasă şi uluită neîncredere care îi copleşi obrajii într-o clipită şi ochii i se goliră de orice gând; mi se păru că stau acolo de un minut, în timp ce mătuşa Jenny şi Louvinia se uitau spre noi, aşteptând ca ochii să i se însufleţească iar.

Sângele îi pierise din obraji, buzele îi erau întredeschise şi palide asemeni inelelor de cauciuc cu care femeile prind capacele borcanelor cu fructe. Şi apoi în ochi i se ivi o expresie de amară şi pătimaşă dezamăgire. „Dar, el nu…” zise ea. „El nu… Şi eu i-am sărutat mâna” şopti ea îngrozită; *„I-am sărutat mâna!”* şi-ncepu să râdă, din ce în ce mai tare, țipând aproape şi totuşi râzând, țipăt şi râs totodată, încercând să-şi înnăbuşe hohotele cu mâna la gură, râsul prelingându-i-se printre degete ca şi cum ar fi vomitat, ochii neîncrezători şi dezamăgiți privindu-mă mereu de după mâna apăsată pe gură.

— Louvinia, zise mătuşa Jenny. Se duseră amândouă la ea. Louvinia o luă de braț şi o sprijini. Drusilla îşi întoarse fața spre Louvinia.

— I-am sărutat mâna, Louvinia, strigă ea. Ai văzut? *I-am sărutat mâna!* şi râsul o podidi iar, transformându-se din nou într-un țipăt şi totuşi rămânând râs, ea încercând să-l înăbuşe cu mâna ca un copil care şi-a umplut peste măsură gura cu mâncare.

— Du-o sus, zise mătuşa Jenny. Se şi-ndreptau spre uşă, Louvinia aproape ducând-o pe Drusilla, râsul stingându-se pe măsură ce se apropiau de uşă ca şi cum ar fi aşteptat să ajungă în spațiul mai larg al holului pustiu şi inundat de lumină ca să izbucnească iar. Apoi nu se mai auzi nimic; stăteam acolo, mătuşa Jenny şi cu mine şi-mi dădui seama curând că aveam să încep să mă înăbuş. Simțeam cum începe, aşa cum simți că ți se face greață, ca şi cum nu mi-ar fi ajuns aerul din cameră, din casă, nu era de ajuns de mult aer nicăieri sub cerul apăsător fierbinte jos în care echinocțiul nu se împlinea, nu aveai aer ca să respiri, cu ce să-ți umpli plămânii. Acum, mătuşa Jenny spuse: „Bayard” de două ori înainte de a o auzi: „Nu vrei să-l omori. Foarte bine.”

— Foarte bine?

— Da. Foarte bine. Să nu o facă Drusilla, o biată femeie tânără şi isterică. Şi nici el, Bayard, fiindcă e mort. Şi nici George Wyatt sau ceilalți care te vor aştepta mâine dimineață.

Ştiu că nu-ți este teamă.

— La ce bun însă toate acestea? am zis. La ce bun? Şi în clipa aceea aproape că-ncepu iar; mă stăpânii tocmai la timp. Trebuie să trăiesc cu mine, înțelegi?

— Atunci nu-i vorba numai de Drusilla? Sau numai de el? Sau numai de George Wyatt şi de Jefferson?

— Nu, am zis.

— Îmi promiți că nu pleci mâine în oraş înainte de a te vedea? Mă uitai la ea; ne uitarăm unul la celălalt. Apoi cu o singură mişcare mă luă de umeri, mă sărută şi-mi dădu drumul. „Noapte bună, fiule", zise ea. Apoi plecă şi ea şi acuma putea începe. Ştiam că în clipa următoare aveam să-l privesc şi avea să înceapă şi-l privii, cu respirația oprită îndelung, ca o pauză, înainte de a începe, gândindu-mă că poate aş trebui să spun: „Adio, tată", dar n-am zis nimic. În loc de asta m-am dus spre pian şi am pus cu grijă pistoalele pe pian, silindu-mă să nu gâfâi prea tare şi prea curând. Apoi mă trezii pe verandă şi (nu ştiu cât timp trecuse) mă uitai pe fereastră şi-l văzui pe Simon stând ghemuit pe un scăunel lângă el. Simon fusese ordonanța lui în timpul Războiului şi când se întorseseră acasă Simon era şi el în uniformă – o manta de soldat confederat cu o stea de brigadier yankeu în piept – şi acuma o îmbrăcase, aşa cum îl îmbrăcaseră şi pe Tata şi stătea ghemuit pe scaun lângă el, fără să plângă, fără să verse lacrimi cu uşurința aceea obişnuită a albilor pe care negrii nu o cunosc, stătea acolo, nemişcat, cu buza de jos atârnându-i puțin; ridică brațul şi atinse sicriul, mâna aceea neagră, țeapănă şi fragilă ca un mănunchi de surcele uscate, apoi lăsă brațul jos; la un moment dat îşi întoarse capul şi-i văzui ochii, rotindu-i-se în orbite, roşii şi ficşi, ca la o vulpe încolțită. Şi atunci începu; stăteam acolo şi mă înăbuşeam şi asta era totul – regretul, durerea, disperarea pe care le învinge tragicul insensibilul trup fără glas care poate îndura orice, orice.

IV

De la o vreme rândunica de noapte tăcu şi auzii prima pasăre de zi, un mierloi. Cântase şi el toată noaptea, dar acum îşi înălța cântul de zi, nu şuieratul acela lunatic visător. Apoi se porniră toate – vrăbiile din grajd, sturzul din grădina mătuşii Jenny, şi auzii şi-un pitpalac dinspre păşune şi în cameră se lumină de ziuă. Dar nu mă mişcai. Stăteam întins pe pat (nu mă dezbrăcasem) cu mâinile sub cap, mireasma verbinei dată de Drusilla plutea uşoară prin aer dinspre locul în care îmi pusesem haina pe un scaun şi mă uitam cum creştea lumina zilei, devenind roşiatică din cauza soarelui. După un timp o auzii pe Louvinia venind dinspre curtea din dos şi intrând în bucătărie; auzii uşa, apoi zgomotul prelungit al brațului de lemne pe care-l trântea în ladă. În curând aveau să-nceapă a sosi trăsurile şi şaretele pe alee – deocamdată însă nu fiindcă şi ei aşteptau mai întâi să vadă ce aveam de gând să fac. Aşa că atunci când am coborât în sufragerie nu se auzea în casă alt zgomot decât sforăitul lui Simon, ghemuit probabil şi acuma pe scăunelul lui din salon, dar nu m-am dus să-l văd. Am rămas în picioare, la fereastra sufrageriei, şi am băut cafeaua pe care mi-o adusese Louvinia şi după aceea m-am dus la grajd; l-am zărit pe Joby oare mă privea din uşa bucătăriei când am străbătut curtea şi în grajd Loosh, cu țesala în mână, îmi aruncă o privire peste capul lui Betsy, dar Ringo nici nu se uită la mine. Apoi îl țesălarăm pe Iupiter. Nu ştiam dacă treaba avea să meargă atât de uşor, fiindcă de obicei întâi venea Tata şi-l mângâia şi-i zicea să stea liniştit şi el stătea ca un cal de marmură (sau mai degrabă de bronz) şi Loosh îl țesăla. Dar ascultă şi de mine, puțin cam nelinişstit dar ascultă, şi isprăvirăm, cu țesălatul şi se făcu aproape nouă şi în curând aveau să-nceapă a sosi şi-i spusei, lui Ringo să o ducă pe Betsy în fața casei.

M-am întors în casă şi am intrat în hol. Câtva timp nu mă

mai înăbuşisem dar acuma mă apucă din nou, mă aştepta acolo, făcea parte din acea schimbare, ca şi cum fiind mort şi nemaiavând nevoie de aer îl luase totul, tot ceea ce închisese şi reclamase şi ceruse între aceşti pereți pe care-i ridicase, luase totul cu el. Mătuşa Jenny mă aştepta desigur; în aceeaşi clipă ieşi din sufragerie, fără să facă vreun zgomot, îmbrăcată, părul care semăna cu al Tatii, pieptănat lins pe deasupra ochilor care se deosebeau de ochii Tatii fiindcă nu erau semeți ci doar cercetători şi gravi (era şi înțeleaptă) şi fără milă.

— Pleci acum? zise ea.

— Da. O privii. Da, slavă Domnului, fără milă. Ştii, n-aş vrea să fiu vorbit de rău.

— Eu m-o să te vorbesc de rău, zise ea. Chiar dacă ți-ai petrece ziua ascuns în fânarul din grajd, şi tot n-o să te vorbesc de rău.

— Poate, dacă ar fi ştiut că aveam să mă duc. Să mă duc în oraş în orice caz.

— Nu, zise ea. Nu, Bayard. Ne uitarăm unul la celălalt. Apoi zise cu voce joasă: Fie. S-a sculat. Aşa că am urcat scările. Urcam, treaptă după treaptă, fără să mă grăbesc, căci dacă aş fi mers repede aş fi început iar să mă înăbuş şi aş fi trebuit să mă opresc o clipă la cotitură sau în capul scării şi m-aş mai fi mers mai departe. Aşa că am mers încet, fără grabă, de-a lungul coridorului, până la uşa camerei ei, am bătut şi am deschis uşa. Şedea la fereastră, într-un veşmânt de dimineață uşor şi suplu, în dormitorul ei, numai că nu avea aerul că se află dimineața într-un dormitor fiindcă nu-i cădea părul pe umeri. Îşi ridică privirile spre mine, şedea acolo şi se uita la mine cu ochii ei febrili şi strălucitori şi-mi amintii că firul de verbină rămăsese la butoniera mea şi deodată izbucni iar în râs. Sunetul nu părea să-i iasă din gură, ci să țâşnească acoperindu-i toată fața ca sudoarea şi cu o înspăimântătoare şi dureroasă convulsie ca atunci când ai vomitat de nu mai poți şi totuşi îți vine să mai vomiți – îi acoperea toată fața în afară de ochi, strălucitori, ochii ei

neîncrezători care mă priveau străini de râsul acela ca şi cum ar fi fost ai altcuiva, ca şi cum ar fi fost doi bulgări inerţi de smoală sau de cărbune pe fundul unui recipient plin de apă tulbure: „I-am sărutat mâna! *I-am sărutat mâna!”* Louvinia intră în cameră, mătuşa Jenny trebuie s-o fi trimis imediat după mine; şi iar o pornii încet, fără grabă ca să nu înceapă din nou, coborâi scările şi o găsii pe mătuşa Jenny care mă aştepta sub candelabrul din hol aşa cum mă aşteptase ieri la Universitate Mrs. Wilkins. Avea în mână pălăria mea.

— Chiar dacă te-ai ascunde toată ziua în grajd, Bay ard», spuse ea.

Mi-am luat pălăria, şi atunci îmi spuse pe un ton calm, amuzat, ca şi cum ar fi vorbit cu un străin, cu un oaspete:

— Pe vremuri, am cunoscut în Charleston o mulțime de oameni care încercau să străbată blocada… Într-un sens erau nişte eroi, înțelegi, nu chiar nişte eroi pentru că în felul acesta prelungeau viața Confederației, ci în sensul în care Davy Crockett{48} sau John Sevier{49} ar fi apărut în ochii unor băieţaşi sau ai unor femeiuşti oarecare. Printre ei era şi un englez. N-avea ce să caute acolo; dar o făcea pentru bani ca toți ceilalți. Dar pentru noi el era Davy Crockett, fiindcă la vremea aceea uitasem cu toții ce-s aia banii şi ce poți face cu ei. Cândva o fi fost şi el un *gentleman* sau o fi avut de-a face cu *gentleman*-i, înainte de a-şi fi schimbat numele. Avea un vocabular compus din şase cuvinte, deşi trebuie să recunosc că se descurca de minune cu aceste şase cuvinte. Primele trei erau: „Un rom, mulțumesc” şi după ce i se dădea romul folosea şi celelalte trei – adresându-se pe deasupra paharului de şampanie oricărui piept cu jabou de dantele sau cu rochie decoltată: „Fără lună însângerată”. Fără lună însângerată, Bayard.

Ringo aştepta cu Betsy în fața scărilor de la intrare. Nici acum nu se uită la mine, chiar când îmi dădu hățurile, cu fața mohorâtă, abătută. Nu-mi spuse însă nimic, iar eu nu mă uitai înapoi. Şi desigur că plecam la timp; la intrare mă încrucişai cu trăsura Compson-ilor; ieşind mă salutai cu

generalul Compson. Până la oraş erau patru mile, dar nu făcusem nici două când auzii venind după mine un cal şi nu m-am întors fiindcă ştiam că-i Ringo. Nu m-am întors; se apropia călărind un cal de la o trăsură, şi ajungând lângă mine mă privi în față cu un aer posomorât, hotărât, rostogolindu-şi ochii sfidători şi furioşi. Ne continuarăm drumul. Acum eram în oraş, pe strada lungă şi întunecată ducând spre piață, cu noua clădire a tribunalului la capătul ei; era ora unsprezece; cu mult după *breakfast* dar nu încă miezul zilei aşa că pe stradă nu treceau decât femei, care n-aveau poate să mă recunoască sau care, cel puțin, n-aveau să se oprească deodată, stând nemişcate cu un picior în aer ca şi cum piciorul ar fi căpătat deodată ochi, ar fi stat cu respirația tăiată, care n-aveau să înceapă a merge iar până nu am fi ajuns în piață, şi eu mă gândeam: *De-aş putea fi invizibil până ajung în capul scărilor dinspre biroul lui şi încep să urc.* Dar nu se putea, nu eram, ne îndreptarăm spre Holston House şi zării şirul de picioare de lângă balustrada galeriei coborând brusc şi în tăcere şi nu mă uitai la ei, oprii calul şi aşteptai până descălecă Ringo, apoi descălecai şi eu şi-i dădui hățurile.

— Aşteaptă-mă aici, i-am zis.

— Merg cu tine, zise el nu prea tare; stăteam acolo sub privirile acelea liniştite bănuitoare şi vorbeam în şoaptă ca doi conspiratori. Şi deodată am văzut pistolul, conturul lui care se desena prin cămaşă, probabil acela pe care îl luasem de la Grumby în ziua în care îl omorâsem.

— Nu, n-ai să vii, i-am zis.

— Ba da.

— Nu, n-ai să vii. Aşa că o pornii de-a lungul străzii în soarele acela fierbinte. Era aproape de miezul zilei şi nu simțeam altceva decât mirosul verbinei de la butoniera mea, de parcă ar fi strâns tot soarele, toată căldura aceea intensă plutind în atmosfera în care echinocțiul părea să nu se fi putut împlini, şi le-ar fi distilat, încât mergeam învăluit într-un nor de verbină aşa cum aş fi putut merge învăluit într-un

nor de fum de țigară. Apoi mă. trezii că George Wyatt e lângă mine (nu ştiu de unde venea) şi alți cinci sau şase foşti camarazi de-ai Tatii mă urmează cu câțiva yarzi mai în urmă, (mâna lui George pe brațul meu, trăgându-mă în pragul unei porți la adăpost de privirile lacome ca nişte respirații oprite.

— Ai luat *derringer*[50]-ul lui? întrebă George.

— Nu, i-am zis.

— Bun, zise George. Sculele astea sunt prea complicate ca să-ți pierzi vremea cu ele. Numai colonelul ştia să umble cum trebuie cu el; eu n-am putut niciodată. Aşa că ia-l pe ăsta. L-am încercat azi dimineață şi sunt sigur că e în regulă. Ține. Era gata să-mi bage pistolul în buzunar, când i se întâmplă probabil acelaşi lucru care i se întâmplase şi Drusillei aseară când îmi sărutase mâna

— Ceva se comunică direct prin atingere codului naiv potrivit căruia trăia, fără să mai treacă deloc prin creier: aşa că şi el se dădu brusc înapoi, cu pistolul în mână, uitându-se țintă la mine cu ochii lui spălăciți şi indignați, vorbindu-mi în şoaptă cu glasul sugrumat de furie: „Tu cine eşti? Te numeşti Sartoris? Pe Dumnezeul meu, dacă nu-l omori tu, o să-l omor eu.” În clipa aceea mă înăbuşi, nu gâfâitul, ci o teribilă poftă să râd, să râd ca şi Drusilla, şi să-i spun: „Asta a zis şi Drusilla”. Dar n-am făcut-o. I-am zis:

— De treaba asta am eu grijă. Nu te amesteca în povestea asta. N-am nevoie de niciun ajutor. Furia din privirile lui se stinse treptat, exact ca atunci când întorci fitilul unei lămpi.

— Bine, zise el şi-şi băgă pistolul înapoi în buzunar. Te rog să mă ierți, fiule. Aş fi trebuit să-mi dau seama că n-ai să faci nimic care să-i tulbure liniştea lui John. Te vom urma şi te vom aştepta în josul scării. Şi nu uita: e un om viteaz dar stă singur în birou de ieri dimineață şi te aşteaptă şi nervii lui sunt în culmea încordării.

— N-o să uit, am zis. N-am nevoie de niciun ajutor. O pornii din nou când deodată am zis fără să-mi fi dat seama ce aveam să zic: „Fără lună însângerată”.

— Ce? zise el. Nu i-am răspuns. Eram acum în piață şi o

traversam, în soarele acela fierbinte mă urmau dar la o oarecare distanță aşa că nu-i văzui decât după aceea, înconjurat de ochii îndepărtați şi calmi care nu mă urmau nici ei, ci se opriseră acolo unde fuseseră în fața magazinelor şi lângă poarta tribunalului, aşteptând. Mergeam cu paşi măsurați învăluit în mireasma, violentă acuma, a firului de vecină. Apoi intrai într-o zonă de umbră; nu mă oprii, mă uitai doar în treacăt la plăcuța decolorată, bătută în cuie în peretele de cărămidă: *B. J. Redmond*, *Avocat.* Şi începui să urc scările, treptele de lemn tocite de cizmele nehotărâte şi grele ale țăranilor care veneau cu procese şi pătate de scuipatul de tutun mestecat, şi apoi o luai pe coridorul întunecat către uşa pe care scria: *B. J. Redmond* şi bătui o dată şi o deschisei. Şedea după birou, nu mai înalt ca Tata dar mai îndesat, aşa cum sunt oamenii ca re-şi petrec cea mai mare parte a timpului stând şi ascultându-i pe alții, proaspăt bărbierit şi cu o cămaşă curată; un avocat care n-avea obrazul unui avocat – cu o față mai slabă decât ai fi crezut după cât era de voinic, încordată (şi, da, tragică; acuma înțeleg asta) şi istovită sub pielea rasă cu stăruință, pistolul pus pe birou în fața lui, ținut moale în mână, fără să fie îndreptat spre ceva. În camera îngrijită, curată şi întunecată nu se simțea miros de alcool nici de tutun, deşi ştiam că fumează. Nu m-am oprit. M-am îndreptat spre el. Nu erau nici douăzeci de paşi de la uşă la birou şi totuşi mi se părea că merg ca într-un vis în care timpul şi spațiul pieriseră, iar simplul fapt de a merge nu însemna străbaterea unui spațiu mai mult decât statul lui pe scaun. Tăceam amândoi. S-ar fi zis că ştiam amândoi ce-ar fi însemnat rostirea unor cuvinte şi cât de inutile ar fi fost; că el ar fi putut spune: „Ieşi, Bayard. Pleacă, băiete" şi după aceea: „Trage atunci. Îți dau voie să tragi" şi ar fi fost la fel ca şi cum n-ar fi spus nimic. Aşa că nu scoteam niciun cuvânt; mă îndreptam hotărât spre el şi pistolul se ridica de pe biroul lui. Mă uitam la pistol şi vedeam înclinarea prea scurtă a țevii şi-mi dădui seama că nu mă va nimeri deşi mâna nu-i tremura. Mergeam spre el, spre

pistolul din mâna aceea ca de piatră, nu auzii glonțul. Poate că nu auzii nici bubuitura deşi îmi aduc aminte de floarea portocalie şi de fumul ivite pe neaşteptate pe pieptul alb al cămăşii, aşa cum apăruseră şi pe mantaua unsuroasă de confederat a lui Grumby; mă uitam mereu la unghiul prea jos al înclinării țevii care, ştiam, să nu mă țintească şi văzui un al doilea fulger portocaliu şi fumul şi nu auzii nici de data aceasta şuieratul glontelui. Apoi mă oprii: şi atunci totul se sfârşi. Mă uitam cum coboară în scurte tresăriri pistolul spre birou; îl văzui pe Redmond că-l lasă din mână şi se aşază din nou, cu amândouă mâinile pe birou, mă uitai la fața lui şi-mi dădui seama ce înseamnă să ai nevoie de aer când în jurul tău nu e niciun pic. Se ridică, împinse scaunul înapoi cu un gest convulsiv şi se ridică, dând din cap în chip ciudat; cu capul plecat pe-o parte şi cu mâna întinsă înainte ca şi cum n-ar fi putut să vadă şi cu cealaltă mână pe birou, ca şi cum nu s-ar fi putut ține pe picioare, se întoarse, se îndreptă spre perete, îşi luă pălăria din cuier şi cu capul plecat pe-o parte, cu mâna întinsă înainte, merse pe dibuite de-a lungul peretelui, trecu pe lângă mine, ajunse la uşă şi ieşi. Era un om viteaz, nu o nega nimeni. Coborî scările şi ieşi în stradă acolo unde aşteptau George Wyatt şi ceilalți şase foşti camarazi de-ai Tatii şi unde alergau acuma ceilalți oameni; trecu printre ei cu pălăria pe cap şi cu spatele drept (cineva îi strigase îmi povestiră ei: „L-ai omorât şi pe băiatul acela?”), fără să spună un cuvânt, uitându-se drept înainte şi întorcându-le spatele se îndreptă spre gară unde sosise tocmai trenul dinspre Sud şi se urcă în el, fără niciun fel de bagaje, fără nimic, şi plecă din Jefferson, din Mississippi şi nu se mai întoarse niciodată.

Le auzii paşii pe scări, apoi în coridor, apoi în cameră, dar încă o clipă (nu ținu mai mult, bineînțeles) mai rămăsei pe scaun, după birou, cum şezuse şi el, prăseaua pistolului caldă încă sub mâna mea, mâna mea amorțind încet între pistol şi frunte. Atunci înălțai capul; cămăruța era plină de oameni.

— Dumnezeule! strigă George Wyatt. I-ai luat pistolul şi nu l-ai nimerit, nu l-ai nimerit *de două ori?* Apoi îşi răspunse el însuşi – cu aceeaşi violență ca a Drusillei şi care în cazul lui George era o adevărată apreciere morală:

— Nu; stai. Ai venit aici fără să ai în buzunar măcar un briceag şi l-ai lăsat să nu te nimerească de două ori. Dumnezeule din ceruri. Se întoarse, strigând: Ieşiți, dracului, de aici! White, pleacă la Sartoris şi spune-i familiei lui că totul s-a terminat şi că e bine sănătos. Fugi!

Ieşiră, plecară; rămase numai George care mă privea cu privirea aceea a lui ternă şi tristă, meditativă dar nu critică.

— O, Doamne, zise el. Nu vrei să bei ceva?

— Nu, am zis. Mi-e foame. N-am mâncat nimic de dimineață.

— Cred şi eu că nu, dacă te-ai sculat de dimineață cu intenția de a face ce-ai făcut. Hai. Să mergem la „Holston House".

— Nu, i-am zis. Nu. Nu acolo.

— D ce nu? N-ai făcut nimic de care să-ți fie ruşine. Eu unul n-aş fi procedat aşa. Aş fi tras în el măcar o dată. Dar tu aşa ai vrut, altfel n-ai fi făcut-o.

— Da, am zis. Şi aş face-o din nou.

— Să mă ia dracu, dacă aş face aşa ceva. Nu vrei să mergi acasă la mine? Am avea timp să mâncăm şi apoi să ne ducem acolo, la…

Dar nici asta nu puteam face.

— Nu, i-am zis. De fapt nici nu mi-e foame. Am să mă duc acasă.

— Nu vrei să m-aştepți, să mergem împreună?

— Nu. Am să plec.

— Nu cumva vrei să rămâi aici? Se uită în jur prin camera în care mai stăruia încă mirosul prafului de puşcă, deşi nevăzut acum totuşi persistent încă undeva în aerul înăbuşitor şi fără viață, clipind uşor din ochii lui furioşi, spălăciți şi naivi.

— O, Doamne, zise iar. Poate că ai dreptate, poate că au

fost de ajuns de multe omoruri în familia ta şi fără… Hai.

Ieşirăm din birou. Aşteptai în capul scărilor şi Ringo veni imediat cu caii. Străbăturăm piața din nou. În față, la Holston House nu se mai zărea niciun picior (era ora prânzului), dar un grup de bărbați, care stăteau în fața porții îşi ridicară pălăriile, le răspunsei şi împreună cu Ringo ne continuarăm drumul.

Nu ne grăbeam. Curând se făcu ora unu, poate şi mai mult; trăsurile şi cabrioletele aveau să plece curând din piață aşa că la capătul izlazului ne abăturăm din drum şi fără să descalec, încercai să dau la o parte bariera, dar Ringo trebui să coboare să o dea el la o parte. Străbăturăm izlazul pe soarele acela puternic şi fierbinte; acuma aş fi putut vedea casa dar nu încercai s-o văd. Apoi o luarăm prin umbra deasă înăbuşitoare a albiei râului; parii vechi se mai zăreau printre bălării pe locul unde făcuserăm țarcul odinioară, ca să ascundem catârii yancheilor. Puțin după aceea se auzi murmurul apei şi apoi o zării sclipind în soare. Descălecarăm. Mă lungii pe spate, gândindu-mă: *Acuma poate să înceapă, dacă vrea* „Dar nu începu. Adormii. Adormii aproape înainte de a-mi sfârşi gândul. Dormii vreo cinci ore, fără să visez, dar mă trezii plângând, plângând atât de tare încât nu mă puteam opri. Ringo şedea lângă mine şi soarele asfințise deşi nu ştiu ce pasăre mai cânta pe undeva şi se auzi şuieratul trenului de seară care mergea spre nord şi pufăiturile lui scurte şi precipitate când plecă din halta noastră, unde desigur se oprise. După cât va timp mă potolii şi Ringo îmi aduse pălăria lui pe care o umpluse cu apă de la râu, dar coborâi la râu şi mă spălai pe față.

Izlazul era scăldat încă în lumină, deşi rândunica de seară începuse a ciripi şi când am ajuns acasă un mierloi cânta în tufele de magnolia cântecul acela de noapte, visător şi lunatic, şi luna părea din nou pe cer ca urma unui toc în nisipul umed. Numai holul era luminat acum aşa că totul se terminase deşi mirosul florilor mai stăruia, mai puternic decât mireasma verbinei de la butoniera mea. Nu mă uitasem la el a

doua oară. Pornisem s-o fac înainte de a pleca de acasă dar n-o făcusem, nu-l mai văzusem încă o dată şi toate fotografiile lui erau proaste căci nicio fotografie n-ar fi putut să-i păstreze imaginea acum că era mort, aşa cum nici casa nu i-ar fi putut păstra trupul. Dar n-aveam nevoie să-l mai văd încă o dată fiindcă avea să rămână aici, avea să rămână aici pentru totdeauna; probabil că Drusilla asta voia să spună că visul lui nu era ceva material ci un lucru pe care ni-l lăsase şi pe care n-aveam să-l uităm niciodată, care avea să împrumute chiar forma lui corporală ori de câte ori vreunul dintre noi, alb sau negru, aveam să închidem ochii. Intrai în casă. Salonul nu era luminat decât de ultimele luciri ale asfințitului care sclipeau în fereastra dinspre apus unde erau geamurile colorate ale mătuşii Jenny. Am dat să urc, când am văzut-o şezând lângă fereastră. Nu mă chemă şi eu nu-i pomenii de Drusilla, mă dusei doar spre uşă şi rămăsei acolo.

— A plecat, zise Jenny. A plecat cu trenul de seară. A plecat la Montgomery, la Dennison. Denny se însurase acum un an; locuia la Montgomery unde studia dreptul.

— Înțeleg, am zis. Atunci n-a... Dar şi asta era inutil: Jed White ajunsese probabil aici înainte de unu şi le povestise. Şi de altfel mătuşa Jenny nici nu-mi răspunse. Ar fi putut să mă mintă dar n-o făcu şi-mi zise:

— Vino aici. Mă apropiai de scaunul ei. Îngenunchează. Nu te pot vedea.

— Nu vrei s-aprind lampa?

— Nu. Îngenunchează. Am îngenuncheat lângă scaun. Aşadar ai petrecut o sâmbătă după-amiază admirabilă, nu-i aşa? Hai, povesteşte-mi. Apoi mă luă de umeri. Îi priveam brațele cum se ridică, ca şi cum ar fi încercat să le oprească; le simții pe umeri ca şi cum ar fi avut o viață proprie şi ar fi vrut să facă un lucru pe care, de dragul meu, ea încerca să-l oprească, să-l prevină. Apoi renunță sau nu avu putere să se opună fiindcă brațele se înălțară şi-mi prinseră capul între ele, cu putere, şi deodată lacrimile țâşniră şiroind pe obrazul ei aşa cum şiroise râsul pe fața Drusillei.

— Oh! blestemați fiți voi, Sartorişii! zise ea. Fiți blestemați! Fiți blestemați!

În clipa în care am trecut în hol lumina se aprinse în sufragerie şi o auzii pe Louvinia că pune masa de cină. Aşa că scările erau luminate din plin. Coridorul de sus rămânea însă în întuneric. Uşa camerei ei era deschisă (în felul acela neîndoielnic în care o uşă stă deschisă când nu mai locuieşte nimeni în camera aceea) şi-mi dădui seama că nu crezusem că a plecat chiar. Nu mă mai uitai prin cameră. Mă dusei la mine şi atunci, vreme de câteva clipe crezui că simt mireasma verbinei de la butoniera mea. Am crezut asta până în clipa în care m-am apropiat de pat şi m-am uitat la perna pe care era pus un fir, un singur fir (fără să se uite smulgea de obicei câte şase fire toate de aceeaşi lungime, toate de aproape aceeaşi formă, ca şi cum ar fi fost tăiate cu maşina) care umplea camera, amurgul, seara cu acea mireasmă pe care, singură, zicea ea, puteai s-o pui mai presus de mirosul cailor.

SOARE ÎN AMURG[{51}]

I

În Jefferson lunea nu se mai deosebeşte azi de celelalte zile ale săptămânii. Străzile sunt pavate, iar, societățile de telefoane şi de electricitate doboară în fiecare zi alți copaci umbroşi – stejari şi arțari, salcâmi şi ulmi – ca să facă loc stâlpilor de fontă împovărați de ciorchini cu boabe grele, fără de viață şi fără de sevă, şi avem o spălătorie comunală care în fiecare luni dimineață strânge maldărele de rufe cu camionete speciale, vopsite în culori vii: rufele murdare ale unei săptămâni întregi dispar ca o fantomă la chemarea unor claxoane electrice, zgomotoase şi mânioase, în fâşâitul prelung al cauciucurilor şi al asfaltului care se stinge asemeni unei sfâşieri de mătase; şi până şi negresele care mai spală rufele albilor după vechiul obicei le iau şi le aduc înapoi cu automobilul.

Acum cincisprezece ani însă, luni dimineața străzile liniştite, prăfuite şi umbroase erau invadate de negrese cu boccele de rufe, legate bine cu cearşafuri, mari cât nişte baloturi de bumbac, purtate pe capul ținut drept şi înfăşurat în turban; şi le duceau aşa, fără să pună mâna pe ele, de la uşa bucătăriei casei albe până la cazanul înnegrit şi afumat din spatele colibei din Groapa Negrilor.

Nancy îşi punea bocceaua pe creştetul capului şi peste boccea canotiera neagră de pai, pe care o purta şi iarna şi vara. Era o femeie înaltă, cu o față prelungă şi tristă, puțin cam suptă acolo unde-i lipseau câțiva dinți. O însoțeam câteodată o bună bucată de drum, pe potecă şi de-a lungul islazului, ca să ne uităm cum se leagănă legătura de rufe şi cum pălăria nu se clinteşte din loc şi nu se rostogoleşte, nici chiar atunci când cobora în şanț şi urca de cealaltă parte şi se pleca să treacă prin gard. Îngenunchea şi se strecura, în patru labe, prin spărtura gardului, cu capul sus şi drept, cu bocceaua nemişcată de parc-ar fi fost o stâncă sau un balon, apoi se ridica şi-şi continua drumul.

Bărbații spălătoreselor luau câteodată şi aduceau rufele dar Jesus nu făcu treaba asta pentru Nancy niciodată, chiar mai înainte ca tata să-i fi spus să nu-l mai vadă prin preajma casei noastre şi chiar atunci când Dilsey fu bolnavă şi Nancy veni să ne gătească.

Şi atunci trebuia mereu să ne tot ducem pe poteca dinspre coliba lui Nancy şi s-o chemăm să vină să ne pregătească *breakfast*-ul. Ne opream în fața şanțului, fiindcă tata ne spusese că n-avem nimic de-a face cu Jesus – un bărbat scund şi negru, cu fața crestată de o tăietură de brici – şi zvârleam cu pietre în coliba lui Nancy până se ivea, despuiată, la uşă şi-şi scotea capul afară.

— Ce-i asta, de ce zvârliți cu pietre în casa mea? zicea Nancy. Ce vreți, diavolilor?

— Tata zice să vii să ne pregăteşti *breakfast*-ul spunea Caddy. Zice că ai şi întârziat cu jumătate de ceas şi să vii imediat.

— De *breakfast* îmi arde mie acuma, zicea Nancy. Mă duc să dorm că pic de somn.

— Pun rămăşag că te-ai îmbătat, spunea Jason. Tata zice că te-ai îmbătat. Eşti beată, Nancy?

— Cine zice că-s? spunea Nancy. Pic de somn şi mă duc să dorm. Nu-mi arde mie acuma de *breakfast.*

Aşa că după o vreme nu mai zvârleam cu pietre şi ne

duceam acasă. Când în sfârşit venea, era prea târziu ca să mă mai duc la şcoală. Credeam că întârzie din pricina băuturii până în ziua în care au arestat-o din nou şi au dus-o la închisoare şi pe drum au trecut pe lângă Mr. Stovall. Era casier la bancă şi diacon la biserica baptistă şi Nancy se-apucă să-i zică:

— Ei, albule, când ai de gând să-mi plăteşti? Când ai de gând să-mi plăteşti, albule? E a treia oară că nu-mi dai niciun *cent*... Mr. Stovall o trânti la pământ, dar ea continuă să zică: „Când ai de gând să-mi plăteşti, albule? E a treia oară până când Mr. Stovall o lovi cu călcâiul în gură şi sergentul îl trase înapoi pe Mr. Stovall şi Nancy rămase întinsă pe jos râzând. Întoarse capul şi scuipă sânge şi dinți şi zise: „E a treia oară că nu-mi dă niciun cent".

Aşa îşi pierdu ea dinții şi toată ziua se vorbi decât de Nancy şi de Mr. Stovall, şi-n noaptea aceea oamenii care trecură prin fața închisorii o auziră pe Nancy cântând şi strigând. Îi vedeau mâinile agățate de gratiile ferestrei şi mulți se opreau în fața grilajului şi o ascultau, pe ea şi pe temnicerul care încerca s-o facă să tacă. Nu tăcu decât înspre ziuă, când temnicerul auzi deodată o izbitură şi apoi nişte tropăituri şi ducându-se sus o găsi pe Nancy spânzurată de una dintre gratiile de la fereastră. El zicea că asta-i din pricina cocainei şi nu a whisky-ului, fiindcă niciun negru n-ar încerca să se sinucidă dacă n-ar fi ameți t de cocaină, negrul ameți t de cocaină nemaifiind negru.

Temnicerul tăie funia şi o aduse la viață; apoi o bătu, o biciui. Se spânzurase cu rochia. Şi-o răsucise ea bine şi o prinsese de gratii, dar când o arestaseră, n-avea pe ea decât rochia, aşa că nu avu cu ce să-şi lege mâinile şi nu putuse să şi le desprindă de pervazul ferestrei. Aşa că temnicerul auzise zgomotul şi fugise sus şi-o găsise pe Nancy, spânzurată de gratii, goală puşcă, cu pântecele cam umflat, ca un balon pentru copii.

Când Dilsey zăcu bolnavă în coliba ei şi Nancy veni să ne gătească, văzurăm că şorțul cu care era încinsă se rotunjea

pe dinainte; asta se întâmplă mai înainte ca tata să-i spună lui Jesus să nu-l mai vadă prin preajma casei. Jesus şedea în bucătărie, după sobă, cu crestătura aceea de brici pe faţa lui neagră, de parc-ar fi fost un capăt de şiret murdar şi zicea că Nancy are sub rochie un pepene.

— În orice caz, n-a crescut pe vrejul tău, zise Nancy.

— Pe care vrej? spuse Caddy.

— Ce-aş mai tăia eu odată vrejul ăla pe care a crescut, zise Jesus.

— Ce te-a apucat să vorbeşti aşa în faţa copiilor? spuse Nancy. De ce nu te duci la lucru? De mâncat ai mâncat. Vrei să te prindă Mr. Jason pe-aici, prin bucătăria lui, vorbind aşa în faţa copiilor?

— Cum aşa? zise Caddy. Care vrej?

— Eu n-am voie să stau în bucătăria albilor, zise Jesuş, dar albii au voie să stea în bucătăria mea. Albii au voie să vină la mine în casă, dar eu n-am voie să-i dau afară. Când albii vor să vină la mine acasă, eu nu mai am casă. Eu nu-i pot opri, dar nici ei nu mă pot da afară. Asta nu se poate.

În coliba ei, Dilsey era tot bolnavă. Tata îi spuse lui Jesus să nu mai vină pe la noi. Dilsey era tot bolnavă. De multă vreme. Stăteam în bibliotecă, după cină.

— N-a terminat Nancy treaba la bucătărie? întrebă mama. Cred că a avut tot timpul să termine cu spălatul vaselor.

— Să se ducă Quentin să vadă, zise tata. Quentin, du-te şi vezi dacă Nancy a terminat. Spune-i că poate să se ducă acasă.

M-am dus la bucătărie. Nancy terminase. Vasele erau puse la locul lor şi focul era stins. Nancy şedea pe un scaun lângă soba rece. Se uită la mine.

— Mama vrea să ştie dacă ai terminat treaba, i-am zis.

— Da, zise Nancy. Se uită la mine. Am terminat. Se uită la mine.

— Ce e? am zis. Ce s-a întâmplat?

— Nu-s decât o biată negresă, zise Nancy. Nu-i vina mea.

Se uita la mine, şezând pe scaunul de lângă soba rece, cu

canotiera pe cap. M-am întors în bibliotecă. Soba rece şi toate astea, când te gândeşti că într-o bucătărie e întotdeauna cald şi vesel şi-i treabă. Şi soba aceea rece şi vasele puse la loc şi nimeni care să vrea să mănânce la ora aceea.

— A terminat? întrebă mama.

— Da, mamă, am zis.

— Ce face? zise mama.

— Nu face nimic. A terminat treaba.

— Mă duc să văd, zise tata.

Îl aşteaptă poate pe Jesus să vină s-o ia acasă, zise Caddy.

— Jesus a plecat, am zis. Nancy ne povestise că într-o dimineață s-a sculat şi a văzut că Jesus plecase de-acasă.

— M-a părăsit, spusese Nancy. S-o fi dus, cred, la Memphis. Vrea să-i ducă o vreme pe ăia de la poliție, aşa zic eu.

— Bine-a făcut, spusese tata. Sper să rămână pe-acolo.

— Lui Nancy i-e frică pe-ntuneric, zise Jason.

— Ca şi ție, zise Caddy.

— Mie nu mi-e, zise Jason.

— Fricosule, zise Caddy.

— Mie nu mi-e, zise Jason.

— Candace! zise mama. Tata se-ntoarse.

— O s-o duc pe Nancy până după potecă, zise el. Spune că Jesus s-a întors.

— L-a văzut? spuse mama.

— Nu. Un negru i-a trimis vorbă că s-a întors în oraş. Nu stau mult.

— Mă laşi singură ca s-o duci pe Nancy până acasă? spuse mama. Ții mai mult la siguranța ei decât la a mea?

— N-o să întârzii mult.

— Îi laşi pe copii singuri, cu negrul acesta care dă târcoale pe-aici?

— Merg şi eu, zise Caddy. Tată, dă-mi voie şi mie să merg.

— Ce le-ar face, dacă din nenorocire s-ar întâmpla să pună mâna pe ei? întrebă tata.

— Vreau şi eu să merg, zise Jason.

— Jason, spuse mama. Se adresa tatii. Îți dădeai seama de asta după cum îi rostea numele. De parcă ar fi crezut că toată ziua tata se gândise ce să facă să-i fie ei cât mai neplăcut şi ştiuse tot timpul că până la urmă avea să găsească el ce. Eu tăceam chitic, fiindcă şi eu şi tata ştiam că mama o să-i ceară să mă lase cu ea dacă o să se gândească la asta din vreme. Aşa că tata nu se uita la mine. Eu eram cel mai mare. Aveam nouă ani, Caddy şapte şi Jason cinci.

— Prostii, zise tata. N-o să întârziem.

Nancy era cu pălăria pe cap. Ajunserăm la potecă.

— Jesus s-a purtat întotdeauna bine cu mine, zise Nancy. Când avea doi dolari, îmi dădea unul mie. Mergeam pe potecă. Dacă ajungem la capătul potecii, zise Nancy, atunci totul e-n regulă.

Pe potecă era întotdeauna întuneric beznă.

— Aici s-a speriat Jason în seara de Hallowe'en[52], zise Caddy.

— Nu-i adevărat, zise Jason.

— Mătuşa Rachel nu-i poate face nimic? întrebă tata. Mătuşa Rachel era bătrână. Locuia singură într-o colibă din spatele colibei lui Nancy. Avea părul alb şi stătea toată ziua în pragul uşii fumând din pipă. Nu mai lucra. Oamenii ziceau că-i mama lui Jesus. Odată spunea că e, şi altădată zicea că nu-i nici măcar rudă cu Jesus.

— Ba-i adevărat, zise Caddy. Te-ai speriat mai rău decât Frony. Te-ai speriat mai rău chiar decât T. P. Mai rău ca negrii.

— Nimeni nu poate să-i facă nimic, spuse Nancy. Zice c-am trezit diavolul în el şi numai un singur lucru poate să-l potolească.

— Bine, dar acuma a plecat, zise tata. N-are de ce să-ți mai fie frică. Şi ai face bine să-i mai laşi pe albi în pace.

— Să-i lase în pace? zise Caddy! Cum să-i lase pe albi în pace?

— N-a plecat, zise Nancy. Îl simt eu că-i aici. Îl simt eu că-i aici, acuma, pe potecă. Ne aude cum vorbim, fiecare cuvânt, e

pe-aici pe undeva, stă la pândă. Nu l-am văzut şi n-o să-l mai văd decât odată, cu briciul ăla între dinți. Briciul ăla legat cu sfoară de gât, sub cămaşă. Şi atunci nipi n-o să mă mai mir.

— Nu mi-a fost frică, zise Jason.

— Dacă ți-ai fi văzut de treabă, n-ai fi intrat în povestea asta, zise tata. Acuma însă n-ai de ce să te temi. La ora asta o fi probabil în St. Louis. Probabil că e cu o altă femeie şi nu se mai gândeşte la tine.

— Dacă e cu alta, mai bine nici să nu ştiu, zise Nancy. Aş sta lângă ei şi când ar luat-o în brațe, i-aş tăia mâinile. I-aş tăia capul şi i-aş spinteca pântecele femeii şi i-aş băga…

— Gura, zise tata.

— Cui i-ai spinteca pântecele, Nancy? întrebă Caddy.

— Nu mi-a fost frică, zise Jason. Pot merge şi singur pe poteca asta.

— Daa, zise Caddy. Nici n-ai îndrăzni să faci un pas dacă n-am fi şi noi cu tine.

II

Dilsey era tot bolnavă, aşa că în fiecare seară o duceam pe Nancy acasă până mama ne spuse într-o zi:

— Cât o să mai țină povestea asta? Să mă lăsați singură în casa asta mare ca să duceți acasă o negresă fricoasă?

Îi aranjarăm lui Nancy un culcuş în bucătărie. Într-o noapte ne trezirăm auzind un zgomot. Nu era nici cântec nici tânguială, şi urca spre noi în întuneric din josul scării. În camera mamei era lumină şi l-am auzit pe tata ducându-se în hol şi coborând pe scara de serviciu, şi atunci Caddy şi cu mine am ieşit în hol. Podeaua era rece. Stăteam şi ascultam şi ne zgârceam degetele de la picioare ca să nu simțim răceala. Parcă ar fi cântat cineva şi parcă n-ar fi cântat, aşa cum

cântă negrii.

Apoi zgomotul se opri şi-l auzirăm pe tata coborând pe scara de serviciu şi ne-ndreptarăm spre capul scărilor. Atunci zgomotul se porni iar, urcând spre noi, nu prea tare, şi zărirăm ochii lui Nancy, la mijlocul scărilor, aproape de perete. Parc-ar fi fost nişte ochi de pisică, o pisică mare lipită de perete care s-ar fi uitat spre noi. Când am ajuns la locul unde stătea, încetă să mai facă zgomotul acela, şi rămaserăm acolo până se-ntoarse tata din bucătărie, cu pistolul în mână. Coborî din nou cu Nancy şi se-ntoarseră cu salteaua lui Nancy.

Am întins salteaua pe jos în camera noastră. După ce s-a stins lumina în camera mamei, am zărit iar ochii lui Nancy.

— Nancy, îi şopti Caddy, tu dormi, Nancy?

Nancy mormăi ceva. O, sau nu, nu ştiu ce. Ca şi cum n-ar fi spus nimic, ca şi cum sunetul ar fi venit de nicăieri şi s-ar fi risipit nicăieri, de parcă Nancy nici n-ar fi fost acolo; iar eu mă uitasem pe scară atât de lung la ochii ei încât mi se întipăriseră pe pupilă, aşa cum ți se-ntipăreşte soarele când ai închis ochii şi nu mai vezi soarele.

— Jesus, spuse în şoaptă Nancy, Jesus.

— Jesus era? zise Caddy. A-ncercat sa între în bucătărie?

— Jesus, spuse Nancy. Dar aşa: Jeeeeeeeeeeeesus, până ce sunetul se stinse ca un chibrit sau ca o lumânare.

— Vorbeşte de celălalt Jesus[53], am zis.

— Ne vezi, Nancy? o întrebă Caddy în şoaptă. Ne vezi şi ochii?

— Nu-s decât o biată negresă, zise Nancy. Dumnezeu ştie. Dumnezeu ştie.

— Ce-ai văzut acolo, în bucătărie? întrebă în şoaptă Caddy. Cine-a încercat să intre înăuntru?

— Dumnezeu ştie, zise Nancy. Îi vedeam ochii. Dumnezeu ştie.

Dilsey se făcu bine. Ne pregăti masa de prânz.

— Ar fi bine să mai stai în pat încă o zi, două, zise tata.

— La ce bun? Dacă aş mai fi întârziat o zi, bucătăria asta

ar fi fost o ruină. Hai, acuma ieşiți de-aici şi lăsați-mă să fac ordine iar în bucătăria mea.

Dilsey ne pregăti şi cina. Şi în seara aceea, înainte de-a se însera, Nancy intră în bucătărie.

— De unde ştii că s-a întors? zise Dilsey. Nu l-ai văzut.

— Jesus e negru, spuse Jason.

— Îl simt, zise Nancy. Îl simt că stă ascuns, acolo, în şanț.

— Acuma, în seara asta, e acolo? întrebă Dilsey.

— Şi Dilsey e neagră, zise Jason.

— Încearcă să mănânci ceva, zise Dilsey.

— Nu vreau nimic, spuse Nancy.

— Eu nu sunt negru, zise Jason.

— Bea o cafea, zise Dilsey. Îi turnă lui Nancy o ceaşcă de cafea. Eşti sigură că e acolo în seara asta? De unde ştii că-i acolo, în seara asta?

— Ştiu, spuse Nancy. E acolo, stă la pândă. Ştiu.

Am trăit cu el prea multă vreme. Eu ştiu ce are de gând să facă înainte chiar de-a şti el însuşi ce vrea.

— Bea-ți cafeaua, zise Dilsey. Nancy duse ceaşca la gură şi suflă în cafea. Buzele i se-ncrețiră de parc-ar fi fost de cauciuc, de parcă suflând în cafea şi-ar fi suflat şi toată culoarea de pe buze.

— Eu nu sunt negru, zise Jason. Tu eşti neagră, Nancy?

— Eu, copile, sunt talpa iadului, zise Nancy. Şi în curând n-am să mai fiu nimic. Curând o să mă-ntorc de unde am venit.

III

Se apucă să-şi bea cafeaua. Şi cum o bea, ținând ceaşca cu amândouă mâinile, începu din nou să facă zgomotul acela. Făcea zgomotul acela în ceaşcă şi cafeaua i se vărsa pe mâini

şi pe rochie. Se uita la noi şi şedea acolo, cu coatele pe genunchi, ținând ceaşca în mâini, uitându-se la noi pe deasupra ceştii mânjite de cafea şi făcea zgomotul acela.

— Uitați-vă la Nancy, zise Jason. Nancy nu mai poate să ne gătească. Dilsey s-a făcut bine.

— Ia tăceți acolo, zise Dilsey. Nancy ținea ceaşca cu amândouă mâinile, se uita la noi şi făcea zgomotul acela, de parcă ar fi fost două ființe: una care se uita la noi şi cealaltă care făcea zgomot.

— De ce nu vrei ca Mr. Jason să telefoneze la poliție? o întrebă Dilsey. Nancy se opri, ținând ceaşca în mâinile ei prelungi şi cafenii. Încercă din nou să bea dar îşi vărsă cafeaua pe mâini şi pe rochie şi puse jos ceaşca. Jason se uita cu atenție la ea.

— Nu pot înghiți, zise Nancy. Înghit dar nu se duce-n jos.

— Du-te la mine, zise Dilsey. Frony o să-ți dea o saltea ca să dormi şi o să vin şi eu imediat.

— Niciun negru n-o să-l oprească, zise Nancy.

— Eu nu sunt negru, spuse Jason. Nu-i aşa, Dilsey?

— Cred că nu, zise Dilsey. Se uită la Nancy. Nu cred. Atunci, ce-ai de gând să faci?

Nancy se uita la noi. Ochii i se mişcau repede, ca şi cum i-ar fi fost teamă că n-are vreme să se uite, şi totuşi abia păreau că se mişcă. Se uita la noi, la toți trei în acelaşi timp.

— Vă aduceți aminte de noaptea aceea când am dormit în camera voastră? zise ea. Şi ne spuse că a doua zi dimineață ne-am trezit mai devreme şi ne-am jucat. A trebuit să ne jucăm în linişte, pe salteaua ei, până s-a sculat tata şi s-a făcut vremea să mâncăm. Duceți-vă şi rugați-o pe mămica voastră să mă lase să dorm aici în noaptea asta, zise Nancy. N-am nevoie de nicio saltea. Şi o să ne jucăm iar.

Caddy o rugă pe mama. Şi Jason se duse s-o roage.

— Nu vreau ca negrii să doarmă la noi în dormitor, zise mama. Jason izbucni în plâns. Şi plânse întruna până ce mama îi spuse că dacă nu tace n-o să capete desert la masă trei zile la rând. Şi atunci Jason spuse că nu mai plânge dacă

Dilsey o să-i facă un tort cu ciocolată. Tata era de față.

— De ce nu faci nimic în chestia asta? întrebă mama. De ce avem poliție?

— De ce i-e frică lui Nancy de Jesus? întrebă Caddy. Mamă, ție ți-e frică de tata?

— Ce să facă sergenții? întrebă tata. Dacă Nancy nu l-a văzut, poliția de unde să-l ia?

— Atunci de ce îi este frică? zise mama.

— Spune că-i pe-aici. Spune că ştie că-i pe-aici în seara asta.

— Şi mai plătim şi impozite, zise mama. Şi eu trebuie să rămân singură în casa asta mare ca tu să duci o negresă acasă.

— Ştii bine că nu stau să pândesc pe-afară cu briciul la mine, zise tata.

— Dacă Dilsey îmi face un tort cu ciocolată nu mai plâng, zise Jason. Mama ne spuse să ieşim din cameră şi tata spuse că nu ştie dacă Jason o să capete sau nu un tort cu ciocolată, dar ştie ce-o să capete acuma, pe loc. Ne întoarserăm în bucătărie şi-i spuserăm lui Nancy.

— Tata a zis să te duci acasă şi să încui uşa şi n-o să-ți facă nimeni nimic, zise Caddy. De ce să-ți facă cineva ceva, Nancy? Jesus e supărat pe tine? Nancy ținea iar ceaşca în mâini, cu coatele pe genunchi, şi cu mâinile ținea ceaşca între genunchi. Se uita în ceaşcă.

— Ce-ai făcut că l-ai supărat pe Jesus? o întrebă Caddy.

Nancy scăpă ceaşca din mână. Nu se sparse, dar cafeaua se vărsă şi Nancy rămase acolo, de parc-ar fi ținut ceaşca în mâini. Şi iar începu să facă zgomotul acela, nu prea tare. Nici nu cânta, nici nu făcea altceva. O priveam cu atenție.

— Ei, zise Dilsey. Încetează odată! Vino-ți în fire. Aşteaptă aici. Mă duc să-l caut pe Versh ca să te ducă acasă. Dilsey plecă.

Ne uitam la Nancy. Umerii îi tremurau, dar nu mai făcea niciun zgomot. Ne uitam curioşi la ea.

— Ce vrea să-ți facă Jesus? zise Caddy. *A* plecat.

Nancy se uită la noi.

— Ce ne-am mai jucat în noaptea aceea când am dormit în camera voastră, nu-i aşa?

— Eu, zise Jason, nu m-am jucat.

— Tu dormeai în camera mamei, zise Caddy. Nu erai acolo.

— Haideți, să mergem la mine, să ne jucăm din nou, zise Nancy.

— Mama nu ne lasă, am zis. E prea târziu.

— N-o mai deranjați, zise Nancy. O să-i spunem mâine dimineață. N-o să se supere.

— N-o să ne lase, am zis.

— N-o mai întrebați, zise Nancy. N-o mai deranjați acuma.

— Mama n-a spus că n-avem voie să mergem, zise Caddy.

— N-am întrebat-o, am zis.

— Dacă vă duceți, vă spun, zise Jason.

— O să ne jucăm, zise Nancy. N-o să se supere, numai până la mine. Lucrez la voi de multă vreme. N-o să se supere.

— Mie nu mi-e frică să merg, zise Caddy. Lui Jason i-e frică. O să ne spună.

— N-o să vă spun.

— Ba da, o să ne spui, zise Caddy. O să ne spui.

— N-o să vă spun, zise Jason. Nu mi-e frică.

— Lui Jason nu-i e frică să meargă cu mine, zise Nancy. Nu-i aşa, Jason?

— Jason o să ne spună, zise Caddy. Pe potecă era întuneric beznă. Trecurăm de îngrăditura islazului. Pun rămăşag că dacă sare ceva de după îngrăditură, Jason începe să țipe.

— Nu-i adevărat, zise Jason. Coboram pe potecă. Nancy vorbea tare.

— De ce vorbeşti atât de tare, Nancy? o întrebă Caddy.

— Cine, eu? zise Nancy. Ia uitați-vă cum spune Quentin şi Caddy şi Jason că vorbesc tare.

— Vorbeşti de parc-am fi cinci, zise Caddy. Vorbeşti de parc-ar fi şi tata cu noi.

— Cine, eu vorbesc tare, Mr. Jason? zise Nancy.

— Nancy i-a spus lui Jason „Mister”, zise Caddy.

— Ia uitați-vă cum vorbesc Caddy, Quentin şi Jason, zise Nancy.

— Noi nu vorbim tare, zise Caddy. Tu vorbeşti ca şi cum tata...

— Ssst, zise Nancy, sst, Mr. Jason.

— Nancy i-a spus din nou lui Jason „Mister".

— Sst, zise Nancy. Când am trecut prin şanț şi ne-am aplecat şi-am trecut prin gard acolo unde se apleca şi trecea ea cu rufele pe cap, vorbea tot tare. Şi după aceea am ajuns la ea acasă. Mergeam repede. A deschis uşa. Mirosul din casă era ca o lampă şi mirosul lui Nancy ca un fitil, de parcă se aşteptau unul pe celălalt ca să înceapă a mirosi. Aprinse lampa, închise uşa şi trase zăvorul. După asta nu mai vorbi tare şi se uită la noi.

— Ei, acuma ce facem? zise Caddy.

— Ce vreți să faceți? zise Nancy.

— Ai zis că o să ne jucăm, spuse Caddy.

În casa lui Nancy stăruia ceva neplăcut; ceva ce se simțea în afara mirosului casei şi al lui Nancy. Până şi Jason îşi dădu seama.

— Nu vreau să mai stau aici, zise el. Vreau acasă.

— Du-te atunci acasă, zise Caddy.

— Singur nu vreau să plec, zise Jason.

— Acum o să ne jucăm, zise Nancy.

— Cum? întrebă Caddy.

Nancy stătea lângă uşă. Se uita la noi, dar parc-ar fi avut ochii goi, parcă nu s-ar mai fi folosit de ei.

— Ce vreți să facem? zise ea.

— Spune-ne o poveste, zise Caddy. Ştii o poveste?

— Da, zise Nancy.

— Spune-o, zise Caddy. Ne uitam la Nancy. Nu ştii nicio poveste.

— Ba da, spuse Nancy. Ba da, ştiu.

Se aşează pe un scaun în fața căminului Pe vatră abia pâlpâia focul. Nancy îl ațâță deşi în casă era cald. Acum focul ardea bine. Nancy ne spuse o poveste. Vorbea cum ne privea,

de parcă ochii cu care se uita la noi şi glasul cu care ne vorbea n-ar fi fost ale ei. Ca şi cum ar fi trăit altundeva, aşteptând altceva. Ea era afară. Glasul ei era înăuntru şi forma trupului ei, Nancy aceea care se apleca şi trecea pe sub sârma ghimpată cu bocceaua de rufe pe capul ei, uşoară, în echilibru, ca un balon, era acolo. Dar atâta tot. „Şi atunci crăiasa ajunse la şanțul în care se ascundea omul cel rău. Se apropie de şanț şi zise: Dacă aş putea numai să trec de şanțul acesta, asta zise ea…”

— Ce fel de şanț? întrebă Caddy. Un şanț cum e acela de-afară? Şi de ce voia crăiasa să treacă prin şanț?

— Ca să ajungă acasă, zise Nancy. Se uita la noi. Trebuia să treacă şanțul ca să intre repede în casă şi să tragă zăvorul.

— De ce voia să se ducă acasă şi să tragă zăvorul? zise Caddy.

IV

Nancy se uita la noi. Nu mai vorbea. Se uita la noi. Picioarele lui Jason, care stătea pe genunchii lui Nancy, îi ieşeau afară din pantaloni.

— Povestea asta nu-i frumoasă, zise el. Vreau acasă.

— Poate c-ar fi mai bine să plecăm, zise Caddy. Se ridică de pe podea Sunt sigură că ne caută. Se duse spre uşă.

— Nu zise Nancy. Nu deschide uşa Se ridică repede şi trecu înaintea lui Caddy. Nu se-atinse de uşă şi nici de zăvorul de lemn.

— De ce nu? întrebă Caddy.

— Întoarce-te, vino lângă lampă, zise Nancy. O să ne jucăm. N-are rost să plecați.

— Trebuie să plecăm, zise Caddy. Dacă nu, atunci să ne jucăm pe cinste. Ea şi cu Nancy se întoarseră la foc, lângă

lampă.

— Vreau acasă, zise Jason. Q să vă spun.

— Ştiu o altă poveste, zise Nancy. Se aşează aproape de lampă Se uită la Caddy, ca şi cum ar fi privit un băţ ţinut în echilibru pe nas. Trebuia să privească în jos. ca s-o vadă pe Caddy, dar ea privea ca şi cum ar fi ţinut pe nas un băţ în echilibru.

— Nu vreau s-o ascult. O să bat cu picioarele în podea.

— E o poveste frumoasă, zise Nancy. E mai frumoasă decât cealaltă.

— Despre ce e vorba? întrebă Caddy. Nancy stătea în picioare lângă lampă. Stătea cu mâna, prelungă şi cafenie, lipită de lampă, în contra luminii.

— Ţii mâna pe globul acela fierbinte, zise Caddy, nu te frige?

Nancy se uită la mâna ei lipită de sticla de lampă. Îşi dezlipi mâna de pe sticlă anevoie. Stătea acolo, uitându-se la Caddy şi-şi răsucea mâna prelungă de parcă ar fi fost prinsă de încheietură cu sfoară.

— Hai să facem ceva, zise Caddy.

— Vreau acasă, zise Jason.

— Am *popcorn,* zise Nancy. Se uită la Caddy, apoi la Jason, apoi la mine şi din nou la Caddy. Am *popcorn.*

— Nu-mi place *popcorn,* zise Jason. Vreau bomboane.

Nancy se uită la Jason.

— Tu o să ţii *popper*[54]-ul. Îşi răsucea întruna mâna, mâna ei prelungă, moale şi cafenie.

— Bine, zise Jason. Mai rămân dacă fac eu treaba asta. Caddy nu poate să-l ţină. Dacă ţine ea *popper*-ul, atunci o să vreau din nou să plec acasă.

Nancy aţâţă focul.

— Uite la Nancy, cum îşi bagă mâinile în foc, zise Caddy. Ce-i cu tine, Nancy?

— Să vă dau *popcorn,* zise Nancy. Am. Luă *popper*-ul de sub pat. Era spart. Jason începu să plângă.

Acum nu mai putem face *popcorn,* zise el.

— Oricum ar trebui să plecăm acasă, zise Caddy. Hai, Quentin.

— Aşteptaţi, zise Nancy, aşteptaţi. Îl dreg eu. Nu vreţi să mă ajutaţi să-l dreg?

— N-aş prea vrea, zise Caddy. E tare târziu.

— Ajută-mă, tu, Jason, zise Nancy. Nu vrei să m-ajuţi?

— Nu, zise Jason. Vreau acasă.

— Sst, făcu Nancy, sst. Uite. Uită-te la mine. Uite cum îl dreg ca Jason să-l poată ţine să facă *popcorn*.

Luă o bucată de sârmă şi drese *popper*-ul.

— N-o să ţină, zise Caddy.

— Ba da, o să ţină, spuse Nancy. Ai să vezi. Haideţi şi ajutaţi-mă să desfac ştiuleţii. Şi ştiuleţii erau sub pat. Puserăm boabele în *popper* şi Nancy îl ajută pe Jason să ţină *popper*-ul deasupra focului.

— Boabele nu plesnesc, zise Jason. Vreau acasă.

— Aşteaptă, spuse Nancy. Acum o să-nceapă. Atunci o să ne distrăm. Şedea lângă foc. Fitilul lămpii era tras atât de tare încât începuse să fileze.

— De ce nu-l tragi mai jos? o întrebai.

— Nu-i nimic, zise Nancy. Curăţ eu sticla de lampă. Aşteaptă puţin. Într-un minut boabele o să-nceapă să sară.

— Nu cred c-o să-nceapă să sară, spuse Caddy. Oricum ar trebui să o pornim spre casă. O să se necăjească.

— Nu, zise Nancy. Acum încep să sară. Dilsey o să le spună că sunteţi cu mine. Lucrez de multă vreme la voi. N-o să se supere dacă staţi la mine. Aşteptaţi o clipă, dintr-un moment într-altul o să-nceapă să sară.

Lui Jason îi intră fum în ochi şi-ncepu să plângă. Şi *popper*-ul căzu în foc. Nancy luă o cârpă udă şi-l şterse pe Jason pe obraz, dar el plângea întruna.

— Sst, îi spunea ea. Sst. Dar el nu tăcea. Caddy scoase *popper*-ul din foc.

— S-au ars, zise ea. Nancy, trebuie să punem alte boabe de porumb.

— Ai pus toate boabele în *popper? o* întrebă Nancy.

— Da, zise Caddy. Nancy se uită la Caddy. Apoi luă *popper*-ul, îl deschise, scutură cenuşa în şorţ şi se apucă să culeagă boabele cu mâinile ei prelungi şi cafenii şi noi o priveam.

— Nu mai ai alți ştiuleți? o întrebă Caddy.

— Ba da, zise Nancy, am. Uitați-vă. Astea nu sunt arse. N-avem decât să…

— Vreau acasă, zise Jason. O să vă spun.

— Sst, spuse Caddy. Ascultam cu toții.

Nancy, cu ochii inundați de lumina roşie a lămpii, îşi întorsese capul spre uşa zăvorâtă.

— Vine cineva, zise Caddy.

Şi atunci Nancy începu să facă din nou zgomotul acela, nu prea tare, şezând acolo aplecată deasupra focului, cu mâinile ei prelungi atârnându-i fără vlagă între genunchi; obrazul îi fu acoperit deodată de o sudoare care i se prelingea pe față în picături mari, şi cu fiecare picătură i se rostogolea pe obraz o boabă mică de foc, ca o văpaie, care pierea apoi căzând de pe bărbie.

— Nu plânge, am zis eu.

— Nu plâng, spuse Nancy. Ținea ochii închişi. Nu plâng. Cine-i?

— Nu ştiu, zise Caddy. Se duse la uşă şi se uită afară. Trebuie să plecăm. Uite a venit tata.

— O să vă spun, zise Jason. Tu m-ai silit să vin.

Sudoarea se prelingea mereu pe fața lui Nancy.

Stând pe scaun se întoarse spre noi.

— Auziți. Să-i spuneți. Să-i spuneți că o să ne jucăm. Spuneți-i că o să am grijă de voi până mâine dimineață. Spuneți-i să-mi dea voie să vin cu voi şi să dorm pe podea. Spuneți-i că n-am nevoie de saltea. O să ne jucăm. Vă aduceți aminte cum ne-am jucat ultima dată?

— Eu nu, zise Jason. M-ai chinuit. Mi-ai dat fum în ochi. O să te spun.

V

Tata intră în casă. Se uită la noi. Nancy nu se ridică.

— Spuneți-i.

— Caddy ne-a adus aici; zise Jason. Eu n-am vrut să vin.

Tata se apropie de foc. Nancy îşi ridică privirea spre el.

— Nu puteai să te duci la mătuşa Rachel să dormi acolo? o întrebă el. Nancy, cu mâinile între genunchi, ridică privirile spre tata. Nu-i aici, zise tata. L-aş fi văzut. Nu-i nici țipenie de om pe-afară.

— E în şanț, zise Nancy. Stă la pândă, acolo, în şanț.

— Prostii, zise tata. Se uită la Nancy. Ştii tu că-i acolo?

— Am un semn.

— Ce semn?

— Semnul. Era pe masă când am intrat în casă. Un os de porc cu carnea sângerândă pe el, pus lângă lampă. E acolo, afară. Când o să ieşiți pe uşa asta, s-a terminat cu mine.

— Ce s-a terminat, Nancy? întrebă Caddy.

— Nu sunt pârâtor, zise Jason.

— Prostii, spuse tata.

— El e afară, zise Nancy. Chiar în clipa asta se uită pe fereastră, aşteptând să plecați. Şi atunci s-a terminat cu mine.

— Prostii, zise tata. Închide aici şi o să te ducem la mătuşa Rachel.

— N-are rost, zise Nancy. Nu se mai uita la tata, el se uita în jos la ea, la mâinile ei prelungi, fără vlagă, care tremurau. N-are niciun rost s-o mai lungesc.

— Atunci ce vrei să faci? o întrebă tata.

— Nu ştiu, zise Nancy. N-am ce să fac. S-o lungesc doar. Şi asta n-are rost. Cred c-aşa mi-e scris. Şi ce-o să mi se-ntâmple, cred că mi se cuvine.

— Ce-o să se-ntâmple? o întrebă Caddy. Ce ți se cuvine?

— Nimic, zise tata. Haideți la culcare.

— Caddy m-a adus aici, zise Jason.

— Du-te la mătuşa Rachel, spuse tata.

— N-are rost, zise Nancy. Şedea în faţa focului, cu coatele pe genunchi, cu mâinile ei prelungi între genunchi. Nici bucătăria voastră n-ar folosi la nimic. Chiar dac-aş dormi pe podea în cameră cu copiii, mâine dimineaţă aş fi aici, şi sângele…

— Gura, zise tata. Închide uşa, stinge lampa şi culcă-te.

— Mi-e teamă de întuneric, zise Nancy. Mi-e teamă să nu se întâmple pe întuneric.

— Atunci ai să stai aici cu lampa aprinsă? o întrebă tata. Nancy începu să facă din nou Sunetul acela, şezând în faţa focului, cu mâinile ei prelungi între genunchi.

— Fir-ar să fie, zise tata. Haideţi, copii. De mult trebuia să vă culcaţi.

— Când o să plecaţi, s-a terminat cu mine, zise Nancy. Acum era mai calmă, şi faţa şi mâinile i se liniştiseră. Şi-apoi banii de coşciug i-am strâns la Mr. Lovelady.

Mr. Lovelady era un bărbat mărunt şi murdar care aduna ratele de asigurare de la negri, şi sâmbătă dimineaţă trecea pe la colibele negrilor sau pe la bucătăriile albilor şi strângea de la fiecare câte cincisprezece cenţi. Locuia cu soţia lui la hotel. Într-o dimineaţă nevasta lui s-a sinucis. Aveau un copil, o fetiţă. Luă copilul şi plecă din oraş. După o săptămână-două se-ntoarse singur. Sâmbăta dimineaţă îl vedeam bătând potecile şi străzile din spatele caselor.

— Prostii, zise tata. Primul om pe care o să-l văd mâine dimineaţă în bucătărie o să fii tu.

— O să vedeţi ce-o să vedeţi, zise Nancy. Dar numai Dumnezeu ştie ce-o să fie.

VI

O lăsarăm stând în fața focului.

— Vino şi pune zăvorul, zise tata. Ea nu se mişcă. Nu se mai uita la noi. Şedea acolo, cuminte, între lampă şi foc. De pe potecă, de la o oarecare distanță, întorcându-ne puteam s-o vedem prin uşa dată la perete.

— Ce e, tată? întrebă Caddy. Ce-o să se-ntâmple?

— Nimic, zise tata. Îl luase pe Jason în cârcă, aşa că acuma el era cel mai înalt din toți. Am coborât în şanț şi mă uitai în jur, liniştit. Acolo unde umbra şi lumina lunii se amestecau nu se prea vedea mare lucru.

— Dacă Jesus s-a ascuns pe-aici, ne poate vedea, nu-i aşa? întrebă Caddy.

— Nu-i aici, zise tata. A plecat de mult.

— Tu m-ai adus aici, zise Jason de sus; dacă mă uitam la cer tata avea parcă două capete, unul mic şi unul mare. Eu n-am vrut.

Ieşirăm din şanț. Casa lui Nancy cu uşa dată de perete se mai vedea, dar pe Nancy n-o mai zăream şezând în fața focului, cu uşa deschisă, fiindcă era obosită.

— Am obosit şi pace, zicea ea. Nu-s decât o biată negresă. Nu-i vina mea.

De auzit însă o auzeam, pentru că în clipa în care ieşirăm din şanț începu să facă zgomotul acela care nu era nici cântec, dar nici altceva nu era.

— Şi-acuma, tată, cine o să ne spele rufele? am zis.

— Eu nu sunt negru, zicea Jason de sus, lipit de capul tatii.

— Eşti mai rău decât un negru, spuse Caddy, eşti un pârâtor. Dacă ți-ar sări ceva în față acum, te-ai speria mai rău ca un negru.

— Nu-i adevărat, zise Jason.

— Ai începe să plângi, zise Caddy.

— Caddy, spuse tata.

— Nu-i adevărat! zise Jason.

— Fricosule, zise Caddy.

— Candace, spuse tata.

O GREŞEALĂ DE CHIMIE

Însuşi Joel Flint îi telefonă şerifului că-şi omorâse nevasta. Şi când, însoţit de ajutorul lui, şeriful sosi la faţa locului – străbătuseră cu maşina vreo douăzeci de mile ca să ajungă în colţul pierdut de ţară unde locuia bătrânul Wesley Pritchel – Joel Flint în persoană îi întâmpină în prag şi-i pofti în casă. Nu era de prin partea locului, era un venetic, un yankeu pripăşit în regiunea noastră de vreo doi ani, când poposise pe aici un bilei ambulant; vedea şi el de o baracă – o magherniţă luminată cu o roată a norocului care se-nvârtea deasupra unei tejghele plină de pistoale nichelate, brice, ceasuri şi muzicuţe – şi nu plecase odată cu ceilalţi şi două luni mai târziu se însură cu singura fiică a lui Pritchel rămasă în viaţă, o fată bătrână de vreo patruzeci de ani, cu mintea întunecată, şi care până atunci trăise ca o pustnică la ferma, modestă dar prosperă a arţăgosului şi violentului ei tată.

Dar chiar şi după căsătorie, bătrânul Pritchel păru să-şi ţină la distanţă ginerele. Le clădi, la vreo două mile de casa lui, o căsuţă unde fiică-sa începu curând să crească păsări pentru a le vinde la piaţă. Se zicea că bătrânul Pritchel, care nu ieşea din casă mai niciodată, nu călcase în casa cea nouă, aşa că-şi vedea singurul copil numai odată pe săptămână. Asta se-ntâmpla duminica, zi în care femeia şi bărbatul ei veneau cu camioneta cumpărată de ocazie pentru a duce păsările la piaţă, ca să ia masa cu bătrânul în casa Veche,

unde Pritchel îşi pregătea singur de-ale mâncării şi-şi vedea de gospodărie. De fapt, spuneau vecinii, chiar şi atunci singurul motiv pentru care îl lăsa pe ginere să-i intre în casă era ca fiică-sa să-i poată găti odată pe săptămână o masă bună şi caldă.

Şi astfel vreme de doi ani, câteodată în Jefferson, capitala comitatului, dar mai ales în micul cătun aflat la răspântia drumului din apropierea casei sale, oamenii avură prilejul să-l vadă şi să-l audă pe ginerele lui Pritchel. Era un bărbat de peste patruzeci de ani, nici prea scund, nici prea înalt, nici prea gras şi nici prea slab (de fapt umbra lui ar fi putut să se confunde cu aceea a socrului ceea ce se şi întâmplă mai târziu, pentru scurtă vreme), cu o față rece, inteligentă şi disprețuitoare, cu vorba tărăgănată, gata să spună tot felul de istorii despre tărâmurile îndepărtate şi pline de mişcare pe care ascultătorii lui nu le văzuseră niciodată – un orăşean, deşi, după cum singur spunea nu rămăsese prea multă vreme în niciun oraş, care încă din primele trei luni ale şederii lui printre ei îi uimise pe oamenii ale căror obiceiuri le luase, printr-un anume năravcare-l făcu în scurtă vreme cunoscut în întreaga regiune, chiar şi acelor care nu-l văzuseră niciodată. Se apucase să-şi bată joc, cu violență şi dispreț, uneori chiar fără să-l fi provocat nimeni, aşa, din senin şi fără rost, de obiceiul pe care-l aveau oamenii aici în Sud de a bea whisky-ul amestecat cu apă şi cu zahăr. Zicea că ăsta e un obicei muieresc, că bem sirop pentru copii, el înghițind chiar whisky-ul nostru făcut din porumb, nefermentat, aspru, tare şi de contrabandă, fără un pic de apă.

Aşadar, duminica trecută, dimineață, telefonă şerifului că-şi omorâse nevasta şi-i întâmpină pe oamenii legii în pragul casei socrului său, declarându-le: „Am dus-o în casă. Aşa că n-are rost să vă mai osteniți spunându-mi că n-aş fi trebuit să o ating înainte de venirea voastră.”

— Cred c-ai făcut bine că ai ridicat-o de jos, din praf, zise şeriful. A fost un accident, aşa mi se pare că mi-ai zis, nu?

— Nu v-am zis aşa, spuse Flint. Am zis că am omorât-o.

Şi asta fu tot.

Şeriful îl aduse la Jefferson şi-l băgă într-o celulă a închisorii. În aceeaşi seară, după cină, şeriful intră pe uşa laterală în biroul în care, sub supravegherea unchiului Gavin, întocmeam un memorandum pentru un proces. Unchiul Gavin nu era decât procuror al comitatului şi nu procuror federal. Dar el şi şeriful, care nu fusese şerif mai mulți ani decât fusese unchiul Gavin procuror al comitatului, erau prieteni. Prieteni în sensul în care doi bărbați care joacă şah sunt prieteni, deşi uneori scopurile lor pot fi diametral opuse. Odată i-am şi auzit vorbind despre aceste lucruri.

— Pe mine, zicea şeriful, mă interesează adevărul.

— Şi pe mine, spunea unchiul Gavin. E atât de rar. Dar dreptatea şi oamenii mă interesează mult mai mult.

— Adevărul şi dreptatea nu sunt oare acelaşi lucru?

— De când? întrebă unchiul Gavin. Mi s-a întâmplat să cunosc în viață adevăruri care erau tot ce vrei numai juste nu, şi am văzut dreptatea folosind mijloace şi unelte pe care n-aş fi vrut să la ating nici cu un par lung de zece picioare.

Şeriful ne povesti întâmplarea stând în picioare, profilându-se pe deasupra lămpii de birou – un bărbat voinic cu ochi mici şi duri, adresându-se capului ciufulit şi încărunțit înainte de vreme al unchiului Gavin şi feței sale mobile şi fine, unchiul Gavin stând răsturnat pe scaunul lui, cu ceafa rezemată de spătar şi cu picioarele cocoțate pe birou, mestecând muştiucul pipei din cocean de porumb şi răsucind pe deget şi apoi desfăcându-l, lanțul de la ceas de capătul căruia era prinsă insigna Phi Beta Kappa[55] căpătată la Harvard.

— De ce a făcut-o? întrebă unchiul Gavin.

— Asta l-am întrebat şi eu, zise şeriful. Mi-a răspuns: De ce-şi omoară un bărbat nevasta? Să zicem, ca să încaseze polița de asigurare.

— Nu-i adevărat, spuse unchiul Gavin. Femeile îşi asasinează soții pentru a obține un câştig imediat – polița de asigurare sau cedând, cred ele, instigării sau promisiunii

unui alt bărbat. Cât despre bărbați, ei își omoară nevestele fie din ură, fie de furie, fie din disperare, fie ca să le facă să tacă, deoarece n-ai cum opri o femeie să pălăvrăgească, chiar dacă i-ai da bani și chiar dacă ai părăsi-o pur și simplu.

— Asta așa e, recunoscu șeriful, clipind din ochii lui mici către unchiul Gavin. Ai zice că *ținea* cu tot dinadinsul să fie băgat la pușcărie. Ca și cum s-a lăsat arestat nu pentru că și-a ucis nevasta ci și-a ucis nevasta numai ca să fie arestat și băgat la pușcărie. La loc sigur.

— De ce? întrebă unchiul Gavin.

— Pentru că așa e normal, zise șeriful. Când un om se închide singur și pune lacăt la ușă, înseamnă că-i e teamă de ceva. Iar un om care vrea să fie închis sub acuzația că a omorât pe cineva... Se uită țintă la unchiul Gavin cu ochii lui necruțători, clipind de vreo zece ori, în timp ce unchiul, fără să clipească îl privea la fel... Înseamnă că nu i-a fost teamă. Nici atunci și nici înainte. Întâlnești așa, câteodată, câte un om căruia nu i-a fost niciodată teamă, nici măcar de el însuși. Asta-i omul.

— Dacă el a vrut să faci asta, îl întrebă unchiul Gavin, de ce-ai făcut-o?

— Crezi că aș fi trebuit să mai aștept puțin?

O clipă se priviră fără să spună nimic. Unchiul Gavin nu-și mai răsucea lanțul de la ceas.

— Bine, zise el. Și bătrânul Pritchel...

— Aici voiam să ajung, îl întrerupse șeriful. Nu-i nimic de făcut.

— Nimic de făcut? zise unchiul Gavin. Nici măcar nu l-ați văzut!

Și șeriful îi povesti și asta – cum, fiind împreună cu ajutorul lui și cu Flint pe veranda casei, îl zăriseră la un moment dat pe bătrân privindu-i pe fereastră cu o față răvășită, cu ochii plini de ură, și în clipa următoare chipul bătrânului dispăru, lăsându-le o impresie de furie exultantă, de triumf sălbatic și de încă ceva...

— Teamă? întrebă șeriful. Nu. Ți-am zis că nu-i era teamă.

A, zise el, vorbeai de Pritchel? De data aceasta se uită lung la unchiul Gavin, atât de lung încât unchiul Gavin îi spuse în cele din urmă:

— Bine. Continuă.

Şi şeriful îşi reluă povestirea: cum intraseră în casă prin vestibul, cum se opriseră în faţa uşii camerei la a cărei fereastră văzuseră chipul bătrânului; era încuiată cu cheia; bătuse şi chiar îl strigase pe bătrânul Pritchel, dar nu căpătase niciun răspuns. Apoi cum mergând mai departe, o găsiseră pe doamna Flint trântită pe pat în odaia din spatele casei, cu o rană la ceafă şi camioneta aceea prăpădită a lui Flint trasă în faţa treptelor din spatele casei, ca şi cum ar fi coborât abia cu câteva clipe mai înainte.

— În camionetă zăceau trei veverițe moarte, adăugă şeriful. Păreau să fi fost omorâte în ziua aceea în zori… şi sângele de pe trepte şi de pe pământ, pe locul dintre trepte şi camionetă, ca şi cum femeia ar fi fost împuşcată dinăuntrul camionetei şi puşca cu pricina, cu cartuşul ars încă pe țeavă, rezemată de perete, de cealaltă parte a uşii care da pe terasă, la locul unde ar fi fost pusă de obicei când se intra în casă. Şi cum intrase din nou în vestibul şi bătuse din nou la uşa, tot încuiată…

— Încuiată, cum? întrebă unchiul Gavin.

— Pe dinăuntru, zise şeriful şi strigase în faţa uşii încuiate că o să spargă uşa dacă Mr. Pritchel n-o să-i răspundă şi n-o să-l lase să intre şi cum, de data aceasta auzise glasul acela bătrânesc spart şi furios, urlând: „Căraţi-vă de aici, luaţi-l pe asasinul ăla şi căraţi-vă din casa mea”.

— Vom avea nevoie de mărturia dumitale, îi spusese şeriful.

— O să depun mărturie când o să fie nevoie! urlase bătrânul. Şi acuma căraţi-vă cu toţii de aici!

Şi cum îşi trimise el (şeriful) ajutorul cu maşina să aducă pe cel mai apropiat vecin şi rămăsese cu Flint, până ce ajutorul sa-ntoarse cu un bărbat şi cu nevastă-sa. După care îl adusese pe Flint în oraş şi-l băgase la închisoare; apoi telefonase la casa bătrânului Pritchel şi vecinul îi răspunsese

că bătrânul continua să stea închis în cameră, nu voia să iasă deloc şi nici măcar nu-i răspundea, strigându-le doar tuturor (ştirea dramei se răspândise şi între timp mai veniseră şi alți vecini) să se care de-acolo. Câțiva dintre ei hotărâseră însă să rămână în casă, în ciuda blestemelor şi amenințărilor bătrânului care, după cât se părea, înnebunise şi înmormântarea urma să aibă loc a doua zi.

— Asta-i totul? întrebă unchiul Gavin.

— Da, totul. Pentru că acuma e prea târziu.

— Adică? zise unchiul Gavin.

— Cu victima e o greşeală la mijloc.

— Se mai întâmplă, spuse unchiul Gavin. Dar nu înțeleg.

— Povestea cu cariera de argilă.

— Care poveste? Căci toți oamenii ştiau că bătrânul Pritchel era stăpânul unei cariere de argilă. O groapă de argilă care se nimerise să fie pe pământurile lui, şi din care oamenii din împrejurimi făceau un fel de oale grosolane dar folositoare – atunci când reuşeau să ia de ajuns de mult lut fără ca Mr. Pritchel să-i observe şi să-i alunge. Generații întregi de ştrengari scoseseră din carieră tot felul de vestigii indiene, ba chiar şi aborigene – vârfuri de sulițe din silex, securi, vase, cranii, femure, pipe – şi acum vreo câțiva ani un grup de arheologi de la Universitatea de stat începuseră să facă săpături la carieră şi într-o bună zi se pomeniseră cu bătrânul Pritchel, de data asta înarmat cu o puşcă. Dar asta era o poveste pe care o ştia toată lumea; şeriful făcea însă aluzie la altceva şi unchiul Gavin se aşează ca lumea pe scaun, cu picioarele pe podea.

— Povestea asta n-o ştiam, zise unchiul Gavin.

— Toți oamenii de prin partea locului vorbesc despre treaba asta, reluă şeriful. A ajuns un fel de sport local. Totul a început acum vreo şase luni. E vorba de trei bărbați veniți din Nord. Încearcă să-l convingă pe bătrânul Pritchel să le vândă tot pământul ca să pună mâna pe carieră, după câte am înțeles. Vor să fabrice un fel de material rutier pe bază de argilă. Oamenii de prin partea locului nu se amestecă şi-i lasă

să-ncerce să cumpere ferma. Trebuie să vii din Nord ca să nu-ți dai seama că bătrânul Pritchel n-are nici cea mai mică intenție să le vândă nici argila şi cu atât mai puțin ferma.

— Şi probabil că i-au făcut vreo propunere, nu?

— Da, şi fără îndoială că una foarte avantajoasă. Oamenii vorbesc de nişte sume care variază între două sute cincizeci de dolari şi două sute cincizeci de mii, după cum vorbeşti cu unul sau cu altul. Oamenii ăştia din Nord habar n-au cum să-l ia. Dacă ar încerca numai să-l convingă că toată lumea speră să nu le vândă ferma, târgul ar fi încheiat şi astăzi încă, până la cină. Se uită țintă la unchiul Gavin şi clipi iar. Aşa. că vezi, cu victima e o greşeală la mijloc. Dacă urmărea să pună mâna pe cariera de argilă, astăzi nu-i mai aproape ca ieri. Ba chiar e mai departe. Ieri nu exista niciun obstacol între el şi banii socrului său, în afară de sentimentele, dorințele sau speranțele pe care această fiică înapoiată ar fi putut să le aibă. Acuma, e zidul închisorii şi probabil funia spânzurătorii. Nu înțeleg ce s-a întâmplat. Dacă-i era teamă de vreun eventual martor, şi-a înlăturat martorul nu numai înainte de a se fi întâmplat ceva, ci chiar înainte de a fi existat vreun martor de suprimat. De parcă ar fi purtat o pancartă pe care scria: „Priviți cu atenție ce am de gând să fac", ca s-o citească nu numai oamenii din comitatul sau statul nostru, ci toți cei care pe lumea asta cred în cuvintele *Bibliei*, acolo unde se spune: *Să nu ucizi* – ca după aceea să caute el însuşi să fie închis într-un loc creat anume pentru pedeapsă şi pentru a-l împiedica să comită o nouă crimă. E ceva care nu-i în regulă în toată istoria asta?

— Sper şi eu, zise unchiul Gavin.

— Speri?

— Da, sper că mai degrabă e ceva în neregulă şi că aşa şi este, decât că tot ce s-a întâmplat nu s-a terminat încă.

— Cum nu s-a terminat încă? zise şeriful. Cum poate să termine Flint ce-ar vrea să mai termine? Nu e după gratii, şi singurul om din tot comitatul care ar putea depune cauțiune pentru eliberarea lui nu e tatăl femeii pe care în chip practic a

mărturisit că a ucis-o?

— Aşa s-ar părea; zise unchiul Gavin. Există vreo poliță, de asigurare?

— Nu ştiu, răspunse şeriful. Mâine o să lămuresc şi asta. Dar eu aş vrea să ştiu altceva. Aş vrea să ştiu de ce *ținea* să fie închis. Pentru că, îți spun eu, nu i-a fost teamă nici atunci şi nici altădată. De altfel, ți-ai şi dat seama cui îi era frică acolo?

Deocamdată întrebarea aceasta avea să rămână fără răspuns. Şi, într-adevăr, exista o poliță de asigurare. Dar când aflarăm lucrul acesta, se produse un alt fapt care împinse pentru moment tot restul în umbră. Când, a doua zi în zori, temnicerul se duse în celula lui Flint să vadă ce se mai întâmplă cu el, o găsi goală. Flint nu evadase. Pur şi simplu dispăruse din celulă, din închisoare, din oraş – şi probabil din regiune – fără urmă, fără alt semn, fără ca vreun om să-l fi văzut sau să fi văzut pe cineva care să-i semene. Nici nu răsărise soarele când îi deschisei şerifului uşa laterală a biroului; unchiul Gavin ne şi aştepta în pat, aşezat în capul oaselor.

— Bătrânul Pritchel! spuse unchiul Gavin. Numai că acuma e prea târziu.

— Ce tot vorbeşti acolo? zise şeriful. Ți-am spus de aseară că era prea târziu când a apăsat cum nu trebuia pe trăgaci. De altfel, numai ca să te liniştesc, am şi dat un telefon la fermă. Doisprezece oameni şi-au petrecut toată noaptea stând la căpătâiul… doamnei Flint şi bătrânul Pritchel e tot acolo încuiat în camera lui. N-are nimic. L-au auzit înjurând şi tropăind chiar înainte de revărsatul zorilor şi atunci unul dintre vecini a bătut în uşă şi a continuat să bată şi să-l strige până când bătrânul a deschis uşa doar ca să-i trimită pe toți la dracu şi să le poruncească să se care de-acolo şi să nu mai pună piciorul în casa lui. După care a încuiat uşa din nou. Mi se pare că s-a cam scrântit bătrânul. Trebuie să fi fost de față când s-a întâmplat toată povestea; şi la vârstă lui şi după ce s-a izolat, cum a făcut-o el, de toți ceilalți oameni, în afară de

fiica asta mărginită care nici ea nu l-a mai putut suporta şi s-a hotărât să-l lase singur, fie ce-o fi... Da, nu-i de mirare că până la urmă a luat de bărbat pe un om ca Flint. Îți aduci aminte ce spune *Biblia:* „Cine scoate sabia, de sabie va pieri". Ei, în cazul bătrânului Pritchel, sabia a fost ce a preferat el oamenilor când era încă de ajuns de tânăr, de ajuns de zdravăn şi voinic ca să se descurce fără ajutorul nimănui. Dar ca să n-ai nicio grijă, l-am trimis pe Bryan Ewell la fermă acum o jumătate de ceas şi i-am spus ca, până la noi ordine, să nu scape din ochi uşa încuiată şi pe bătrânul Pritchel în cazul în care ar ieşi din odaie şi l-am mai trimis şi pe Ben Berry, cu încă vreo câțiva oameni, la casa lui Flint şi i-am spus lui Ben să-mi telefoneze ce-i pe-acolo. Dacă am vreo ştire, te chem eu. Dar n-o să fie nimic, pentru că tipul a plecat. Ieri a căzut în mâinile noastre din greşeală, şi un om care poate să iasă din închisoare cum a făcut-o el, n-o să mai săvârşească o a doua greşeală la mai puțin de cinci sute de mile de Jefferson şi chiar de Mississippi.

— O greşeală? întrebă unchiul Gavin. Păi, în dimineața asta ne-a făcut să ştim de ce ținea atât de mult să fie băgat în închisoare.

— Şi care era motivul?

— Ca să evadeze.

— Şi de ce să evadeze, când oricum era liber şi putea să fie liber şi mai departe, luând-o pur şi simplu din loc, în loc să-mi telefoneze că a săvârşit o crimă?

— Ştiu şi eu, răspunse unchiul Gavin. Eşti sigur că bătrânul Pritchel...

— Dacă-ți spun că oamenii l-au văzut şi au vorbit cu el azi dimineață prin uşa întredeschisă. Şi în clipa asta în care-ți vorbesc, Bryan Ewell stă probabil ghemuit pe un scaun rezemat de uşă... în orice caz ar face bine să stea acolo. Te chem eu dacă e ceva nou. Dar cum ți-am mai spus... n-o să se întâmple nimic.

Telefonă după o oră. Vorbise chiar înainte cu ajutorul lui, care percheziționase casa lui Flint şi care-i raportase că Flint

trecuse pe acolo în noaptea trecută – uşa din spatele casei era deschisă, pe podea erau sfărâmăturile unei lămpi cu gaz pe care Flint o trântise probabil bâjbâind prin întuneric, căci ajutorul găsise lângă un cufăr mare, deschis, cu lucrurile din el răscolite în grabă, o feştilă de hârtie răsucită pe care, era limpede, Flint o folosise pentru a face lumină ca să poată găsi ce căuta – o bucată de hârtie ruptă dintr-un buletin.

— Din ce? zise unchiul Gavin.

— Asta l-am întrebat şi eu, spuse şeriful. Şi Ben mi-a zis: În regulă, trimiteți atunci pe altcineva, dacă vi se pare că nu ştiu să citesc de-ajuns de bine. E vorba de o bucată de hârtie care, ce mai încolo-încoace, a fost ruptă dintr-un buletin, fiindcă scrie ceva pe ea în engleză, aşa că pot citi şi eu… Dar eu îi zic: Spune-mi exact ce ții în mână. Şi mi-a spus. E o pagină dintr-o revistă sau dintr-o fițuică care se numeşte: *Buletin* sau *Buletinul*. Mai sunt câteva rânduri tipărite pe hârtia aceea, dar Ben nu le poate desluşi, pentru că şi-a pierdut ochelarii în pădure, căutând să încercuiască locuința lui Flint ca să pună mâna pe el în timp ce omul, după părerea lui, îşi pregătea probabil micul dejun. Tu ştii ce-o mai fi şi cu povestea asta?

— Da, zise unchiul Gavin.

— Ai idee ce-o fi însemnând asta, ce rost avea hârtia asta acolo?

— Da, zise unchiul Gavin. Dar de ce?

— Ei bine, eu nu. Şi el n-o să ne-o spună niciodată. Fiindcă a şters-o, Gavin. A, într-o bună zi, o să cadă el în mâinile noastre, sau fie în mâinile cuiva, undeva. Nu aici, şi nu pentru ce-a făcut aici. Ai zice că nebuna aceea nenorocită, acea sărmană nevinovată, nu făcea să fie răzbunată, chiar de către acea justiție pe case tu vrei să o pui deasupra adevărului.

Şi lucrurile păreau să fi rămas aici. Mrs. Flint fu înmormântată în după-amiaza aceea. Bătrânul rămase închis în odaia lui în timpul serviciului religios şi nu ieşi nici după ce plecară cu sicriul să-l ducă la cimitir; în casă rămase

numai ajutorul şerifului care stătea tot acolo pe scaunul din faţa uşii încuiate, şi două vecine care-i pregătiră o mâncare caldă bătrânului Pritchel. Până la urmă bătrânul se îmblânzi şi deschise uşa, atât cât să ia tava pe care i-o întindeau. Mormăi morocănos câteva. cuvinte de mulţumire, şi le mulţumi şi pentru tot ce făcuseră în ultimele douăzeci şi patru de ore. Când una dintre femei, înduioşată, se oferi să vină şi a doua zi să-i facă de mâncare, furia şi toanele îl cuprinseră din nou şi n-apucă biata femeie să-i pară rău că i-a vorbit, că bătrânul îi şi strigă cu glasul lui spart, închizând uşa: „N-am nevoie de niciun ajutor. Şi-aşa şi-aşa nu mai aveam nici fată de doi ani", şi le trânti uşa în nas, trăgând zăvorul din nou.

Cele două femei plecară şi în casă nu mai rămase decât ajutorul răsturnat pe scaunul lui de lângă uşă. A doua zi dimineaţă se-ntoarse în oraş şi povesti că în timp ce moţăia, se pomenise deodată că bătrânul deschide uşa şi dând cu piciorul în scaunul de sub el îl trântise cât colo, şi-i poruncise, înjurând, lui (ajutorului), căra sărise de pe scaun, să o şteargă de acolo chiar în clipa aceea şi că, după câteva minute când, ascuns pe după colţul şurii, se uita înspre casă, răsunase o împuşcătură la fereastra bucătăriei şi o salvă de alice pentru veverițe izbi zidul grajdului la mai puţin de-un metru deasupra capului său.

Şeriful îi telefonă iar unchiului ca să-i împărtăşească ştirea.

— Aşa că a rămas din nou singur, la fermă. Şi deoarece s-ar părea că asta a vrut, n-am ce să-i mai fac. Desigur că mi-e milă de el. Aşa cum mi-ar fi milă de oricine ar trebui să o scoată la capăt având un caracter ca al lui. La vârstă asta fără nimeni pe-aproape şi după toate câte i s-au întâmplat… E ca şi cum ar fi fost prins într-un uragan, zvârlit în aer, ca să se trezească apoi trântit la locul de unde a plecat fără să fi avut măcar plăcerea sau norocul de a fi făcut o călătorie. Îţi aduci aminte ce-ţi ziceam ieri în legătură cu cei care scot sabia?

— Nu, nu-mi amintesc, zise unchiul Gavin. Ieri mi-ai spus

o mulțime de lucruri.

— Şi am avut dreptate în privința multora. Ți-am zis că totul s-a terminat ieri. Aşa a şi fost. Omul ăsta o să-şi dea el în petec până la urmă, dar nu pe la noi.

Dar lucrurile nu se opriră aici. S-ar fi zis că Flint nici nu călcase vreodată prin aceste locuri

— Nici cea mai neînsemnată urmă, nici cel mai firav semn nu arăta că a fost într-adevăr închis într-una dintre celulele închisorii. Cei câțiva oameni miloşi, dar care nu simțeau nicio pierdere despărțindu-se, îndepărtându-se de mormântul proaspăt al femeii care însemnase atât de puțin în viața noastră, pe care unii dintre noi o cunoscuseră, fără s-o fi văzut vreodată, pe care alții o văzuseră fără s-o cunoască vreodată… Moşneagul fără copii pe care cei mai mulți dintre noi nici nu-l zăriseră vreodată, din nou, singur, în casa în care, şi-aşa şi-aşa, nu mai avea pe nimeni de doi ani…

— Ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, zise unchiul Gavin. Ca şi cum Flint, nu numai că n-ar fi fost niciodată în puşcărie, dar nici măcar n-ar fi existat. Şi acest triumvirat al ucigaşului, al victimei şi al celui îndoliat – n-ar fi alcătuit din trei ființe vii, în carne şi oase, ci din nişte închipuiri, nişte umbre chinezeşti pe un perete – nici bărbați, nici femei, nici tineri, nici bătrâni, nimic altceva decât trei etichete proiectând două umbre pentru simplul şi unicul motiv că trebuie să existe cel puțin doi pentru a se formula adevărurile nedreptății şi ale durerii. Da, da, asta e. N-au aruncat niciodată decât două umbre, în ciuda faptului că au fost trei etichete, trei nume. Ai zice că numai prin moartea ei, biata femeie a izbutit să capete de ajuns de multă realitate încât să poată avea o umbră.

— Totuşi cineva a ucis-o, spusei.

— Da, zise unchiul Gavin. Cineva a ucis-o.

Era pe la prânz. În după-amiaza aceea, către ora cinci, telefonul sună. Era şeriful.

— Unchiul tău e-acasă? mă întrebă el. Spune-i să m-aştepte. Vin imediat. Era însoțit de un străin – un bărbat

venit de la oraş, într-un costum îngrijit.

— Mr. Workman, zise şeriful. Din partea societății de asigurare. Avea o poliță de asigurare. De cinci sute da dolari, încheiată acum şaptesprezece luni. Pentru o asemenea sumă nu face să omori pe nimeni.

— Dacă e într-adevăr vorba de un omor, zise agentul de asigurare. Vorbea liniştit, fără să se grăbească, dar dincolo de calmul aparent al glasului său simțeai că e un om pasionat. Polița va fi plătită pe loc, fără nicio dificultate şi fără nicio anchetă. Dar aş vrea să vă spun un lucru pe care am impresia că nu-l ştiți încă. Bătrânul e nebun. Aşa că nu pe Flint ar fi trebuit să-l aduceți la oraş ca să-l puneți sub pază.

Dar tot şeriful ne spuse întreaga poveste: biroul din Memphis al societății de asigurare primise, ieri, o telegramă semnată de bătrânul Pritchel, care le anunța moartea clientei lor şi agentul ajunsese după-amiază, către ora două, la bătrânul Pritchel şi într-o jumătate de ceas izbutise să scoată de la bătrân adevărul asupra morții fiicei sale: faptele pe care dovezile materiale – camioneta şi cale trei veverițe moarte, urmele de sânge de pe pământ şi de pe trepte – le confirmau. Totul se petrecuse aşa: în timp ce fiica sa era ocupată cu pregătirea prânzului, Pritchel şi Flint plecaseră cu camioneta în pădure ca să omoare veverițe pentru cină.

— Asta e-adevărat, zise şeriful. M-am informat. Duminică dimineața se duceau întotdeauna să vâneze. Pritchel nu dădea voie nimănui să-i omoare veverițele, numai lui Flint şi chiar şi în acest caz trebuia să-l însoțească. După ce omorâseră cele trei veverițe, se întorseseră acasă cu camioneta şi Flint trăsese maşina în fața treptelor din spatele casei şi femeia ieşise să ia veverițele şi Flint deschisese portiera ca să coboare, luând şi puşca, şi se împiedicase, tocul ghetei prinzându-i-se în scara maşinii şi, întinzând mâna în care ținea puşca pentru a-şi atenua căderea, țeava puştii fu îndreptată spre capul nevestei sale şi glonțul o pornise. Cât despre bătrânul Pritchel, nu numai că spunea că nu trimisese nicio telegramă, dar susținea cu vehemență,

înjurând întruna, că nici habar n-avusese de existența poliței de asigurare. El o ținea morțiş că nu fusese vorba de un accident. Încercase să revină asupra declarațiilor sale cu privire la cele ce se petrecuseră când fiica sa ieşise să ia veverițele şi puşca se descărcase, şi-şi retractase spusele îndată ce-şi dăduse seama că în felul acesta îşi dezvinovățea ginerele şi smulsese din mâinile agentului de asigurare o hârtie care i se păru, desigur, că e polița de asigurare, încercând s-o rupă şi s-o facă bucăți-bucățele înainte ca agentul să fi putut să-l împiedice.

— De ce? zise unchiul Gavin.

— De ce nu? răspunse şeriful. Flint ne-a scăpat printre degete; Mr. Pritchel ştie că omul se plimbă liber, pe undeva nu se ştie pe unde. Nu-ți închipui cumva că după ce i-a omorât fiica avea să-l lase să încaseze şi banii?

— Poate că-i aşa, zise unchiul Gavin. Eu însă nu cred. Nu cred că asta îl necăjea. Mie îmi vine să cred că Mr. Pritchel ştie că Joel Flint n-o să mai încaseze asigurarea asta şi nicio altă sumă de bani. Poate că-şi dădea seama că o puşcărie prăpădită ca a noastră n-o să-l țină multă vreme sub gratii pe un fost circar umblat prin lume şi se aştepta probabil ca Flint să se-ntoarcă şi de data aceasta era gata să-l primească. Şi mă gândesc că de îndată ce oamenii o să-l mai lase în pace, o să trimită după tine ca să te pună el însuşi la curent.

— Daa? îl întrerupse agentul. Atunci să ştiți că a şi început să se simtă în largul lui. Ascultați numai o clipă: când am sosit azi după-amiază la fermă stătea de vorbă în camera de oaspeți cu trei bărbați. Oamenii aveau la ei un cec la purtător. O sumă mare. Voiau să-i cumpere ferma, din pivniță până în pod, cu toate dependințele şi, la drept vorbind, habar n-aveam că pe aici pământurile au un preț atât de mare. Actul era gata, semnat şi parafat, dar când le-am spus cine sunt, au fost de părere ca, din, moment ce tot aveam să trec din nou prin oraş, să mai aştepte pân-oi înştiința pe cineva – pe şerif, bănuiesc – ce se întâmpla pe-acolo.

Şi am plecat, cu bătrânul acela țicnit stând în uşă,

strigându-mi şi fluturând hârtia spre mine: Du-te dracului şi spune-i şerifului! Adu şi-un avocat! Adu-l pe avocatul ăla, pe Stevens! Aud că se crede grozav de şiret!

— Noi vă mulţumim, spuse şeriful. Vorbea şi se mişca de obicei cu acea politeţe calculată, puţin cam ceremonioasă şi demodată care nu convine decât oamenilor înalţi şi impunători, numai că nu renunţa la ea niciodată; iar acuma pentru prima dată îl vedeam întrerupând atât de brusc o conversaţie, chiar dacă ea avea să fie reluată a doua zi. Nici măcar nu se mai uită la agent.

— Maşina mea e afară, îi spuse el unchiului.

Şi aşa, ajunserăm cu maşina cam pe la apusul soarelui în faţa gardului de ţăruşi care înconjura curtea pustie şi îngrijită şi casa curată şi îngrijită a bătrânului Pritchel în faţa căreia am zărit o maşină mare şi prăfuită cu număr de oraş şi camioneta prăpădită a lui Flint la volanul căreia stătea un tânăr negru, nu de prin partea locului – lucru ciudat – pentru că bătrânul Pritchel nu avusese niciodată vreun servitor în afară de fiică-sa.

— Pleacă şi el, zise unchiul Gavin.

— E dreptul lui, spuse şeriful.

Urcarăm treptele. Dar n-apucarăm să ajungem la uşă că bătrânul Pritchel ne şi strigă să intrăm – glasul acela răguşit, spart şi strident al bătrânului venind de dincolo de intrare, de cealaltă parte a uşii care dădea în sufragerie, unde pe un scaun, aşezat aşa ca să-l vezi îndată, era pus un geamantan de pe vremuri, enorm, legat cu sfoară, îndesat de plesnea şi unde trei bărbaţi veniţi din Nord, îmbrăcaţi în mantale prăfuite, stăteau în picioare cu ochii spre uşă şi în faţa mesei, nemişcat, şedea bătrânul Pritchel.

Şi atunci îi văzui pentru prima dată (unchiul Gavin îmi spuse că-l zărise în treacăt numai de două ori) chica albă şi ciufulită, sprâncenele stufoase şi zvârlite pe deasupra ochelarilor cu ramă de oţel, mustaţa groasă şi neîngrijită şi barba încâlcită şi pătată de tabac, gălbejită cum e bumbacul învechit.

— Intrați, zise el. Avocatul Stevens, nu?

— El, Mr. Pritchel, spuse şeriful.

— Ihm, mârâi bătrânul. Ei, Hub, reluă bătrânul, am dreptul să-mi vând pământul sau nu?

— Bineînțeles, Mr. Pritchel, răspunse şeriful. Nu se prea ştia că ai intenția să-l vinzi.

— Aşa! zise bătrânul. Probabil că povestea asta m-a făcut să-mi schimb părerea. Cecul şi actul de vânzare stăteau păturite în fața lui, pe masă. Împinse cecul spre şerif. Nici nu-şi întoarse capul spre unchiul Gavin, mulțumindu-se să zică: Şi dumneata. Unchiul Gavin şi şeriful se apropiară de masă ca să vadă cecul. Nu-l atinse niciunul. Mă uitam la ei. Pe obrazul lor nu se vedea nimic.

— Ei, ce ziceți? întrebă Mr. Pritchel.

— Bun preț, zise şeriful.

Bătrânul scoase o exclamație scurtă şi răguşită: Aha. Despături actul de vânzare şi-l împinse nu spre şerif, ci spre unchiul Gavin.

— Ei? întrebă el. Dumneata care eşti avocat, ce zici?

— E în perfectă regulă, Mr. Pritchel, răspunse unchiul.

Bătrânul se răsturnă pe speteaza scaunului şi cu mâinile pe masă îşi trase capul înapoi, uitându-se țintă la şerif.

— Vasăzică, zise el, am încheiat târgul?

— Pământul e-al dumitale. Nimeni nu te poate opri să faci cu el ce vrei.

— Aha, făcu Mr. Pritchel. Stătea acolo, pe scaun, de parc-ar fi fost țintuit locului. Atunci domnilor, ne-am înțeles. Nu schiță niciun gest; unul dintre străini făcu un pas şi luă actul de vânzare de pe masă.

— În jumătate de ceas am plecat din casă. O să vă puteți instala aici imediat, dacă nu, veți găsi cheia sub ştergător mâine dimineață. Când plecară avui impresia că nici nu se uită la ei, dar nu puteai fi sigur din cauza reflexelor ochelarilor. Apoi îmi dădui seama că-l privea pe şerif, că-l tot privea de cel puțin un minut şi observai că tremură, cu tremurul acela agitat al bătrânilor, deşi mâinile lui, pe care le

ținea pe masă, nu se mişcau de parcă ar fi fost de lut.

— Vasăzică, l-ați lăsat s-o şteargă, zise el.

— Asta aşa e, răspunse şeriful. Dar n-aveți grijă, Mr. Pritchel, o să punem mâna pe el.

— Când? întrebă bătrânul. Peste doi ani? Peste cinci ani? Peste zece ani? Am şaptezeci şi patru de ani, mi-am îngropat nevasta şi patru copii. Unde am să mai fiu eu de aici în zece ani?

— Sper că tot aici, zise şeriful.

— Aici? reluă bătrânul. Nu m-ai auzit înainte spunându-i individului acela că se poate instala în casa asta în jumătate de ceas? Şi acuma am camionetă, am bani de cheltuit şi am pe ce să-i cheltuiesc.

— Pe ce să-i cheltuieşti? întrebă şeriful. Cecul? Păi chiar şi puştiul ăsta care a venit cu noi ar trebui să se scoale în zori şi să se culce noaptea târziu ca să facă praf banii ăştia în zece ani.

— O să-i cheltuiesc ca să-l prind pe cel care mi-a omorât-o pe Ellie!

Se ridică brusc în picioare, împingând scaunul cât colo. Se clătină, dar când şeriful se repezi spre el, bătrânul ridică deodată brațul de parc-ar fi vrut să dea în şerif să-l facă să dea înapoi.

— N-am nimic, spuse el gâfâit. Şi deodată se porni să urle cu glasul aspru, răguşit, şi tremurând de furie: Cărați-vă de-aici! Cărați-vă cu toții din casa mea! Şeriful însă nu făcu nicio mişcare, şi nici noi; după o clipă bătrânul încetă să tremure. Dar se ținea de capătul mesei. Glasul lui era din nou liniştit: Dați-mi whisky-ul. E pe etajeră. Şi trei pahare.

Şeriful se duse să le ia – o carafă veche de sticlă şlefuită şi trei pahare de sticlă groasă – şi le puse în fața bătrânului. Şi când vorbi din nou, glasul i-era aproape amabil, şi-nțelesei cum se făcuse că femeia de ieri seară ajunsese să-i propună să vină a doua zi să-i pregătească de mâncare.

— Vă rog să mă iertați. Sunt obosit. În ultima vreme mi s-au întâmplat o mulțime de nenorociri care m-au istovit. Poate

că aş trebui să plec de aici.

— Dar nu în seara asta, Mr. Pritchel, zise şeriful.

Apoi, din nou, ca şi atunci când femeia aceea îi propusese să revină ca să-i facă de mâncare, se zborşi:

— S-ar putea să nu plec în seara asta. Dar s-ar putea să şi plec. Voi însă vreți să vă întoarceți în oraş, aşa că o să bem un păhăruț înainte de a ne despărți, pentru vremuri mai bune... Scoase dopul carafei, turnă whisky-ul în pahare şi căută ceva pe masă:

— Hei, băiete, zise el, du-te şi adu găleata cu apă. O găseşti pe polița de pe veranda din spatele casei. Când să mă-ntorc spre uşă ca să ies din cameră, îl văzui că întinde brațul, ia zaharnița, bagă linguriţa în zahăr şi atunci mă oprii locului. Şi-mi aduc aminte cum se uitau la el unchiul Gavin şi şeriful, şi nici mie nu-mi venea să-mi cred ochilor când îşi turnă o lingură de zahăr în paharul cu whisky şi se apucă să mestece. Pentru că ştiam bine cum procedau unchiul

Gavin şi şeriful când venea să joace şah cu unchiul Gavin, şi nu numai ei, ci şi tatăl unchiului Gavin, bunicul meu, şi tatăl meu, când trăia, şi toți ceilalți oameni care veneau la bunicul şi care beau groguri reci, cum li se spune pe la noi, şi chiar şi eu ştiam că pentru a face un grog rece nu trebuie să pui zahărul în whisky, din cauză că zahărul, în loc să se dizolva în whisky, formează pe fundul paharului un fel de zaț ca nisipul; mai întâi trebuie să torni apă în pahar şi apoi să topeşti zahărul în apă, asta-i ca un fel de ritual; şi abia după aceea se toarnă whisky-ul şi toată lumea ştia asta, bineînțeles că şi bătrânul Pritchel, care trebuia să fi văzut preparându-se groguri reci de aproape şaptezeci de ani şi care-şi făcuse şi băuse şi el groguri reci cel puțin de vreo cincizeci şi trei de ani. Şi-mi aduc aminte şi acuma cum omul pe care-l luaserăm drept bătrânul Pritchel, dându-şi seama, dar prea târziu, ce face, îşi ridică privirea în clipa în care unchiul Gavin sări la el, întoarse brațul şi zvârli paharul pe care-l ținea în mână în capul unchiului Gavin, îmi aduc aminte de zgomotul paharului izbindu-se de zid, de pata întunecată şi de

trosnetul mesei răsturnate, şi de mirosul acru al whisky-ului curgând din carafă şi de unchiul Gavin strigându-i şerifului: Prinde-l, Hub, prinde-l!

Săriserăm toți trei pe el. Îmi aduc aminte şi acum de agilitatea şi de forța sălbatică a trupului acela, care nu era al unui bătrân; îl văzui prăbuşindu-se sub lovitura şerifului şi peruca îi căzu cât colo; mi se păru că-i văd obrazul schimonosindu-se de furie sub sulimanul cu care-şi făcuse zbârciturile şi sub sprâncenele false. Când şeriful îi smulse barba şi mustățile, parcă-i luă şi pielea odată cu ele, obrajii ivindu-i-se mai întâi îmbujorați apoi stacojii, de parcă în acest ultim rol disperat ar fi trebuit să-şi ascundă sub barbă, să-şi deghizeze, nu fața ci sângele pe care-l vărsase.

În mai puțin de jumătate de ceas găsirăm şi trupul bătrânului Pritchel. Era îngropat, la vreo câțiva centimetri adâncime, în grajd, lângă iesle, şi pământul abia de-l acoperea în groapa aceea săpată în grabă. Părul îi fusese cănit, şi tăiat scurt, sprâncenele fuseseră şi ele cănite şi tunse scurt, barba şi mustața îi fuseseră rase. Era îmbrăcat cu hainele pe care le purtase Flint la puşcărie; obrazul îi era stâlcit de cei puțin o lovitură puternică, dată după cât se pare cu dosul securii care-i despicase creştetul, aşa că abia-i mai deosebeai trăsăturile; după ce-ar fi zăcut vreo două-trei săptămâni în pământ, trupul ar fi fost de nerecunoscut. Sub capul bătrânului era aşezat cu grijă un registru mare, gros de aproape şase *inch*-i şi greu de aproape vreo douăzeci de livre, plin de tăieturi de ziare lipite cu grijă, tăieturi care acopereau o perioadă de mai bine de douăzeci de ani. Alcătuiau cronica, povestea talentului şi a darurilor pe care până la urmă. le pervertise şi le trădase şi care, din această pricină se întorseseră împotriva lui pentru a-l pierde. Totul se afla în acest registru: începuturile, momentele mai însemnate ale carierei, apogeul şi după aceea declinul: prospecte, programe, tăieturi de ziare şi chiar şi un afiş de zece picioare:

SIGNOR CANOVA
MAESTRU ILUZIONIST
Dispare Sub Ochii Dumneavoastră Direcția oferă
Zece mii de Dolari, Bani Gheață, Oricărui Bărbat,
Femeie, Copil Care…

Ultima tăietură de jurnal era extrasă din jurnalul nostru local din Memphis şi datată din Jefferson, şi făcea parte din rubrica faptelor diverse şi nu din aceea a anunțurilor publicitare. Era vorba de povestea ultimei sale lovituri, pe care-şi jucase viața şi talentul pentru bani şi avere şi pierduse – tăietura de jurnal decupată cu grijă povestind sfârşitul nu numai al unei vieți, ci a trei, deşi umbrele a două dintre ele se contopiseră şi acolo; nu numai al bietei femei nevinovate, ci şi al lui Joel Flint şi al lui Signor Canova, pentru că în grămada aceea, risipite printre anunțurile care dădeau a înțelege că Signor Canova murise şi el, se aflau şi anunțurile redactate cu băgare de seamă pe care le înserase sub noul său nume în *Variety* şi *Buletinul,* fără a fi găsit probabil niciodată vreun angajament, deoarece, după moartea sa, marele Signor Canova trebuise să treacă prin purgatoriu: şase luni într-un circ, opt luni într-altul, fiind rând pe rând om în fanfară, îngrijitor în arenă şi sălbatic din Borneo, până în clipa în care ajungând în ultimul hal, trebuise s-o pornească dintr-un târg în altul, mereu pe drumuri, cu roata aceea a norocului şi cu ceasurile-imitație şi pistoalele stricate până în ziua în care, probabil, instinctul îl făcuse să-şi dea seama că are o ultimă şansă de a-şi folosi talentele.

— Şi a pierdut, de data aceasta pentru totdeauna, zise şeriful. Ne aflam din nou în birou. Uşa dinspre curte era deschisă, în noaptea de vară clipeau luminile licuricilor, greierii țârâiau şi brotacii orăcăiau.

— Totul s-a pornit de la polița de asigurare. Dacă agentul n-ar fi trecut prin oraş să ne spună să trecem pe la fermă, nu l-am fi prins încercând să dizolve zahărul în whisky, iar el s-ar fi urcat liniştit în camionetă şi ar fi dispărut fără urmă. În

loc să facă asta, el îl aduce pe agent la fermă şi în chip practic ne provoacă să mergem acolo ca să-l recunoaştem sub peruca şi sub machiajul lui...

— Ieri mi-ai spus, nu-i aşa, că şi-a suprimat martorul puțin cam prea devreme, reluă unchiul Gavin. Martorul acela nu era ea. Martorul pe care l-a suprimat era cel pe care trebuia să-l găsim în grajd.

— Care martor? întrebă şeriful. Cel care trebuia să ne arate că Joel Flint nu mai trăieşte?

— Într-un fel da. Dar mai ales martorul primei crime, al celei vechi: al aceleia care a dus la pieirea lui Signor Canova. Pe acesta voia să-l regăsim. Din pricina asta nici nu l-a îngropat mai adânc şi nici nu l-a ascuns mai bine. De îndată ce l-am fi găsit, ar fi fost bogat şi mai ales liber, scăpat nu numai de Signor Canova care-l trădase murind acum opt ani, ci şi de Joel Flint. Chiar dacă trupul ar fi fost găsit înainte de a fi avut timpul să plece, ce crezi c-ar fi spus?

— Ar fi trebuit să-i stâlcească obrazul mai bine, fu de părere şeriful.

— Nu cred, răspunse unchiul Gavin. Ce crezi c-ar fi spus?

— Ei, ce-ar fi spus după tine? zise şeriful.

— Ei da, l-am omorât. Mi-a ucis fiica. Şi tu ce i-ai fi zis, tu, reprezentantul legii?

— Nimic, spuse şeriful după o clipă.

— Nimic, repetă unchiul Gavin.

Un câine lătra undeva, dar nu era un dulău, apoi, din dudul din spatele casei se auzi țipătul înfiorat şi speriat al huhurezului, şi toate viețuitoarele mărunte începură să se mişte: şoarecii de câmp, oposumul, iepurii, vulpile şi târâtoarele, alergând, târându-se, alunecând pe pământul întunecat, care sub cerul înstelat al verii secetoase era numai întunecat nu şi pustiu.

— Asta-i unul dintre motivele pentru care a făcut-o, zise unchiul Gavin.

— Unul dintre motive? întrebă şeriful. Care sunt celelalte?

— Mai e şi un altul, cel adevărat. Care n-are nicio legătură

cu banii; şi chiar dacă ar fi vrut, şi tot n-ar fi putut să nu țină seama de el. Mă gândesc la talentul lui. Ceea ce trebuie să regrete el acuma mai mult decât orice, nu e atât faptul că a fost arestat, cât faptul că a fost arestat prea devreme, înainte de a fi avut posibilitatea de a găsi trupul şi de a-i fi dat prilejul să-l identifice ca fiind al său; înainte ca Signor Canova să fi avut vreme să facă să-i dispară jobenul lucitor pe deasupra umărului şi să se încline în ropotul sacadat, uluit, asurzitor al aplauzelor admirative şi să dispară la rândul lui printr-un salt sau două din conul mişcător de lumină al proiectorului – ale hop! – odată pentru totdeauna. Când te gândeşti ce-a făcut: întâi s-a declarat vinovat de omor, deşi, după toate probabilitățile, ar fi putut foarte uşor să fugă; apoi s-a achitat singur, după ce şi-a recăpătat libertatea. După aceea a avut îndrăzneala să ne facă să venim la fermă, ca, prin prezența noastră, să sancționăm literalmente săvârşirea faptului însuşi pe care încercam să-l împiedicăm. Ce alt sentiment putea naşte în sufletul lui acest talent, sentiment ridicat mereu la o treaptă şi mai înaltă de priceperea cu care ştia să-şi folosească talentul, decât un dispreț suprem față de oameni? Tu însuți mi-ai spus că niciodată în viață nu i-a fost frică de nimic.

— Da, zise şeriful. Scriptura spune şi ea undeva: *„Cunoaşte-te pe tine însuți”*. Nu există cumva o altă carte care să spună: *„Omule, fie-ți teamă de tine însuți, de semeția, de deşertăciunea şi de trufia ta”?* Tu ar trebui să ştii, pentru că ai pretenția că te pricepi la cărți. Nu mi-ai spus tu, odată, că asta înseamnă amuleta aia agățată la lanțul de la ceasul tău? Atunci în ce carte se găsesc cuvintele acestea?

— În toate cărțile, zise unchiul Gavin. Bineînțeles, în acelea bune. Lucrul acesta e spus în diferite feluri, dar în orice caz îl găseşti în aceste cărți.

FUM

Anselm Holland se stabilise în Jefferson cu mulți ani în urmă. De unde venea nu ştia nimeni. Pe vremea aceea însă era tânăr şi şiret sau cel puțin chipeş, fiindcă în trei ani se însură cu singura fiică a unui om din comitat care avea două mii de acri de pământ din cel mai bun şi se mută în casa socrului său, unde, doi ani mai târziu nevastă-sa îi născu doi fii gemeni şi unde după vreo alți câțiva ani îi muri socrul, lăsându-i întreaga proprietate, acum pe numele nevestei. Noi, cei din Jefferson, îl auziserăm însă şi înainte de asta vorbind ceva mai mult decât s-ar fi cuvenit despre „pământul meu, recolta mea"; şi acei dintre noi ai căror părinți şi bunici se născuseră şi crescuseră prin aceste locuri ne uitam la el cu oarecare răceală şi dispreț, considerându-l ca pe un om crud şi (după cum povesteau arendaşii lui şi albi şi negri ca şi cei care avuseseră de-a face cu el), brutal. Din considerație pentru soția sa şi din respect pentru socrul său, îl tratam însă cu politețe dacă nu cu deferență. Aşa că atunci când soția muri şi ea, lăsându-l cu cei doi prunci, îl socotirăm vinovat, spunând că-i mâncase viața cu grosolănia şi violențele lui de venetic prost crescut. Iar când fiii lui ajunseră la maturitate şi mai întâi unul şi apoi şi celălalt plecară de acasă, nu furăm surprinşi. Şi când, într-o bună zi, acum şase luni, fu găsit mort, cu piciorul prins în scara şeii calului pe care-l încălecase, cu trupul zdrobit groaznic, calul, după cât se pare,

târându-l, trecuse cu el prin ostreţele unui gard (pe spatele şi pe crupa calului se mai vedeau încă urmele loviturilor pe care i le dăduse într-un acces de furie), nimănui din noi nu-i păru rău, deoarece numai cu puţin înainte săvârşise un lucru pe care oamenii din oraşul nostru, din vremea noastră şi cu felul nostru de a gândi îl socoteau a fi o nelegiuire de neiertat. În ziua în care muri, oamenii aflară că se apucase să răscolească cimitirul familiei; deschizând mormintele rudelor din partea nevestei şi printre ele şi cel în care nevasta sa odihnea de treizeci de ani. Şi aşa se făcu că bătrânul smintit şi orbit de ură fu îngropat printre mormintele pe care încercase să le profaneze şi la vremea cuvenită testamentul său fu prezentat spre validare. Şi fără a fi surprinşi luarăm cunoştinţă de cuprinsul lui. Nu furăm deloc uimiţi când aflarăm că până şi de dincolo de mormânt lovise în singurii oameni cărora le mai putea face acum vreun rău; urmaşilor lui de carne şi sânge.

În anul morţii tatălui lor, cei doi fii gemeni împliniseră patruzeci de ani. Mezinul, Anselm Junior, aşa se spunea, fusese preferatul maică-sii – poate pentru că semăna cel mai mult cu taică-său. În orice caz, de pe vremea când murise, şi când băieţii erau încă mici, auziserăm de certurile dintre bătrânul Anse şi tânărul Anse, în care Virginius, celălalt frate, intervenea ca să-i împace şi era afurisit pentru strădaniile lui şi de tată şi de frate; ăsta era Virginius, ce să-i faci. Şi tânărul Anse era la fel; înainte de a împlini douăzeci de ani fugi de acasă şi nu se mai întoarse decât după zece ani. Când reveni, atât el cât şi fratele lui erau majori şi Anselm ceru tatălui său ca pământul, pe care bătrânul Anse, după cum aflarăm. Îl avea numai în folosinţă, să fie împărţit şi el – tânărul Anse – să-şi primească partea lui. Bătrânul Anse respinse cu violenţă această cerere. Fără îndoială că ea fusese formulată cu aceeaşi violenţă, dat fiind că amândoi, bătrânul Anse şi tânărul Anse îşi semănau foarte. Şi mai aflarăm că Virginius, ceea ce pare cu totul ciudat, fusese de partea tatălui său. Am auzit asta cu urechile noastre, da, da. Şi pământul rămase ca la început, şi aflarăm că, în toiul unei scene de o

nemaipomenită violență chiar şi pentru ei – o scenă de o asemenea violență că toți slujitorii negri fugiră din casă şi se împrăştiară în noapte – tânărul Anse plecă luând cu el perechea de catâri care-i aparțineau; şi din acea zi şi până la moartea tatălui său, chiar şi după ce Virginius fusese şi el silit să plece de-acasă, Anselm nu mai vorbi niciodată nici cu tatăl şi nici cu fratele său. De această dată nu mai plecă totuşi din comitat. Se retrase numai în regiunea deluroasă (de unde putea să observe ce fac bătrânul şi Virginius, aşa ziceau unii dintre noi şi aşa gândeam cu toții); şi trăi acolo timp de cincisprezece ani, singur ca un pustnic, într-o cabană de două camere cu pământ pe jos, făcându-şi singur de mâncare, nevenind în oraş cu catârii lui, nici de patru ori pe an. Într-o vreme fusese arestat şi dat în judecată pentru fabricare ilegală de whisky. Nu se apără şi nu respinse acuzația, dar nici nu-şi recunoscu vina; fu condamnat să plătească o amendă atât pentru delictul ce i se imputa cât şi pentru disprețul arătat instanței, şi se-nfurie cumplit, întocmai ca şi tatăl său, când fratele lui, Virginius, vru să plătească amenda. Se repezi la Virginius chiar în sala judecătoriei şi, la cererea sa, fu trimis la închisoare, de unde se reîntoarse la cabana lui opt luni mai târziu, grațiat datorită bunei sale purtări – un bărbat întunecat *şi* tăcut, cu un profil vulturesc, pe care atât vecinii cât şi ceilalți oameni nu-l frecventau de fel.

Virginius, celălalt geamăn, rămase locului, lucrând pământul pe care taică-său îl lăsase în paragină şi când trăia. (Lumea spunea despre bătrânul Anse: „Cine ştie de unde o fi venit şi cum o fi fost crescut, dar numai fermier nu erau. Şi asta ziceam şi noi între noi, fiind convinşi că spunem adevărul: „De asta se şi certa tânărul Anse cu bătrânul; fiindcă-l vedea pe tatăl său că-şi bate joc de pământul pe care maică-sa voise să i-l lase, lui şi lui Virginius") Dar Virginius rămase locului. Nu i-o fi venit prea la îndemână şi mai târziu furăm de părere că Virginius ar fi trebuit să ştie că o asemenea treabă nu putea ține prea mult. Şi apoi, după asta,

ziserăm: „Poate că ştia”. Pentru că ăsta era Virginius. Nu ştiai ce crede, şi nici atunci şi nici altădată. Bătrânul Anse şi tânărul Anse erau ca apa; întunecată, desigur; dar îți puteai da seama ce-au *de* gând. Dar nimeni nu ştia vreodată cedare de gând şi ce vrea să facă Virginius, decât după ce lucrurile se consumau. Noi nu ştiam nici cum se făcuse că Virginius* care rezistase singur timp de zece ani cât tânărul Anse lipsise, fusese până la urmă şi el alungat; el nu spuse nimic, nimănui, şi probabil că nici măcar lui Granby Dodge. Dar noi îl cunoşteam pe bătrânul Anse şi-l cunoşteam şi pe Virginius şi ne puteam închipui cam cum se petrecuseră lucrurile, probabil cam aşa:

De vreun an, de când tânărul Anse îşi luase catârii şi plecase *în* regiunea de dealuri, îl tot vedeam pe bătrânul Anse furios, dar stăpânindu-se să nu izbucnească. Şi într-o zi se dezlănțui, poate cam aşa:

— Acum că frate-tău a şters-o, ți se pare că n-ai decât să te-nvârți de colo până colo ca să pui mâna pe totul, nu?

— Nu-ți cer totul, zise Virginius. Nu vreau decât partea mea.

— Aşa, făcu bătrânul Anse. Vasăzică acuma vrei şi tu să facem harcea-parcea din pământ, nu? Crezi şi tu c-ar fi trebuit să-mpărțim pământul când ați devenit majori?

— Eu unul n-aş vrea decât o palmă de pământ pe care s-o cultiv ca lumea şi nu să văd tot pământul în halul în care e, zise Virginius, mereu la locul lui, mereu liniştit – nimeni din comitat nu l-a văzut vreodată pe Virginius ieşindu-şi din fire sau mânios, nici măcar atunci când Anselm sărise la el să-l bată în sala judecătoriei din cauza amenzii aceleia.

— Aşa vasăzică, asta ai vrea? zise bătrânul Anse. Şi eu, eu m-am spetit muncindu-l şi am plătit impozitele, ca tu şi frate-tău să puneți bani deoparte, an de an, fără să vă coste nimic?

— Ştii bine, spuse Virginius, că Anse n-a pus deoparte niciodată un ban. Poți spune tot ce vrei despre el, dar că e un cărpănos, asta nu.

— Ba, vezi bine că e! Uite că a avut îndrăzneala să vină la

mine şi să-mi ceară ce credea el că-i al lui şi s-o şteargă când a văzut că n-a căpătat nimic. Şi tu, tu te-nvârți de colo până colo, cu mutra asta blestemată şi spăsită, şi-aştepți să o iau din loc. Dă-mi înapoi jumătate din banii pe care i-am plătit pe impozite de când a murit maică-ta şi ia-ți partea ta.

— Nu, îi zise Virginius. N-am de gând să fac aşa ceva.

— Nu, spuse bătrânul Anse. Nu. Te cred şi eu că nu. De ce să-ți risipeşti banii ca să capeți o jumătate din pământ, când poți să stai aici şi să-l stăpâneşti în întregime fără să cheltuieşti un ban. Şi ni-l închipuiam atunci pe bătrânul Anse (îi vedeam pe amândoi şezând până în clipa aceea şi vorbind ca doi oameni civilizați) ridicându-se în picioare cu chica lui zburlită şi cu sprâncenele groase, şi strigând: „Să ieşi din casa mea!" Virginius însă nu se mişca, nu se ridica în picioare, şi se uita la tatăl său. Bătrânul Anse se-ndrepta spre el cu mâna ridicată: „Afară. Afară din casa mea. Pe Dumnezeul meu că…"

Şi atunci Virginius plecă. Nu se grăbi şi nici nu o luă la goană. Îşi împachetă lucrurile (avea desigur mai multe decât Anse; de ajuns de multe) şi se duse să stea la un văr – la vreo patru sau cinci mile de-acolo – fiul unei rude îndepărtate de-a mamei sale. Vărul trăia singur, într-o fermă cu pământuri bune, deşi la vremea aceea mâncate de ipoteci, pentru că vărul – un bărbat scund, roşcat şi şters, a cărui figură nu ți-o mai aduceai aminte la un minut după ce o vedeai – nu era nici el fermier, fiind pe jumătate negustor de vite, pe jumătate predicator laic şi probabil tot atât de puțin priceput în aceste două îndeletniciri ca şi în aceea de fermier. Aşadar Virginius plecă fără să se grăbească şi fără să arate aceeaşi violență şi nesăbuită hotărâre ca şi fratele său; pentru care, oricât ar părea de ciudat, nu-l prețuiam mai puțin pe tânărul Anse. De fapt, întotdeauna îl priviserăm pe Virginius cam bănuitori; era puțin cam prea stăpân pe sine. Pentru că aşa e în firea omului, să aibă mai degrabă încredere în acei care nu sunt atât de siguri de ei. Despre Virginius ziceam că are o fire ascunsă, aşa că nu furăm deloc surprinşi când aflarăm cum

îşi folosise economiile ca să plătească ipotecile care apăsau asupra fermei vărului său. Şi nu furăm surprinşi nici când, un an mai târziu, aflarăm că bătrânul Anse refuzase să plătească impozitele ce le datora pentru ferma sa şi că, înainte cu două zile de termenul scadenței, şeriful primise prin poştă, de la un necunoscut, suma, până la o centimă, datorată de Holland. „Aici e mâna lui Virginius”, ziserăm noi, crezând a şti că mandatul nu mai avea nevoie să fie semnat. Şeriful îi trimisese bătrânului Anse o somație.

— Scoateți-l la mezat şi dracul să vă ia, spusese bătrânul Anse. Dacă îşi închipuie cumva că n-au altceva mai bun de făcut decât să stea şi s-aştepte, banda aia de neisprăviți…

Şeriful îl înştiință pe tânărul Anse.

— Pământul nu-i al meu, îi răspunse tânărul Anse.

Şeriful îi trimise o somație lui Virginius. Virginius veni în oraş şi consultă registrul de impozite. „Pentru moment, zise el, ce-am putut face am făcut. Desigur, dacă el nu-l mai vrea, sper să-l pot lua eu. Dar nu ştiu. O fermă bună cum e asta nu va sta multă vreme fără cumpărător şi nici nu se va vinde la un preț prea scăzut” Şi asta fu totul. Fără mânie, fără mirare şi fără părere de rău. Era însă o fire ascunsă; aşa că nu am fost surprinşi aflând că şeriful primise mandatul acela odată cu un bilet nesemnat: *Banii pentru plata impozitelor datorate de ferma Holland. Să se trimită chitanța lui Anselm Holland, Senior.* „Aici e mâna lui Virginius", ziceam noi. Ne gândirăm mult, în anul care urmă, la Virginius care locuia acolo la o fermă străină, lucrând un pământ străin, văzând cum cad în ruină ferma şi casa în care se născuse şi care de drept îi aparțineau. Căci bătrânul lăsa acuma totul în părăsire; an de an câmpiile întinse, cu pământ bun, cădeau în paragină şi erau năpădite de buruieni, deşi în fiecare început de an, în ianuarie, şeriful primea prin poştă banii aceia anonimi şi trimitea chitanța bătrânului Anse, deoarece bătrânul încetase să mai vină la oraş, şi chiar şi casa în care locuia începuse să se dărâme peste el şi nimeni, în afară de Virginius, nu mai trecea pe acolo. De cinci sau de şase ori pe

an îşi oprea calul în faţa casei şi bătrânul ieşea în prag şi-ncepea să urle la el şi să-i zvârle în obraz tot felul de ocări sălbatice şi violente; Virginius îl asculta în tăcere, şi după ce se convingea cu ochii lui că tatăl său e sănătos, vorbea cu cei câţiva negri care mai rămăseseră la fermă şi după aceea pleca. Afară de el însă nu mai trecea nimeni pe acolo, deşi câteodată, de la distanţă, vecinii îl mai zăreau pe bătrân călare pe calul acela alb şi bătrân care avea să-l omoare, străbătând câmpiile pustii şi năpădite de buruieni.

Şi apoi, vara trecută, aflarăm că se apucase să dezgroape morţii din crângul de cedri unde strămoşii nevestei sale se odihneau de cinci generaţii. Vestea o aduse un negru şi inspectorul sanitar al comitatului se duse într-acolo şi dădu peste calul cel alb legat de un copac şi bătrânul se ivi printre copaci cu puşca de vânătoare în mână. Inspectorul se întoarse în oraş şi peste două zile trimise într-acolo un funcţionar care-l găsi pe bătrân zăcând la pământ lângă cal, cu piciorul prins în scara şeii, şi pe crupa calului urmele brutale ale ciomagului – nu ale joardei, ale ciomagului – cu care-l lovise iar şi iar şi iar.

Şi astfel fu îngropat printre mormintele pe care le profanase. Virginius şi vărul său veniră la înmormântare. De fapt nici nu mai veni şi altcineva la înmormântare. Anse Junior nu veni. Şi nu se ivi pe-acolo nici mai târziu, cu toate că Virginius mai rămase încă o vreme ca să plătească şi să le dea drumul negrilor şi să închidă casa. După aceea plecă şi el şi se duse la vărul său, şi în termenul legal testamentul bătrânului Anse fu înaintat judecătorului Dukinfield pentru a fi validat. Cuprinsul testamentului nu rămase secret, îl aflarăm cu toţii. Testamentul era alcătuit în bună regulă, şi nu ne surprinse nici faptul că era în regulă, nici cuprinsul lui şi nici termenii în care era formulat: *…cu excepţia acestor două legate, las… întreaga mea avere întâiului meu fiu, Virginius, cu condiţia ca să se dovedească în faţa… preşedintelui tribunalului că numitul Virginius a fost cel ce a plătit impozitele datorate de ferma mea… preşedintele*

tribunalului fiind singurul şi necontestatul judecător al adevărului acestei dovezi.

Celelalte două legate sunau precum urmează:

Fiului meu mai mic, Anselm, zi las două harnaşamente complete pentru catâri, cu condiția ca aceste harnaşamente să fie folosite de către Anselm pentru a veni la mormântul meu. În caz contrar… harnaşamentele vor redeveni şi vor rămâne… parte a averii mele descrisă mai sus.

Vărului meu prin alianță Granby Dodge îi las… un dolar în numerar, ca să-l folosească pentru cumpărarea uneia sau mai multor cărți de imnuri, ca semn al recunoştinței mele pentru că l-a găzduit şi l-a hrănit pe fiul meu Virginius… din ziua în care Virginius a plecat din casa mea.

Acesta era testamentul. Şi eram numai ochi şi urechi ca să vedem sau să auzim ce va spune sau ce va face tânărul Anse. N-auzirăm însă şi nu văzurăm nimic. Şi stam la pândă să vedem ce va face Virginius. Şi nu făcu nimic. Sau nu ştiurăm noi ce făcea sau ce gândea. Dar ăsta era Virginius. În orice caz, pentru moment, totul se terminase. Tot ce avea el de făcut era să aştepte până când judecătorul Dukinfield avea să valideze testamentul; atunci Virginius ar fi putut să-i dea lui Anse jumătatea sa de avere – dacă avea intenția să facă aşa ceva. În chestiunea aceasta părerile erau împărțite. Unii ziceau: „Virginius nu s-a certat niciodată cu Anse", alții ziceau: „Virginius nu s-a certat niciodată cu nimeni. Dacă te-ai lua după asta ar trebui să-şi împartă averea cu toți oamenii din comitat." „Virginius a încercat totuşi să plătească amenda lui Anse", ziceau primii. „Şi tot Virginius i-a luat partea tatălui său când tânărul Anse a vrut să împartă pământul", ziceau ceilalți.

Aşa că aşteptam şi urmăream atenți tot ce se întâmplă. Pentru moment urmăream ce face judecătorul Dukinfield; dintr-odată totul părea să se fi adunat în mâinile lui; ca şi cum ar fi planat, asemeni unui zeu, deasupra râsului vindicativ şi batjocoritor al bătrânului acela care nici în pământ fiind nu voia să moară şi deasupra celor doi frați care

timp de cincisprezece ani fuseseră ca şi morți unul pentru celălalt. Eram totuşi de părere că în această ultimă lovitură bătrânul Anse se întrecuse cu firea şi în furia lui, alegându-l pe judecătorul Dukinfield, se făcuse singur mat; deoarece socoteam că în persoana judecătorului Dukinfield bătrânul Anse îl alesese pe singurul om dintre noi care să aibă cinste, onoare şi bun-simț atât cât trebuia. – acea cinste şi onoare care n-avusese vreme să devină şovăitoare şi neclară din pricina unei prea îndelungate studieri a legilor. Însuşi faptul că validarea a ceea ce părea să fie un document de ajuns de simplu îi lua, după câte se pare, un timp îndelungat, fu pentru noi încă o dovadă că judecătorul Dukinfield era singurul dintre noi care socotea că dreptatea însemna pe jumătate cunoaştere a legilor şi pe jumătate zăbavă şi încredere în tine însuți şi în Dumnezeu.

Cum termenul legal se apropia de sfârşit, îl urmăream cu atenție pe judecătorul Dukinfield în drumurile sale zilnice dintre casă şi biroul din palatul de justiție. Mergea cu pasul ferm şi fără grabă. Avea şaizeci şi ceva de ani, era văduv, un om cu părul alb, cu o ținută mândră şi impunătoare. Fusese numit preşedinte al tribunalului cu şaptesprezece ani în urmă; avea o slabă cunoaştere a legilor dar mult bun-simț; şi de treisprezece ani nimeni nu se opunea la realegerea lui, şi chiar acei pe care îi scotea din sărite aerul său binevoitor şi condescendent afabil îl votau când era cazul, cu o hotărâre şi încredere aproape copilărească. Aşa că îl urmăream, fără să fim nerăbdători, ştiind că avea să procedeze până la urmă aşa cum trebuie, nu pentru motivul că era el în cauză, ci pentru că nu şi-ar fi îngăduit nici lui nici altora să facă vreun lucru care să nu fie făcut cum trebuie. Aşadar, în fiecare dimineață îl vedeam trecând prin piață exact la ora opt şi zece, îndreptându-se spre palatul de justiție, unde îl aştepta uşierul negru care-i deschidea biroul şi care trecuse exact cu zece minute mai înainte, ca precizia de ceasornic a semnalului care anunță sosirea trenului în gară. Judecătorul intra în birou şi negrul se aşeza pe un scaun stricat şi dres cu sârmă,

pe culoarul cu pardoseala de piatră care despărțea biroul de tribunalul propriu-zis, unde – aşa cum se întâmpla de şaptesprezece ani – avea să stea şi să moțăie toată ziua. Apoi, la ora cinci după-amiază, avea să se trezească, să intre în birou şi probabil să-l scoale şi pe judecător, care trăise de ajuns de mult ca să ştie că grijile oricărei slujbe nu există de obicei decât în mințile înfierbântate ale acelor teoreticieni care n-au nicio treabă; şi după aceea îi vedeam trecând din nou prin piață, unul după altul, îndreptându-se în sus spre casă, privind amândoi drept înainte, mergând la vreo cincisprezece paşi depărtare unul de celălalt, cu spatele atât de drept încât amândouă redingotele, făcute la acelaşi croitor pe măsura judecătorului, cădeau de pe cele două perechi de umeri asemeni unor scânduri, fără să se poată bănui unde vine talia sau unde vin şoldurile.

Şi deodată, într-o după-amiază, puțin timp după ora cinci, câțiva oameni trecură prin piață alergând înspre palatul de justiție. Alții, văzându-i, se apucară s-alerge şi ei; paşii lor răsunau greoi pe caldarâm, printre căruțe şi maşini, iar glasurile lor întrebau încordate şi neliniştite: „Ce e? Ce s-a întâmplat?” „Judecătorul Dukinfield”, li se răspundea şi alergară mai departe, intrând pe coridorul cu pardoseala de piatră care despărțea tribunalul de birou, unde bătrânul negru, în picioare, în redingota lui căpătată de la judecător, dădea din mâini copleşit. Trecură pe lângă el şi se repeziră în birou. Judecătorul, răsturnat puțin pe spate, şedea la birou instalat foarte comod în jilțul lui. Ochii îi erau larg deschişi; fusese împuşcat în frunte, la rădăcina nasului, aşa că părea să aibă trei ochi. Împuşcat, şi totuşi niciun om din piață şi nici bătrânul negru care şezuse toată ziua pe scaunul lui din coridor nu auziseră nimic.

În ziua aceea, Gavin Stevens ne luă cam multă vreme – ei şi cutia aceea de bronz. Fiindcă, la început, juriul nu ştia ce urmăreşte – dacă era cumva vreun om din sala aceea, în ziua aceea, jurații, cei dai frați, vărul, bătrânul negru, care să ştie. Aşa că în cele din urmă primul jurat îl întrebă de-a dreptul:

— Susții, Gavin, că ar exista o legătură între testamentul lui Mr. Holland şi asasinarea judecătorului Dukinfield?

— Da, spuse procurorul comitatului. Şi voi susține chiar mai mult decât atât.

Jurații şi cei doi frați nu-l pierdeau din ochi. Numai bătrânul negru şi vărul au se uitau ia el. În ultima săptămână negrul. părea că-mbătrânise cu cincizeci de ani. Intrase în slujbă odată cu judecătorul; asta ce întâmplase pentru simplul motiv că era în serviciul familiei judecătorului de mai multă vreme decât îşi amintea oricine. Era mai bătrân decât judecătorul, deşi până în după-amiaza aceea de acum o săptămână părea să fie mai tânăr decât el cu patruzeci de ani – un om sfrijit, pierdut în redingota lui largă, care ajungea la palatul de justiție cu zece minute înaintea judecătorului, deschidea biroul, mătura, ştergea praful de pe birou, fără să clintească vreun lucru de pe făcând toate acestea cu o neglijență îndemânatică, rod al unei practici de şaptesprezece ani, şi după aceea se îndrepta spre scaunul dres cu sârmă de pe coridor şi se-aşeza să doarmă. De fapt părea să doarmă. (Singura cale de acces la biroul judecătorului, în afară de cea obişnuită, era o scară îngustă, secretă, care cobora din sala tribunalului, fiind folosită numai în timpul şedințelor, de către preşedintele tribunalului, care şi în acest caz trebuia să treacă prin coridor, cam la vreo opt picioare distanță de scaunul negrului, sau dacă nu, să ajungă pe coridor şi acolo unde coridorul cotea în unghi drept sub singura fereastră din birou să se cațăre şi să intre pe această fereastră.) Fiindcă niciun bărbat şi nicio femeie nu trecuse vreodată pe lângă scaun fără să vadă pleoapele zbârcite ale celui care-l ocupa ridicându-se instantaneu deasupra ochilor cafenii decolorați, de om tare bătrân. Câteodată ne opream să vorbim cu el şi-l ascultam cum repeta, stâlcind-o, frazeologia legală, bombastică şi fără de sens, care se prinsese de el fără să-şi dea seama, ca microbii unei boli, şi pe care o reproducea cu o solemnitate profesorală, ceea ce făcea ca mulți dintre noi să-l ascultăm şi pe judecător cu un afectuos amuzament. Totuşi

era un om bătrân; câteodată uita cum ne cheamă şi ne lua pe unii drept alții, şi încurcându-ne între noi şi generațiile din care făceam parte i se-ntâmpla să se trezească din moțăială şi să se adreseze unor oameni care nu erau acolo, care muriseră de mult. Totuşi nimeni nu trecuse vreodată pe lângă el fără ca negrul să nu-l observe.

Ceilalți inşi din sală se uitau cu atenție la Stevens – jurații din jurul mesei, cei doi frați care şedeau la cele două capete ale băncii, cu fețele lor vultureşti, identice şi întunecate, cu brațele încrucişate în acelaşi fel.

— Susții că asasinul judecătorului Dukinfield se află în această sală? întrebă primul jurat.

Procurorul comitatului se uită spre fețele celor care-l priveau.

— Voi afirma mai mult decât atât, zise el.

— Afirma? zise Anselm, cel mai tânăr dintre gemeni. Şedea singur la capătul băncii – între el şi fratele lui cu care nu vorbise de cincisprezece ani era toată lungimea băncii – şi se uita țintă la Stevens cu o privire mânioasă şi rea.

— Da, spuse Stevens. Stătea în picioare la celălalt capăt al mesei. Începu să vorbească, fără să se uite la cineva anume, vorbind pe un ton degajat, ca şi cum ne-ar fi povestit nişte anecdote, spunându-ne ceea ce ştiam mai demult şi adresându-se din când în când lui Virginius pentru a-şi întări spusele. Vorbea despre tânărul Anse şi tatăl lui. Tonul pe care vorbea era amabil, plăcut. Avea aerul că pledează în favoarea celui în viață, spunând cum tânărul Anse plecase de acasă mânios, plin de o mânie firească dat fiind felul în care se purta tatăl lui cu acel pământ care fusese al mamei sale şi din care jumătate trebuia să-i revină de drept la majorat. Vorbea pe un ton normal, deschis, aparent pe dreptate; cel mult arătând o oarecare simpatie pentru Anselm Junior. Asta era. Din cauza acestei aparente parțialități, acestei aparente linguşiri, începu să se contureze o imagine a tânărului Anse care-l condamna pentru ceva ce nu ne apărea prea clar atunci, îl condamna tocmai din cauza acestei dorințe de

dreptate şi a dragostei sale pentru mama lui moartă, exasperată de violența pe care o moştenise tocmai de la omul care-l nedreptățise. Şi cei doi frați şezând acolo, despărțiți prin lungimea acelei tăblii de lemn, netedă de atâta frecat, cel mai mic aruncându-i lui Stevens nişte priviri pline de o mânie stăpânită, cel mai mare uitându-se atent dar cu o expresie de nepătruns. Stevens povestea cum tânărul Anse plecase, furios, şi cum, un an mai târziu, Virginius, cel linişțit, cel calm, cel care încercase de multe ori să păstreze pacea între ei, fu izgonit la rândul lui. Şi din nou schiță un tablou limpede şi net al celor doi frați despărțiți, nu de tatăl lor, în viață, ci de ceea ce moştenise fiecare de la el; aceşti frați născuți împreună, crescuți împreună pe aceste pământuri care nu erau numai, de drept ale lor, dar şi în care odihneau oasele mamei lor.

Iată-i deci, privind din depărtare acest pământ fertil căzut în paragină, casa în care s-au născut şi în care se născuse mama lor, dărăpănându-se din cauza unui bătrân smintit care, după ce-i alungase şi nu le mai putea face nimic, încercă în cele din urmă să-l facă să-l piardă cu totul, lăsându-l să fie scos în vânzare pentru neplata impozitelor. Dar cineva îi dejucă intențiile, cineva de ajuns de prevăzător şi de ajuns de stăpân pe sine ca să-şi păstreze doar pentru el ceea ce nu-l privea decât pe el atâta vreme cât impozitele erau plătite. Aşa că nu: le rămânea decât să aştepte ca bătrânul să moară. Oricum era bătrân şi chiar dacă ar fi fost tânăr, aşteptarea n-ar fi fost prea grea pentru un om stăpân pe sine, chiar dacă n-ar fi cunoscut cuprinsul testamentului lui Holland. Totuşi această aşteptare n-ar fi fost tot atât de uşoară pentru un om iute; şi violent, mai ales dacă acest om violent s-ar fi întâmplat să cunoască sau să bănuie care e cuprinsul testamentului şi ar fi fost convins, ba mai mult ar fi ştiut sigur că a fost nedreptățit în chip irevocabil; că a fost jefuit de drepturile sale civile şi de bunul său renume prin acțiunile unui om care-i luase totul şi-l lipsise de cei mai frumoşi ani din viață, făcându-l să fugă dintre oameni şi să

trăiască asemeni unui pustnic într-o cabană. Un asemenea om n-ar fi avut nici răgazul şi nici dorința, să se mai frământe dacă să aştepte sau nu.

Cei doi frați nu-l pierdeau din ochi. Ai fi zis – în afara ochilor lui Anselm – că-s două statui tăiate în piatră. Stevens vorbea liniştit şi nu se uita la nimeni anume. Fusese procuror aproape cam tot atâta timp cât fusese judecătorul Dukinfield preşedinte de tribunal. Îşi luase diploma la Harvard{56}; era un bărbat deşelat, cu o chică ciufulită de păr cenuşiu ca fierul, capabil să poarte discuții despre Einstein cu profesori universitari şi care-şi petrecea după-amieze întregi printre oamenii cinchiți pe vine în fața prăvăliilor, vorbindu-le în limba lor. Astea erau „recreațiile" lui, aşa le numea el.

Şi apoi, veni vremea ca tatăl să moară, ceea ce putea şti orice om cu cap şi cu oarecare prevedere. Şi testamentul fu înaintat spre validare; şi chiar oamenii din regiunea de dealuri aflară ce cuprindea, auziră că în cele din urmă acest pământ lăsat în paragină avea să aparțină proprietarului lui de drept. Sau proprietarilor, deoarece Anse Holland ştie tot atât de bine ca şi noi că Virge nu va primi acum mai mult decât cuvenita lui jumătate, indiferent ce spune testamentul, mai mult decât ar fi avut când tatăl lui i-ar fi dat posibilitatea să aibă. Anse ştie acest lucru deoarece ştie că şi el ar face la fel – i-ar da lui Virge jumătatea sa – dacă ar fi Virge. Fiindcă amândoi sunt fiii lui Anselm Holland, dar şi ai Corneliei Mardis. Dar chiar dacă Anse nu ştia, nu credea asta, ştia totuşi că pământul care fusese al mamei sale şi în care odihneau oasele ei avea să fie acuma bine îngrijit. Şi poate că în noaptea aceea când a auzit că tatăl său a murit, poate pentru prima dată de pe vremea când era copil, poate chiar şi mai înainte ca mama lui să fi murit, când venea seara sus şi se uita în camera unde dormea şi apoi pleca, poate pentru prima dată, de atunci, Anse dormi. Pentru că, vă dați seama, în clipa aceea totul fusese răzbunat: umilințele, nedreptatea, onoarea pierdută, pata închisorii – totul se risipise ca un vis. Acum trebuiau uitate toate, pentru că totul era cum trebuie.

Totuşi, vă daţi seama, se obişnuise să ducă o viaţă de pustnic, să fie singur; după atâta vreme nu se mai putea schimba. Se simţea mai bine acolo, în singurătatea lui. Şi acum ştia că totul trecuse ca un vis rău, şi că pământul, pământul mamei sale, moştenirea şi lăcaşul ei de veci, era în mâinile unui om în care putea să aibă şi avea încredere, chiar dacă nu vorbea cu el. Înţelegeţi?

Ne uitam la el, aşezaţi în jurul biroului care nu se clintise de la locul lui din ziua morţii judecătorului Dukinfield. Pe birou se mai aflau încă lucrurile pe care, dimpreună cu ţeava pistolului, judecătorul le văzuse pentru ultima oară pe acest pământ, şi pe care le ştiam de ani de zile – hârtiile, călimara pătată de cerneală, tocul bont la care ţinea judecătorul atât de mult, şi cutia mică de bronz, *presse-papiers*-ul lui inutil. La cele două capete ale băncii de lemn, cei doi gemeni se uitau atenţi şi nemişcaţi la Stevens.

— Nu, zise primul jurat, nu înţelegem nimic. Unde vrei să ajungi? Care-i legătura dintre toate aceste lucruri şi asasinarea judecătorului Dukinfield?

— Iată care-i, zise Stevens. Judecătorul Dukinfield se ocupa cu validarea testamentului când a fost ucis. Testamentul era de ajuns de ciudat, din partea lui Mr. Holland nu te puteai aştepta la altceva. Totuşi era făcut aşa cum trebuie, moştenitorii sunt mulţumiţi; ştim cu toţii că în clipa în care Anse ar vrea, jumătate din pământ ar fi al lui. Aşa că testamentul e făcut cum trebuie. Validarea lui ar fi trebuit să fie o simplă formalitate. Totuşi, în momentul în care judecătorul Dukinfield murea se împlineau mai mult de paisprezece zile de când tot amâna această validare. Aşa că omul care credea că tot ce are de făcut e să aştepte…

— Care om? zise primul jurat.

— O clipă, spuse Stevens. Tot ce avea de făcut omul acela era să aştepte. Dar nu aşteptarea îl chinuia, el care aşteptase oricum cincisprezece ani. Nu despre asta era vorba. Era vorba de altceva, de un lucru pe care-l află (sau şi-l aminti) când era prea târziu, un lucru pe care n-ar fi trebuit să-l uite; fiindcă e

un om abil, un om stăpân pe sine şi prevăzător; de ajuns de stăpân pe sine ca să-şi aştepte norocul cincisprezece ani, şi de ajuns de prevăzător ca să prevadă orice piedică, în afară de una singură: propria lui memorie. Şi când fu prea târziu, îşi aduse aminte că mai există un om care ştie ceea ce uitase el. Şi acel om care ştia ce uitase el era judecătorul Dukinfield. Şi acel lucru pe care-l ştia era că acel cal nu-l putea ucide pe Mr. Holland.

Când tăcu, în birou se făcu o tăcere deplină. Jurații şedeau tăcuți în jurul mesei şi se uitau la Stevens. Anselm se întoarse cu privirile pline de o furie stăpânită către fratele său şi apoi, aplecându-se puțin înainte, se uită din nou la Stevens. Virginius nu se clinti; expresia feței lui, atentă şi gravă, rămase neschimbată. Între el şi perete şedea vărul său. Mâinile i se odihneau pe genunchi şi stătea cu capul uşor înclinat de parcă ar fi fost în biserică. Ştiam despre el că e un fel de predicator ambulant, şi că din când în când aduna câte un tabun de mârțoage, cai şi catâri, şi le ducea cine ştie unde ca să le vândă sau să le schimbe pe cine ştie ce. Căci era un om puțin comunicativ care în relațiile lui cu ceilalți vădea o sfială şi o lipsă de încredere atât de chinuitoare încât ți se făcea milă, mila aceea amestecată cu silă pe care o încerci față de un vierme strivit, şi-ți era teamă să nu-l chinui cumva, făcându-l să-ți răspundă „da” sau „nu” la vreo întrebare pe care i-o puneai. Se spunea însă că duminica, în amvonul bisericilor de țară devenea un alt om, se schimba: iar glasul lui răsuna clar, patetic şi sigur, contrastând cu firea şi înfățişarea lui.

— Şi acuma, spuse Stevens, închipuiți-vă această aşteptare, omul acela ştiind ce avea să se întâmple înainte de a se întâmplă ceva, ştiind în cele din urmă de ce nu se întâmplă nimic, de ce nimeni şi nici el nu mai ştia nimic de soarta testamentului acela predat judecătorului Dukinfield, asta pentru că uitase un lucru pe care n-ar fi trebuit să-l uite. Că judecătorul Dukinfield ştia că nu Mr. Holland era omul care bătuse calul acela. Ştia că judecătorul Dukinfield ştie că

omul care a dat în calul acela cu ciomagul şi i-a lăsat urme pe crupă era omul care l-a ucis mai întâi pe Mr. Holland şi după aceea i-a băgat piciorul în scară şi a lovit calul ca s-o ia la goană. Dar calul n-a luat-o la goană. Omul ştia mai demult că n-avea s-o ia la goană, ştia lucrul acesta de mulți ani, dar îl uitase. Fiindcă, odată, pe vremea când nu era decât un mânz crud, animalul fusese bătut atât de crunt încât, de atunci, numai la vederea unei nuieluşe în mâna călărețului se trântea la pământ, ceea ce Mr. Holland ştia şi ceea ce ştiau toți cei din preajma familiei lui Mr. Holland. Aşadar, calul se trânti peste trupul lui Mr. Holland. Dar şi asta era bine, la început; asta cădea foarte bine. Şi aşa şi gândi omul în prima săptămână sau în zilele următoare crimei, noaptea, în pat, aşteptând, el care aşteptase până atunci cincisprezece ani. Deoarece, chiar şi atunci, când era prea târziu şi-şi dăduse seama că a făcut o greşeală, nici atunci nu-şi aminti ce n-ar fi trebuit să uite niciodată. Şi după aceea îşi aminti şi asta, dar era prea târziu; cadavrul fusese găsit şi urmele loviturilor fuseseră observate pe crupa calului şi era prea târziu ca să le mai facă să dispară. De pe crupa calului ar fi dispărut ele, oricum, cu timpul. Dar ca să le înlăture din amintirea oamenilor nu se putea folosi decât de un singur mijloc. Închipuiți-vă cum arăta atunci, groaza, umilința, sentimentul lui că a fost înşelat de un lucru pe care nu se putea răzbuna; dorința lui turbată de a întoarce timpul înapoi doar pentru un minut, ca să desfacă sau să facă ce nu făcuse când era prea târziu. Fiindcă ultimul lucru pe care şi-l aminti când era prea târziu, fu că Mr. Holland cumpărase calul de la judecătorul Dukinfield, omul care şedea aici, la masa asta, având a se pronunța asupra validității unui testament care lăsa moştenitorilor două mii de acri din cel mai bun pământ din comitat. Şi aşteptă, neavând decât un singur mijloc ca să înlăture urmele lăsate de bâtă şi nu se întâmplă nimic. Şi nu se întâmplă nimic şi el ştia de ce. Şi aşteptă cât avu curajul s-aştepte, până se convinse că era în joc un lucru mult mai important decât cele câteva pogoane sau brazde de pământ.

Aşa că, spuneți-mi, ce-i mai rămânea de făcut dacă nu ce-a făcut?

Abia termină ce-avuse de spus, că Anse şi interveni. Glasul lui era aspru, colțuros.

— Te-nşeli, zise el.

Ca un singur om ne întoarserăm spre el; şedea la marginea băncii, cu bocancii plini de noroi şi cu salopeta aceea uzată pe el, fulgerându-l cu privirea pe Stevens; chiar şi Virginius se întoarse şi se uită o clipă la el. Numai vărul şi negrul rămaseră imobili. Aveau aerul că nu-i interesează ce se întâmplă.

— Cum mă-nşel? întrebă Stevens.

Anselm nu-i răspunse. Îl fulgera cu privirea pe Stevens.

— Virginius va căpăta pământul chiar dacă a… a…

— Chiar dacă ce?

— Dacă el… a…

— Vrei să spui dacă tatăl tău?… Dacă a murit de moarte naturală sau dacă a fost ucis?

— Da, spuse Anselm.

— Da. Pământul vă revine vouă, ție şi lui Virge, indiferent dacă testamentul e valabil sau nu, firește, cu condiția ca Virge să-l împartă cu tine în cazul în care testamentul e valabil. Omul care l-a omorât pe tatăl tău nu era însă sigur de acest lucru şi nu îndrăznea să întrebe dacă e aşa căci el nu voia să fie aşa. El voia ca Virge să capete totul. De aceea voia el ca testamentul să fie valabil.

— Te-nşeli, zise Anselm cu glasul aspru şi colțuros. Eu l-am omorât. Dar nu din cauza fermei aceleia blestemate. Şi acuma, trimiteți după şerif.

Şi atunci, Stevens se uită lung la obrazul furios al lui Anselm şi zise calm: „Şi eu îți spun, Anse, că te-nşeli”.

După aceste cuvinte, cei care eram acolo martori şi spectatori la tot ce se-ntâmpla, am rămas o vreme ca năuciți, de parcă totul ar fi fost ca într-un vis în care ştii dinainte ce are să urmeze, dar în acelaşi timp eşti conştient că totul n-are

nicio importanță deoarece oricum te vei trezi curând. Eram parcă proiectați în afara timpului şi observam tot ce se-ntâmplă de undeva din afară; din afară şi totuşi de dincolo de timp din chiar acea primă clipă când ne-am uitat din nou la Anselm de parcă nu l-am mai fi văzut până atunci. Se auzi un zgomot, un suspin slab, înăbuşit, probabil de uşurare – cam aşa părea. Ne gândeam, poate, cu toții, cum ia sfârşit odată coşmarul lui Anse; şi parcă ne-am fi pomenit zvârliți şi noi deodată cu ani în urmă în vremea în care, prunc fiind, stătea culcat în patul lui şi mama, despre care se spunea că-l prefera, a cărei moştenire o pierduse şi chiar al cărei loc de veşnică odihnă a sărmanelor ei rămăşițe pământeşti fusese profanat, venea să-l privească o clipă înainte de a pleca iar. Era tare departe vremea aceea, deşi gândul te ducea de-a dreptul într-acolo. Şi oricât de drept era drumul într-acolo, copilul care stătea culcat, neştiutor, în patul acela pierise pe acest drum, aşa cum se întâmplă, trebuie şi se va întâmplă întotdeauna cu noi toți; copilul acela era mort, la fel ca oricare din neamurile lui îngropate în dumbrava aceea de cedri pângărită, şi pe bărbatul la care ne uitam îl priveam pe deasupra prăpastiei de netrecut, cu milă poate, dar fără a-l ierta. Sensul cuvintelor lui Stevens ni se dezvălui de aceea aproape tot atât de târziu ca şi lui Anse; Stevens trebui să repete:

— Iar eu îți spun, Anse, că te-nşeli.

— Ce? zise Anse. Apoi se mişcă. Nu se ridică şi totuşi avurăm impresia că a făcut o mişcare bruscă şi furioasă înainte. Eşti un mincinos, eşti…

— Te-nşeli, Anse. Tu nu ți-ai omorât tatăl. Omul care l-a ucis pe tatăl tău e omul care a fost în stare să premediteze şi să săvârşească uciderea bătrânului care şedea aici, la acest birou, în fiecare zi, zi de zi, până când venea un negru bătrân şi-l trezea şi-i spunea ca e vremea să se ducă acasă – un om care n-a făcut nimănui, bărbat, femeie sau copil decât bine, convins fiind că Dumnezeu îl vede. Nu tu l-ai omorât pe tatăl tău. Tu i-ai cerut ce ai crezut că ți se, cuvine, şi când n-a vrut

să-ți dea nimic, l-ai lăsat şi-ai plecat şi nu i-ai mai vorbit niciodată. Ai auzit că lasă pământul în paragină dar n-ai făcut nimic, fiindcă pământul era pentru tine „ferma aceea blestemată”. N-ai făcut nimic până în ziua în care ai auzit că un bătrân smintit se apucase să dezgroape morții de-un sânge cu maică-ta şi cu tine. Atunci, şi numai atunci, ai venit la el să protestezi. Dar tu nu erai omul care să protesteze şi nici el omul care să te asculte. Ai dat peste el, aşadar, în dumbrava aceea. Avea puşca de vânătoare în mână dar n-aş crede că ai dat o prea mare atenție puştii. Îmi închipui că pur şi simplu i-ai smuls-o din mână şi l-ai bătut cu palmele goale şi l-ai lăsat acolo, pe jos, la picioarele calului; credeai poate că e mort. Şi, după ce-ai plecat, a trecut cineva din întâmplare pe-acolo şi a dat de el; poate că acest cineva stătea acolo de la început şi pândea. Cineva care voia şi el ca bătrânul să moară; dar nu din pricina furiei sau a jignirii, ci din calcul. Gândindu-se poate să câştige ceva. Aşadar trecu pe acolo şi găsi lucrurile cum le lăsaseşi tu şi le termină: agăță piciorul tatălui tău în scara şeii şi lovi calul încercând să-l facă să o ia la goană ca totul să pară firesc, uitând în grabă ce n-ar fi trebuit să uite. Dar n-ai fost tu acela. Pentru că tu te-ai întors acasă şi când ai auzit ce s-a descoperit în crângul acela n-ai zis un cuvânt. Pentru că la vremea aceea te gândeai la un lucru pe care nu ți-l spuneai nici ție însuți. Şi când ai aflat care era cuprinsul testamentului, ai crezut că ştii. Şi te-ai bucurat. Pentru că trăiseşi singur până la vremea în care şi tinerețea şi poftele te părăsiseră; acuma voiai doar să trăieşti în linişte şi rămăşițele pământeşti ale mamei tale să nu fie tulburate. Şi ce ar mai fi însemnat pentru tine, un om lipsit de drepturi şi cu un nume pătat, pământul şi considerația oamenilor?

Ascultam, fără să clintim, glasul lui Stevens care răsuna înăbuşit în camera aceea mică, unde aerul nu se mişca deloc, unde nu trecea niciun curent, încăperea fiind situată sub zidul protector al palatului de justiție.

— Nu, Anse, tu nu l-ai ucis nici pe tatăl tău şi nici pe

judecătorul Dukinfield. Căci dacă omul care l-a ucis pe tatăl tău şi-ar fi adus aminte la vreme că judecătorul Dukinfield a fost cândva stăpânul calului acela, judecătorul Dukinfield ar mai fi fost şi astăzi în viață.

Răsuflarăm uşurați, stând în jurul mesei la care judecătorul Dukinfield şezuse în clipa în care ridicând privirea văzuse țeava pistolului îndreptată spre el. Nimic din ce se aflase atunci pe masă nu fusese clintit de la locul lui. Toate rămăseseră la locul lor: hârtiile, condeiele, călimara, mica şi ciudat cizelata cutie de bronz pe care fiica sa i-o adusese din Europa acum doisprezece ani – în ce scop, nici ea nici judecătorul n-ar fi ştiut s-o spună, întrucât cutia putea fi folosită doar la păstrarea sărurilor pentru baie sau a tutunului, iar judecătorul nici nu fuma şi nici nu întrebuința săruri – şi pe care el o ținuse ca un *presse-papiers,* şi acesta inutil într-o cameră unde nu trecea niciun curent de aer. El însă o ținea acolo, pe birou şi toți îl văzuserăm jucându-se cu ea în timp ce vorbea, deschizând capacul cu resort şi uitându-se cum se închide pe neaşteptate la cea mai mică atingere.

Acuma, când mă gândesc la toate acestea, îmi dau seama că restul dezbaterilor n-ar fi trebuit să dureze chiar atât de mult. Acuma mi se pare că ar fi trebuit să ştim de la început despre ce e vorba; încă şi acum mi se pare că încerc acel sentiment de dezgust neînduplecat care, mai la urma urmei, ține loc de milă, ca atunci când vezi o omidă prinsă într-un ac cu gămălie, când ți se face greață – şi totuşi, în lipsă de altceva, te serveşti de mâna goală, gândindu-te: „Hai. Striveşte-o. Zdrobeşte-o. Termină odată cu ea.” Dar nu acesta era şi planul lui Stevens. Pentru că avea un plan, şi mai târziu ne-am dat seama că, deoarece nu putea dovedi vinovăția acuzatului, voia ca omul să se dea singur de gol. Acest mod de a acționa nu era corect; mai târziu i-am şi spus-o. („A, zise el. Dar dreptatea nu e întotdeauna incorectă? Nu e alcătuită, într-o măsură mai mică sau mai mare, din nedreptate, noroc şi din prostie?”)

În orice caz, atunci nu ne dădeam încă seama ce

urmăreşte, când începu să vorbească din nou pe tonul acela degajat, ca şi când ne-ar fi povestit nişte anecdote, cu mâna, acum, pe capacul cutiei de bronz. Oamenii se lasă adesea influențați de idei preconcepute. Nu faptele sau realitățile ne uimesc, ci dezvăluirea neaşteptată a ceea ce ar fi trebuit să ştim dacă n-am fi fost atât de preocupați să credem ceea ce descoperim mai târziu că am luat drept adevăr, din niciun alt motiv decât acela că s-a întâmplat să credem aşa în clipa aceea. Vorbea din nou despre fumat, spunând că nimănui nu-i place să fumeze decât atunci când începe a crede că asta îi face rău şi că nefumătorii se lipsesc de una dintre cele mai mari plăceri din viața oricărui om cu minte: conştiința că te laşi pradă unui viciu care nu-ți poate dăuna decât ție însuți.

— Fumezi, Anse? zise el.

— Nu, răspunse Anse.

— Nici tu nu fumezi, nu-i aşa, Virge?

— Nu, zise Virginius. Niciunul dintre noi n-a fumat niciodată, nici tata, nici Anse, nici eu. Cred că am moştenit trăsătura asta.

— O trăsătură de familie, zise Stevens. Dar cum e cu cei din familia mamei tale? Şi cu cei din partea voastră, Granby?

Vărul se uită la Stevens, cât ar fi clipit din ochi. Fără să se fi mişcat, păru că se frământă în costumul lui ieftin, dar curat, din doc.

— Nu, sir. N-am acest obicei.

— Desigur, pentru că eşti predicator, zise Stevens. Vărul tăcu şi se uită din nou la Stevens, cu fața lui blinda, dar deznădăjduit de umilă. Eu, continuă Stevens, am fumat dintotdeauna. Dintotdeauna din clipa în care, pe la paisprezece ani, tutunul a încetat – să-mi facă greață. E mult de atunci, de ajuns de mult ca să fi devenit mofturos în privința tutunului. Şi în ciuda psihologilor şi a tutunului de fabrică, cei mai mulți dintre fumători aşa sunt. Sau, cine ştie, poate că numai țigările sunt fabricate la maşină. Sau poate că par aşa celor care nu se pricep, nefumătorilor. Şi-ntr-adevăr, am observat că nefumătorii o fac pe experții când vine vorba

de tutun, aşa cum şi noi, ceilalți, o facem pe atotştiutorii când e vorba de un lucru pe care nu-l folosim şi cu care nu suntem obişnuiți, oamenii fiind, precum se ştie, călăuziți de ideile lor pre (sau prost) concepute. Să luăm, de pildă, un om care vinde țigări deşi nu fumează şi care, de după tejgheaua lui, se uită cum, client după client, desface fiecare pachetul şi-şi aprinde o țigară. Întrebați-l dacă toate sorturile de tutun au acelaşi miros, dacă poate deosebi un sort de celălalt după miros. Sau, poate că intervin forma şi culoarea pachetului. Căci nici psihologii n-au precizat încă unde se opreşte văzul şi unde începe mirosul, sau unde se opreşte auzul şi unde începe văzul. Lucru pe care ni-l poate spune orice avocat.

Primul jurat îl întrerupse iar. Îl ascultaserăm pe Stevens fără să dăm vreun semn de nerăbdare, dar cred că eram cu toții de părere că una era să-l zăpăceşti pe criminal, şi alta era să faci acest lucru cu juriul.

— Toate aceste cercetări trebuiau să fi fost făcute înainte de a ne fi adunat aici, zise primul jurat. Chiar dacă ar fi vorba de o depoziție, la ce bun ai mai face-o dacă persoana ucigaşului nu e în mâinile noastre? Ipoteza dumitale mi se pare destul de bună…

— Bine, zise Stevens. Să-mi dați voie să mai fac câteva presupuneri şi dacă o să vi se pară că nu progresez, să mă-ntrerupeți şi mă voi opri şi voi proceda aşa cum veți dori. Am impresia că o să-mi spuneți mai întâi că-mi iau cam prea multe libertăți chiar şi în materie de presupuneri. Dar l-am găsit pe judecătorul Dukinfield mort, împuşcat între ochi, aici, pe scaunul acesta din spatele mesei. Asta nu e o presupunere. Şi moş Job şedea cât era ziua de lungă pe acest scaun în coridor şi oricine intra în această cameră (în afară de cazul în care ar fi folosit scara secretă şi ar fi intrat pe fereastră) trebuia să treacă pe lângă el la o distanță de opt picioare. Şi după cum se ştie, nimeni nu a putut trece pe lângă moş Job, în aceşti şaptesprezece ani. fără să fi fost văzut de către bătrân. Asta nu e o presupunere.

— Atunci, ce presupui?

Stevens începu să vorbească însă iar despre tutun şi despre fumat.

— Săptămâna trecută am trecut pe la *drugstore*-ul lui West să-mi cumpăr nişte ţigări şi omul mi-a povestit de un individ care era şi el mofturos în privinţa ţigărilor. Căutându-mi marca de ţigări în raft, dădu peste un pachet şi mi-l întinse. Pachetul era prăfuit, mototolit, ca şi cum l-ar fi avut de multă vreme şi-mi spuse că un voiajor îi lăsase două pachete, acum vreo câţiva ani. „Ai fumat ţigări din astea vreodată?", îmi zise el. „Nu, i-am zis. Astea trebuie să fie ţigări de la oraş." Şi atunci îmi spuse că vânduse celălalt pachet chiar în ziua aceea. Şedea după tejghea şi-şi luase ziarul să se uite prin el, mai citind, mai uitându-se prin prăvălie, căci vânzătorul plecase să prânzească. Şi-mi spunea că nu l-a văzut şi nu l-a auzit pe omul acela decât în clipa în care şi-a ridicat privirea de pe ziar şi omul era în faţa lui, atât de aproape, încât a şi tresărit. Un om scund, îmbrăcat orăşeneşte, zicea West, care-i ceru un fel de ţigări de care West nu auzise niciodată. „N-am marca asta, spuse West. Nu ţin aşa ceva." „De ce?" întrebă omul. „Fiindcă nu se vând", zise West. Şi mi-l descrise pe omul acela îmbrăcat orăşeneşte, cu obrazul lui ras, asemănător cu acela al unei păpuşi de ceară, cu ochii lui care-l priveau calmi şi cu glasul lui liniştit. Şi atunci, spuse West, se uită mai atent la ochii omului şi-şi coborî privirea spre nările lui şi-şi dădu seama ce nu mergea. Omul era, în momentul acela, drogat până peste poate. „Nimeni nu-mi cere asemenea ţigări", zise West. „Dar eu ce fac acum? zise omul. Încerc să-ţi plasez hârtie de omorât muşte?" Apoi omul cumpără celălalt pachet şi plecă. West îmi spuse că era furios şi-l treceau năduşelile de parcă i-ar fi venit să vomite. Şi-mi mai spuse: „Dacă aş vrea să săvârşesc vreo ticăloşie şi mi-ar fi frică, ştii ce-aş face? I-aş da individului acela vreo zece dolari şi i-aş spune ce trebuie să facă şi l-aş ruga să nu-mi mai vorbească niciodată. Când a plecat, asta a fost ce-am simţit. Parcă-mi venea să vomit."

Stevens ne învălui într-o privire pătrunzătoare şi se opri o

clipă. Nu-l pierdeam din ochi.

— Omul acela de la oraş venise la noi cu maşina, un *roadster*[57] mare. Omul acela de la oraş, care nu mai avea ţigările pe care le fuma de obicei. Se opri iar, şi-şi întoarse încet capul, privindu-l pe Virginius Holland. Vreme de aproape un minut, aşa ni se păru nouă, se uitară lung unul la celălalt. Şi un negru mi-a spus că maşina aceea mare a fost garată în noaptea dinaintea zilei în care a fost ucis judecătorul Dukinfield în grajdul lui Virginius Holland. Şi iar îi văzurăm pe cei doi uitându-se lung unul la celălalt, ca şi mai înainte. Stevens vorbea acum liniştit, meditativ, aproape visător. Cineva încercase să-l oprească să vină la noi cu maşina aceea, cu maşina aceea mare pe care oricine-ar fi văzut-o odată n-ar fi uitat-o şi ar fi recunoscut-o. Poate că acest cineva voise să-i interzică să vină cu ea, îl ameninţase. Numai că omul căruia doctorul West îi vânduse ţigările acelea nu se prea temea de orice ameninţare.

— Cineva, adică eu, asta vrei să zici, spuse Virginius. Nu-şi întoarse capul şi continuă să-l privească ţintă pe Stevens. Anselm însă se mişcă, îşi întoarse capul şi aruncă o privire rapidă spre fratele său. Se lăsase o tăcere deplină, totuşi, când vărul începu să vorbească nu izbutirăm să-l auzim sau să înţelegem dintr-odată ce spune; de când intraserăm în încăperea aceea şi Stevens încuiase uşa cu cheia nu vorbise decât odată. Glasul îi era stins; din nou şi fără să se fi mişcat, ni se păru că se frământă stânjenit în hainele acelea ale lui. Vorbea cu acea sfială umilă, cu acea dorinţă chinuitoare de a trece neobservat pa care i-o cunoşteam cu toţii.

— Individul despre care vorbiţi a venit la mine, zise Dodge. A venit să stea de vorbă cu mine. A oprit în faţa casei pe înserat şi mi-a zis că e în căutare de cai din ăştia mărunţi, buni pentru jocul acela... de...

— Polo? zise Stevens. Vărul nu se uitase la nimeni cât vorbise, părea că se adresează mâinilor lui pe care şi le mişca încetişor pe genunchi.

— Da, *sir.* Virginius era de faţă. Am vorbit despre cai. A

doua zi, dimineața, a plecat mai departe cu maşina. N-aveam ce-i trebuia lui. Nu ştiu nici de unde a venit şi nici unde s-a dus.

— Şi nici dacă a venit să vadă pe altcineva, zise Stevens. Şi nici ce voia să mai facă pe-aici. Nici asta nu poți spune.

Dodge nu răspunse. Nici nu era nevoie. Se refugiase iar la adăpostul umilinței lui, ca o biată sălbătăciune în vizuina ei.

— Asta-i ce presupun eu, zisa Stevens.

Şi atunci ar fi trebuit să ne dăm seama. Era limpede, limpede ca lumina zilei. Ar fi trebuit să simțim, să ne dăm seama că era în încăperea aceea cineva care simțea ceea ce Stevens numise groaza, umilința, dorința aceea turbată de a întoarce timpul înapoi doar pentru o clipă, ca sa dezică, ca să desfacă... Dar poate că acei cineva nu simțise încă şocul, nu simțise încă lovitura, aşa cum timp de o secundă sau două nu-ți dai seama că ai fost împuşcat. Şi deodată se auzi glasul aspru al lui Virge:

— Şi cum poți dovedi toate acestea?

— Să dovedesc ce? zise Stevens. Din nou se uitară unul la celălalt, cu o căutătură aspră şi stăpânită, ca doi boxeri. Nu ca doi spadasini, ci ca doi boxeri, sau cel puțin ca într-un duel cu pistolul. Cine-a fost cel care l-a tocmit pe bruta aceea, pe ucigaşul acela venit de la Memphis? Asta nu trebuie s-o mai dovedesc. A spus el cine. La întoarcere spre Memphis, a călcat un copil, la Battenburg (era încă drogat; probabil că mai luase o doză când şi-a terminat treaba aici) şi l-au prins şi l-au închis şi când efectul stupefiantului a încetat să mai acționeze asupra lui a spus acolo, în celula aceea a închisorii, zbătându-se şi arătându-şi colții, după ce-i luaseră pistolul cu amortizor, vinde a fost şi cu cine a vorbit.

— Aha, făcu Virginius. Asta-i foarte bine. Atunci tot ce ar mai trebui să dovedeşti e că în ziua aceea a fost în încăperea asta. Şi asta cum o poți dovedi? O să-i mai dai încă un dolar negrului acela bătrân, ca să-şi aducă aminte cum a fost?

Stevens stătea în picioare, la celălalt capăt al mesei şi parcă nici nu-l auzise. Stătea acolo, între cele două şiruri de oameni

şi vorbind, luase cutia de bronz în mână, întorcând-o, uitându-se la ea, continuând să vorbească pe tonul acela degajat şi meditativ.

— Cunoaşteți cu toții ce însuşire deosebită are camera asta. Prin ea nu trece niciodată niciun curent de aer. Şi atunci când se fumează aici sâmbătă, să zicem, fumul rămâne în încăpere până luni dimineață, când moş Job deschide uşa şi-l găseşte culcat pe lângă brâul de perete, ca să zic aşa, ca un dulău adormit. Ați observat cu toții treaba asta.

Stăteam acuma cu trupul puțin aplecat înainte, ca şi Anse, fără a-l pierde o clipă din ochi pe Stevens.

— Da, zise primul jurat. Am observat asta.

— Da, zise Stevens calm, cu aceeaşi expresie de parcă n-ar fi auzit ce i se spune, întorcând cutia pe care-o ținea în mână pe o față şi pe cealaltă. M-ați întrebat ce presupun eu că s-a întâmplat? Iată ce zic eu, presupunerea mea are însă în vedere un om care se pricepe să facă treburi de astea – un om în stare să se apropie de un negustor care stă după tejghea şi citeşte ziarul cu un ochi şi cu celălalt se uită prin prăvălie să vadă dacă nu i-a venit vreun client, înainte ca negustorul să-şi dea măcar seama că e acolo. Un om de la oraş, care a stăruit să i se dea țigări care se găsesc numai la oraş. Şi omul acesta a plecat de la prăvălie şi s-a dus vis-à-vis la palatul de justiție, a intrat, a urcat scările, ca oricare cetățean. L-au văzut poate vreo zece oameni, sau poate de două ori pe atâția, căci mulți nici nu s-or fi uitat la el, deoarece există două locuri în care oamenii nu se privesc în obraz: în sanctuarele legii şi în pisoare. A intrat, aşadar, în tribunal, a coborât pe scara secretă şi de aici a ajuns pe coridor unde l-a văzut pe moş Job dormind pe scaunul lui. Atunci şi-a continuat drumul, poate, pe coridor şi s-a cățărat pe fereastra din spatele judecătorului Dukinfield. Sau poate că a trecut de-a dreptul pe lângă moş Job, venind din spate, înțelegeți. Şi să treacă la o distanță de opt picioare pe lângă un bătrân adormit într-un scaun nu-i era prea greu unui om în stare să se apropie, neobservat, de un negustor care stă după

tejgheaua lui. Poate că şi-a aprins şi o ţigară din pachetul vândut de West, înainte ca judecătorul Dukinfield să-şi fi dat seama că e în cameră. Sau poate că judecătorul dormea în jilţul lui, cum i se întâmpla uneori. Aşa că omul, chiar înainte poate de a scoate pistolul, şi-a terminat ţigara uitându-se cum pluteşte fumul alene pe deasupra mesei şi se loveşte de zid şi gândindu-se la banii câştigaţi uşor şi la provincialii ăştia nătăfleţi. Şi împuşcătura făcu mai puţin zgomot decât scăpăratul chibritului cu care-şi aprinsese ţigara, căci omul se ferea atât de mult să facă zgomot încât nu mai ştia ce e liniştea. Şi apoi a plecat la fel cum a venit, şi cei zece sau douăzeci de oameni l-or fi văzut sau nu l-or fi văzut şi, în după-amiaza aceea, la ora cinci, moş Job intră să-l trezească pe judecător şi să-i spună că e vremea să plece acasă. Nu-i aşa, moş Job?

Bătrânul negru îşi ridică privirile spre Stevens.

— Aveam grijă de el, c-aşa-i făgăduisem cucoanei, zise el. Şi mă necăjeam cu el, c-aşa-i făgăduisem cucoanei. Şi intru în birou şi la început mi-am zis că doarme, cum i se-ntâmpla uneori…

— Stai puţin, îl întrerupse Stevens. Ai intrat şi l-ai văzut şezând în jilţ, ca de obicei, şi traversând camera ai observat fumul care plutea pe lângă zidul din spatele mesei. Nu aşa mi-ai spus?

Şezând pe scaunul lui vechi şi reparat, bătrânul negru începu să plângă. Arăta ca o maimuţă bătrână. plângând cu lacrimi amare şi ştergându-şi faţa cu dosul palmei lui noduroase care tremura din cauza vârstei şi încă din altă cauză.

— Intram dimineaţa aici de multe ori ca să fac curăţenie. Fumul plutea acolo şi el care în viaţa lui nu s-a atins niciodată de-o ţigară intra şi trăgea aerul pe nas, cu nasul lui acela mare, şi zicea: „Ei bine, Job, să ştii c-aseară am afumat acest *corpus juris*[58] *c*a pe-un şobolan”.

— Nu asta, interveni Stevens. Povesteşte-ne cum era fumul, aici, după birou. În după-amiaza aceea când ai venit să-l scoli

ca să plecați acasă, când nimeni n-a trecut pe lângă dumneata în afară de Mr. Virge Holland, aci de față. Dar Mr. Virge nu fumează şi judecătorul nu fuma. Fumul era totuşi acolo. Spune ce mi-ai spus mie.

— Era acolo. Şi eu credeam că dormea ca de obicei, şi m-am dus să-l trezesc…

— Şi cutia asta stătea pe marginea mesei, unde-o pusese el când vorbise cu Mr. Virge şi când ai întins mâna să-l scoli…

— Da, *sir.* A căzut de pe masă şi credeam că doarme…

— Cutia a căzut de pe masă. Şi a făcut zgomot şi te-ai mirat de ce judecătorul nu s-a trezit şi te-ai uitat la cutia care stătea pe jos în fum, cu capacul deschis, şi te-ai gândit că s-a stricat. Aşa că ai întins mâna să vezi ce-i cu ea, pentru că judecătorul ținea la cutie chiar dacă n-avea nevoie de ea în biroul lui ca să-i servească drept *presse-papiers,* fiindcă i-o adusese *miss* Emma de dincolo de Ocean. Ai închis capacul şi ai pus cutia la loc, pe masă. Şi atunci ți-ai dat seama că judecătorul nu e numai adormit.

Tăcu. Răsuflăm fără zgomot, şi totuşi ne auzeam cum respirăm. Stevens părea să-şi admire mâna cu care răsucea cutia pe o față şi pe cealaltă. Vorbind cu bătrânul negru se îndepărtase puțin de masă, aşa că acum stătea în fața băncii şi nu a juriului aşezat în jurul mesei.

— Moş Job zice că această cutie e de aur. Ceea ce e bine. E mai bine decât să fie din altceva. Deşi metalele sunt cam toate la fel; se întâmplă doar ca unii să prefere anumite metale altora. Toate au însă o seamă de caractere comune, o seamă de puncte asemănătoare. Unul dintre acestea constă în faptul că orice-ai închide într-o cutie de metal rămâne acolo, nealterat, mai multă vreme decât într-o cutie de lemn sau de hârtie. De pildă, poți închide într-o cutie de metal cu capacul bine închis, cum e ăsta, fum, şi chiar şi o săptămână după aceea fumul e încă acolo. Şi nu numai asta, un chimist sau un fumător sau un vânzător de tutun cum e doctorul West poate să-ți spună de unde vine fumul, de la ce fel de tutun, mai ales dacă se întâmplă să fie vin sort mai deosebit, care nu

se vinde în Jefferson şi din care s-a întâmplat să aibă doar două pachete şi să-şi aducă aminte cui i-a vândut unul.

Nimeni nu făcu nicio mişcare. Şedeam acolo şi auzeam paşii aceia răsunând şovăitori şi grăbiți pe podea, şi apoi îl văzurăm lovind cutia din mâna lui Stevens. Dar nici atunci nu ne uitarăm prea atenți ce face. Priveam ca şi el cum dintr-odată cutia se desfăcu în două părți, capacul deschizându-se brusc, şi cum iese din cutie un abur uşor care se risipi încetişor. Ca unul ne plecarăm toți peste masă şi ne uitarăm cu dispreț la capul roşcat, deznădăjduit de insignifiant, al lui Granby Dodge, care îngenunchease pe podea şi alunga cu mâinile fumul ce se risipea.

— Totuşi, nu-nțeleg ce… zicea Virginius. Eram afară, toți cinci. În curtea palatului de justiție, şi clipeam mereu ca şi cum am fi ieşit dintr-o pivniță.

— N-ai făcut un testament, ia spune? întrebă Stevens. Şi atunci Virginius se opri, mut de uimire, şi se uită lung la Stevens.

— A! exclamă el în cele din urmă.

— Unul dintre acele fireşti şi reciproce testamente pe care oricare din cei doi asociați într-o afacere îl poate aduce la îndeplinire, zise Stevens. Tu şi cu Granby, fiecare din voi devenind beneficiarul şi executorul testamentului celuilalt, în vederea protejării reciproce a bunurilor comune. Tot ce se poate mai normal. Probabil că Granby a fost cel care a venit la tine primul, spunându-ți că te-a făcut moştenitorul lui. Aşa că ar fi mai bine să rupi testamentul tău, copia ta. Dacă vrei să-ți faci testamentul instituie-l moştenitor pe Anse.

— N-are nevoie el de aşa ceva, zise Virginius, jumătate din pământ e al lui.

— Ai grijă de pământ aşa cum trebuie, şi cum Anse ştie că vei avea grijă, zise Stevens. Anse n-are nevoie de pământ.

— Da, zise Virginius şi se uită undeva departe. Aş vrea totuşi să…

— Ai grijă de pământ. El ştie că vei avea grijă.

— Da, zise Virginius şi se uită iar la Stevens. Ştii... mi se pare că eu... că amândoi vă datorăm...

— Mai mult decât crezi, zise Stevens. Era foarte serios. Sau mai exact calului acela. La o săptămână după moartea tatălui vostru, mi-a spus West, Granby a cumpărat o cantitate de otravă pentru şoareci, destulă ca să omoare şi trei elefanți. Dar după ce şi-a adus aminte ce uitase în legătură cu calul acela, i-a fost teamă să-şi omoare şoarecii înainte ca testamentul să fie validat. Fiindcă era un om viclean şi ignorant în acelaşi timp: o îmbinare foarte primejdioasă. De ajuns de ignorant încât să creadă că legea e ceva asemănător cu dinamita: sclava oricui pune mâna pe ea mai întâi, şi chiar atunci o sclavă perfidă; şi de ajuns de viclean ca să creadă că oamenii se folosesc de ea, recurg la ea, numai în scopuri personale. Mi-am dat seama de asta vâra trecută când a trimis, într-o zi, un negru la mine ca să afle dacă modul în care moare un om are vreo urmare asupra validării testamentului său. Am aflat cine l-a trimis pe negru şi am fost convins că oricare ar fi lămuririle pe care negrul avea să le dea omului care-l trimisese, acel om se hotărâse oricum să nu le creadă, întrucât eu nu eram decât un servitor al sclavei, dinamita. Aşa că în cazul în care ar fi fost vorba de un cal obişnuit, sau în care Granby şi-ar fi adus aminte totul la vreme, acum ai fi fost sub pământ. Nici Granby n-ar fi într-alt loc decât e acuma, dar tu ai fi fost mort.

— O, făcu Virginius, liniştit şi grav. Mă simt foarte obligat.

— Da, zise Stevens. Ai contractat o frumoasă obligație. Îi datorezi ceva lui Granby. Virginius se uită la el. Îi datorezi impozitele acelea pe care le plătea pentru pământ de cincisprezece ani încoace.

— Aha! exclamă Virginius. Da. Eu credeam că tata... în fiecare an cam prin noiembrie, Granby îmi cerea bani cu împrumut, nu prea mulți şi niciodată aceeaşi sumă. Ca să cumpere vite, zicea el. O parte din ei mi-i dădea înapoi. Dar mi-a mai rămas încă dator... nu. Acuma îi sunt eu dator. Era foarte serios şi grav. Când omul începe să facă rău, grav nu e

ce face, ci ce nu poate face.

— Dar ceilalți trebuie să-l pedepsească pentru ce face. Căci cei care urmau să fie loviți de ceea ce nu a putut face nu-l vor pedepsi. Aşa că e foarte bine pentru noi toți că prin ceea ce face, el le este smuls din mâini. Şi acuma ți l-am smuls din mână. Virge, că este sau nu din neamul vostru, înțelegi?

— Înțeleg, zise Virginius. Eu n-aş fi vrut totuşi să... Se opri şi-l privi pe Stevens. Gavin, zise el.

— Ce-i? spuse Stevens.

Virginius se uită lung la el.

— Acolo, sus, ne-ai spus tot felul de lucruri despre chimie, despre, fum şi alte chestii de astea. Unele, ca să zic aşa, le-am crezut, altele însă nu. Şi am impresia că dacă ți-aş spune ce-am crezut şi ce nu, ai râde de mine. Era foarte serios. Şi fața lui Stevens era la fel de gravă. Şi totuşi în ochii lui Stevens, în privirea lui era ceva neobişnuit, o lucire iute şi nerăbdătoare, dar nu ironică. Asta s-a petrecut acum o săptămână. În cazul în care ai fi deschis cutia să vezi dacă mai o fum înăuntru, s-ar fi risipit. Şi dacă n-ar fi fost fum în cutia aceea, Granby nu s-ar fi dat de gol. Şi asta s-a întâmplat acum o săptămână. De unde ştiai că avea să fie fum în cutia aceea?

— Nu ştiam, zise Stevens. Spuse cuvintele acestea repede, bucuros, aproape fericit şi radios. Nu ştiam. Am aşteptat cât am putut mai mult înainte de a pune fum în cutie. Înainte de a intra voi în cameră, am umplut cutia cu fum de pipă şi am închis-o. Dar nu eram sigur că o să țină. Şi mi-era mai frică mie decât lui Granby Dodge. Dar a ținut. Fumul acela a rămas în cutie aproape un ceas.

VÂNĂTOARE DE VULPI

Cu un ceas înainte de a se lumina de zi, trei grăjdari negri se apropiam de grajd cu un felinar. În timp ce unul dintre ei descuia uşa şi o împingea în lături, cel care ținea felinarul îl ridică şi-i îndreptă lumina spre colțul întunecat în care un pâlc de pini îşi întindea ramurile peste gardul din jurul grajdului. Răsărind din întuneric, trei perechi de ochi larg deschişi luciră blând şi-n clipa următoare dispărură. „Hei, strigă negrul. Vi-e frig?" Din întuneric nu se auzi niciun răspuns, niciun zgomot: ochii catârilor nu se mai iviră. Negrii intrară în grajd, vorbind încet între ei: dinăuntru se auzi un hohot de râs, vesel şi fără de sens şi idiot.

— Câți ai văz't? întrebă cel de al doilea negru.

— Numai trei catâri, zise cel care ținea felinarul. Dar sunt mai mulți. Nea Mose s-a întors cam pe la două cu calul ăla, cu Iupiter; zicea că şi atunci a văzut doi care stăteau acolo şi aşteptau. Mocofani. Ha, ha!

Între stănoage caii începură să necheze şi să dea din picioare; pe deasupra uşilor date cu var boturile prelungi se înălțară zvârlind umbre nelinişti te şi agitate; atmosfera era grea, caldă, mirosea a amoniac şi a curățenie. Negrii se apucară să pună nutreț în jgheaburi, trecând din stănoagă în stănoagă cu dibăcia şi abilitatea unor maimuțe, scoțând exclamații scurte, vesele şi fără rost: „Ha, ha! Stai aşa! Las' c-o să prinzi vulpea aia azi."

În întuneric, acolo unde pilcul de pini îşi întindea ramurile peste gardul din jurul grajdului, unsprezece bărbaţi stăteau chinciţi pe vine, înconjuraţi de unsprezece catâri priponiţi. Era în noiembrie şi dimineaţa era rece şi oamenii stăteau pa vine, ghemuiţi şi nemişcaţi şi tăceau. Dinspre grajd venea zgomotul pe care-l făceau caii mâncând; înainte de a se lumina de zi sosi un al doisprezecelea om călare pe un catâr, descălecă şi se ghemui şi el pe vine printre ceilalţi, fără să spună un cuvânt. Când se lumină de zi şi primul cal înşeuat fu scos din grajd, iarba era acoperită de brumă, şi în lumina argintie acoperişul grajdului părea de argint.

Acum se putea vedea că oamenii aceia ghemuiţi pe vine erau albi şi că erau cu toţii îmbrăcaţi în salopete şi că numai doi dintre catâri erau înşeuaţi. Se adunaseră acolo, venind de prin cabanele cu o singură încăpere, cu pământ pe jos, de prin pădurile de pini, şi stăteau pe vine, demni, gravi şi răbdători printre catârii lor jigăriţi şi plini de noroi şi cu părul ţintat de scaieţi, şi priveau caii înşeuaţi, caii aceia frumoşi cu obârşie mai veche decât a lui Harrison Blair, proprietarul lor, care erau scoşi unul câte unul din grajdul cu încălzire centrală şi duşi pe aleea aşternută cu pietriş spre casa în faţa căreia o haită de câini se agitau şi hămăiau şi pe veranda căreia bărbaţi şi femei cu cizme şi veste roşii începuseră să se adune.

Murdari, greoi, părând abia că sunt atenţi la ce se petrece, bărbaţii în salopete se uitau absorbiţi la Harrison Blair, stăpânul casei, al câinilor, şi, probabil, şi al unora dintre invitaţi, care încăleca un cal voinic, negru şi cam nărăvaş, şi se uitau cum un alt bărbat o ridica pe nevasta lui Harrison Blair în şeaua unei iepe roaibe şi încăleca apoi şi el pe un cal murg.

Unul dintre oamenii îmbrăcaţi în salopetă mesteca alene tutun. În spatele lui stătea un flăcău şi el în salopetă, înalt şi deşelat, cu tuleie moi în barbă. Vorbeau şi nu se priveau, abia că-şi mişcau buzele.

— Asta-i ăla? zise flăcăul.

Cel mai în vârstă scuipă fără grabă, şi nu se întoarse.

— Care ăla?

— Ala a lui nevastă-sa.

— A cui nevastă?

— A lui Blair.

Celălalt se uită lung la grupul din fața casei. Adică, păru că se uită lung. Avea o privire impenetrabilă, goală, deloc pripită; nimeni n-ar fi putut spune dacă se uita sau nu la bărbatul şi la femeia din fața lui.

— Nu crede nimic din ce ți se spune şi nu mai mult de jumătate din ce vezi, zise el.

— Dar tu ce crezi? zise flăcăul.

Celălalt scuipă fără grabă, cu grijă.

— Nu cred nimic, spuse el. Nu-i nevasta mea. Apoi spuse, fără să ridice glasul şi fără să-şi schimbe tonul, deşi acum se adresa rândaşului care se apropiase de el: Tipul acela nu-i cu calul lui.

— Care tip? zise rândaşul. Albul i-l arătă pe bărbatul care ținea murgul aproape de iapa roaibă.

— A. făcu rândaşul, Mr. Gawtrey. Vai de cal, dac-ar fi al lui.

— Vai şi de calul care e al lui, zise albui. Vai de tot ce are.

— Vorbeşti de Mr. Harrison? întrebă rândaşul. Arată caii ăştia ca şi cum ar avea nevoie să le plângi de milă?

— Nuu, zise albul. Asta aşa-i. I-o fi plăcând armăsarului ăla negru să fie călărit aşa cum îl călăreşte el.

— Ia nu mai plânge de mila cailor lui Blair, spuse rândaşul.

— Biine, zise albul. Avea aerul că se uită la caii de rasă care stăteau într-un grajd încălzit, la oamenii cu cizme şi veste stacojii şi la Blair călare pe calul cel negru care zvârlea din copite. Încearcă să prindă vulpea aia de trei ani, zise el. De ce nu vă lasă pe unul dintre voi s-o împuşcați sau s-o otrăviți?

— S-o împuşcăm sau s-o otrăvim? întrebă rândaşul. Nu ştii că vulpile nu se prind aşa?

— De ce nu?

— Asta nu-i vânătoare, zise rândaşul. Te-nvârți pe-aici de ajuns de multă vreme ca să ştii cum vânează domnii.

— Desigur, spuse albul. Nu se uită la rândaş. Mă întreb cum se face că un om atât de bogat cum zice lumea că e – scuipă din nou, ceva mai uşurel şi fără vreo intenție jignitoare, ca şi cum l-ar fi arătat pe Blair cu degetul – îşi pune mintea cu o păcătoasă de vulpe bătrână cum e asta. Şi nici nu vrea s-o prindă câinii. Încearcă să alerge mai repede decât câinii ca s-o poată omorî cu ciomagul, ca pe un şarpe. Face atâta drum până aici în fiecare an, şi-i aduce pe toți oamenii ăştia, şi-i găzduieşte, şi-i hrăneşte, ca să vâneze o vulpe bătrână şi râioasă pe care aş putea s-o prind într-o noapte cu o secure şi cu un câine.

— Asta-i un lucru de-al domnilor pe care n-ai să-l înțelegi niciodată.

— Te cred şi eu, zise albul.

Dealurile se uneau într-un şir lung de creste acoperite cu pini şi nisipişuri, brăzdate într-o coastă de râpi printre care se zărea o orezărie lăsată în paragină, lungă cam de vreo milă; la capătul ei era un zăgaz năpădit de bălării. Cei doi bărbați în salopetă, cel mai în vârstă şi flăcăul îşi opriseră catârii într-una dintre râpile acestea, şi se uitau în vale înspre orezărie. Ceva mai departe, la poalele dealului, cam la vreo jumătate de mila, câinii se-opriseră încurcați, chelălăitul lor se auzea până sus pe deal, dezamăgit, puternic şi foarte stăruitor.

— Şi crezi că în trei ani şi-a dat seama că n-o să prindă vulpea aia din Carolina cu câinii ăştia yankei de la oraş? zise flăcăul.

— Ştie el asta, spuse celălalt. Dar nu vrea să lase câinii s-o prindă. Nici nu suportă să-i lase pe câinii ăştia de rasă să i-o ia înainte.

— Totuşi acuma sunt înaintea lui.

— Crezi?

— Atuncea unde-i el?

— Nu ştiu. Dar ştiu că nu-i mai aproape de câinii ăştia tâmpiți decât vulpea. Unde se ascunde acuma vulpea aia, bătându-şi joc de câini, acolo se duce şi el.

— Adică vrei să zici că sunt pe lumea asta oameni în stare să adulmece urma unei vulpi, când nici câinii ăştia de la oraş nu pot să dea de ea?

— Câinii ăştia n-ar fi în stare să-i adulmece urma nici dacar fi în fața lor, fiindcă n-o urăsc pe vulpea asta. Un câine care se pricepe să vâneze vulpi, ratoni sau opossomi e bun pentru că urăşte vulpile, ratonii sau opossomii, nu fiindcă are un nas grozav. Nu nasul îl conduce, ci ura. Şi de aceea când îl văd încotro o ia pot să-ți spun pe unde a tulit-o vulpea.

Flăcăul pufni pe nas. „Un om la vârstă lui, să urască o vulpe bătrână şi râioasă. Să mă ia dracu dacă n-ai o mulțime de belele când eşti bogat. Să mă ia dracu dacă nu-i aşa."

Se uitară în jos, înspre orezărie. De departe, de la poalele dealului se auzea chelălăitul agitat şi zadarnic al câinilor. Ultimul călăreț cu cizme şi vestă roşie trecuse în galop prin fața lor şi dispăruse, cei doi, călare pe catâri, stăteau în tăcerea aceea profundă, însorită şi amețitoare, şi ascultau cu aceeaşi expresie de întunecată ironie pe fețele lor gălbejite şi supte. Apoi tânărul se întoarse şi se uită înapoi în direcția de unde porniseră călăreții. În momentul acela se întoarse şi cel mai vârstnic şi, nemişcați şi tăcuți, se uitară după cei doi călăreți care se apropiaseră şi trecură prin fața lor. Erau femeia pe iapa roaibă şi bărbatul pe calul murg. Trecură asemenea unei singure făpturi, asemenea unui centaur dublu şi hermafrodit cu două capete şi opt picioare. Femeia îşi ținea pălăria în mână; în lumina piezişă a soarelui norul uşor şi grațios al părului ei lung, a cărui povară părea prea grea pentru gâtul acela delicat, lucea ca un foc stins, asemeni părului de pe crupa iepei. Stătea în şea cu un soi de uşoară stângăcie, aplecată ca şi cum ar fi încercat s-o ia înaintea calului, de parcă s-ar fi mişcat cu o iuțeală proprie, separată şi deosebită de aceea a iepei.

Bărbatul îşi ținea murgul în galop, aproape de iapă. Cu

mâna pe mâna cu care femeia ținea hățurile, el frâna încetişor dar ferm amândoi caii, încetinindu-le goana. Se aplecase spre femeie; cei doi călare pe catâri îl văzură din profil când trecu, avea pe față o expresie de cruzime rece ca un uliu care s-ar năpusti asupra prăzii; îşi dădură seama că-i vorbea femeii. Trecură aşa prin fața lor, asemenea unei sturz şi a unui uliu plutind în văzduh într-o neliniştitoare imobilitate, ivindu-se şi dispărând ca nişte arătări; un zgomot uşor de copite pe acele uscate de pin şi pieriră, bărbatul aplecat într-o parte, femeia înclinată uşor înainte ca într-o scenă de fugă şi de urmărire dintr-o năvalnică goană.

Şi apoi dispărură. După un timp, tânărul spuse: „Nici ăsta nu pare să aibă nevoie de câini." Stătea cu capul întors încă în direcția în care pieriseră călăreții. Celălalt nu-i răspunse. „Da, domnule, zise tânărul. Ca şi cu vulpea. Să mă ia dracu dacă ştiu cum se face că gâtul ăla subțire al ei... Ca atunci când te uiți la o vulpe şi te-ntrebi cum poate o afurisită de sălbăticiune de nimic ca ea să târâie o coadă atât de lungă. Şi odată l-am auzit zicându-i un lucru – şi la rândul lui dădu să se-nțeleagă, fără să scuipe măcar, că era vorba de călărețul de pe calul cel negru şi nu de pe cel murg – pe care bărbații nu-l spun în lume unei femei, şi ochii i se-nroşiseră ca la o vulpe şi apoi i se făcuseră iar castanii cum sunt ochii de vulpe." Celălalt nu spuse nimic. Flăcăul se uită la el.

Cel mai în vârstă se aplecase înainte peste coama catârului şi se uita jos în vale. „Ce se-ntâmplă acolo?" zise. Flăcăul se uită şi el. Dinspre marginea pădurii de sub ei le ajunse la urechi un zgomot târşit, înăbuşit, de copite şi apoi de lăstăriş călcat în picioare, şi-l văzură pe Blair țâşnind din pădure în galop, pe calul cel negru. Se repezi în orezărie fără să mai încetinească pasul şi o porni de-a dreptul şi fără ezitare, cu iuțeala zborului de cioară, urmând un drum ca tras cu linia spre zăgazul din capătul celălalt al câmpului. „Ce ți-am zis? spuse omul mai în vârstă. Vulpea aia s-a ascuns acolo, pe după zăgaz. Aşa, şi-acuma o să se întâlnească nas în nas cu el şi nu pentru prima dată. Acum doi ani a izbutit să se-

apropie de ea atât de mult încât a plesnit-o cu cravaşa ceia a lui de piele.”

— Da, da, zise flăcăul. Oamenii ăştia n-au nevoie de câini.

Pe drumul nisipos, abia vizibil, care şerpuia pe creasta dealului, în fața unui luminiş, dincolo de care se zărea o fâşie îngustă din orezărie, şi într-un loc ceva mai depărtat de toată vânătoarea, era tras un Ford cu caroserie de camionetă. La volan şedea un şofer în livrea; lângă el, înfofolit într-un pardesiu negru, un bărbat cu melon. Obrazul îi era neted şi flasc, de om sedentar; fuma; avea o expresie sarcastică şi studiată, în clipa aceea însă puțin cam obosită şi furioasă, ca a omului care, obişnuit prin creştere şi înclinație să trăiască între patru pereți, trebuie să înfrunte, neputincios, intemperii ale naturii cum ar fi frigul sau umezeala. Vorbea.

— Desigur. Totul e al ei, şi casa şi toate celelalte. Tatăl lui era stăpân aici înainte de a pleca la New York şi de-a se-mbogăți, iar Blair s-a născut aici. El a răscumpărat proprietatea asta, apoi a dat-o ei drept cadou de nuntă. Singurul lucru pe care l-a păstrat e chestia asta ce-o mai fi şi cu ea pe care încearcă să o prindă.

— Şi nu reuşeşte, zise şoferul.

— Te cred. Să vii aici în fiecare an şi să stai două luni, fără să ai ce vedea şi unde să te duci, în afară de mocofanii ăştia şi de negri. Dacă ține atât de mult să trăiască două luni pe an în mijlocul unei turme de negri, de ce nu se duce să stea puțin pe Lenox Avenue? N-ai fi obligat să le bei şi ginul. Dar a trebuit să cumpere proprietatea asta şi să i-o dea cadou de nuntă, fiindcă ea e din Sud, şi ar putea să i se facă dor sau mai ştiu eu ce. Bine, aşa e, probabil, totul în regulă. Cât despre mine, dacă-i vorba de Sud, mi-ajunge şi Strada a Paisprezecea. Şi totuşi, dacă n-ar fi fost chestia asta, ar fi fost altceva, în Europa sau în altă parte. Şi nu ştiu ce ar fi fost mai rău.

— Mai la urma urmei, de ce s-a însurat cu ea? spuse şoferul.

— Vrei să ştii de ce s-a însurat cu ea? Nu era vorba de lovele, chiar dacă aveau o grămadă de pe urma petrolului acela al indienilor din Oklahoma.

— Al indienilor?

— Te cred. Guvernul a dat Oklahoma asta indienilor fiindcă nimeni nu voia s-o ia, şi când primul indian s-a dus acolo şi a văzut despre ce-i vorba a căzut mort la pământ şi când au vrut să-l îngroape abia au apucat să bage lopata în pământ că petrolul a şi zvârlit lopata din mâna omului, şi atunci au năvălit albii. Veneau cu un Ford nou-nouț şi cu omul de la garajul respectiv care-l conducea şi se duceau la indian şi-i ziceau: „Ia ascultă, John, cam câtă apă din aia murdară strângi tu din fața casei?” şi indianul zicea cam cât era în trei puțuri sau în treisprezece sau în câte erau şi albul zicea: „Ce păcat. Tare rău şi-a mai bătut joc de voi, Tatăl cel Alb, tare rău. Dar nu-i nimic. Vezi maşina aia nouă şi frumoasă de-acolo? Uite, ți-o dau cadou ca să-ți încarci în ea familia şi să te duci într-un loc unde apa nu izvorăşte murdară din pământ şi unde Tatăl cel Alb n-o să-şi mai poată bate joc de tine.” Şi atunci indianul îşi încărca familia în maşină şi omul de la garaj o pornea probabil spre apus şi-i arăta indianului unde e maneta pentru benzină şi cobora şi oprea prima maşină ca să-l ducă înapoi la oraş. Înțelegi?

— Aşa! făcu şoferul.

— Păi da. Şi cum îți spuneam, eram odată în Anglia şi ne vedeam de treabă când ne pomenim cu baba asta şi cu roşcata de fiică-sa că pică aşa pe capul nostru, venind din Europa sau de undeva unde fata îşi făcea studiile şi nu trece nicio săptămână şi Blair îmi zice: „Ia ascultă, Ernie, să ştii c-o să ne însurăm. Tu ce părere ai despre treaba asta?” Şi el, un om care toată viața nu făcuse altceva decât să se țină depărta de orice fustă ca să poată bea toată noaptea şi să gonească a doua zi cu calul până nu mai putea, fu gata însurat în mai puțin de o săptămână. Dar eu, din clipa în care o văzusem pe babă, îmi şi dădusem seama că ea şi nu bărbatu-su pusese mâna pe puțurile alea de petrol de la indieni.

— Trebuie să se fi priceput, nu glumă, ca să-l fi îmbrobodit pe Blair şi încă atât de repede, zise şoferul. Totuşi, nu-i vine chiar atât de uşor. Eu unul nu m-aş bucura deloc ca fiică-mea să-i fie nevastă. Nu ca să-l vorbesc de rău, desigur.

— Eu nici câinele nu i l-aş da. Odată l-am văzut cum a omorât un câine pentru că nu-l asculta. L-a omorât cu bastonul dintr-o lovitură. Ş-apoi a zis: „Aşa. Ş-acuma trimite-l pe Andrews să ia chestia asta de-aici.“

— Eu nu ştiu cum poți să te-mpaci cu el, zise şoferul. Una e să fi şoferul lui. Dar să stai cu el zi şi noapte…

— M-am obişnuit. Când era beat, se tot lua de mine. Şi într-o zi când a ridicat mâna să dea în mine i-am zis c-o să-l omor. „Când? a întrebat el Când ai să ieşi din spital?” „Poate că înainte”, i-am zis. Stăteam cu mâna în buzunar. „Sunt sigur c-ai s-o faci”, a zis el. Aşa că acuma merge. Nu mai port pistolul la mine, el nu mă mai bate la cap şi ne înțelegem.

— De ce nu l-ai lăsat în plata Domnului?

— Ştiu şi eu. Slujba e bună. chiar dacă trebuie tot timpul să te trambalezi. Doamne, jumătate din timp habar n-am dacă n-o să plecăm cu primul tren la Ty Juana sau în Italia şi-n cealaltă jumătate habar n-am unde mă aflu şi nici dacă a doua zi o să pot citi vreun ziar. Dar țin la el şi el ține la mine.

— Poate că nu se mai lua de dumneata fiindcă avea de cine să se ia. zise şoferul.

— Cine ştie. În orice caz, până la căsătorie, ea nu călărise niciodată, şi el i-a cumpărat calul ăla roib ca să i se potrivească cu părul. Ne-am dus tocmai până în Kentucky ca să-l găsim, şi la înapoiere el a călătorit cu iapa în acelaşi vagon. Eu n-am vrut; i-am zis că sunt gata să fac pentru el tot ce-i omeneşte posibil, dar nu să călătoresc într-un vagon pentru cai, chiar gol, darmite cu un cal înăuntru. Aşa că m-am întors cu clasa a treia. Nu i-a spus nimic de cal până nu l-a băgat în grajd… Dar eu nu țin să călăresc”, i-a zis ea.

— Soția mea trebuie să ştie să călărească, i-a zis. Aici nu mai eşti în Oklahoma.

— Dar nu ştiu, a zis ea.

— Totuşi, în şea poţi să stai: şi lumea o să creadă că ştii, a zis el. Şi atunci ca s-a dus la Callaghan să se deprindă să călărească pe gloabele lui laolaltă cu copiii şi coristele care învăţau să meargă cu calul ca să poată trece din music-hall-urile din Brooklyn sau New Jersey, în acelea din Drive sau Central Park. Şi ea nu putea suferi caii de parc-ar fi fost vorba de şerpi încă de pe când era copilă şi i se făcuse odată rău la căluşei.

— Şi cum ai aflat toate chestiile astea? spuse şoferul.

— Eram acolo. Din când în când, după-amiezile, ne duceam să vedem cum se descurcă. Câteodată nici nu ştia că suntem acolo, sau poate că ştia. În orice caz, era acolo şi se învârtea în jurul manejului, cu copiii aceia şi cu una sau două dintre tipele mai de soi din trupa lui Zigfiefd, trecând pe lângă noi – fără să ne privească, şi Blair stătea şi se uita cu obrazul acela al lui întunecat ca un tunel de metro, de parcă ar fi ştiut dinainte că n-avea să poată călări niciodată, nici măcar pe un cal de lemn, şi ca şi cum puţin îi păsa dacă învăţa sau nu, dar îi făcea plăcere să se uite la ea cum încearcă şi nu reuşeşte. Aşa că în cele din urmă până şi Callaghan îi spuse că n-are niciun rost să continue. „Foarte bine, zice Blair. Callaghan îmi spune c-ai putea sta călare pe un cal vopsit, aşa c-o să-ţi cumpăr o gloabă din aia de la cotiuge şi-o să o leg la intrare, aşa ca să poţi cel puţin să stai pe ea când o să ne-ntoarcem.” „Mă duc acasă la mama”, zice ea. „Ar fi bine să te duci, zice Blair. Bătrânul meu a încercat o viaţă întreagă să mă facă bancher, dar maică-ta a izbutit în două luni.“

— Parcă spuneai c-aveau şi ele biştari, zise şoferul. De ce nu cheltuia din ei?

— Habar n-am. Poate că la New York nu putea să schimbe banii ăia indieni. În orice caz ai fi zis că e o taxatoare din alea de pe tramvaiele din Broadway. Câteodată nici nu mai aştepta să-l bag sub duş şi să-i dau să bea ceva înainte de *breakfast* şi-l şi tapa. Aşadar fata se duce înapoi la babă (locuia în Park Avenue) şi…

— Erai de față şi atunci? întrebă şoferul.

— Se pune pe bocit... Ce? A, da. Mi-a spus camerista, o puştancă, o irlandeză, o chema Burke, eu şi ea mai ieşeam câteodată în oraş împreună. Ea mi-a povestit de tipul acela, de băiatul ăla de la Yale, drăguțul ăla al ei, indian.

— Drăguțul ei indian?

— Fuseseră amândoi la aceeaşi şcoală în Oklahoma sau aşa ceva. Schimbaseră între ei nişte inele masonice, sau ceva de genul ăsta înainte ca bătrânul fetei să fi descoperit trei puțuri de petrol în curtea de păsări şi să fi murit şi ca baba s-o fi luat pe fată şi s-o fi dus în Europa să învețe acolo. Aşa că băiatul cu pricina s-a dus la Yale să învețe şi ce face anul trecut: se-nsoară cu o fată dintr-o trupă de reviste care se-ntâmplase să treacă prin oraş. Ei, şi când a văzut că Callaghan nu mai voia s-o învețe, s-a dus la bătrâna ei în Park Avenue. Şi s-a pus pe bocit. „Când credeam şi eu că prietenii lui n-o să mai zică de mine că sunt o caraghioasă, vine el şi stă şi se uită la mine. Nu zice nimic, spune ea, numai stă şi mă priveşte."

— După toate câte am făcut pentru tine, zice baba. Ți-am găsit un bărbat pe care s-ar fi repezit să-l ia orice fată din New York. Şi singurul lucru care ți-l cere e să te ții dreaptă în şeaua unui cal şi să nu-l faci de ruşine față de prietenii lui. După tot ce-am făcut pentru tine. zice baba.

— Eu n-am vrut, zice ea, eu n-am vrut să mă mărit cu el.

— Cu cine ai vrut tu să te măriți? zice baba.

— N-am vrut să mă mărit cu nimeni, zice fata.

Şi atunci baba s-apucă şi dezgroapă povestea cu băiatul ăla, cu Alien ăla pe care fata...

— Parcă spuneai că-l cheamă Yale, zise şoferul.

— Nu, Allen. Yale e universitatea unde se dusese să-nvețe.

— Vrei să zici Columbia.

— Nu, Yale. O altă universitate.

— Credeam că cealaltă se numeşte Corneli sau cam aşa ceva.

— Nu. Asta-i alta. De unde sunt toți studenții ăia pe care-i

adună din barurile astea de noapte şi-i plimbă cu duba prin oraş. Nu citeşti ziarele?

— Nu prea des. zise şoferul. Politica nu mă interesează.

— Bine. Deci şi tatăl băiatului ăsta de la Yale găsise şi el un puț de petrol şi era şi el plin de bişţari şi baba turba fiindcă Blair n-o lăsa să stea cu ei şi n-o lua nicăieri unde plecam noi. Aşa că baba se apucă să-i blesteme pe toți trei – pe ea şi pe Blair şi pe studentul ăla – şi atunci fata se scoală şi zice că ori va călări ori o va lua dracul şi Blair i-a spus mai bine s-o ia dracu decât să se apuce să călărească pe calul ăla roib pe care l-am adus tocmai din Kentucky. „Nu vreau să-mi strici un cal atât de bun, zice Blair. O să călăreşti pe calul pe care am să zic eu să-l călăreşti."

După care fata o şterse pe uşa din dos şi se duse să-ncerce să călărească pe calul acela, ăla bun, din Kentucky, mai întâi ca să se deprindă şi apoi ca să-i facă o surpriză. Prima dată nu păți nimic, dar a doua oară îşi frânse clavicula, şi-i fu teamă ca Blair să nu afle, dar descoperi că el ştiuse de la început tot ce se-ntâmpla. Şi aşa, când am venit aici pentru prima dată în anul acela în care Blair s-a pornit să vâneze leul ăla sau ce dracu o mai fi…

— Vulpe, zise şoferul.

— Bine. Păi asta am zis şi eu. Şi aşa, când…

— Ai zis leu, spuse şoferul.

— Bine. Fie şi leu. În orice caz, ea călărea pe calul ăla roib şi căuta să se țină după ceilalți, şi Blair îi şi întrecuse pe câini şi pe toți, ca şi acum doi ani când o luase înaintea câinilor şi se apropiase atât de mult de leul ăsta încât ar fi puiuț să-l biciuiască cu cravaşa…

— Vrei să spui de vulpe, zise şoferul. Vulpe şi nu leu. Zi…

Celălalt, valetul, secretarul sau ce-o fi fost îşi aprinse o altă țigară, ghemuit în pardesiul lui cu gulerul ridicat, cu pălăria tare trasă pe frunte.

— Ce să zic? spuse el.

— Mă-ntrebam şi eu, zise şoferul.

— Ce te-ntrebai?

— Dacă-i vine chiar atât de greu, pe cât crede el că-i vine, s-o ia înainte şi s-o lase în urmă. Ca să n-o vadă cum îi face praf calul ăla bun din Kentucky. Dacă trebuie să gonească atât de repede ca s-o facă, pe cât crede el că trebuie.

— De ce mă-ntrebi asta?

— Poate că anul ăsta n-ar trebui s-alerge tot atât de repede ca şi anul trecut, ca să fugă de ea. Dumneata ce părere ai?

— Despre ce?

— Mă-ntrebam şi eu…

— Ce te-ntrebai?

— Dacă ştie sau nu că nu trebuie s-alerge anul ăsta chiar atât de repede.

— Aha. Vorbeşti de Gawtrey.

— Aşa-l cheamă? Gawtrey?

— Da. Steve Gawtrey.

— Şi ce-i cu el?

— E un tip corect, nimic de zis. Îți haleşte mâncarea, îți bea vinul şi-i suceşte capul nevestii tale, dar se opreşte când i-o spui.

— Ei, şi ce-i cu asta?

— Nimic. Ți-am zis că e un tip corect. După mine s-a purtat chiar foarte bine.

— Cum asta, după dumneata?

— Da, chiar foarte bine. Odată i-am făcut un mic serviciu, şi mi-a făcut şi el un mic serviciu, înțelegi?

— Aha, făcu şoferul. Nu se uită la celălalt. De când îl cunoaşte?

— De şase luni şi aproape o săptămână. Eram în Connecticut şi era şi el pe acolo. Nu-i plac deloc caii, cam ca şi ei, dar eu şi cu Callaghan suntem în cele mai bune relații; odată i-am făcut şi lui Callaglian un mic serviciu, aşa că la vreo săptămână după ce ne-am întors din Connecticut l-am chemat pe Callaghan să-i vorbească lui Blair de calul ăstălalt că-i grozav, fără să-i spună lui Blair, a' cui e. Aşa că în seara aceea îi zic lui Blair: „Am auzit că Mr. Van Dyming vrea şi el să cumpere calul acela 1 lui Mr. Gawtrey". „Ce cal vrea să

cumpere?", zice Blair. „Nu ştiu, zic eu. Pentru mine toți caii sunt la fel atâta vreme cât stau acolo unde ar trebui să stea", zic. „Şi pentru Gawtrey, zice Blair. De ce cal vorbeşti?" „De calul de care vă spunea Callaghan66, zic eu. Şi atunci începe să-l înjure pe Callaghan. „Mie mi-a spus că o să aranjeze să-l cumpăr eu", zise el. „Dar nu-i al lui Callaghan, zic eu, e al lui Mr. Gawtrey." Şi iată cum se făcu că două seri mai târziu îl aduce pe Gawtrey la masă, la el acasă. În seara aceea îi zic: „Mi se pare că ați cumpărat calul". Băuse şi se apucă să-l înjure pe Gawtrey şi pe Callaghan. „Nu vrea să-l vândă", zise el. „Nu trebuie să vă lăsați, îi zic. Până la urmă, omul vinde tot ce vrei." „Cum să nu mă las, când nici nu vrea să audă de preț?", zice el. „Puneți-o pe nevasta dumneavoastră să-i vorbească, zic eu. Pe ea o să o asculte." Atunci m-a pocnit…

— Parcă ziceai că s-a luat numai de dumneata, spuse şoferul.

— Cum să-ți spun, a ridicat aşa mâna vorbind şi tocmai atunci s-a întâmplat să mă întorc cu fața spre el. N-a încercat niciodată să mă lovească, fiindcă ştia bine că l-aş fi omorât. O spusesem doar. Şi-n tot timpul ăsta, eram cu mâna pe revolverul din buzunarul hainei.

Şi după povestea asta, Gawtrey începu să vină cam odată pe săptămână, fiindcă îi spusesem că am o slujbă bună şi nu vreau să fiu dat afară de dragul nimănui decât, poate, dacă am eu interes. Venea odată pe săptămână. Prima dată, femeia n-a vrut să-l primească. Şi într-o zi citesc în ziar (ar trebui să citeşti şi tu din când în când câte un ziar, măcar ca să ştii în ce zi suntem) că Alien acela de la Yale a fugit cu o fată dintr-o trupă de reviste şi că l-au dat afară din Universitate, probabil pentru că-şi pierduse calitatea lui de amator. Cred că asta l-a făcut să turbeze de furie, mai ales că oricum o ştersese de la Universitate. Aşa că am decupat ştirea din ziar şi puştanca asta, Burke (eu şi ea eram în cele mai bune relații) pune ziarul cu ştirea pe tava cu micul dejun din dimineața aia. Şi în aceeaşi după-amiază când Gawtrey trece pe acolo, femeia îl primeşte şi puştanca aia de Burke intră din întâmplare în

odaie, aducând ce, va – nu ştiu ce anume – şi-i găseşte pe ea şi pe Gawtrey unul lângă altul ca atunci când se face întuneric în film.

— Aşa că Blair a pus mâna pe cal, zise şoferul.

— Care cal?

— Calul pe care Gawtrey nu voia să i-l vândă.

— Păi cum să-l vândă când n-a avut niciodată niciun cal, în afară poate de vreo mârţoagă scoasă la licitaţie anul trecut la Pimlico? Şi oricum Gawtrey încă nu-i datorează lui Blair niciun cal.

— Încă nu?

— Fetei nu-i place, înţelegi. Când a venit s-o vadă prima dată, nu l-a primit. Nu l-ar fi primit nici a doua oară, dacă puştanca asta, Burke, nu i-ar fi pus pe tavă la micul dejun tăietura aia de ziar cu băiatul acela de la Universitate. Şi când a venit din nou, iar nu l-a primit, de parc-ar fi fost, mai ştii, un cal sau chiar un câine, fiindcă pe câini nu-i poate suferi mai rău chiar decât caii, deşi n-a silit-o nimeni să încalece un câine. Dac-ar fi fost vorba de-un câine, Blair n-ar fi putut s-o silească niciodată măcar să-ncerce să-l călărească. Aşa că a trebuit din nou să-l pun pe jăratic pe Callaghan până am ajuns ca unul dintre droşki aceia ruşi sau ceva de genul ăsta.

— Ce anume ruşi?

— Unul dintre ăia care nu ştiu nici măcar pe ce lume trăiesc. De fiecare dată când plecam de acasă mă duceam să mă-ntâlnesc cu Gawtrey în cine ştie ce tavernă şi după aceea trebuia să mă văd cu Callaghan ca să-l mai răcoresc, fiindcă e din tipii ăia care au mereu alte idei, înţelegi?

— Ce fel de idei?

— Iaca aşa, idei. Idei scoase din ziarele şcolilor de duminică[59]. Că nu e drept, fiindcă ea îi plăcea şi-i părea rău de ea, aşa că voia să se ducă să-i spună lui Blair că-l minţise şi că Gawtrey n-a avut niciodată vreun cal. Căci un tip care n-ar lua un ban nici chiar dacă l-ai zvârli în obraz, nu se poartă, mai prost cu nimeni decât cu omul care ştie ce-i aia religie şi ţine toate regulile astea de aur, scoase din ziarele şcolilor de

duminică. Dacă domnul n-ar vrea ca omul să-şi tundă singur pajiştea, atunci de ce a pus duminica duminică, aşa cum a pus-o? Ia spune-mi.

— Cred că ai dreptate, zise şoferul.

— Te cred şi eu că am. Dumnezeule! I-am spus lui Callaghan că Blair i-ar suci gâtul şi lui şi mie pentru o para, aşa cum ar face orice om cu minte, şi l-am întrebat dacă nu i se pare cumva că odată cu nevasta lui Blair s-a terminat cu femeile de pe lumea asta şi că ea o fi ultima care o mai fi existând.

— Aşadar, el n-a... zise şoferul. Şi se opri, apoi zise: Ia te uită acolo.

Celălalt se uită. Printre copaci, în centrul fâşiei vizibile din orezărie, se zărea un punct foarte mic roşu şi negru. La o depărtare cam de vreo milă; nu părea să se mişte prea repede.

— Ce-i aia? zise celălalt. Vulpea?

— Nu, Blair, zise şoferul. Merge repede. Mă întreb unde-s ceilalți. Se uitară la punctul acela roşu şi negru care le trecu prin fața ochilor şi dispăru.

— Dacă au minte, s-au dus acasă, zise celălalt. Aşa că am putea pleca şi noi.

— Şi eu aş fi de părerea asta, zise şoferul. Vasăzică Gawtrey nu-i datorează încă niciun cal lui Blair.

— Nu încă. Ei nu-i place. Din ziua aceea nu l-a mai primit, şi puştanca asta, Burke, mi-a zis că într-o seară s-a întors de la o petrecere fiindcă era şi Gawtrey. Şi dacă n-aş fi fost eu la mijloc, Gawtrey n-ar fi fost invitat aici, fiindcă ea i-a spus lui Blair că dacă vine el, ea nu mai vine. Aşa că a trebuit să-l înşurubez pe Callaghan să treacă din nou pe la Blair ca să-l ațâțe iar pe chestia calului şi să-l invite pe Gawtrey, fiindcă oricum Blair avea s-o silească să vină. Şoferul coborî din maşină şi se duse să învârte manivela. Celălalt îşi aprinse o țigară. Blair însă, tot n-a pus mâna pe calul ăla. Atâta vreme cât o femeie cu părul lung ca al ei e cu părul aranjat, e bine. Când o găseşti însă cu părul ciufulit, înseamnă că ce-a fost rău s-a întâmplat.

Şoferul băgă manivela în radiator. Apoi se opri, se aplecă şi-şi întoarse capul.

— Auzi?

— Ce?

— Cornul.

Sunetul acela argintiu se auzi iar, vag, îndepărtat, prelung.

— Ce-i asta? spuse celălalt. Sunt soldați pe aici?

— Sună din corn, zise şoferul. Înseamnă că au prins vulpea.

— Dumnezeule, spuse celălalt. Poate că mâine ne-ntoarcem în oraş.

Cei doi oameni, călare pe catâri, străbătură orezăria şi urcând spre creastă intrară printre pini.

— Ei, zise tânărul, cred că acum e mulțumit.

— Crezi că e? zise celălalt. Călărea ceva mai înaintea tânărului. Când vorbi nu-şi întoarse capul.

— Aleargă după vulpea asta de trei ani, zise tânărul. Şi acum a omorât-o. Cum să nu fie mulțumit?

Omul mai în vârstă nu-şi întoarse capul. Stătea aplecat pe spatele catârului său costeliv şi prăpădit, bălăbănindu-şi picioarele vârâte în pantalonii salopetei. Vorbi cu un dispreț ironic şi leneş. „Mi se pare mie că e un lucru cu domnii ăştia pe care n-ai să-l înțelegi niciodată”.

— La mine, o vulpe e o vulpe, zise tânărul. Nu poți s-o mănânci. Mai degrabă o otrăveşti şi-ți cruți caii.

— Desigur, zise celălalt. Dar e ceva cu ei, ce n-ai să înțelegi tu niciodată.

— Cu care ei?

— Cu domnii ăştia. Urcau spre creastă şi o porniră pe poteca abia marcată, plină de nisip. „Vezi, zise cel mai în vârstă, domn sau nu, cred că e singura vulpe din Car’lina care a fost omorâtă în felul ăsta. Poate că acolo în Nord aşa omoară ei vulpile.”

— Atunci să mă ia dracu dacă nu mă bucur că nu locuiesc pe-acolo, zise tânărul.

— Şi eu zic laşa, spuse celălalt. Mă descurc de-ajuns de bine pe-aici de-o bună bucată de vreme.

— Totuşi, aş vrea să văd şi eu odată cum e pe-acolo, zise tânărul.

— Eu n-aş vrea, zise celălalt, dacă atunci când locuieşti pe-acolo. trebuie să te chinui atâta ca să omori o vulpe.

Urcau spre creastă, printre pini, ilice, tufişuri de afine şi măcieş. Deodată cel mai în vârstă opri catârul, întinzând mâna înapoi.

— Ce-i? zise tânărul. Ce este?

Abia se opriseră că bărbatul mai în vârstă o porni iar, dar începu să fluiere, limpede şi vibrant, deşi nu prea tare, pe un ton grav şi solemn; de dincolo de tufişurile care mărgineau cărarea se auzi sforăitul unui cal. „Cine-i acolo?” zise tânărul. Celălalt nu spuse nimic. Cei doi catâri mergeau unul după altul. Atunci tânărul zise încetişor: „Are părul desfăcut. Parcă s-ar fi oprit soarele pe-o ramură primăvara.” Catârii îşi continuară drumul pe pământul afânat care foşnea sub copite, cu urechile ciulite, cei doi oameni pe spinarea lor, cu picioarele, fără scări, bălăbănindu-se în voie.

Călare pe iapă, cu părul pe umeri ca un nor strălucitor, o cascadă de aramă în soare, femeia, cu brațele ridicate, îşi aranja părul. Bărbatul călare pe calul murg stătea ceva mai la o parte. Îşi aprindea o țigară. Cei doi catâri urcau, neobosiți, cu paşi târşiți, cu capul în jos, zvâcnind din urechi. Tânărul se uită lung la femeie cu o privire şi îndrăzneață şi tăinuită; cel mai în vârstă nu se opri din fluieratul lui domol, duios şi monoton; părea că nici nu se uită la ei. Părea că va trece de ei fără să le arate vreun interes, când bărbatul de pe calul murg îi vorbi.

— Au prins-o, nu-i aşa? zise el. Am auzit cornul.

— Mdaa, zise omul în salopetă, cu glasul uscat şi tărăgănat. Mdaa. Au prins-o. N-avea încotro, trebuia să se dea prinsă;

Tânărul văzu că femeia se uită la omul mai în vârstă, rămânând o clipă cu mâinile nemişcate în păr.

— Ce vrei să spui, zise bărbatul călare pe calul murg.

— A ajuns-o pe calul acela negru, zise omul în salopetă.

— Cum, nu era pe acolo niciun câine?

— Cred că nu, zise omul. Câinii nu prea călăresc pe cai negri.

Cei doi catâri se opriseră, omul mai în vârstă, cu obrazul ascuns de pălăria tuflită pe cap, abia se întoarse înspre bărbatul de pe calul murg. „Cred că a străbătut câmpul şi, lunecând de cealaltă parte a zăgazului de la marginea şanțului, s-a ascuns, lăsându-l să sară peste şanț ca să se întoarcă după aceea înapoi. Cred că nu de câini îi era frică. Îi purtase atâta încolo şi-ncoace încât nu cred că-i păsa de ei. De el, cred că-i păsa. După ăştia trei ani se cunoşteau bine, cred, aşa cum v-ați cunoscut, poate, mama, sau poate nevasta. Deşi la drept vorbind n-ați fost însurat până acum niciodată. În orice caz stătea ascunsă pe malul zăgazului şi el ştia că-i acolo şi a pornit-o spre ea fără să-i dea răgazul măcar să răsufle. Cred că l-ați văzut călărind peste câmp drept într-acolo, ca şi cum ar fi avut ochi de uliu şi nas de copoi. Şi vulpea era acolo, pitită, după ce-i dusese pe câini de nas. Dar n-avu răgaz măcar să respire şi când fu silită să gonească iar şi să sară peste şanțul zăgazului, căzu, cred, între tufele de mărăcini şi era prea obosită ca să mai iasă de-acolo şi s-o şteargă. Şi el a venit şi a sărit peste şanț, aşa cum se gândise şi vulpea c-o să facă. Numai că vulpea mai era încă în tufiş şi când a sărit s-a uitat în jos şi a văzut-o şi a sărit de pe cal şi a căzut cu picioarele în tufiş întocmai ca şi vulpea. Poate că o fi încercat ea atunci să scape, nu ştiu. El zice că s-a întors brusc şi s-a repezit la el şi că a doborât-o cu pumnul şi-a călcat-o cu cizmele până a omorât-o. Câinii nu erau încă acolo. Dar s-a întâmplat aşa că nici n-a avut nevoie de ei.” Tăcu şi rămase o clipă aşa, murdar şi nemişcat, călare pe catârul acela prăpădit şi răbdător, cu fața umbrită de pălărie. „Şi acuma, spuse el, cred c-o să plec. N-am pus încă nimic în gură. Bună ziua.” îşi îndemnă catârul şi o porni; celălalt catâr se urni şi el. Nu se uită înapoi.

Tânărul însă se uită. Se uită la bărbatul de pe calul cel murg, în mână cu țigara aprinsă, al cărei fum urca drept şi uşor în tăcerea însorită şi la femeia de pe iapa roaibă, cu brațele ridicate şi cu mâinile umblând în părul ei strălucitor şi vaporos, închipuindu-se, încercând să se închipuie, aşa cum fac tinerii, aproape de această femeie distantă şi inaccesibilă, străduindu-se să înțeleagă această clipă fugară şi inconsistentă de despărțire şi disperare care la el, fiind tânăr, semăna foarte mult cu o clipă de furie: furie din cauza femeii pierdute, disperare din cauza bărbatului care întruchipa, pe acest tragic şi inexorabil pământ, decăderea ei. „Plângea”, zise el şi apoi se porni să înjure furios, aşa, fără să înjure pe cineva sau ceva.

— Hai, spuse cel mai în vârstă. Nu se uită înapoi. Cred că turtele acelea pregătite pentru *breakfast* o să fie gata când o să ajungem acasă.

faulkner

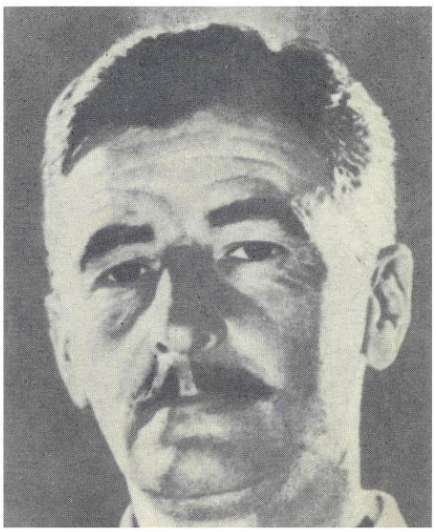

bpt
bibliotheca pentru toți
Lei 5
editura pentru literatură

„Refuz să accept sfîrşitul omului... Cred că omul nu va îndura numai, el va învinge. El este nemuritor nu fiindcă doar el dintre toate făpturile are un glas care nu se poate stinge, ci fiindcă are un suflet, un spirit capabil de compasiune şi de sacrificiu şi de rezistenţă. Datoria poetului, a scriitorului, este de a scrie despre aceste lucruri. E privilegiul său acela de a-l ajuta pe om să dureze, încurajîndu-l, amintindu-i de curajul şi onoarea şi speranţa şi mîndria şi compasiunea şi mila şi sacrificiul care au fost gloria trecutului său. Glasul poetului nu trebuie să povestească doar despre om, el poate fi un sprijin, un stîlp de susţinere, pentru a-l ajuta să dăinuie şi să învingă."

W. FAULKNER (*din discursul rostit la primirea premiului Nobel* — 10 decembrie 1950)

{1} În 1946, când opera lui Faulkner şi importanța ei în cadrul literaturii contemporane erau cam neglijate în Statele Unite, Malcolm Cowley a alcătuit o edificatoare culegere din cele mai bune pagini ale scriitorului: *The Portable Faulkner.* Alegerea textelor, prefața ca şi notele care au însoțit aceste texte au contribuit într-un mod hotărâtor să impună iar opiniei publice valorile artistice deosebite propuse de o operă şi un scriitor care în mod nejustificat nu se bucurau, de prețuirea ce li se cuvenea.

{2} *The Portable Faulkner,* Viking Press, N. Y. 1946, Malcolm Cowley – Introduction, p. 10.

{3} Irving Howe, *William Faulkner,* ed. II, N. Y. 1962, p. 262.

{4} *Mercure de France,* nr. 1215, 1965: *Faulkneriana.*

{5} „William Faulkner, *Three Decades of Criticism",* Michigan, I960, pp. 81–82.

{6} Interesante şi sugestive detalii privind originea unor personaje şi a atmosferei. din multe povestiri şi romane se găsesc în volumul de amintiri publicat de fratele prozatorului, John Faulkner, şi intitulat: *Fratele meu Bill,* N.Y., 1963.

{7} Robert Penn Warren, *Selected Essays* – William Faulkner, N.Y., 1938.

{8} Discursul lui William Faulkner la primirea premiului Nobel, 1960.

{9} *Faulkner in the University,* Virginia, 1959, p. 118.

{10} Irving Howe, op. *cit.* p. 153.

{11} Nu am inclus totuşi *Red Leaves,* una dintre cele mai bune povestiri despre timpurile când indienii erau stăpânii pământurilor din Sud, deoarece a mai apărut în româneşte.

{12} Vezi şi Frederick J. Hoffman, *William Faulkner,* N. Y. 1961, p. 26.

{13} Michel Butor, *Essais sur les modernes,* Paris, 1964, *Les relations de parenté dans* L'Ours *de William Faulkner,* p. 339.

{14} *Faulkner in the University,* pp. 271–272.

{15} Irving Howe, op. *cit.* p. 143.

{16} Revista *Accent*, *Summer,* 1956, p. 175.

{17} Malcom Cowley, *op. cit.* p. 262.

{18} Armata Confederației Sudului din timpul Războiului de Secesiune american (1861–1865), dus între statele din Nordul şi cele din Sudul S.U.A. (Federația Nordului şi Confederația Sudului), pentru abolirea sclaviei şi reglementarea altor divergențe de ordin economic. (Notele de subsol din cuprinsul volumului cu excepția acelora urmate de mențiunea n. t. aparțin redacției.).

{19} *Dyak* – populație aborigenă din insulele Borneo.

{20} Populație indiană din Mississippi şi Alabama S.U.A., ai cărei descendenți

trăiesc astăzi pe teritoriul statului Oklahoma.

{21} *Andrew Jackson* (1767–1845), general american, al şaptelea preşedinte al S.U.A. (1829–1837).

{22} Război dus între 1846–1848 între Statele Unite şi Mexic, în urma căruia Mexicul a pierdut mai mult de jumătate din teritoriu.

{23} *James Longstreet* (1821–1904), general în armata Sudului în anii Războiului de Secesiune.

{24} Între 16 aprilie şi 4 iulie 1863, în timpul Războiului de Secesiune american, armata federată, sub conducerea generalului Grant, a obținut o serie de victorii asupra armatei confederate, conduse de Pemberton, care ocupa oraşul Vicksburg; capitularea, la 4 iulie 1863, a armatei confederate de la Vicksburg precum şi victoria de la Gettysburg au însemnat o cotitură decisivă în cursul acestui război care a luat sfârșit prin victoria federaților.

{25} *William Tecumseh Sherman* (1820–1891), general al armatei Nordului în timpul Războiului de Secesiune american.

{26} În textul original: *scuppernong,* specie de struguri americani, din statele de pe coasta sudică a Atlanticului (n.t.).

{27} *Robert Edward Lee* (1807–1870), general al armatei Sudului.

{28} Indieni din puternicul şi războinicul trib Muskhogean răspândit pe vremuri în Mississippi şi Alabama şi ai cărui urmaşi trăiesc astăzi în statul Oklahoma.

{29} Tocană de veveriță, iepure sau găină, cu legume.

{30} Literal: doică; denumirea se aplică în mod obişnuit unei universități sau colegiu (lat.).

{31} Câine (engl.); aci în sensul de exemplar obişnuit din familia canidelor.

{32} Câine mare din rasa terrier, cu părul aspru, crescut de braconieri care au nevoie de un câine cu instincte de vânător, cu o culoare care să-l facă greu de observat noaptea.

{33} *Fund* – măsură de greutate egală cu aproximativ 0,5 kg.

{34} Specie de porumb indian *(Zea mays everta),* cu bobul mic şi dur, care se mănâncă prăjit (floricele) (n.t.).

{35} *Nathan Bedford Forrest* (1821–1877), general al armatei Sudului şi comandant al cavaleriei în timpul Războiului de Secesiune american.

{36} Cel care pune capcane (engl.).

{37} În Biblie, cel mai tânăr dintre fiii lui Noe.

{38} Călător care-şi duce întreg avutul într-o boccea; termen peiorativ referindu-se inițial la bancherii insolvabili care jefuiau populația dintr-o localitate şi

dispăreau, iar apoi la aventurierii din nordul S.U.A. care, în urma Războiului de Secesiune se stabileau în Sud, pentru a obține câştiguri sub auspiciile unei administrații adesea corupte.

{39} *Thomas Jonathan Jackson*, supranumit Stonewall Jackson (1824–1863), general al armatei Sudului în timpul Războiului de Secesiune.

{40} *Joseph Hooker* (1814–1879), general al armatei Nordului.

{41} *James Ewell Brown Stuart* (1833–1864), general al armatei Sudului.

{42} *John Hunt Morgan* (1825–1864), general al armatei Sudului.

{43} Referire la poemul lui Keats *Ode to a Grecian Urn (Odă la o urnă grecească),* în care poetul cântă frumusețea lumii spirituale:

„Bold, *Lover, never, cans't thou kiss,*
Though winning near the goal – yet do not grieve;
She cannot fade, though thou hast not thy bliss,
Forever wilt thou love, and she be fair!"
„Tinere-ndrăzneț, ce-atât de-aproape eşti de țintă,
nu te-ntrista, când sărutarea vrea să te dezmintă.
Deşi dobânda n-o culegi, iubita nu va-mbătrâni.
In veci tu vei iubi, de-a pururea frumoasă ea va fi."
Traducere de Lucian Blaga *(Din lirica universală* E.S.P.L.A, 1957, p. 135).

{44} Manual de drept – după numele juristului englez Edward Coke (1552–1643).

{45} Diminutiv de la *grandmother* (engl.), bunică.

{46} *Indian Summer,* o perioadă de vreme mai caldă care urmează primelor înghețuri ale toamnei târzii în America de Nord (n. t.).

{47} Manassas sau Bull Run, oraş din Nord-Estul statului Virginia; aici au avut loc în timpul Războiului de Secesiune din S.U.A. bătăliile din 21 iulie 1861 şi 29 şi 30 august 1862, bătălii în care armata Sudului, sub comanda lui J. E. Jhonston şi Beauregard (1861) şi Jackson (1862), au înfrânt armata Nordului sub conducerea lui Mc. Dowell şi Pope.

{48} *David Crockett* (1786—1836), pionier şi politician american.

{49} *John Sevier* (1745–1815), pionier american, soldat şi politician.

{50} Pistol de calibru mare denumit astfel după Henry Deringer, inventator american.

{51} Titlul original este luat după un vers dintr-un „Saint Louis Blues": „I hate to see that evening sun go down" (Nu vreau să văd soare în amurg coborând). (n. t.).

{52} Seara de 31 octombrie, ajunul sărbătorii *All Saints Day* (engl.), ziua tuturor

sfinților.

{53} În engleză Jesus înseamnă Iisus.

{54} *Popper* (engl.), sită specială în care se încălzesc boabele de porumb pentru *popcorn* (floricele) (n. t).

{55} Inițialele a trei cuvinte greceşti: *philosophia biou kybernètès* (filosofia, călăuza vieții); denumirea celei mai vechi asociații a elenişților din colegiile americane, întemeiată în 1776 la colegiul *William and Mary* din Virginia, asociație ai cărei membri aparțin unor familii cu o înaltă poziție socială şi care, inițial, avea un caracter secret; insigna asociației reprezintă o cheie de ceas din aur.

{56} Cel mai vechi colegiu particular din cadrul învățământului universitar din S.U.A.; fondat în anul 1636 de John Harvard (1607–1638).

{57} Automobil deschis, cu un scaun extensibil şi un compartiment pentru bagaje prevăzut cu un scaun pliant.

{58} Corp de legi (lat.), culegere cuprinzând legile sau jurisdicția unei țări.

{59} În engleză denumirea de *Sunday-school*, şcoală de duminică, se referă la cursuri care se țin sâmbăta sau duminica, având drept scop educația religioasă.